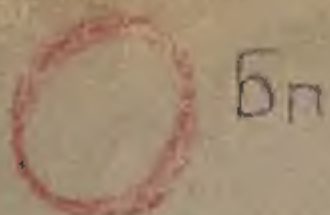

Зок-1/2600

ПРОЛЕТАРЫ УСІХ КРАЇН, ЗЛУЧАЙТЕСЬ!

БОЛЬШЭВІК БЕЛАРУСІ

№ 10—11

XV

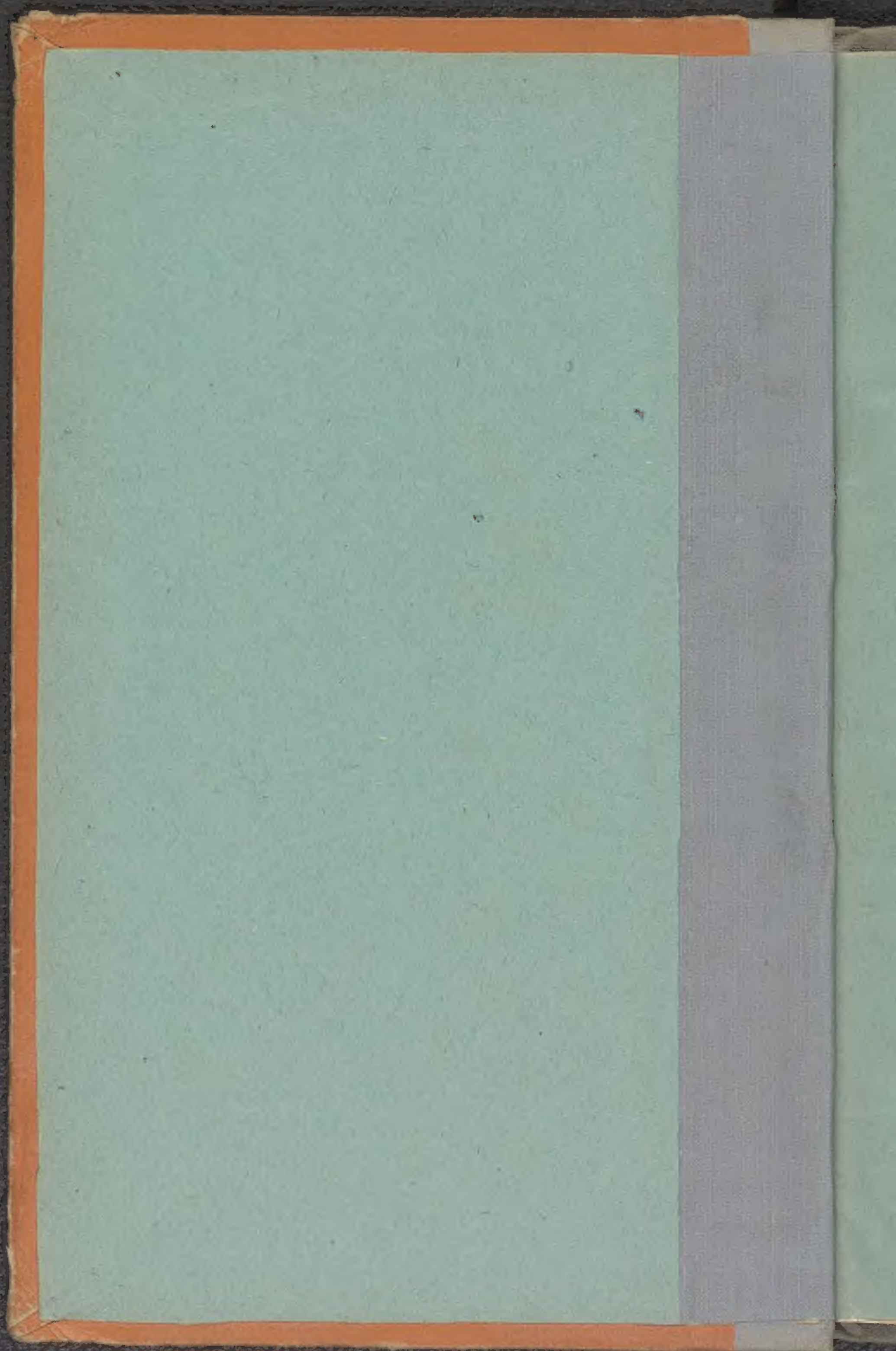

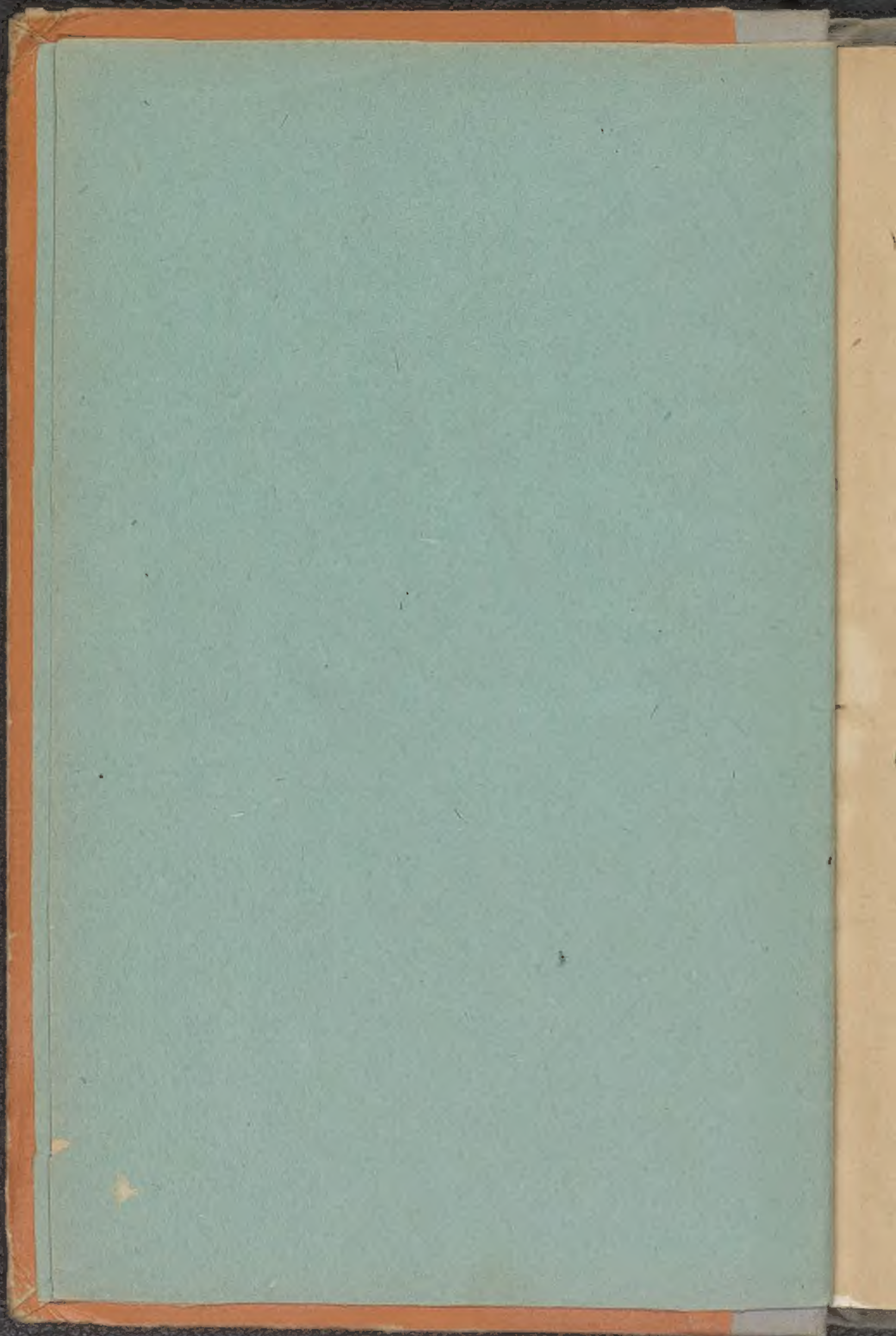
ГОД

М Е Н С К

Выдавецтва ЦК КП(б)Б „ЗВЯЗДА“
1935

1798, 00
50, 264

30к-1
2600

154

«Чырвоную армію будавала наша партыя. Толькі яна, партыя, і рабочы клас, які ішоў безагаворачна за партыяй, маглі бясстрашна ўзяцца за гэту складанейшую задачу. Толькі дзякуючы напружанасці сіл усёй партыі пад непасрэдным кіраўніцтвам Леніна — гэтага гіганта волі і настойлівасці, толькі дзякуючы самаадданай рабоце такіх арганізатараў, як Сталін, які стаў у кароткі тэрмін сапраўдным нашым большэвіцкім ваенным спецыялістам, нам удалося арганізаваць Чырвоную армію і перамагаць на шматлікіх фронтах».

К. ВАРАШЫЛАЎ.

★

«Тав. Ленін з самых першых крокаў сваёй дзейнасці лічыў, што мы павінны рыхтаваць армію загартаваных барацьбітоў, армію, якая будзе чужда ўсякага сумнення, страху, армію, якая будзе спаяна самай суровай і жорсткай дыцыплінай».

М. ФРУНЗЕ.

★

БД 864

Бп

БИБЛИОТЕКА
Коммунистический
АКАДЕМИИ

*В. І. ЛЕНІН на пляцы Свердлова трымае прамову да войск,
якія накіроўваюцца на польскі фронт 5-га мая 1920 г.
(з мал. Кругера—Музей рэвалюцыі БССР)*

«У перыяд 1918-20 гг. тав. Сталін з'яўляўся, бадай, адзіным чалавекам, якога Цэнтральны Камітэт кідаў з аднаго баявога фронту на другі, выбіраючы найбольш небяспечныя, найбольш страшныя для рэвалюцыі месцы. Там, дзе было адносна спакойна і больш-менш добра, дзе мы мелі поспехі, там не было відаць Сталіна. Але там, дзе ў звязку з цэлым радам прычын трашчалі чырвоныя арміі, дзе контррэвалюцыйныя сілы, развіваючы свае поспехі, пагражалі самому існаванню савецкай улады, дзе замяшанне і паніка маглі ў любую мінуту ператварыцца ў бездапаможнасць, катастрофу, там з'яўляўся т. Сталін. Ён не спаў ночамі, ён арганізоўваў, ён браў у свае цвёрдыя рукі кіраўніцтва, ён ламаў, быў бязлітасны і,—ствараў пералом, аздараўляў абстаноўку. Так т. Сталін пісаў аб гэтым у адным з лістоў у ЦК у 1919 г., кажучы, што «яго ператвараюць на спецыяліста для ачысткі стайняў ваеннага ведамства».

К. ВАРАШЫЛАЎ.

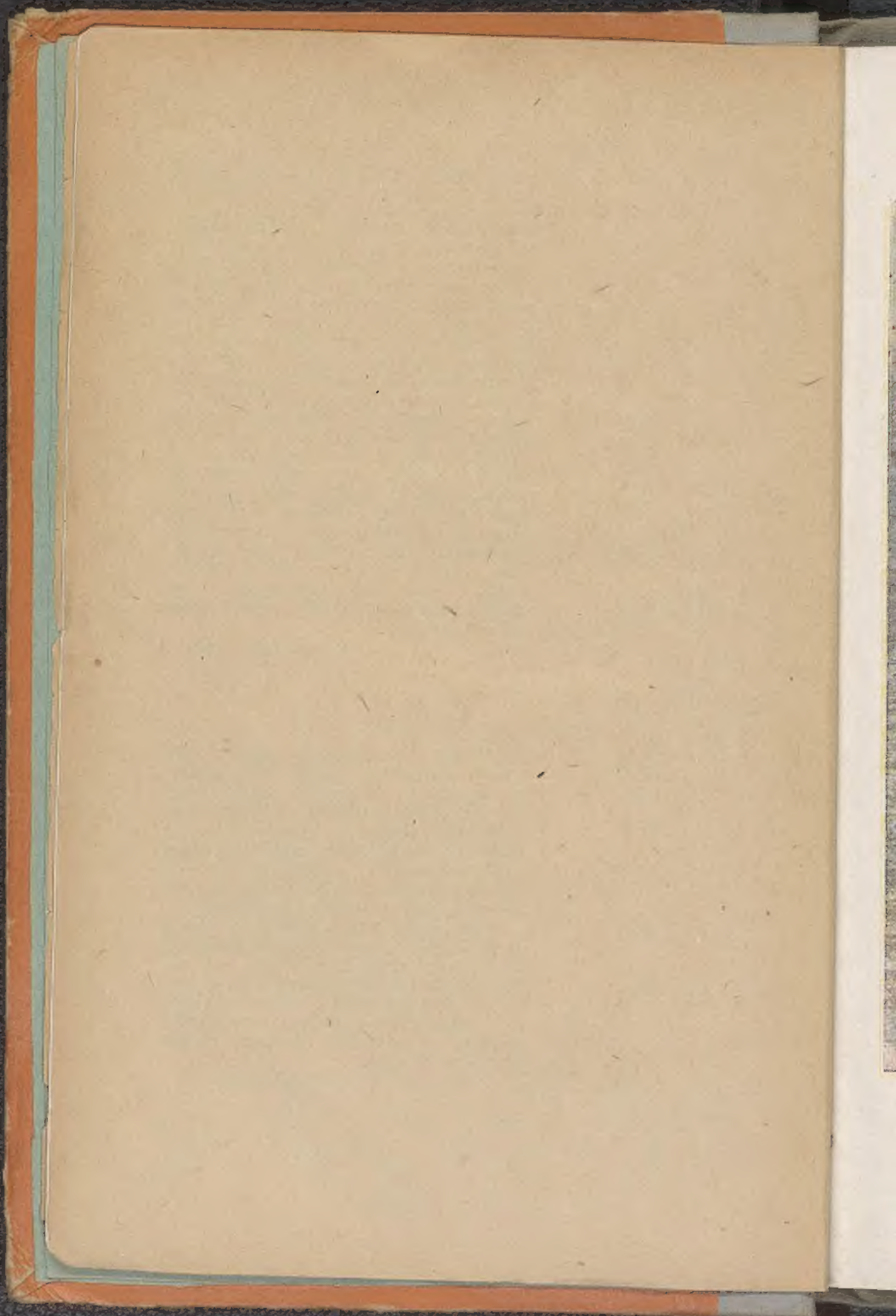
★

«У час белапольскай кампаніі тав. Сталін з'яўляецца членам РВС паўднёва-заходняга фронту. Зруйнаванне польскіх армій, вызваленне Кіева і правабярэжнай Украіны, глыбокі паход у Галіцыю, арганізацыя слаўтага рэйду 1 Коннай арміі — дзіцяці Сталіна — у значнай ступені з'яўляецца вынікам яго ўдалага і майстэрскага кіраўніцтва.

Зруйнаванне ўсяго польскага фронту на Украіне і амаль поўнае знішчэнне III польскай арміі пад Кіевам, смяротныя ўдары па Бярдзічаву і Жытоміру і рух 1 Коннай арміі ў ровенскім кірунку стварылі абстаноўку, дазволіўшую і нашаму заходняму фронту пачаць агульны наступ».

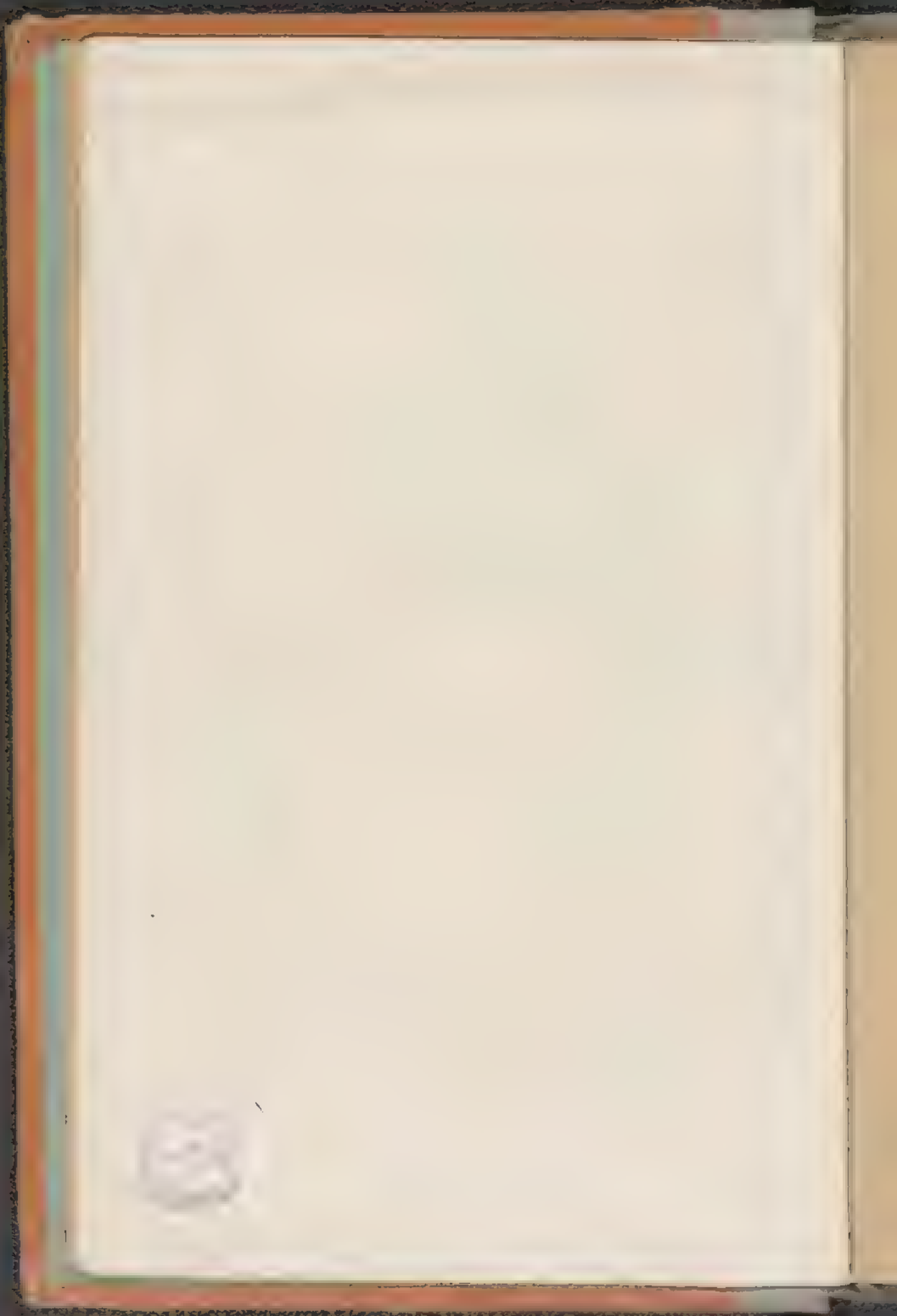
К. ВАРАШЫЛАЎ.

★

*І. В. СТАЛІН у першій громадянській війні 1919—20 рр.
(з мал. Цірко—Музей революції БССР)*

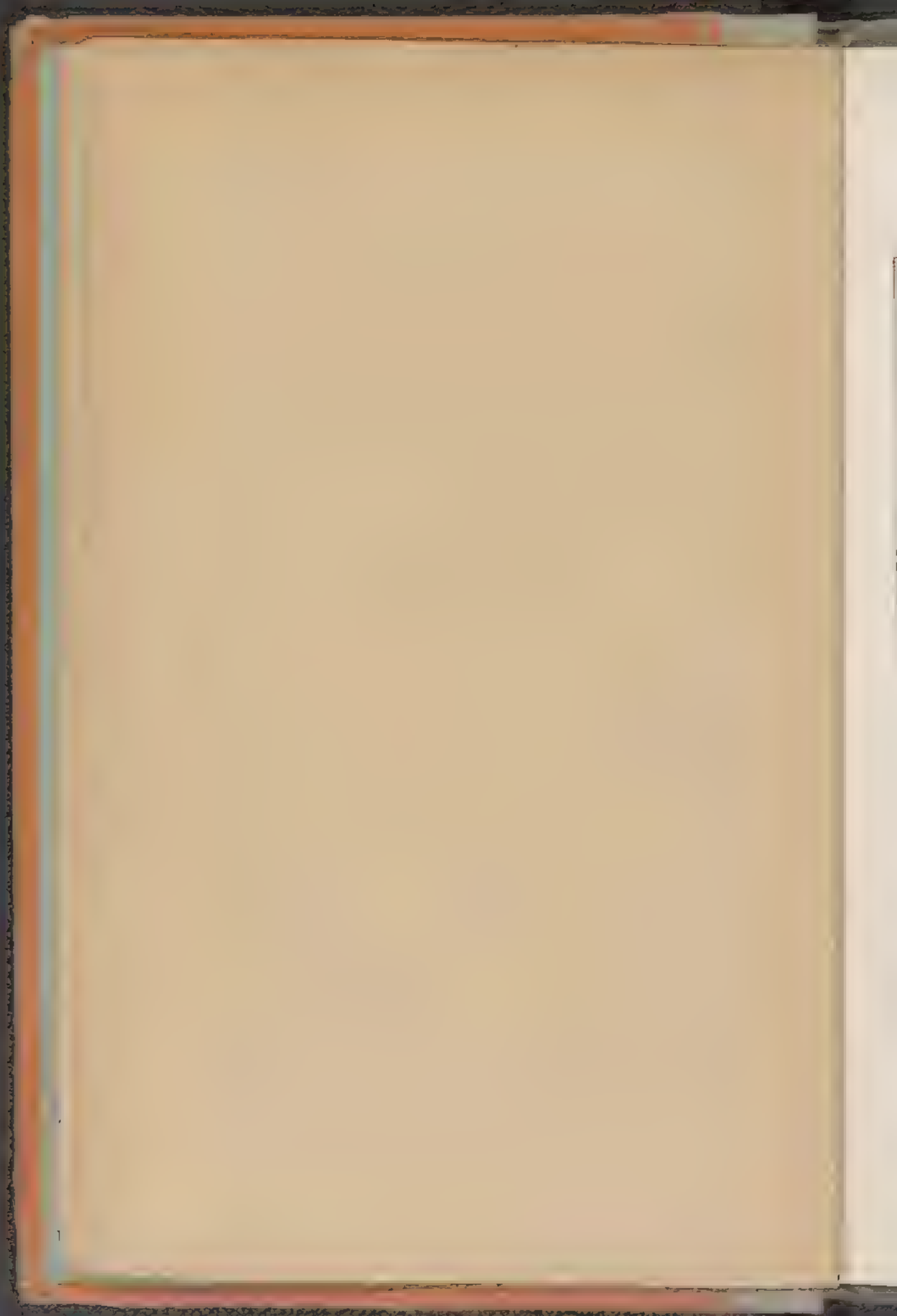
«Клім Варашылаў—луганскі слесар—
быў адным з самых выдатных арга-
нізатараў нашай рабоча-сялянскай Чыр-
вонай арміі, з тых, хто будаваў яе не
ў цішы кабінетаў, а ў парахавым дыме,
пад градам куль ворагаў».

Газ. «ПРАВДА».

★

«Тав. Варашылаў — марксіст-большэ-
вік, паслядоўны ленінец у самым глы-
бокім, лепшым сэнсе слова. Ён уме-
е ў сваёй практычнай рабоце
прымяняць дыялектыку
Маркса. Гэтая якасць давала
яму магчымасць у паражэннях ба-
чыць уперадзе перамогу, гэтая
якасць дае яму магчымасць кіра-
ваць Чырвонай арміяй, удасканальваю-
чы яе баявую магутнасць, і самому ра-
зам з ёй удасканальвацца ў ваенным
майстэрстве».

М. КАЛІНІН.

К. Е. ВАРШЫЛАЎ—нарком абароны СССР (з мал. Герасімава)

ра
то
чл
на
По
ць
ва
ін
не
ш
д
ка
ус
па
пр

ка
П
ў

по
ш
на
те

за
(д
ф
л

м
т
к

г
д
ш

н
п
н
п
к
т
г

Новы паход Антанты на Расію

(Гэты артыкул быў надрукаваны ў „Правде“ 26 мая 1920 г.)

Не падлягае сумненню, што паход панскай Польшчы супроць рабоча-сялянскай Расіі ёсць, па сутнасці, паход Антанты. Справа не толькі ў тым, што Ліга нацый, кіраўніком якой з'яўляецца Антанга і членам якой састаіць Польшча, ухваліла, выдзвочна, паход Польшчы на Расію. Справа, перш за ўсё, у тым, што без падтрымання Антанты Польшча не магла-б арганізаваць свайго нападу на Расію, што Францыя, перш за ўсё, а потым і Англія з Амерыкай усяляк падтрымліваюць наступленне Польшчы зброяй, абмундзіраваннем, грашыма, інструктарамі. Разнагалосці ўнутры Антанты па польскаму пытанню не мяняюць справы, бо яны датычаць толькі форм падтрымання Польшчы, а не самога падтрымання наогул. Не мяняюць справы таксама дыпламатычная перапіска Керзона з таварышом Чычэрынм і шырокаяшчальныя артыкулы англійскай прэсы супроць інтэрвенцыі, бо ўся гэтая шуміха праследуе толькі адну мэту: засмеціць вочы наіўным палітыкам і прыкрыць фразай аб міры з Расіяй чорную справу сапраўднай інтэрвенцыі, арганізаванай Антантай.

1. Агульная абстаноўка

Цяперашні паход Антанты з'яўляецца па ліку трэцім.

Першы паход быў прадпрыняты ўвесну 1919 года. Паход гэты быў камбінаваны, бо ён меў на ўвазе сумесны напад Калчака, Дзенкіна, Польшчы, Юдзеніча і змешаных англа-рускіх аградаў у Туркестане і ў Архангельску, прычым цэнтр цяжару паходу ляжаў у раёне Калчака.

У гэты перыяд Антанга, адзіная і згуртаваная, стаяла на пункце погляду адкрытай інтэрвенцыі: слабасць рабочага руху на Захадзе, шматлікасць ворагаў Савецкай Расіі і поўная ўпэўненасць у перамозе над Расіяй дазвалялі заправілам Антанты практыкаваць наглу палітыку непрыкрытай інтэрвенцыі.

У гэты перыяд Расія перажывала крытычную мінуту, бо яна, адрэзаная ад хлебных раёнаў (Сібір, Украіна, Паўночны Каўказ) і ад апалу (Данецкі басейн, Грозны, Баку), вымушана была змагацца на шасці фронтах. Антанга бачыць гэта і смакуе перамогу. «Таймс» б'е ў літаўры.

Тым не менш, Расія прашла гэты крызіс благапалучна, і самы моцны вораг, Калчак, быў выведзен са строю. Справа ў тым, што тыл Расіі, а, значыць, і армія Расіі аказаліся больш устойлівы і гібкі, чым тыл і арміі яе праціўнікаў.

Другі паход Антанты быў прадпрыняты ўвосень 1919 года. Паход гэты быў таксама камбінаваны, бо ён меў на ўвазе сумесны напад Дзенкіна, Польшчы, Юдзеніча (Калчак быў скінут з рахунку). Цэнтр цяжару паходу ляжыць на гэты раз на поўдні, у раёне Дзенкіна.

У гэты перыяд Антанга ўпершыню пачынае перажываць унутраныя разнагалосці, яна ўпершыню пачынае ўмяраць свой наглы тон, прабуе выказацца супроць адкрытай інтэрвенцыі, аглашае дапушчальнасць перагавораў з Расіяй, прыступае да ўводу сваіх войск з поўначы: быстры рост рэволюцыйнага руху на Захадзе і паражэнне Калчака, відаць, зрабілі для Антанты небезопаснай ранейшую палітыку адкрытай інтэрвенцыі. Антанга ўжо не адважваецца адкрыта гаварыць аб непрыкрытай інтэрвенцыі.

Расія ў гэты не бяд зноў перажывае крытычную минуту, не пас-
дзячы на перамогу над Катчаком і зварот аднаго з хлебных расалаў
(Сібіры), бо гатовыя ворагі, Дзенікіны, стаць ля варот Тулы, і най-
най крышцы снабжэння нашай арміі патронамі, вінтоўкамі, куліме-
тамі.

Тым не менш, Расія зноў выходзіць з крызіса непашкоджанай.
Прычына тая-ж: болейшая ўстойлівасць і болейшая гібкасць нашага
тылу, а, значыць, і нашай арміі.

Трэці паход Антанты адкрываецца пры зусім новай абстаноўцы.
Пачаць з таго, што, у адрозненне ад папярэдніх паходаў, гэты паход
не можа быць наван камбінаваным, бо не толькі адпалі старыя са-
юзнікі (Калчак, Дзенікін, Юдзеніч), але і новыя саюзнікі (калі ёсць
гэтыя) яшчэ не прыжыліся, калі не лічыць смехатворнага Петлюры
«яго» смехатворнымі «войскамі». Польшча стаць супроць Расіі на-
куль што адна, без сур'ёзных баявых саюзнікаў.

Далей славуная блакада прарвана не толькі маратна і практычна,
але і фармальна. Антанты вымушана мірыцца з неабходнасцю дып-
таматычных зносін з Расіяй і цяпець афіцыйных прадстаўнікоў
аюшыя на Захадзе. Масавы рэволюцыйны рух у дзяржавах Еўропы,
асвойваючы доктрыну III Інтэрнацыянала, і новыя поспехі савецкіх
войск на ўсходзе ўзмацняюць раскол унутры Антанты, ўзмацняюць
прэстыж Расіі ў нейтральных і акраінных дзяржавах, робяць антан-
таўскую палітыку ізаляцыі Расіі ўгапічнай. Эстляндцы, «прыроўна-
ная» саюзніца Польшчы, нейтралізавана. Латвія і Літва, учарайныя
баявыя саюзніцы Польшчы, сёння вядуць з Расіяй мірныя перага-
воры. Тое-ж самае можна сказаць аб Фінляндцы.

Нарэшце, атвараецца становішча Расіі к моманту трэцяга паходу
Антанты трэба пачаць з канані змяніўшыся к лепшаму. Расія не
толькі адкрыла дарогу к хлебным і апалавым раёнам (Сібір, Украіна,
Паўночны Кавказ, Данецкі басейн, Грозны, Баку), але і скараціла
колькасць саюзікаў з шасці да двух, атрымаўшы тым самым магчы-
масць канцэнтраваць войскі на Захадзе.

Да сказанага трэба дадаць той вяткай важнасці факт, што Польшча
з'яўляецца на адначасна стараной, адхіліўшай мірныя прапановы
Расіі, а Расія абараняючыся, што стварае агромны неацанімы ма-
ральны плюс на старане Расіі.

Усе гэтыя акалічнасці ствараюць новую абстаноўку, новыя шансы
на перамогу Расіі, не меўшыя месца ў папярэднія перыяды першага
і другога паходаў Антанты на Расію.

Гэтым, талоўным чынам, і трэба вытлумачыць уніла-скептычны
тон імперыялістычнай прэсы на Захадзе ў справе ацэнкі поспехаў
польскіх войск.

2. Тыл. Раён удару

Іі адна армія у свеце не можа перамагчы (справа ідзе, вядома,
аб працяглым і трывалым перамоце) без ўстойлівага тылу. Тыл для
фронту—не, шчыра кажу, бо ёсць і толькі ён, жыццё фронт не толькі
ўсім відамі давольства, але і людзьмі—байцамі, настроямі і ідэямі.
Неўстойлівасць, а яшчэ болей варажы тэла звязкога ператварае ў
няўстойлівую і бязглузду масу самую лепшую, самую згуртаваную ар-
мію. Слабасць Калчака і Дзенікіна тлумачылася тым, што ў іх не
было «свайго» тылу, што яны прасякнутыя існай рускімі, вялікі
дзяржаўнымі імкненнямі, выхаваны былі будаваць фронт, снабжэнне
і папачынаць яго ў значнай ступені за кошт нярускіх элементнаў, впа-
рожных к такім імкненням, вымушаны былі дзейнічаць у рускіх за-
ладах чуждых для іх войск. Натуральна, што войскі, пазбаўленыя

ўнутранай, нацыянальнай і, тым больш, класавай спайкі, акружаныя варожай атмасферай, развальваліся пры першым моцным удары з боку савецкіх войск.

Тыл польскіх войск у гэтых адносінах значна адрозніваецца ад тылу Калчака і Дзенікіна к большай выгадзе для Польшчы. У адзнаку ад тылу Калчака і Дзенікіна, тыл польскіх войск з'яўляецца аднародным і нацыянальна спаяным. Адсюль яго адзінства і стойкасць. Яго пераважны настрой — «пачуцце айчыны» — перадаецца па шматлікіх ніцях польскаму фронту, ствараючы ў часцях нацыянальную спайку і цвёрдасць. Адсюль стойкасць польскіх войск Вядома, тыл Польшчы не аднародны (і не можа быць аднародным!) у класавых адносінах, але класавыя канфлікты, яшчэ не дасягнуўшы такой сілы, каб прарваць пачуцце нацыянальнага адзінства і заразіць супярэчнасцямі разнародны ў класавых адносінах фронт. Калі-б польскія войскі дзейнічалі ў раёне ўласна Польшчы, з імі, без сумнення, цяжка было-б змагацца.

Але Польшча не хоча абмежавацца сваім уласным раёнам, яна рухае войскі далей, пакараючы Літву і Беларусь, урываючыся ў тэрыторыі Расіі і Украіны. Гэта акалічнасць мяняе становішча ў карані к большай нявыгадзе для ўстойлівасці польскіх войск.

Высоўваючыся за межы Польшчы і паглыбляючыся ў прылягаючыя да Польшчы раёны, польскія войскі аддаляюцца ад свайго нацыянальнага тылу, аслабляюць сувязь з ім, пападаюць у чужое ім і большай часткай варожае нацыянальнае асяроддзе. Горш таго, варожасць гэта паглыбляецца той акалічнасцю, што велізарная большасць насельніцтва прылягаючых к Польшчы раёнаў (Беларусь, Літва, Расія, Украіна) складаецца з няпольскіх сялян, якія церпяць гнёт польскіх памешчыкаў, што сяляне гэтыя разглядаюць наступленне польскіх войск, як вайну за ўладу польскіх паноў, як вайну супроць прыгнечаных няпольскіх сялян. Гэтым уласна і тлумачыцца, што лозунг савецкіх войск: «Далоў польскіх паноў!» знаходзіць магутны водгук сярод большасці насельніцтва адзначаных раёнаў, што сяляне гэтых раёнаў сустракаюць савецкія войскі, як вызваліцеляў ад памешчыцкага ярма, што яны ў чаканні савецкіх войск паўстаюць пры першым зручным выпадку, наносзячы польскім войскам удар з тылу. Гэтым-жа трэба вытлумачыць беспрыкладны ўздым духу ў савецкіх войсках, канстатуемы ўсімі нашымі ваеннымі і палітычнымі работнікамі.

Усё гэта не можа не ствараць унутры польскіх войск атмасферы няупэўненасці і незабяспечанасці, не можа не разрушаць у іх стойкасць духу, веру ў правату сваёй справы, веру ў перамогу, не можа не ператварыць нацыянальную спайку польскіх войск з фактара станоўчага ў фактар адмоўны.

І чым далей яны будуць прасоўвацца (калі наогул яны будуць прасоўвацца), тым мацней скажуцца гэтыя адмоўныя бакі польскага паходу.

Ці можа Польшча развіць пры такіх умовах моцнае, магутнае, абяцаючае працяглыя поспехі наступленне? Ці не пападуць войскі Польшчы пры такіх умовах у абстаноўку, аналагічную той, у якую папалі адарваныя ад свайго тылу германскія войскі на Украіне ў 1918 г.?

Гут мы падыходзім к пытанню аб раёне ўдару. У вайне наогул, у грамадзянскай вайне ў асаблівасці, поспех, рашучая перамога залежаць нярэдка ад удалага выбару раёна ўдару, ад удалага выбару таго раёна, адкуль вы намераны нанесці праціўніку і развіць далей галоўны ўдар. Адна з буйных памылак Дзенікіна заключалася ў тым,

што ён выбраў раёнам галоўнага ўдару паласу Данецкі басейн Харкаў—Варонеж—Курск, г. зн. раён, заведама неблаганадзейны для Дзенікіна, раён, варожы Дзенікіну, раён, дзе Дзенікін не мог стварыць ні моцнага тылу ні спрыяючай абстаноўкі для прасоўвання войск. Пospехі савецкіх войск на дзенікінскім фронце тлуміцца, між іншым, тым, што савецкае камандванне своечасова перанесла свой асноўны ўдар з раёна Царыцына (раён неспрыяючы) у раён Данецкага басейна (раён высока спрыяючы), дзе насельніцтва сустракала савецкія войскі з энтузіязмам і адкуль лягчэй за ўсё можна было прабіць дзенікінскі фронт, раскалоць яго на дзве часткі і прасоўвацца далей, аж да Ростова.

Гэты момант, нярэдка ўпускаемы з-пад увагі старымі ваеннымі, мае часта ў грамадзянскай вайне рашаючае значэнне.

Трэба адзначыць, што справы Польшчы ў гэтых адносінах, у адносінах раёна галоўнага ўдару, абстаецца з рук вон дрэнна. Справа ў тым, што па прычынах, паданых вышэй, ні адзін з прылягаючых да Польшчы раёнаў не можа быць прызнан для польскіх войск спрыяючым ні ў сэнсе раёна ўдару, ні ў сэнсе далейшага развіцця гэтага ўдару: куды-б ні рушылі ўперад польскія войскі, яны ўсюды будуць сустракаць процідзеянне з боку ўкраінскага, рускага, беларускага мужыка, які чакае вызвалення ад польскіх памешчыкаў з боку савецкіх войск.

І, наадварот, становішча савецкіх войск у гэтых адносінах зусім спрыяючае: для іх усе раёны, так сказаць, «падыходзячыя», бо савецкія войскі, рупячыся ўперад, не ўмацоўваюць, а звяргаюць уладу польскіх паноў, вызваляюць сялян ад кабалы.

3. Перспектывы

Польшча ваюе з Расіяй пакуль што адна. Але было-б наіўна думаць, што яна астаецца адзінокай. Мы маем тут на ўвазе не толькі ўсебаковае падтрыманне, якое, бяспрэчна, аказвае Польшчы Антанта, але і тых баявых саюзнікаў Польшчы, якія часткова ўжо знойдзены Антантай (напрыклад, астаткі дзенікінскіх войск), часткова-ж будуць, як відаць, знойдзены ва славу еўрапейскай «цывілізацыі». Гэта не выпадковасць, што польскае наступленне пачалося ў час канферэнцыі ў Сан-Рэмо, куды не былі дапушчаны прадстаўнікі Расіі. Не выпадковасць і тое, што Румынія замяла пытанне аб мірных перагаворах з Расіяй.. Пры гэтым зусім магчыма, што польскае наступленне, якое здаецца на першы погляд авантурай, мае на ўвазе на самай справе шырока задуманы план камбінаванага паходу, ажыццяўляемага спадволь.

І ўсё-такі трэба сказаць, што калі Антанта, арганізуючы трэці паход на Расію, разлічвала перамагчы апошнюю, то яна пралічылася, бо шансаў на паражэнне Расіі ў 1920 г. менш, значна менш, чым у 1919 годзе.

Вышэй мы гаварылі аб шансах на перамогу Расіі, аб тым, што шансы гэтыя растуць і будуць расці, але гэта не значыць, вядома, што мы тым самым ужо маем перамогу ў кішэні. Выстаўленыя вышэй шансы на перамогу могуць мець рэальнае значэнне толькі пры іншых роўных умовах, г. зн. пры ўмове, што мы цяпер так сама напружым свае сілы, як і раней, пры наступленні Дзенікіна, што нашы войскі будуць снабжацца і папаўняцца акуратна і рэгулярна, што нашы агітатары будуць асвечваць чырвонаармейцаў і акружаючае іх насельніцтва з патроенай энергіяй, што наш тыл будзе ачышчацца ад скверны і ўмацоўвацца ўсімі сіламі, усімі сродкамі.

Толькі пры гэтых умовах можна лічыць перамогу забяспечанай.

Гутарка з таварышом Сталіным,

апублікаваная ў газеце „Коммунист“ 24 чэрвеня 1920 г.

Трэцяга дня ў Харкаў звярнуўся член Рэвваенсовета Рэспублікі таварыш І. В. Сталін.

Тав. Сталін прабываў на фронце каля трох тыдняў; пры ім пачалася і паступова развілася наступальная аперацыя чырвоных войск, якая адкрылася знамянітым прарывам польскага фронту чырвонай конніцай.

У гутарцы з супрацоўнікам «УКРРОСТА» таварыш Сталін паведаміў наступнае:

Прарыв

— Гаворачы аб аперацыі нашай Чырвонай коннай арміі на польскім фронце ў пачатку чэрвеня, многія параўноўваюць яе—гэты прарыв фронту праціўніка—з рэйдам конніцы Мамантава ў мінулым годзе.

Але гэта зусім няправільна.

Мамантаўская аперацыя мела эпізадычны, так сказаць, партызанскі характар, не звязаны з агульнымі наступальнымі аперацыямі арміі Дзенікіна.

Прарыв-жа Чырвонай коннай арміі з'яўляецца звязаным у агульным ланцугу наступальных аперацый Чырвонай арміі.

Рэйд нашай чырвонай конніцы пачаўся пятага чэрвеня. Раніцою гэтага дня, згорнутая ў кулак, чырвоная конніца ўдарыла па другой польскай арміі, прарвала непрыяцельскі фронт, рэйдам прайшла раён Бердзічава і раніцай сёмага чэрвеня заняла Жытомір.

Аб падрабязнасцях заняцця Жытомира і захопленых трафеях ужо паведамлялася ў друку, гаварыць аб гэтым не буду, адзначу толькі сёе-тое характэрнае. Рэвваенсовет Коннай арміі данасіў штабу фронту: «Польская армія з абсалютнай пагардаю адносіцца да нашай конніцы; мы лічым сваім абавязкам даказаць палякам, што конніцу трэба паважаць».

Пасля-ж прарыву тав. Будзённым піша нам: «Паны навучыліся паважаць конніцу; бягуць, ачышчаючы перад намі дарогу, апракідваючы адзін другога».

Рэзультаты прарыву

Рэзультатам прарыву з'явілася наступнае:

Другая польская армія, праз якую прайшла наша Конная армія, аказалася выведзенай са строю; яна страціла звыш адной тысячы чалавек палоннымі і каля васьмі тысяч чалавек заручбленымі.

Апошняя лічба мною правяралася з некалькіх крыніц і блізка да ісціны, тым больш, што першы час палякі рашуча адмаўляліся з'явацца, і нашай конніцы прыходзілася літаральна прабіваць сабе дарогу. Гэта першы рэзультат.

Другі рэзультат: трэцяя польская армія (раён Кіева) аказалася адрэзанай ад свайго тылу і апынулася перад небяспечай быць абложанай; з прычыны гэтага пачалося яе агульнае адступленне ў напрамку Кіеў—Карасцень.

Трэці рэзультат: шостая польская армія (раён Н.-Падольска), страціўшы апору на сваім левым флангу, з баязнай быць прыпертанай да Днястра, пачала свой агульны адыход.

Чацверты рэзультат: з моманту прарыву пачалося наша агульнае імклівае наступленне па ўсяму фронту.

Лёс трэцяй польскай арміі

Паколькі пытанне аб лёсе трэцяй польскай арміі для большасці няясна, то на гэтым я спынюся больш падрабязна.

Адарваная ад сваёй базы і страціўшая сувязь, трэцяя польская армія апынулася перад небяспечай напасці ў палон цалкам. З прычыны гэтага яна пачала паліць аboзы, узрываць склады, псавалі гарматы.

Пасля першых няўдалых спроб к адступленню ў парадку яна вымушана была кінуцца на ўцёкі (пагалоўнае бегства).

Трэць арміі (усяго ў трэцяй польскай арміі налічвалася каля дваццаці тысяч байцоў) папала ў палон або была заручблена; другая трэць яе, калі не больш, пакідаўшы зброю, разбеглася па балотах, лясах,—рассеялася.

Толькі астатняя трэць, і нават менш, паспела праскочыць да сваіх праз Карасцень. Пры гэтым, бясспрэчна, калі-б палякі не паспелі своєчасова падаць дапамогу свежымі часцямі праз Шэпетаўку Сарны, і гэта частка трэцяй польскай арміі была-б у палоне або рассялася па лясах.

У кожным разе трэба лічыць, што трэцяй польскай арміі не існуе, гэта-ж рэшткі яе, якія дабраліся к сваім, маюць патрэбу ў вялікім рамонце.

Для характарыстыкі разгрому трэцяй польскай арміі павінен сказаць, што ўсё жытомірскае шасэ завалена поўспаленымі аboзамі і аўтамабілямі ўсіх радоў, пры чым колькасць апошніх, паводле данясення начальніка сувязі, даходзіць да чатырох тысяч. Намі ўзята каля 70 гармат, не менш 250 кулямётаў, агромная колькасць вінтовак і патронаў, яшчэ не падлічаная.

Такавы нашы трафеі.

Становішча на фронце

Сучаснае становішча на фронце можна абрысаваць наступным чынам: шостая польская армія адыходзіць, другая адводзіцца на перафармаванне, трэцяя фактычна не існуе, яе замяняюць новыя польскія часці, узятыя з заходняга фронту і з далёкага тылу.

Чырвоная армія наступае па ўсяму фронту, перашоўшы за лінію Овруч—Карасцень—Жытомір—Бердзічаў—Казацін—Калінаўка—Вінніца—Жмерынка.

Вывады

Але было-б памылкаю думаць, што з палякамі на нашым фронце ўжо пакончана.

Мы-ж ваюем не толькі з палякамі, але з усёй Антантай, якая мабілізавала ўсе чорныя сілы Германіі, Аўстрыі, Венгрыі, Румыніі, снабжае палякаў усімі відамі ўтрымання.

Акрамя таго, не трэба забываць, што ў палякаў ёсць рэзервы, якія ўжо падцягнуты к Новаград-Валынску і дзеянні якіх, бяспрэчна, скажуча гэтамі днямі

Належаць таксама памятаць, што разлажэнне ў масавым маштабе яшчэ не закранула польскай арміі. Няма сумнення, што ўперадзе яшчэ будуць баі, і баі жорсткія.

Таму я лічу недарэчным тое бахвальства і шкодную для справы самаздаволенасць, якая аказваецца ў некаторых таварышоў: адны з іх не здавальняюцца поспехамі на фронце і крычаць «аб маршы на Варшаву», другія, не здавальняючыся абаронай нашай рэспублікі ад варожага нападу, пагардна заяўляюць, што яны могуць памерыцца толькі на «чырвонай савецкай Варшаве»

Я не буду даказваць, што гэта бахвальства і гэта самаздаволенасць зусім не адпавядаюць ні палітыцы савецкага ўрада, ні стану сіл праціўніка на фронце.

У самай катэгарычнай форме я павінен заявіць, што без напружання ўсіх сіл у тыле і на фронце мы не зможам выйсці пераможцамі. Без гэтага нам не адолець ворагаў з Захаду.

Гэта асабліва падкрэсліваецца наступленнем Врангеля, які з'явіўся, як «гром з яснага неба», і набыў пагражаючыя размеры

Крымскі фронт

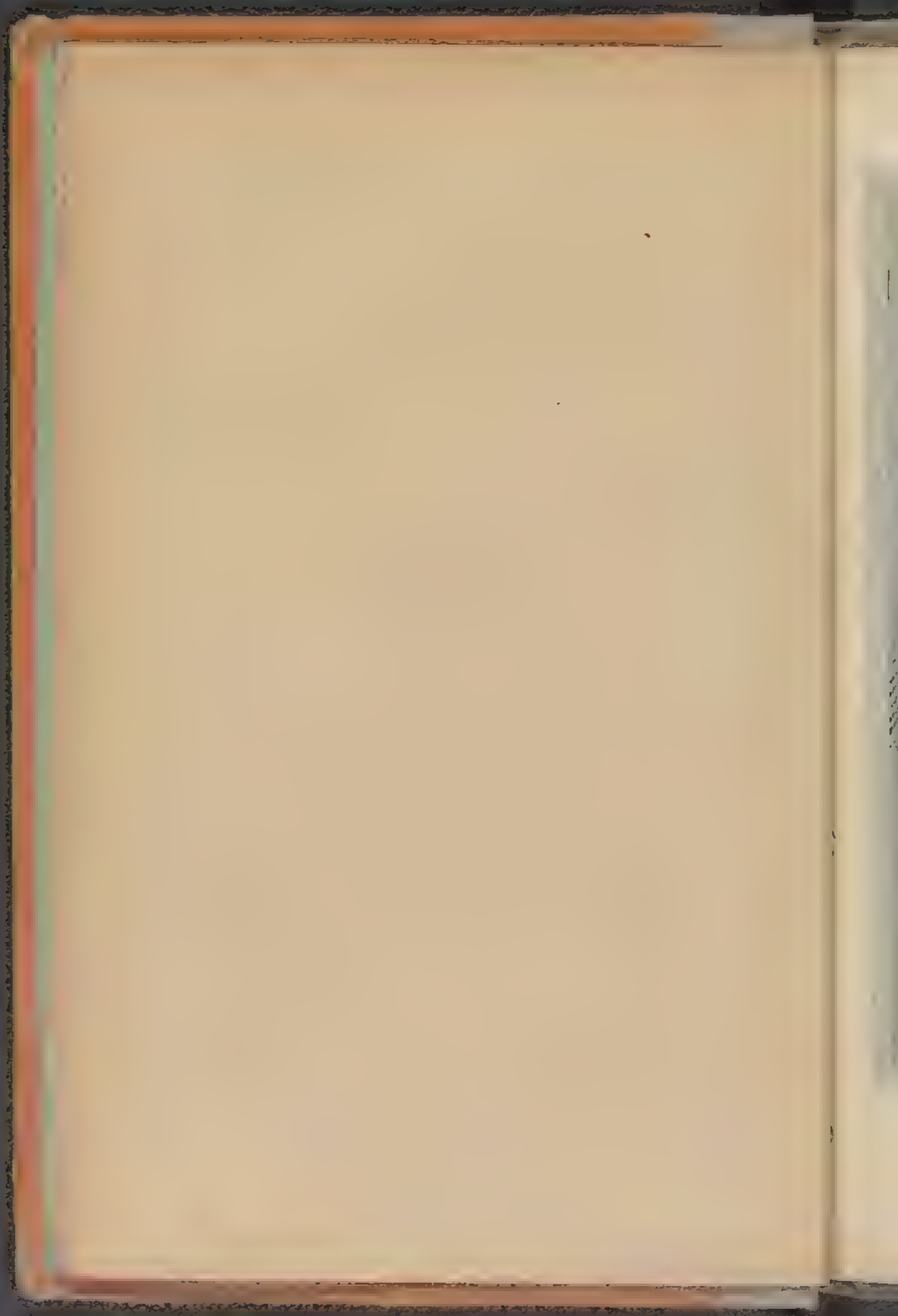
Не падлягае ніякаму сумненню, што наступленне Врангеля прадыхавана Антантай у мэтах палегчання цяжкага становішча палякаў. Толькі найўныя палітыкі могуць верыць, што перапіска Керзона з гав. Чычэрыным магла мець які-небудзь іншы сэнс, акрамя таго, каб фразай аб міры прыкрыць падрыхтоўчыя работы Врангеля і Антанты к наступленню.

Врангель не быў яшчэ гатовы, і таму (толькі таму) «чалавекалюбівы» Керзон прасіў Савецкую Расію злітавацца над врангелеўскімі часцямі і захаваць ім жыццё

Антанта, відавочна, разлічвала, што ў момант, калі Чырвоная армія саб'е палякаў і рушыць наперад,—у гэты момант Врангель выйдзе ў тыл нашым войскам і разбурыць усе планы Савецкай Расіі.

Няма сумнення, што наступленне Врангеля значна палегчыла становішча палякаў, але наўрад ці ёсць падстава думаць, што Врангелю ўдасца прарвацца ў тыл нашым заходнім арміям.

У кожным разе бліжэйшае будучае пакажа сілу і вагу врангелеўскага наступлення

Тав. ГІКАЛО
Секретар ЦК КП(б)Б

гад
чис

чья
кае
пал
пуб
пра
мы

рад
саю

дзе
ным
агр
нею
род
выр
сак
пра

Со
ляе

гра
дар
ка.

сол
мо
ма

за
ли
кр
па

15 год барацьбы пад сцягам Леніна—Сталіна

11 ліпеня працоўныя Савецкай Беларусі святкуюць пятнаццатую гадавіну вызвалення ад белапольскай акупацыі, а разам з тым—урачыстасць узнагароджання сваёй рэспублікі ордэнам Леніна.

11 ліпеня—гэту радасную дату ў гісторыі нашай Рэспублікі—рабочыя, сяляне і ўсе працоўныя БССР з года ў год адзначаюць як вялікае свята. А сёлета 15-годдзе вызвалення Беларусі ад белапалыкаў супадае з выключна агромнаю падзеяй у жыцці нашай Рэспублікі—уручэннем БССР за выдатнейшыя поспехі, дасягнутыя ёю на працягу раду год у галіне сельскай гаспадаркі, а роўна і ў галіне прамысловасці, ордэна Леніна.

Савецкая Беларусь стала ордэнаноснай рэспублікай. БССР стала ў рады самых перадавых рэспублік і абласцей вялікага Савецкага саюза.

Узнагароджанне БССР і яе кіраўнікоў—таварышоў Гікало і Галадзеда ордэнам Леніна з'яўляецца знамянальнаю вехай на гістарычным шляху, пройдзеным нашай Рэспублікай ад адсталай, жабрацкай, аграрнай, цемнай і забітай катоні царскай Расіі да перадавой, квітнеючай індустрыяльна-аграрнай соцыялістычнай рэспублікі. Узнагароджанне ордэнам Леніна БССР і раду іншых краёў і абласцей ёсць выражэнне сусветна-гістарычных перамог, атрыманых Савецкім саюзам пад кіраўніцтвам нашай партыі і мудрага, правадыра ўсіх працоўных тав. Сталіна.

Гэта знамянуе сабою росквіт, сілу і магутнасць нашага вялікага Савецкага саюза, неразрыўнай і неад'емнай часткай якога з'яўляецца БССР.

Мы пабудавалі моцны несакрушымы фундамент соцыялістычнага грамадства ў СССР. Мы дабіліся гіганцкага ўздыму народнай гаспадаркі. Сялянства Савецкага саюза цвёрда стала на шлях соцыялізма—калгасны лад перамог канчаткова і беспаваротна.

«Соцыялістычны ўклад з'яўляецца непадзельна пануючай і адзінай камандуючай сілай ва ўсёй народнай гаспадарцы» (Сталін).

Расія нэпаўская стала Расіяй соцыялістычнай.

Перамогі пролетарыята Савецкага саюза ў справе будаўніцтва соцыялізма ў нашай краіне, атрыманне БССР ордэна Леніна ёсць перамога генеральнай лініі партыі, перамога сталінскага ЦК, перамога марксізма-ленінізма.

БССР, адна з рэспублік вялікага Савецкага саюза, дабілася «вельмі значнейшых перамог на фронце соцыялістычнага будаўніцтва ў выніку таго, што КП(б)Б, як неад'емная частка ВКП(б), праводзіла пад кіраўніцтвам ЦК ВКП(б) і асабіста тав. Сталіна генеральную лінію партыі, змагалася за справу соцыялізма пад сцягам Леніна—Сталіна,

бязлітасна гromячы ўсіх апартуністаў, контррэвалюцыйных трацкістаў, зіноўеўцаў і буржуазных нацыяналістаў усіх масцей.

БССР дабілася гэтых велізарнейшых поспехаў у выніку правільнага правядзення ленінскай нацыянальнай палітыкі, у выніку сістэматычнай дапамогі пролетарыята ўсяго Савецкага саюза, у выніку гераічнай работы працоўных мас БССР, якія штодзённа змагаліся за справу сацыялізма пад кіраўніцтвам большэвікоў Беларусі на чале з т. Гікало.

Усенароднае свята 11 ліпеня 1935 года з'яўляецца святам трыумфа генеральнай лініі партыі, яе ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі, святам сацыяльнага і нацыянальнага вызвалення беларускага народу, днём падвядзення, вынікаў нашых перамог у справе сацыялістычнага будаўніцтва і мабілізацыі мас на барацьбу за выкананне яшчэ нявырашаных задач.

Грамадзянская вайна 1918-20 гг. з'яўлялася гіганцкаю сутычкай двух светаў: свету ўзыходзячага сацыялізма і свету загінаючага капіталізма.

Барацьба на шматлікіх фронтах грамадзянскай вайны патрабавала агромнага напружання сіл рабочага класа. Савецкая Расія апынулася ў агністым калыцы. На поўначы—англічане, амерыканцы і лагвардзейскія войскі расійскай контррэвалюцыі, на захадзе і поўдні—немцы, на ўсходзе—чэхі і белагвардзейцы.

Увесну 1919 года Антанта прадпрымае першы паход супроць савецкай Расіі.

«Паход гэты быў камбінаваны, бо ён меў на ўвазе сумеснае напаўдзеанне Калчака, Дзенікіна, Польшчы, Юдзеніча і змешаных англа-рускіх атрадаў у Туркестане і ў Архангельску, пры чым цэнтр цяжару паходу ляжаў ураёне Калчака» (Сталін).

«У гэты перыяд,—пісаў далей тав. Сталін,—Расія перажывала крытычную мінуту, бо яна, адрэзаная ад хлебных раёнаў (Сібір, Украіна, Паўночны Каўказ) і ад паліва (Данецкі басейн Грозны, Баку), вымушана была змагацца на шасці фронтах».

Выключны гераізм і самаадданасць рабочага класа і шырокіх мас працоўнага сялянства, згуртаваўшыся вакол камуністычнай партыі, правільнае ваенна-стратэгічнае і палітычнае кіраўніцтва штаба ленінскай партыі, адкінуўшага капітулянтскі план Троцкага, забяспечылі пералом на ўсходнім фронце ў карысць чырвоных войск. Чырвоная армія пад камандай тав. Фрунзе нанесла Калчаку пад Вяткай сур'ёзнае паражэнне, пасля чаго калчацкія войскі хутка прымушаны былі пачаць агульнае адступленне па ўсяму фронту.

Адным з шасці фронтаў у перыяд першага паходу Антанты быў фронт з беларускамі, якія акупавалі Беларусь і 6 жніўня 1919 года занялі яе чырвоную сталіцу Менск.

Пасля разгрому Чырвонай арміяй другога паходу Антанты (восень 1919 года), пасля разгрому Дзенікіна і контррэвалюцыйных банд Юдзеніча—к пачатку 1920 года Чырвоная армія атрымала перамогу амаль на ўсіх фронтах грамадзянскай вайны. На поўдні, усходзе, поўначы і паўночным усходзе былі ліквідаваны асноўныя сілы белых.

Аднак, грамадзянская вайна неўзабаве разгарэлася з новаю сілай Антанта арганізавала трэці антысавецкі паход, мяркуючы нанесці удар краіне Саветаў сіламі панскай Польшчы і засеўшых у Крыме рэштак дзенікінскіх войск пад камандваннем барона Врангеля.

Польшча, выконваючы загад Антанта, імкнулася ажыццявіць і свае ўласныя імперыялістычныя захватніцкія тэндэнцыі і, распальваючы шавінізм, выкарыстаць вайну, як сродак для барацьбы супроць нарастаючай у Польшчы пролетарскай рэвалюцыі. Польскія памешчыкі і капіталісты імкнуліся звярнуць свае страханні маёнткі, фабрыкі і заводы, імкнуліся да каланіяльнага зняволення Украіны і Беларусі.

У другой палове красавіка 1920 года белапаллякі пачалі наступленне на Савецкую Украіну.

Для кіраўніцтва барацьбой Чырвонай арміі супроць наступаючых белапаллякаў партыя паслала на Паўднёва-Заходні фронт вялікага арганізатара перамог працоўных на ўсіх фронтах грамадзянскай вайны, бліжэйшага саратніка Леніна—тав. Сталіна. На Паўднёва-Заходні фронт была паслана 25 Чапаеўская дывізія і 1 Конная армія.

На Заходні фронт былі таксама пасланы значныя ваенныя паўненні. К пачатку пераможнага ліпенскага наступлення Чырвонай арміі на Заходнім фронце былі сканцэнтраваны 3, 4, 15 і 16 арміі і Мазырская група.

Рашаючы пералом на Паўднёва-Заходнім фронце быў дасягнуты зьякуючы паспяховым дзеяннем 1 Коннай арміі, кіруемай тав. Варашылавым і Будзеным.

5 чэрвеня «нашы конныя часці, згарнуўшыся ў кулак і сцягнуўшы абозы ў цэнтры кулака, прарвалі распаўсюджанне праціўніка ў раёне Пальнян-Казані» (Сталін). Прарыв польскага фронту прымусіў белапаллякаў хутка адступаць. 7 чэрвеня часці 1 Коннай арміі занялі гор. Жытомір.

Разгортваючы далейшае паспяховае наступленне, часці 58 стралковай дывізіі 14 арміі Паўднёва-Заходняга фронту 11 чэрвеня занялі гор. Кіеў.

«Зруйнаванне ўсяго польскага фронту на Украіне і амаль поўнае знішчэнне III польскай арміі пад Кіевам, смяротныя ўдары па Бярдзічэву і Жытоміру і рух 1 Коннай арміі ў ровенскім кірунку стварылі абстаноўку, дазволіўшую і нашаму Заходняму фронту пачаць агульны наступ» (Варашылаў).

Для падтрымання наступлення часцей Паўднёва-Заходняга фронту ў пачатку чэрвеня перашла ў наступленне Мазырская група і 20 чэрвеня левафланговыя часці 15 Чырвонай арміі Заходняга фронту. У выніку адступлення белапаллякаў на Паўднёва-Заходнім фронце, пад магутным націскам Мазырскай групы і левага фланга 16 арміі, белапаллякі пачалі адступленне сваім правым флангам ў раёне Мазыра. 21 чэрвеня 2 Кавалерыйская брыгада заняла мястэчка Хойнікі, 23 чэрвеня часці Мазырскай групы занялі падступы гор. Рэчыцы і 29 узялі горад Мазыр.

На досвітку 4 ліпеня 3, 4 і 15 арміі перашлі ў наступленне. У гэты-ж дзень праціўнік быў збіты і пад пагрозай поўнага знішчэння прымушан быў спешна адступаць з разлікам замацавацца для абароны ў старых германскіх акопах перыяда імперыялістычнай вайны. Але імклівае наступленне часцей Заходняга фронту і абходныя дзеянні 4 арміі, асабліва рухавага 3 кавалерыйскага корпуса

тав. Гая, разбурылі планы белапалякаў. Германскія акопы былі заняты конніцай Гая раней, чым туды змаглі падыйсці галоўныя сілы праціўніка.

У ноч з 6 на 7 ліпеня перашла ў наступленне 16 армія. Яна паспяхова фарсавала раку Бярэзіну, адразу-ж заняла даволі вялікі раён на процілеглым беразе, разгортваючы наступленне ў напрамку Менска.

Так пачалося ліпеньскае наступленне Чырвонай арміі на Заходнім фронце, якое апракінула праціўніка і прымусіла яго хутка адступаць. Белапалякі, цяснیمыя 27 стралковай дывізіяй 16 арміі, падалі пазіцыю за пазіцыяй. 10 ліпеня часты 27 стралковай дывізіі з боем прасунуліся на адлегласць 10—12 кілометраў ад Менска ў раёне Езерышча-Сцеклеева, 11 ліпеня раніцай часты 27 стралковай дывізіі вядуць упартыя баі з другою потьскай дывізіяй на падступах Менска.

К 11 гадзіне 30 минут аб'яднаныя каманды конных разведчыкаў 238 Бранскага і 239 Курскага палкоў прарваліся ў Менск, уносячы поўнае расстройство ў адступаўшыя часты праціўніка.

К 12 гадзіне 241 сялянскі і 242 Волжскі палкі, разбіўшы белапалякаў ля станцыі Менск, увашлі ў горад. К 14 гадзіне Менск быў канчаткова ачышчаны ад белапалякаў.

Трэці паход Антанты пацярпеў крах так сама, як і першыя два.

«Толькі дзякуючы таму, што партыя была на стражы, што партыя была стражэйшым чынам дысцыплінавана і таму, што аўтарытэт партыі яднаў усе ведамствы і ўстановы і па лозунгу, які быў даны ЦК, як адзін чалавек ішлі дзесяткі, сотні, тысячы, і ў канчатковым выніку мільёны, і толькі таму, што нечуваныя афяры былі прынесены,—толькі таму цуд, які адбыўся, мог адбыцца. Толькі таму, не гледзячы на двухразовы, трохразовы і чатырохразовы паход Антанты і імперыялістаў усяго свету, мы аказаліся здольнымі перамагчы» (Ленін).

Белапольская акупацыя прынесла працоўным Беларусі неймавернае сацыяльнае і палітычнае прыгнечанне, палітычны тэрор, тым самым разгул капіталістычнай і памешчыцкай рэакцыі.

У першыя-ж дні пасля заняцця Менска белапалякамі імі было расстраляна каля 100 чалавек і звыш 1000 чалавек былі кінуты ў турмы. Белапольскія акупанты бязлітасна распраўляліся з лепшымі людзьмі партыі, рабочага класа і працоўнага сялянства.

У акупаванай Беларусі белапалякі аднавілі знішчаную пралетарскай рэвалюцыяй прыватную ўласнасць, звярнулі ў маенскі памешчыкаў, на фабрыкі і заводы—фабрыкантаў.

Польскімі ўладамі быў выдан закон аб звароце памешчыкам усяго ўзятага ў маёнтках з уплатай за разбурэнне маенкаў, за вырубленне лесу, за ранейшыя арэнды і т. д.

Дзікі тэрор, пабоі, пагромы і здзекі легіянераў дапаўнялі малюнак каланіяльнага грабязу і эксплуатацыі працоўных мас белапольскімі акупантамі.

Аднаўленне прыватнай уласнасці, бязлітасная эксплуатацыя, вялікадзяржаўная шавіністычная палітыка мракабесся і прымусовай паланізацыі школ, устаноў, пазбаўленне ўсіх правоў працоўных—такая была нацыянальная палітыка ў акупаванай Беларусі, якую поль-

скі імперыялізм праводзіў у цесным саюзе і пры поўным падтрыманні мясцовай нацыяналістычнай контррэвалюцыі.

Польская мова лічылася адзінай дзяржаўнай мовай. Усе вуліцы, плошчы, скверы былі перайменаваны на польскі лад. Усе беларускія школы і школы іншых нацыянальнасцей былі зачынены.

Мясцовая нацыяналістычная контррэвалюцыя ўсяляк дапамагала акупантам у ажыццяўленні іх палітыкі ператварэння Беларусі ў калонію імперыялістычнай Польшчы. Белапалякаў горача і радасна сустралі ў Менску беларускія нацдэмы і ўсе буржуазныя нацыяналісты іншых колераў. Нацдэмаўская контррэвалюцыйная газета «Звон» на розныя лады ўсхваляла «вызваліцеляў» Беларусі белапалякаў. Яна спявала хвалебныя гімны «храбраму рыцару» з Захаду, запэўніваючы яго ў сваёй лакейскай адданасці і заклікаючы не спыняцца на Бярэзіне, а ісці далей на ўсход.

«Польшча,—пісаў «Звон»,—павінна прасунуць свае войскі яшчэ далей на ўсход, каб адабраць у большэвікоў Усходнюю Беларусь... Беларусь мае права спадзявацца, што Польшча не забылася на свайго даўнейшага сябра і таварыша».

Для дапамогі белапалякам у ажыццяўленні іх далейшай інтэрвенцыі на ўсход, накіраванай на задушэнне ўлады саветаў, беларуская контррэвалюцыя прыступіла да фармавання беларускага контррэвалюцыйнага войска, ставячы сваёй задачай арганізаваць такую армію, якая была-б паслухмяная зброяй у руках польскага імперыялізма. Гэтая армія была неабходна польскаму імперыялізму для ўмацавання сваіх пазіцый у акупаваных мясцовасцях.

Беларускія нацдэмакраты выконвалі ролю прамых падсобнікаў польскай акупацыі ў барацьбе з працоўнымі масамі Беларусі, прадаючы інтарэсы працоўных сваім капіталістычным пабрацімцам, гандлюючы оптам і ў розніцу «бацькаўшчынай Беларуссю».

Прамым падсобнікам польскіх акупантаў выступала і яўрэйская буржуазна-нацыяналістычная контррэвалюцыя. Яўрэйскія контррэвалюцыйныя нацыяналістычныя партыі (Бунд, Паалей-Цыен і інш.), якія мелі лютую ненавісць да пролетарскай рэвалюцыі, змагаліся супроць большэвікоў, супроць мабілізацыі сіл рабочага класа на барацьбу з польскімі акупантамі.

З глыбокага падполля камуністычная партыя арганізавала і кіравала барацьбою працоўных супроць акупантаў. Камуністычная партыя арганізавала нелегальныя рэвалюцыйныя профсаюзы, паспяхова правяла рад забастоўак, загартоўваючы і выходзячы масы рабочых у барацьбе супроць белапольскіх акупантаў, контррэвалюцыйных нацыяналістычных партый—беларускіх нацыяналістаў, Бунд, Паалей-Цыёна і інш.

Камуністычныя арганізацыі праводзілі велізарную агітацыйную работу сярод усяго працоўнага насельніцтва, арміі, распаўсюджваючы нелегальную літаратуру.

Першым памочнікам партыі былі арганізацыі комсамола. Гераічныя справы і ўчынкі беларускіх комсамольцаў адыгралі агромную ролю ў рэвалюцыйным руху 1920 года.

Велізарную работу камуністычныя арганізацыі праводзілі ў вёсцы па арганізацыі і кіраўніцтву партызанскім рухам.

У адказ на заклік камуністычнае партыі ў акупаванай Беларусі пракацілася шырокая хваля паўстанняў супроць белапалякаў, кулакоў і памешчыкаў. Сяляне выступілі цэлымі вёскамі, выганяючы грабеж-

нікаў і адбіраючы ў іх награвленае. Паўстаўшае сялянства старалася нанесці ўдар ваенным сілам белапалякаў, перашкаджаючы свабоднаму перакіданню часцей і наладжванню сувязі паміж імі.

Ва ўсіх кутках Беларусі ўзнікаў і шырыўся партызанскі рух, убіраючы ў сябе сотні і тысячы герояў, адважных сыноў сваёй вялікай соцыялістычнай радзімы.

Гераічная барацьба чырвоных партызан жыве ў слаўных справах шматтысячных партызанскіх армій Віленшчыны, Меншчыны, Бабруйшчыны, жыве ў слаўнай барацьбе чырвоных паўстанцаў Ігумена, Маладзечна, Барысава, Баранавіч, Слуцка, Мазыра і дзесяткаў іншых гарадоў і вёсак Беларусі. Яна жыве ў адважным узрыве чырвонымі партызанамі стратэгічнага маста праз Бярэзіну, што вырашыла вынік нашых баёў з польскімі легіянерамі пад Барысавам. Яна жыве ў легендарных справах гразы старадарожскіх лясоў—чырвонага партызана Перамейчыка, які абвясціў савецкую ўладу ў захопленай паўстанцамі воласці, у самым тыле польскай арміі, у непасрэднай блізкасці ад фронту.

Большэвіцкае кіраўніцтва, таленавітая стратэгія Леніна і Сталіна, гераічная барацьба Чырвонай арміі, чырвоных партызан, працоўных мас Украіны і Беларусі вырашылі справу перамогі саветаў над панскаю Польшчай.

Як перамога над белапольскай акупацыяй, так і тыя велізарнейшыя поспехі ў галіне соцыялістычнага будаўніцтва, з якімі Беларусь Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка прыходзіць к 15 гадавіне вызвалення ад белапольскіх акупантаў, ёсць перамогі не толькі рабочых і працоўных Беларусі, але працоўных усяго Савецкага саюза, кіруемых сталёнай большэвіцкай партыяй на чале з яе любімейшым правадыром тав. Сталіным

*

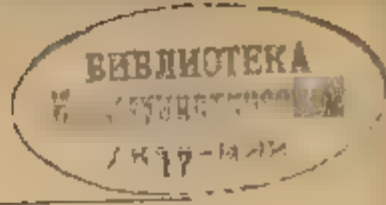
Дарэволюцыйная Беларусь была краем пераважна дробных самагужных майстэрняў. На 4.700.000 насельніцтва ў 1913 годзе было толькі каля двух дзесяткаў тысяч рабочых, занятых пераважна ў рамяслена-саматужных прадпрыемствах.

А цяпер валавая прадукцыя прамысловасці БССР узрасла ў 9 лішнім раз супроць даваеннага часу і больш як у 5 раз у параўнанні з 1928 годам.

Выраслі за апошнія гады буйныя фабрыкі і заводы—гіганты соцыялістычнай індустрыі: гомельскі шклозавод імя Сталіна—адно з самых механізаваных буйных прадпрыемстваў шклянай прамысловасці ў Саюзе; віцебская швейная фабрыка «Сцяг індустрыялізацыі»—адна з буйнейшых швейных фабрык Саюза; осінаўская раённая электрастанцыя імя Сталіна, якая жывіць сваёй энергіяй прамысловасць трох буйнейшых цэнтраў БССР.

Гэтыя вынікі нашых поспехаў і перамог «пераварнулі, разбілі і штургнулі тэорыі конітрэвоцыйных беларускіх пацэмаў як за рубяжом, так і ўнутры БССР, сцвярджаюшых, што беларуская нацыянальнасць не развіваецца, што Беларусь прыгнечваецца Масквой, што развіццё Беларусі магчыма толькі на капіталістычных асновах» (Гікало).

Развіццё на капіталістычных падставах магло прынесці Беларусі голькі дэградацыю, заняпад, развал. Аб гэтым яскравей за ўсё сведчыць лёс Заходняй Беларусі, акупаванай польскім імперыялізмам

За гады польскай акупацыі прамысловасць Заходняй Беларусі не толькі не разгортвалася, а наадварот—дэградавала.

Калі прыняць агульны паказчык прамысловасці Заходняй Беларусі ў 1928 г. за 100, то ў 1933 годзе ён знізіўся да 38, г. зн. амаль на $\frac{2}{3}$. Закрыццё фабрык усё больш павялічвае армію беспрацоўных. Колькасць занятых рабочых з 1929 па 1933 год зменшылася на 50 проц. і зараз дасягае 13.000 чалавек.

У БССР, як і ва ўсім Савецкім саюзе, ужо даўно ліквідавана беспрацоўе, небывала вырасла армія пролетарыята. У 1913 г. па ўсіх прадпрыемствах Беларусі налічвалася каля двух дзесяткаў тысяч рабочых, у 1934 годзе ў прамысловасці Савецкай Беларусі было занята ўжо 145.000 рабочых. У той-жа час мы бачым няўхільны рост беларускага пролетарыята. У цэнзавай прамысловасці за гады першай пяцігодкі склад беларусаў павялічваецца з 21,8 тыс. да 57,8 тыс. рабочых, яўрэяў—з 14,3 тыс. да 23,5 тыс. рабочых.

Планам другой пяцігодкі, пяцігодкі пабудовы бяскласавага соцыялістычнага грамадства, прадугледжана далейшае развіццё індустрыялізацыі Савецкай Беларусі. Агульная сума капіталаўкладанняў у другую пяцігодку па БССР вызначаецца ў размеры звыш 1,5 мільярда рублёў.

На падставе соцыялістычнай індустрыялізацыі, паступовага правядзення ленінска-сталінскай палітыкі калектывізацыі і ліквідацыі кулацтва, як класа, карэнным чынам змяніўся твар беларускай вёскі, якая стала калгаснай і ўпэўнена ідзе к заможнаму жыццю.

347 соўгасаў і 10.910 калгасаў занялі пануючае становішча ў сельскай гаспадарцы БССР. Кулацтва ў асноўным ліквідавана як клас. Аднаасобная гаспадарка адсунута на другарадныя пазіцыі. Процант калектывізацыі ў БССР узрос на 1/IV-35 г. да 76. Сталёвая конница соцыялістычнай сельскай гаспадаркі, якая складаецца з 5.053 трактароў, апрацоўвае масівы калгасных і соўгасных палёў Савецкай Беларусі. Агромная маса простых і складаных сельскагаспадарчых машын прышла ў вёску, каб палегчыць працу калгаснікаў і ўзняць яго прадукцыйнасць.

На аснове калектывізацыі, арганізацыі МТС і соўгасаў намі дасягнуты буйнейшыя поспехі ў справе ператварэння БССР са спажываючага ў вытворчага раёна, у раён буйнай вытворчасці тэхнічных культур. Значна ўзрасла пасеўная плошча: з 2389,4 тысяч га ў 1916 г. да 3856,2 тысяч га ў 1934 годзе, прычым найбольш значная доля прыросту падае на тэхнічныя культуры. БССР становіцца адной з асноўных ільнаводных баз Савецкага саюза. Пасеўная плошча лена ў 1916 годзе складала 94,5 тысяч га, а ў 1934 годзе лён займаў ужо 248,8 тысяч га. Сільна ўзраслі пасевы бульбы: у 1916 г. пад бульбу было засеяна 212 тыс. га, а ў 1934 г.—632 тысячы га. Партыя і ўрад цвёрда праводзяць лінію на павелічэнне азімага кліну пшаніцы, на стварэнне ўласнай пшанічнай базы ў БССР.

Другая пяцігодка ператворыць БССР, якая мае ў сваім распараджэнні буйныя кармавыя рэсурсы і магчымасці хуткага палепшання пароды жывелы, у перадавы раён Савецкага саюза па прадукцыйнасці і якасці жывёлагадоўчай гаспадаркі, асабліва хуткаспелых відаў жывёлы і птушкі. К канцу другой пяцігодкі агульнае пагалоўе буйнай рагатай жывёлы па БССР ўзрасце з 1,56 млн. у 1932 г. да 2,43 млн. галоў, а пагалоўе свіней—на 203,8%.

Новы статут сельскагаспадарчай арцелі, выпрацаваны лепшымі

людзьмі калгаснай вёскі сумесна з геніяльным нашым правадыром тав. Сталіным, кіраўнікамі партыі і ўрада, адкрыў новы этап у развіцці калгасаў—этап бурнага, росквіту сацыялістычнай сельскай гаспадаркі.

У святле бурнага ўздыму, росквіту і радасных перспектыв далейшага развіцця сацыялістычнай сельскай гаспадаркі ордэнаноснай Савецкай Беларусі яшчэ больш рэзка вырысоўваецца факт дэградацыі, поўнага заняпаду сельскай гаспадаркі Заходняй Беларусі.

Памешчыцкія гаспадаркі, якія складаюць 0,8 % усіх гаспадарак Заходняй Беларусі, займаюць амаль палову ўсёй зямлі, а бедняга, гаспадаркі якой складаюць 60 %, мае толькі 12 % усёй зямельнай плошчы. У кулакоў, якія складаюць 7 % усіх гаспадарак, знаходзіцца 15 % усёй зямлі. Зямельная палітыка польскага фашызма—гэта палітыка грабежніцтва сялянскай зямлі і сялянскіх прыбыткаў.

Селяніну Заходняй Беларусі прыходзіцца адпрацоўваць памешчыку, кулаку і дзяржаве за даўгі, падаткі, крэдыты, арэнду і т. д.—сто дзён у год. Такая форма адработкаў з'яўляецца аднаўленнем прыгону. Падатковы цяжар усе мацней прыціскае працоўнае сялянства Заходняй Беларусі. Сельская гаспадарка варочаецца да сярэднявечных прылад апрацоўкі глебы. Жалезны плуг усё больш і больш замяняецца сахой. Рэзка зніжаецца ўраджаннасць. Голад зрабіўся сталым гасцём у хаце бедняка і сярадняка Заходняй Беларусі.

Поспехі сацыялістычнай індустрыялізацыі і рэканструкцыі сельскай гаспадаркі абумовілі пышны росквіт сацыялістычнай па зместу і нацыянальнай па форме культуры БССР.

У мінулым край амаль суцэльнай бязграматнасці ва ўмовах пролетарскай дыктатуры стаў рэспублікай суцэльнай граматнасці. БССР першай у Савецкім саюзе цалкам ліквідавала няграматнасць і ўвела ўсеагульнае пачатковае навучанне.

У старой дарэвалюцыйнай Беларусі былі 78 гімназій і прагімназій, у якіх навучалася 12.000 вучняў—сынкоў і дачок памешчыкаў, папоў, кулакоў і буйных чыноўнікаў. Тысячы і дзесяткі тысяч пролетарскай і бядняцка-сярадняцкай сялянскай дзетвары былі пазбаўлены ўсякай магчымасці атрымаць асвету. А цяпер, пры савецкай уладзе, 891.986 рэбят Савецкай Беларусі навучаюцца ў 7.020 поўных і няпоўных сярэдніх і пачатковых школах.

Раней у Беларусі—калоніі царскай Расіі—было забаронена выкладанне ў школе на роднай мове, праз школу праводзілася прымусовая русіфікацыя беларускага, польскага і яўрэйскага насельніцтва. Беларускіх школ старая Беларусь не ведала. А зараз, пры савецкай уладзе, кожны працоўны мае магчымасць навучаць сваіх дзяцей на роднай мове. 90,2 % усіх вучняў пачатковай і сярэдняй школы навучаюцца на беларускай мове. Тысячы дзяцей працоўных палякаў, яўрэяў, рускіх навучаюцца ў 180 рускіх, 135 польскіх, 221 яўрэйскай школах.

У дарэвалюцыйнай Беларусі не было ніводнай вышэйшай навучальнай установы. А зараз мы маем 15 ВНУ і ВТНУ з 12.273 студэнтамі, Вышэйшую камуністычную сельскагаспадарчую школу Беларусі, Комуністычны інстытут журналістыкі, 80 тэхнікумаў з 20.925 і 35 рабфакаў з 11.734 студэнтамі. Савецкая Беларусь стварае сваю шматлікую пролетарскую савецкую інтэлігенцыю, свае пролетарскія савецкія кадры.

У Беларусі, раней цёмнай, некультурнай, цяпер сільна вырасла

пролетарская навука. Тут створаны буйныя навуковыя цэнтры—Беларуская Акадэмія Навук, шматлікія навукова-даследчыя інстытуты, дзе растуць новыя пролетарскія кадры маладых вучоных беларусаў, юрэяў, палякаў і іншых нацыянальнасцей, што населяюць БССР. Соцыялістычнае мастацтва, узросшая сець тэатраў (іх 12) і кіно-тэатраў (1.060) з'яўляецца магутнаю зброяй камуністычнага выхавання працоўных.

У БССР штогод выходзіць у сярэднім больш 1.000 назваў кніг з агульным гадавым тыражом да 10.000.000 экзэмпляраў. І ўсё ж кніг нехапае, бо расце цяга працоўных да кнігі, да ведаў, да навукі, да мастацкай літаратуры. За 1928-1934 гг. у БССР выпушчана 1.450 назваў адной мастацкай літаратуры, тыражом у 4 млн. 472 тыс. экзэмпляраў. У былой Беларусі выходзіла каля двух дзесяткаў газет, а зараз маем у БССР 256 друкаваных і многа тысяч насценных газет.

Густой сеццю культурна-асветных устаноў пакрылася Савецкая Беларусь. 78 дамоў сокультуры, 398 клубаў, 1.338 хат-чыталень, 36 тыс. радыё-кропак, 9.575 бібліятэк і сярод іх такі гігант культуры, як Дзяржаўная бібліятэка імя Леніна з 1,5 млн. кніжным фондам—усе гэтыя лічбы і даныя з'яўляюцца яркім паказчыкам велізарнага росту нацыянальна-культурнага будаўніцтва і палітычна-культурнага ўзроўню працоўных мас Савецкай Беларусі.

А ў гэты-ж час у Заходняй Беларусі, якая стогне пад пятою польскіх акупантаў, мы наглядаем упадак асветы, крызіс культуры.

Фашызм пазбаўляе працоўных Заходняй Беларусі права вучыцца, права быць граматымі. У Камень-Кашырскім павеце, у Палессі, абсалютна няграматых 68% насельніцтва, а з астатняга «грамаднага» насельніцтва чытаць і пісаць можа толькі адзін процант. Польскі фашызм насаджае ў Заходняй Беларусі сярэдневяковую цемру і невуцтва.

Нашы-ж агромныя поспехі ў нацыянальна-культурным будаўніцтве, велізарны рост культуры, мастацтва, навукі ёсць трыумф ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі і неабвяржыма сведчыць аб нашым няўхільным і хуткім руху ўперад да канчатковай перамогі камунізма.

Карэнныя змены адбыліся таксама і ва ўсім быце рабочага класа. Расце ў БССР, як і ва ўсім Савецкім саюзе, заработная плата. Фонды заработнай платы рабочых і служачых у БССР дасягнулі ў 1935 г. 726,3 млн. супроць 112,1 млн. рублёў у 1925-26 гг. Сярэдняя гадавая зарплата рабочых буйнай прамысловасці БССР дасягнула ў 1933 г. 1.467 руб. супроць 604 руб. у 1925-26 гг. 76,3% рабочых буйнай прамысловасці БССР да 1933 года былі ўжо пераведзены на 7-гадзінны рабочы дзень. Растуць усе віды соцыяльнага страхавання рабочых і служачых. Расце колькасць санаторый і дамоў адпачынку для працоўных мас. Расце калгасная заможнасць.

У 1934 годзе калгаснікі Беларусі атрымалі на працадзень у сярэднім да 2 кгр. зернавых і да 6 кгр. бульбы, супроць 1½ кгр. зернавых і 3½ кгр. бульбы ў 1933 годзе. Сотні тысяч калгаснікаў перадавых калгасаў Савецкай Беларусі атрымалі на працадзень па 7 кгр. зернавых і да 16 кгр. бульбы.

Так з дня ў дзень паляпшаецца матар'яльнае становішча працоўных БССР. Такавы вынікі нашых перамог. Такавы рэзультаты гераіч-

най работы працоўных мас БССР, якія змагаліся пад сцягам Леніна-Сталіна, пад выпрабаваным кіраўніцтвам ЦК ВКП(б), правадыра нашай партыі і працоўных мас—тав. Сталіна.

* * *

Уручэнне Совецкай Беларусі ордэна Леніна найбольш яскрава падкрэслівае той факт, што Совецкі саюз—краіна брацтва яго народаў—стаіць на шырокай дарозе развіцця і росквіту.

Толькі Окцябрская сацыялістычная рэвалюцыя знішчыла дашчэнтую сістэму нацыянальнай рознасці, прыгнечання і зняволення. Толькі Окцябрская сацыялістычная рэвалюцыя адкрывае магчымасць ажыццявіць на справе гістарычнае ўказанне правадыра нашай партыі і працоўных усяго свету—вялікага Сталіна, зробленае ім на Х з'ездзе партыі:

«Сутнасць нацыянальнага пытання ў РСФСР заключаецца ў тым, каб знішчыць тую адсталасць (гаспадарчую, палітычную, культурную) нацыянальнасцей, якую яны атрымалі ў спадчыну ад мінулага, каб даць магчымасць адсталым народам дагнаць цэнтральную Расію і ў дзяржаўных, і ў культурных, і ў гаспадарчых адносінах».

Сваіх велізарных поспехаў КП(б)Б дасягнула ва ўмовах самай жорсткай класавай барацьбы, няўхільна праводзячы генеральную лінію партыі, у бязлітаснай барацьбе супроць контррэвалюцыйнай трацкіска-зіноўеўскай групы і яе падлых падонкаў, супроць правага і «левага» апартунізма, супроць вялікадзяржаўнага шавінізма, беларускага нацыяналізма і іншага роду шавінізмаў (яўрэйскага, польскага і т. д.), барацьбе за пролетарскі інтэрнацыяналізм, за інтэрнацыянальнае выхаванне працоўных мас.

КП(б)Б разбіла на голаву вялікадзяржаўныя элементы, якія імкнуліся сарваць справу большэвіцкай беларусізацыі, беларускіх нацдэмаў і іх агентуры ўнутры партыі, якія, прыкрываючыся фальшыва-нацыянальным сцягам, вялі барацьбу супроць большэвіцкай беларусізацыі з мэтай рэстаўрацыі ўлады капіталістаў і памешчыкаў і адрыву Беларусі ад СССР для ператварэння яе ў калонію імперыялізма.

Беларускія нацыянал-дэмакраты на ўсіх стадыях сваёй контррэвалюцыйнай барацьбы супроць Совецкай Беларусі ставілі і ставяць стаўку на інтэрвенцыю. У гады грамадзянскай вайны яны прымалі самы актыўны ўдзел і аказалі ўсякае падтрыманне нямецкім, а потым белапольскім акупантам. Па прамому ўказанню нямецкіх і польскіх імперыялістаў яны сумесна з палачамі рабочых і сялян Беларусі—Булак-Балаховічам і Савінкавым—арганізавалі і падтрымлівалі контррэвалюцыйныя і кулацкія паўстанні, антысавецкія выступленні супроць большэвікоў, супроць улады Саветаў.

Контррэвалюцыйная арганізацыя «Саюз Адраджэння Беларусі», рэарганізаваная ў далейшым у «Саюз Вызвалення Беларусі», асноўную стаўку ставіла на інтэрвенцыю. Гэта арганізацыя з мэтай рэстаўрацыі капіталізма займалася падрыхтоўкаю класавых сіл, на якія ўнутры БССР магла-б абаперціся інтэрвенцыя. Уся контррэвалюцыйная палітыка прышчэпаўшчыны была стаўкай на аднаўленне кулака,

як унутранай сілы інтэрвенцыі і соцыяльнай базы нацыянал-дэмакратызма.

Контррэвалюцыйная арганізацыя беларускіх нацыяналістаў вяла таксама ідэалагічную падрыхтоўку адрыву БССР ад Савецкага саюза і далучэння яе да фашысцкай Польшчы. Тэорыя «самабытнасці», патрабаванне адмаўлення Беларусі ад брацкай дапамогі рабочых і працоўных усяго Савецкага саюза, выкарчоўванне з беларускай мовы ўсяго, што збліжае яе з соцыялістычнай культурай, тэорыя барацьбы беларускай і рускай культуры і арыентацыя беларускай культуры на капіталістычны захад, імкненне адарваць літаратуру, навуку, мастацтва ад актуальных праблем соцыялістычнага будаўніцтва—ўсё гэта служыла справе ідэалагічнай падрыхтоўкі інтэрвенцыі. Гэта арганізацыя займалася падрыхтоўкай і прасоўваннем сваіх нацдэмаўскіх кадраў на розныя ўчасткі будаўніцтва. Усёй гэтай рабоце контррэвалюцыйных нацыянал-дэмакратаў у Беларусі дапамагалі нацыянал-ухілісцкія элементы ўнутры КП(б)Б, якія вялі актыўную барацьбу супроць партыі і яе ЦК.

Беларускія нацухілісты непасрэдна змыкаліся з нацухілістамі яўрэйскімі, польскімі і т. д., якія таксама пратасквалі тэорыю адзінства нацыі, ідэалізацыю контррэвалюцыйных нацыяналістычных партый—Бунд, ППС і т. д.

КП(б)Б ускрыла і разграміла контррэвалюцыйную арганізацыю беларускіх нацдэмаў, члены якой (Ігнатоўскі, Прышчэпаў) ажыццяўлялі дырэктывы імперыялістычных дзяржаў. Пазней КП(б)Б ускрыла новую контррэвалюцыйную арганізацыю, якую кіраваў т. зв. «Беларускі Нацыянальны Цэнтр» і ядро якой складалі перакінутыя замежнай контрразведкай пад выглядам праследуемых рэвалюцыйных дзеячоў шпікі і правакатары. Гэтыя людзі (Рак-Міхайлоўскі, Мятла, Капуцкі, Гаўрылюк і інш.) аб'ядналіся з махровымі нацыянал-фашыстамі, правакатарамі і шпікамі за граніцай. Гэтыя шпікі і правакатары трымалі сувязь з рускімі і ўкраінскімі белэгвардзейцамі. Яны разам з іншымі рэшткамі былых контррэвалюцыйных дробнабуржуазных партый—эсэраў, БСГ, бундаўцаў і інш. —вялі сваю контррэвалюцыйную работу на грошы загранічных контрразведак, яны аб'ядналіся з усімі антысавецкімі элементамі ўнутры БССР, з германскімі і польскімі фашыстамі для барацьбы супроць рабочых і сялян Савецкай Беларусі. Актывізацыя контррэвалюцыйных нацдэмаўскіх элементаў знаходзілася ў прамой сувязі з прыходам к уладзе ў Германіі Гітлера, у сувязі з марамі германскіх фашыстаў захапіць Украіну і Беларусь.

ЦК КП(б)Б яшчэ ў 1933 годзе ў сваёй пастанове па нацыянальнаму пытанню запісаў:

«Вялікадзяржаўны рускі шавінізм з'яўляецца галоўнай небяспекай у маштабе ўсяго Савецкага саюза і ўсёй ВКП(б), але гэта ні ў якой меры не супярэчыць таму, што ў даны момант ў Беларусі галоўную небяспеку прадстаўляе мясцовы беларускі нацыяналізм, які змыкаецца з імперыялістычнымі інтэрвентамі. Неабходна асабліва мець на ўвазе новую тактыку рускіх вялікадзяржаўных шавіністаў і беларускіх нацыяналістаў, падтрымліваемых усёй контррэвалюцыяй, у тым ліку і трацкістамі, якія на цяперашнім этапе блакуюцца паміж сабой на агульнай плацформе адрыву БССР ад СССР для аслаблення пазіцыі СССР і ўмацавання пазіцыі капіталізма».

КП(б)Б, на чале з яе кіраўніком тав. Гікало, пад кіраўніцтвам ленинскага ЦК ВКП(б) і тав. Сталіна, бязлітасна разграміла контррэвалюцыйных нацдэмакратаў, вядзе і будзе весці самую рашучую барацьбу супроць спроб контррэвалюцыі ператварыць БССР у калонію замежнага капітала, рэстаўраваць панства буржуазіі, узваліць на плечы працоўных Совецкай Беларусі ярмо памешчыкаў і капіталістаў, адарваць БССР ад вялікага Совецкага саюза.

Ордэнаносная БССР была, ёсць і будзе неадрыўнаю часткай вялікага Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік, яго баявым фарпостам на стыку з капіталістычным Захадам.

Выключна агромны ў гэтай барацьбе заслугі кіраўніка большэвікоў Беларусі—тав. Гікало. Сталінскі стыль яго работы, штодзённае канкрэтнае і аперацыйнае кіраўніцтва соцыялістычным будаўніцтвам, выхаванне і вырошчванне большэвіцкіх кадраў, згуртоўванне працоўных мас БССР вакол сталінскага ЦК, бязлітасная барацьба з класавым ворагам забяспечылі нам велізарнейшыя поспехі ў справе соцбудаўніцтва ў БССР.

* * *

Большэвікі не могуць самасупакойвацца на дасягнутых поспехах. Ордэн Леніна абавязвае працаваць больш напружана і лепш. Уперадзе—велізарныя задачы другой пяцігодкі, якія мы павінны з поспехам вырашыць.

Выступленне тав. Сталіна на выпуску акадэмікаў Чырвонай арміі знамянуе пачатак новай паласы развіцця ў нашай краіне. Мы пераможна закончылі ранейшы этап, на працягу якога ліквідавалі тэхніка-эканамічную адсталасць краіны. Зараз СССР—краіна магутнай і першакласнай прамысловасці, краіна буйнай, абагуленай і машынізаванай сельскай гаспадаркі.

«Мы зжылі ўжо ў асноўным перыяд голаду ў галіне тэхнікі. Але, ажыўшы перыяд голаду ў галіне тэхнікі, мы ўступілі ў новы перыяд, у перыяд, я-б сказаў, голаду ў галіне людзей, у галіне кадраў, якія ўмеюць асядлаць тэхніку і рушыць яе наперад... Упор павінен быць зроблен цяпер на людзях, на кадрах, на работніках, аўладаўшых тэхнікай. Вось чаму стары лозунг—«Тэхніка вырашае ўсё», які з'яўляецца адлюстраваннем ужо пройдзенага перыяда, калі ў нас быў голад у галіне тэхнікі,—павінен быць цяпер заменен новым лозунгам, лозунгам аб тым, што «кадры вырашаюць усё». У гэтым цяпер галоўнае» (Сталін).

Увага і клопаты аб людзях, вырошчванне і выхоўванне кадраў—рашаючая ўмова нашых далейшых перамог. Мы павінны прыцягнуць увагу ўсёй партыйнай і савецкай грамадскасці да пытанняў узняцця на новую вышыню ўсёй справы падрыхтоўкі кадраў, смелага вылучэння новых большэвіцкіх беларускіх кадраў і на лепшых прыкладах знатных людзей нашага соцыялістычнага будаўніцтва выхоўваць кадры, кадры партыйных і непартыйных большэвікоў, тварцоў бяс-класавага грамадства. Мы павінны выхаваць людзей адважных і бясстрашных, якія бязмерна любяць сваю соцыялістычную радзіму, людзей вялікіх дзяржанняў, ідучых смела наперад, людзей па-большэвіцку здольных змагацца за ажыццяўленне задач другой пяцігодкі.

Святкаванне пятнаццацігоддзя вызвалення БССР ад белапалякаў,

урачыстасць уручэння ордэна Леніна нашай рэспубліцы пройдзе пад сцягам выканання тых задач, якія стаяць перад намі на ўсіх участках соцыялістычнага будаўніцтва. Прадпрыемствы, якія выконваюць і перавыконваюць промфінплан, працуюць з соцыялістычным прыбыткам, снабжаюць наш савецкі рынак высокакаснай прадукцыяй—гонар працоўных БССР. Новы, ствараемы соцыялізмам на нашых соцыялістычных фабрыках і заводах чалавек, «выдатнік», «зотавец», наша савецкая тэхнічная інтэлігенцыя, выхаваная партыяй і ўрадам—гэта сапраўды «самы каштоўны капітал», які мы абавязаны акружаць клопатамі і ўвагай. Мы павінны ўсіх рабочых і работнікаў нашай прамысловасці мабілізаваць на асваенне створанай намі тэхнікі, на павышэнне прадукцыйнасці працы, уздым матар'яльнага і культурнага ўзроўню працоўных мас.

Чэрвеньскі пленум ЦК ВКП(б) з усёй рашучасцю папярэдзіў партыйныя і савецкія арганізацыі аб труднасцях надыходзячай уборачнай кампаніі і дзяржаўных паставак. Мы арганізавана, добра правялі сяўбу. Але гэта яшчэ не гарантуе поспеху ва ўборцы соцыялістычнага ўраджаю.

«Поспех уборкі,—гаворыцца ў рашэннях пленума,—вырашыць сістэматычнае і штодзённае кіраўніцтва партыйных арганізацый уборкай, уцягненнем усёй масы калгаснікаў і рабочых соўгасаў у актыўную работу па ўборцы і скарыстання поўнасцю ўсіх машын».

Самая уважлівая падрыхтоўка і правядзенне ўборкі, безагаворачнае выкананне поўнасцю і ў тэрмін усіх дзяржаўных паставак—вось на што павінны зараз зрабіць упор партыйныя і савецкія арганізацыі. Напружанай барацьбою за палепшанне якасці прадукцыі і павышэнне прадукцыйнасці працы, узорным правядзеннем уборкі, да тэрміновым выкананнем усіх абавязацельстваў перад дзяржавай, барацьбою за колькасны і якасны ўздым нашай жывелагаспадаркі на аснове выканання дзяржаўнага плана, большэвіцкім выхаваннем кадраў—вось чым мы павінны азнаймаваць усенароднае свята вызвалення і перамог, вось чым працоўныя масы БССР павінны адказаць на атрыманне вышэйшай узнагароды.

Мы святкуем 15-ю гадавіну вызвалення Беларусі ад бечапалякаў, калі капіталістычны свег шалена рыхтуе новую крывавую бойню. Небяспека вайны, у першую чаргу супроць Савецкага саюза, за апошні год узрасла. Наш урад няўхільна праводзіць палітыку міру. Агалцелы германскі фашызм ліхаманкава шукае саюзнікаў і рыхтуе напад на СССР. Мы павінны заўсёды памятаць, што БССР стаць на рубяжы з капіталістычным Захадам. Гэта абавязвае ўсіх працоўных нашай Савецкай Беларусі ўмацоўваць абаронную работу, быць гатовымі ў патрэбны момант даць сакрушальны адпор імперыялістычным драпежнікам.

У дзень нашага ўсенароднага свята мы яшчэ больш узмацнім сваю неразрыўную сувязь з роднай, гарача любімай гераічнай Чырвонай арміяй. Мы будзем змагацца за яшчэ большае ўцягванне мільённых мас працоўных у работу Асоавіяхіма. Выхаваем сотні тысяч новых герояў, падобна Чапасву, Шчорсу і іншых, беззаветна адданных соцыялістычнай бацькаўшчыне, гатовых у любую мінуту рынуцца на ворага і знішчыць яго.

КП(б)Б неаслабна змагалася супроць усіх і ўсякіх ухілаў ад ге-

неральнай лініі партыі, супроць усіх антыпартыйных групавак, супроць правых і «левых» апартуністаў, супроць контррэвалюцыйных трацкістаў, супроць права-«лявацкіх» уродаў, супроць зіноўеўцаў — гэтай беспрыкладнай у гісторыі нашай партыі групы, якая зрабіла двурушніцтва сваёй запаведдзю і скацілася ў балота контррэвалюцыйнага тэрарызма.

Мы не павінны ні на мінуту забываць слоў тав. Сталіна, што вораг разбіты, але не дабіты.

«Рост магутнасці савецкай дзяржавы будзе ўзмацняць супраціўленне апошніх рэштак паміраючых класаў...

Могуць ажыць і заварушыцца разбітыя групы старых контррэвалюцыйных партый эсэраў, меншавікоў, буржуазных нацыяналістаў цэнтра і акраін, могуць ажыць і заварушыцца асколкі контррэвалюцыйных апазіцыйных элементаў з трацкістаў і правых ухлістаў.

Арганізаванае Зіноўевым і Каменевым зверскае забойства аднаго з бліжэйшых саратнікаў тав. Сталіна—С. М. Кірава, паўшага ад подлыя рукі белабандытаў зіноўеўцаў-каменеўцаў, наглядна паказала ўсім нам, што азлоблены класавы вораг ідзе на крайнія меры барацьбы з савецкай уладай. З гэтай найцяжэйшай утраты ўся наша партыя зрабіла той асноўны вывад, што неабходна ўзмацніць барацьбу з апартуністычным дабрадушшам, завастрыць сваю пільнасць, узняць і ўзмацніць сваю баявую гатоўнасць.

Аднак, не ўсе камуністы ўлічылі цяжкія ўрокі, атрыманыя партыяй. Яркім прыкладам камуніста, які забыў свае элементарныя абавязкі ў адносінах да партыі, трапіў у цэпкія лапы класавага ворага, страціў свой партыйны твар, зазнаўся як «вяльможа» і бюракрат, з'яўляецца Енукідзе, выключаны апошнім пленумам ЦК ВКП(б) з рады нашай партыі.

Справа Енукідзе паказвае яшчэ раз, што ва ўмовах нашай перамогі, ва ўмовах разгрому класавых ворагаў, галоўнай памехай, якая перашкаджае выкрываць прошукі абломкаў паміраючых капіталістычных класаў, з'яўляецца самасупакоенасць і дабрадушша. Не спачываць на лаўрах, не дабрадушнічаць, а быць пільным да ўсіх прошукаў класавага ворага, непрымірыма, бязлітасна граміць усякую спробу ворага дэарганізаваць нашыя рады, да канца дабіць рэшткі эксплаататарскіх класаў—у гэтым наша задача.

Для барацьбы з класавым ворагам і яго агентурай мы павінны ўзброіць кожнага камуніста марксісцка-ленінскай тэорыяй, веданнем гісторыі барацьбы нашай слаўнай большэвіцкай партыі з усімі ворагамі рабочага класа. Мы павінны перабудаваць унутрыпартыйную работу так, каб лепш выхаваць большэвіцкія кадры, павышаючы іх ідэйную ўзброенасць і рэвалюцыйную пільнасць. Мы павінны ўсямерна паляпшаць арганізацыйную работу ў адпаведнасці з дырэктывамі XVII з'езда ВКП(б). Мы павінны навесці большэвіцкі парадак у нашай партыйнай гаспадарцы.

«Цяпер ужо ўсе прызнаюць,—гаварыў тав. Сталін на XVII з'ездзе партыі,—што нашы поспехі вялікія і незвычайныя... Гэта параджае пачуцце гордасці і ўмацоўвае веру ў свае сілы ў нашых работнікаў. Гэта, безумоўна, добра. Але поспехі маюць часам і свой ценявы бок. Яны параджаюць часам некаторыя небяспекі, якія, калі даць ім развіцца,—могуць развіцца ўсю справу. Ёсць, напрыклад, небяспека, што ў некаторых

нашых таварышоў можа закружыцца галава ад такіх поспехаў. Такія выпадкі бывалі ў нас, як вядома. Ёсць небяспека, што сёй-той з нашых таварышоў, ап'янеўшы ад поспехаў, зазнаецца ўканец і пачне ўбаюкваць сябе хвастлівымі песнямі накшталт таго, што «нам цяпер мора па калена», што «можам, хоць каго шапкамі закідаць» і т. д. Гэта зусім не выключана, таварышы. Няма нічога больш небяспечней, як падобныя настроі, бо яны раззбройваюць партыю і дэмабілізуюць яе рады... Значыць, не ўбаюкваць трэба партыю,—а развіваць у ёй пільнасць, не ўсыпляць яе,—а трымаць у стане баявой гатоўнасці, не раззбройваць, а ўзбройваць, не дэмабілізоўваць,—а трымаць яе ў стане мабілізацыі для ажыццяўлення другой пяцігодкі».

КП(б)Б — верны атрад ВКП(б)—пад кіраўніцтвам тав. Гікало будзе і наперад няўхільна і цвёрда змагацца за выкананне гэтых указанняў тав. Сталіна, мабілізаваць нашу арганізацыю на барацьбу за вырашэнне яшчэ больш агромных задач, якія стаяць перад намі.

Пад кіраўніцтвам вялікага кормчага працоўных усяго свету — мудрага Сталіна—мы пойдзем к новым перамогам, к поўнай пабудове кунізму!

Тав. ГАЛАДЗЕД
Старшыня Соўнаркoma ПССР

Рост

Суч
най п
дзел с

Ро
ўсіх
Факт
кладзе
мысло
ў 1933
ідзе, а
прамы
новага
пункт

Ап
лістыч

Ка.

таліст

192

62, сн

1935 п

прамы

Аб

ў наст

У

Індэкс

што б

ЗП

100, т

верасн

шага

прамы

ўзроу

Гер

100, т

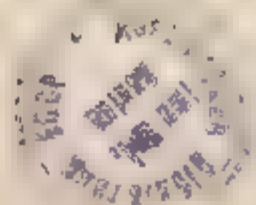
У 19

дукц

То

Пес

тавара

Х. Каррадаў

Рост ваеннай небяспекі і мірная палітыка СССР

Сучаснае міжнароднае становішча характарызуецца ростам ваеннай небяспекі. Падрыхтоўка імперыялістычнай бойкі за новы перадзел свету вядзецца ўзмоцненым тэмпам.

Рост ваеннай небяспекі з'яўляецца вынікам новага абвострання ўсіх унутраных і знешніх супярэчнасцей капіталістычнага свету. Факты цалкам пацвердзілі вывады тав. Сталіна, зробленыя ім у дакладзе на XVII з'ездзе ВКП(б), што пункт найбольшага заняпаду прамысловай вытворчасці ў капіталістычных краінах быў пройдзены ў 1932 годзе, пасля чаго крызіс уступіў у стадыю дэпрэсіі. Справа ідзе, аднак, не аб звычайнай дэпрэсіі, за якою следаваў новы росквіт прамысловай дзейнасці, а аб «дэпрэсіі асобага роду, якая не вядзе да новага ўздыму і росквіту прамысловасці, але і не варочае яе да пункту найбольшага заняпаду».

Апошні год не прынёс ніякіх сур'ёзных змен у развіцці капіталістычнай эканомікі.

Калі прыняць індэкс (паказчык) прамысловай прадукцыі ўсіх капіталістычных краін 1928 года за 100, то атрымаем такія малюнак:

1929 год—110; 1932 год—год найбольшага крызіснага падзення—62; снежань 1933 года—76,2; сакавік 1934 года—82,2; студзень—люты 1935 г.—76, г. зн. прыкладна той-жа ўзровень, на якім знаходзілася прамысловасць год таму назад.

Аб'ём прамысловай прадукцыі па асобных краінах прадстаўляецца ў наступным выглядзе:

У 1932 годзе крызіс у Польшчы дасягнуў сваёй вышэйшай стадыі. Індэкс прамысловай прадукцыі ўпаў да 50 проц. у параўнанні з тым, што было да крызіса. У 1934 годзе ён узняўся да 63, на 13 проц.

ЗША. Калі прыняць аб'ём прамысловай прадукцыі да крызіса за 100, то ў сакавіку 1933 года ён складае 56, у снежні 1933 года—71, у верасні 1934 г.—зноў падзенне да 69. Дасягнуўшы найвышэйшага пункту свайго развіцця ў пачатку лютага гэтага года (88,2 проц.), прамысловая прадукцыя ў красавіку дае рэзкае зніжэнне, падае да ўзроўню красавіка 1934 года—65,2 проц.

Германія. Калі прыняць аб'ём прамысловай прадукцыі 1928 года за 100, то ў 1929 г. ён складаў 101,8, у 1932 г.—60,4, у 1934 г.—88,8. У 1935 г. — зноў зніжэнне. Агульны індэкс прамысловай прадукцыі (1928 г.—100) складаў у лютым і сакавіку гэтага года 86,6.

Тое-ж самае наглядаецца ў Японіі і радзе іншых краін.

Пераход к дэпрэсіі асобага роду не прынёс ажыўлення ў сусветны таваразварот. Сусветны гандаль за мінулы год не толькі не пашы-

рыўся, але нават значна скараціўся. Так, паводле даных Лігі нацый, сусветны гандаль скараціўся з 280 млрд. залатых марак у 1928 г. да 90 млрд. марак у 1934 годзе.

Яркім паказчыкам дэпрэсіі асобага роду з'яўляецца велізарная армія беспрацоўных у капіталістычных краінах.

Паводле афіцыйных даных 1934 года, у капіталістычным свеце было 28 млн. беспрацоўных.

Дэпрэсія асобага роду прывяла да яшчэ большай эксплуатацыі рабочага класа. Па ўсёй амерыканскай прамысловасці прадукцыйнасць рабочага класа ўзрасла ў параўнанні з 1929 г. на 15 проц., у Англіі за гэты-ж час—на 29 проц., у Германіі сярэдняя выпрацоўка рабочага ўзрасла на 24,4 проц. Адначасова зароботная плата знізілася.

Магнаты капітала здолелі за гэты час значна павялічыць свае барышы. Так, вядомы гарматны кароль Круп атрымаў у 1934 годзе 6 млн. марак прыбытку. У ЗША 200 буйнейшых прамысловых кампаній атрымалі ў 1934 годзе прыбытак, які на 150 проц. перавышае іх даход у 1926 годзе. Агульная сума іх прыбытку дасягнула ў 1934 годзе 430 млн. далараў, супроць 100 млн. далараў у 1932 годзе.

Буржуазія ва ўсіх краінах узмацняе эканамічнае і палітычнае наступленне на рабочы клас, але адначасова ўсё больш і больш узмацняецца рэвалюцыйны рух, пашыраецца ўплыў кампартыі сярод шырокіх працоўных мас, узмацняецца цяга к адзінаму рабочаму фронту.

Адзінай краінай, якая не ведае крызісу, з'яўляецца Савецкі саюз. Ён жыве сваім асобым жыццём, якое рэзка адрозніваецца ад празьябання загінаючага капіталістычнага свету. Савецкі саюз безупынна ідзе па шляху ўздыму народнай гаспадаркі, адначасова з якім няўхільна павышаецца добрабыт шырокіх мас працоўных.

Прычынай новага абвострання ваеннай небяспекі з'яўляецца імкненне імперыялістычных краін выйсці са стану «дэпрэсіі асобага роду» шляхам новага перадзелу свету. Упэўніўшыся ў правале ўсіх разлікаў на магчымасць вярнуць перыяд росквіту капіталістычнай прамысловасці і сельскай гаспадаркі, гэтыя краіны імкнуцца вырашыць раздзіраючыя іх супярэчнасці шляхам вайны.

Надзеі капіталістычных краін на магчымасць выйсці з крызіса шляхам вайны пазбаўлены ўсякіх падстаў.

У сваім дакладзе на XVII з'ездзе партыі тав. Сталін адзначыў, што вайна:

«... павінна яшчэ больш заблытаць становішча. Больш таго, яна напэўна развяза рэвалюцыю і паставіць пад пытанне само існаванне капіталізма ў радзе краін, як гэта мела месца ў ходзе першай імперыялістычнай вайны. І калі, не гледзячы на вопыт першай імперыялістычнай вайны, буржуазныя палітыкі ўсё-ж хватаюцца за вайну, як тонучы за саломінку, то гэта значыць, што яны канчаткова заблыталіся, папалі ў тупік і гатовы ляцець на стром галавы ў бяздонне».

Асноўнымі ачагамі ваеннай небяспекі з'яўляюцца ў сучасны момант Германія і Японія, якія імкнуцца да новага перадзелу свету, перш за ўсё за кошт Савецкага саюза, разлічваючы гэтым шляхам заручыцца падтрыманнем і салідарнасцю астатніх імперыялістычных краін.

Захватніцкія планы германскага фашызма і японскай ваеншчыны накіраваны, аднак, не толькі супроць СССР. Захват Японіяй Манчжурыі і Паўночнага Кітая нанёс сур'ёзны ўдар па амерыканскіх інта-

рэсах.
шага
сама
аднак
адказ
ліку
дазво
Аднак
скай
японс
бара
лены

Дэ
віка
начал
ёсць
брыта
кія п
ляюц

Гі
супро
цы ў
змен
лены

Аг
Ажы
манск
Еўро
У су
памі
паўд
Герма
манск
Фран
Італіі

Гэ
звяза
рыў-
засел
выха
ўдару
нале
цяўле

Ге
вакіі
нага
цей
Бель
адмо
Слез
на за
цы
Н

рэсах. Растаржэнне Японіяй Вашынгтонскага дагавора, установіўшага акрэсленыя суадносіны морскіх сіл ЗША, Англіі і Японіі, таксама ў асноўным было накіравана супроць ЗША. ЗША не ў стане, аднак, зараз актыўна змагацца з японскай экспансіяй і пакуль што адказваюць Японіі пашырэннем праграмы морскіх узбраенняў, у разліку на тое, што вельмі напружанае фінансавое становішча Японіі не дазволіць ёй вытрымаць гонку ўзбраенняў з больш магутнымі ЗША. Адначасова з гэтым ЗША разлічваюць на тое, што актывізацыя японскай экспансіі прымусіць Англію перайсці ад палітыкі заахвочвання японскай ваеншчыны да палітыкі збліжэння з ЗША для сумеснай барацьбы з Японіяй. Варта адзначыць, што гэтыя разлікі не пазбаўлены падстаў.

Дэкларацыя японскага міністэрства замежных спраў ад 17 красавіка 1934 года, адбіўшы намеры японскага імперыялізма цалкам падначаліць свайму ўплыву Кітай, у тым ліку і тыя яго абласці, дзе ёсць сур'ёзныя інтарэсы Вялікабрытаніі, не на жарты ўстрымвала брытанскі імперыялізм, які пачынае ўсведамляць, што захватніцкія планы Японіі ўжо пераішлі тыя межы, за якімі яны прадстаўляюць пагрозу англійскаму ўплыву ў басейне Ціхага акіяна.

Гітлераўская Германія асабліва напружана рыхтуецца да вайны супроць Францыі, у мэтах заваёвы тэрыторый, што адышлі к Францыі ў выніку паражэння Германіі ў сусветнай вайне, і для рашаючай змены на карысць Германіі суадносін імперыялістычных сіл, устаноўленых Версальскім дагаворам.

Агульнавядомы спробы Германіі далучыць к сабе Аўстрыю. Ажыццяўленне аншлюса стварыла-б прадпасылкі для заняцця германскім імперыялізмам пануючага становішча ў паўднёва-ўсходняй Еўропе, што рэзка супярэчыць інтарэсам Францыі і асабліва Італіі. У сучасны момант «незалежная» Аўстрыя адыгрывае ролю буфера паміж Германіяй і Італіяй, з аднаго боку, і паміж Германіяй і краінамі паўднёва-ўсходняй Еўропы, — з другога. Наяўнасць агульнай граніцы Германіі з Югаславіяй і Венгрыяй мела-б вынікам узмацненне германскага ўплыву ў гэтых краінах. Гэта нанесла-б сур'ёзны ўдар Францыі, якая знаходзіцца ў саюзных адносінах з Югаславіяй, і Італіі, якая імкнецца захаваць Венгрыю ў арбіце свайго ўплыву.

Гэтым не вычэрпваюцца для італьянскага фашызма небяспекі, звязаныя з захватам Аўстрыі гітлераўскай Германіяй. Аншлюс стварыў-бы непасрэдную пагрозу паўднёваму Тіролю, у значнай меры заселенаму немцамі. Акрамя таго, Германія паспрабавала-б атрымаць выхад у Сярэдняземнае мора, што паставіла-б пад пагрозу германскага ўдару важнейшыя італьянскія парты ў Адрыятычным моры. Гэтым належыць тлумачыць тое, што Італія рашуча супраціўляецца ажыццяўленню Германіяй аншлюса ў якой-бы там ні было форме.

Германскі фашызм ставіць сабе таксама мэтай захват Чэхаславакіі, рад абласцей якой у значнай частцы заселены немцамі Паўночнага Шлезвіга, які адышоў па Версальскаму дагавору к Даніі; абласцей Эйпен і Мальмедзі, якія ўваходзяць цяпер у склад тэрыторыі Бельгіі. Было-б таксама памылкова лічыць, што германскі фашызм адмовіўся ад сваіх захватніцкіх планаў у адносінах Польшчы (верхняя Сілезія і Польскі карыдор) і «вольнага горада» Данцыга, не гледзячы на зацікаўленасць Германіі ў выкарыстанні Польшчы супроць Францыі і супроць Савецкага саюза.

Нарэшце гітлераўская Германія імкнецца да захвату прыбалтый-

скіх краін з мэтай ператварэння іх у плацдарм для падрыхтоўкі антысавецкай вайны, якая застаецца галоўнай задачай германскага фашызма. Гітлераўская Германія не толькі не скрывае сваіх агрэсіўных намераў у адносінах СССР, але, наадварот, адкрыта аглашае свае планы расчлянэння Савецкага саюза, імкнучыся выкарыстаць у сваіх імперыялістычных мэтах класавую ненавісць капіталістычнага свету супроць сацыялістычнай дзяржавы.

* * *

Для выканання сваёй захватніцкай праграмы германскі фашызм шалёнымі тэмпамі ўзбройваецца.

Версальскі дагавор істотна абмежаваў правы Германіі па ўзбраенні. Колькасць германскіх сухапутных сіл была вызначана максімальнай лічбай у 100.000 чалавек, уключаючы афіцэраў і нестравяных. Выключнае прызначэнне гэтай арміі павінна было заключацца ў падтрыманні парадку ўнутры краіны, г. зн. у барацьбе з рабочым класам і ў нясенні пагранічнай службы.

У Версальскім дагаворы было асоба агаворана, што ўсеагульная вайсковая павіннасць у Германіі адмяняецца, што яе армія можа камплектавацца толькі шляхам добраахвотнага найму і што забараняюцца якія-б там ні было меры па мабілізацыі насельніцтва. Версальскі дагавор істотна абмежаваў нормы ўзбраенняў, знаражэння і матар'яльнай часткі германскай арміі і цалкам забараніў Германіі мець ваенную і морскую авіяцыю і падводны флот.

Не гледзячы на гэтую пастанову Версальскага дагавора, германскі імперыялізм тайна ўзбройваўся і падрыхтоўваў вайсковыя кадры не толькі ў арміі, але і ў шматлікіх фашысцкіх арганізацыях замаскаванага ваеннага тыпу. Нелегальныя ўзбраенні Германіі асабліва ўзраслі з часу прыходу к уладзе Гітлера. У выніку Германія ўжо к пачатку гэтага года мела ў сваім распараджэнні такія ваенныя сілы, якія дазволілі ёй не апасацца прэвентыўнай вайны з боку краін, зацікаўленых у захаванні версальскай сістэмы.

Далейшым крокам у галіне аднаўлення германскага імперыялізма з'явілася аднабаковае ануляванне Германіяй 16 сакавіка гэтага года ваеннага раздзелу Версальскага дагавора. Гэты акт быў ажыццёўлен Гітлерам пад прыкрыццём лозунга «раўнапраўя» у галіне ўзбраенняў. У Германіі зараз уведзена ўсеагульная вайсковая павіннасць, легалізавана існаванне ваенна-паветранага флоту і створана армія ў складзе 36 дывізій.

Аб ступені інтэнсіўнасці тайнай ваеннай падрыхтоўкі ў Германіі можна меркаваць па тым, што ў час перагавораў англійскага міністра замежных спраў Саймона з Гітлерам апошні прызнаў, што германскі паветраны флот ровен англійскаму. У сапраўднасці-ж Германія ўжо зараз не толькі ўраўняла свае паветраныя сілы з паветранымі сіламі, размеркаванымі на тэрыторыі Злучанага Каралеўства, але значна іх перавысіла.

Нам. наркома абароны тав. Тухачэўскі ў артыкуле «Ваенныя планы сучаснай Германіі» адзначае, што германскі ваенны паветраны флот налічвае 3.700 аэрапланаў, у тым ліку 2.100 бамбардыроўшчыкаў і разведчыкаў. У планы Герынга на бліжэйшы перыяд уваходзіць давадзенне авіяцыі да 16.000 аэрапланаў.

Аднаўляецца таксама былая морская магутнасць Германіі. Германскі флот налічвае 9 лінкораў, 8 крэйсераў, 12 эсмінцаў, 20 міна-

носцаў
падвод
бавана
Тав

на
у
і
лі
м
тэ

Адн
прагра
сучасна
імперы
цягу ра
паліты
узбрае
манню
ялізм
кі ўзм
проць
скага ў
Герм

з боку
выкары
куючы
вала па
выходзі
маніі н
Што-ж
манскія
ші. Іта
падтры
Еўропы
Разв

як англ
бамбар
найбол
маншав
прывес
адносі

Вялі
ходзіць
аднак,
раду д
што не
інтарэс
рот, акт
нента.
жэнне і

носцаў, 26 падводных лодак. Асабліва інтэнсіўна ідзе зараз пабудова падводнага флоту, эфектыўнасць якога была даволі добра выпрабавана Германіяй у час сусветнай вайны.

Тав. Тухачэўскі ў адзначаным вышэй артыкуле піша:

«Для ажыццяўлення сваіх рэваншысцкіх і захватніцкіх планаў Германія будзе мець к лету гэтага года армію мінімум у 849.000 чалавек, г. зн. армію, большую на 40%, чым Францыя, і амаль такую-ж па колькасці як СССР (у СССР 940.000 чалавек, лічачы ўсе роды войск). І гэта не гледзячы на тое, што СССР мае ў $2\frac{1}{2}$ раз больш насельніцтва і ў дзесяткі раз больш тэрыторыі, чым Германія».

Аднаўленне германскага імперыялізма, які адкрыта высоўвае праграму новага перадзелу свету, з'яўляецца самым важным фактам сучаснага міжнароднага становішча, які вызначае новую расстаноўку імперыялістычных сіл у Еўропе. Французскі імперыялізм, які на працягу раду год веў у адносінах Германіі выключна хісцкую і пасіўную палітыку, аказаўся не ў стане папярэдзіць імклівы рост германскіх узбраенняў. Не адважваючыся прымусовым шляхам прымусіць Германію выконваць умовы Версальскага дагавора, французскі імперыялізм абмежавалася паасобнымі запазніўшыміся ўступкамі, якія толькі ўзмацнілі пазіцыі германскага імперыялізма ў яго барацьбе супроць версальскай сістэмы і адначасова расхіствалі базу французскага ўплыву ў Еўропе.

Германія сустракала на працягу раду год сур'ёзнае падтрыманне з боку Вялікабрытаніі і Італіі. Вялікабрытанія кіравалася жаданнем выкарыстаць Германію для пэўнага аслаблення Францыі, якая дзякуючы саюзным адносінам з Польшчай і Малой Антантай прэтэндавала на пануючае становішча ў Еўропе. Пры гэтым Вялікабрытанія выходзіла з меркаванняў, што ўзмацненне ваеннай магутнасці Германіі не зойдзе так далёка, каб закрануць інтарэсы Вялікабрытаніі. Што-ж датычыць Італіі, то яна імкнулася выкарыстаць франка-германскія супярэчнасці ў сваёй барацьбе супроць французскай гегемоніі. Італія разлічвае на тое, што Германія, зацікаўленая ў італьянскім падтрыманні, адмовіцца ад экспансіі ў напрамку паўднёва-ўсходняй Еўропы, у прыватнасці ад спробы захвату Аўстрыі.

Развіццё палітыкі гітлераўскай Германіі выявіла памылковасць як англійскіх, так і італьянскіх разлікаў. Гіганцкі рост германскай бамбардыварачнай авіяцыі, якая можа стварыць сур'ёзную пагрозу найбольш важным індустрыяльным цэнтрам Вялікабрытаніі, і ліхаманкавае будаўніцтва германскага падводнага флоту не маглі не прывесці да яшчэ большага хістання палітыкі англійскага ўрада ў адносінах да Германіі.

Вялікабрытанія ад безагаворачнага падтрымання Германіі пераходзіць да палітыкі большага збліжэння з Францыяй, унікаючы, аднак, разрыў з Германіяй і прадаўжаючы садзейнічаць рэалізацыі раду дамаганняў германскага імперыялізма. Далей, Германія пакуль што не толькі не выявіла гатоўнасці лічыцца са знешне-палітычнымі інтарэсамі Італіі ў паўднёва-ўсходняй Еўропе і ў Аўстрыі, але, наадварот, актывізавала сваю дзейнасць у гэтай частцы еўрапейскага кантынента. Немінучым вынікам гэтага з'явілася франка-італьянскае збліжэнне і пагоршэнне адносін паміж Германіяй і Італіяй.

Аднаўленне германскага імперыялізма прывяло, такім чынам, да некаторага збліжэння Англіі, Францыі і Італіі супроць гітлераўскай Германіі, што асабліва ярка выявілася на канферэнцыі ў Стрэзе і на надзвычайнай сэсіі Савета Лігі нацый, якія абмяркоўвалі становішча, створанае аднабаковым ануляваннем Германіяй 5 раздзелу Версальскага дагавора.

* * *

Канферэнцыя ў Стрэзе і Совет Лігі нацый асудзілі дзеянні Германіі, аднак не намецілі ніякіх практычных мер для абмежавання германскага імперыялізма, які не лічыцца з інтарэсамі міру.

Па ініцыятыве Італіі на канферэнцыі ў Стрэзе было абмеркавана таксама пытанне аб пагрозе незалежнасці Аўстрыі з боку германскага фашызма. Канферэнцыя пацвердзіла англа-франка-італьянскія дэкларацыі ад 7 лютага і 27 верасня 1934 года аб неабходнасці захавання незалежнасці Аўстрыі і рэкамендавала скліканне ў Рыме канферэнцыі з мэтай заключэння дунайскага пакта.

Як вядома, план заключэння гэтага пакта ўзнік у выніку франка-італьянскіх перагавораў, якія адбыліся 3—7 студзеня г. г. у Рыме. Да ўдзелу ў дунайскім пакце мяркуецца прыцягнуць паміма Аўстрыі Польшчу, Чэхаславакію, Румынію, Югаславію, Францыю, Італію і Германію. Далучэнне Германіі да дунайскага пакта мела-б асоба важнае значэнне, бо зараз дзяржаўнаму існаванню Аўстрыі пагражае толькі германскі фашызм.

Да сучаснага моманту Італіі і Францыі не ўдалося, аднак, знішчыць труднасці, што стаяць на шляху склікання рымскай канферэнцыі, галоўным чынам у выніку рашучага супраціўлення, якое аказваюць заключэнню дунайскага пакта Германія, а таксама Венгрыя, ва ўрадавых колах якой сур'ёзна ўзмацніўся германскі ўплыў.

Рымская канферэнцыя была спачатку прызначана на 20 мая; пазней тэрмін яе склікання быў перанесен на 3 чэрвеня. Зараз ўжо не падлягае сумненню, што ў бліжэйшы час канферэнцыю склікаць не ўдасца. Аднак, нават, калі-б Францыі і Італіі ўдалося склікаць рымскую канферэнцыю і дабіцца заключэння дунайскага пакта—з удзелам ці без удзелу Германіі—само сабою зразумела, што незалежнасць Аўстрыі ад германскага імперыялізма гэтым далёка яшчэ не была-б забяспечана. Справа ў тым, што дунайскі пакт не здольны стварыць перашкод дзейнасці германскага фашызма, накіраванай на заваёву Аўстрыі знутры, паколькі гэта дзейнасць ажыццяўляецца праз аўстрыйскіх нацыянал-соцыялістаў.

У выніку ўстанаўлення, няхай сабе нават адноснага і часовага, «адзінага» фронту Англіі, Францыі і Італіі ў адносінах Германіі на канферэнцыі ў Стрэзе і на Сэсіі Савета Лігі нацый, германскі імперыялізм пацярпеў сур'ёзнае дыпламатычнае паражэнне. Было-б аднак памылкаю лічыць, што Англія адмовілася ад сваёй дваістай палітыкі ў адносінах да Германіі.

Гэта знашло сваё адлюстраванне ў імкненні Англіі ва што-б там ні стала пачаць з Германіяй перагаворы па асобных, найбольш важных для Англіі пытаннях, у прыватнасці адносна прадзелу паветраных і морскіх узбраенняў Германіі.

У роўнай меры нельга лічыць, што Італія канчаткова парвала са сваёй ранейшай палітыкай падтрымання Германіі з мэтай шантажа

Франц
не бе
Англі
печы
Італіі

Пр
адмов
днёва
свае
рушэн
Англіі
хістан

У
Герман
нення
флота
флю
та, а
Нам

Як
мечь м
часнага
ваенна-

Анг
ўсёй м
будзе
ваенна-
Італіі і
канскі

Абв
ваеннай
скага м

Япо
галісты
расчыс

і, Больш

Францыі і Англіі. Гітлераўская Германія ў апошні час даволі лоўка і не без поспеху выкарыстоўвае незадаволенасць Італіі супраціўленнем Англіі і Францыі яе планам захвату Абісініі, для таго каб зноў забяспечыць сабе італьянскае падтрыманне і пагоршыць узаемаадносіны Італіі з Англіяй і Францыяй.

Прамова Гітлера ад 21 мая г. г. сведчыць аб тым, што Германія не адмовілася ад сваіх захватніцкіх планаў у напрамку ўсходняй і паўднёва-ўсходняй Еўропы, не праяўляе ніякай гатоўнасці абмежаваць свае ўзбраенні, не мае намеру даць якія-б там ні было гарантыі непарушэння міру. Тая акалічнасць, што прамова Гітлера сустрэла ў Англіі наогул спрыяючы водгук, лішні раз сведчыць аб адзначаных хістаннях англійскай палітыкі.

У пачатку чэрвеня ў Лондане было заключана пагадненне паміж Германіяй і Англіяй адносна морскіх узбраенняў. У аснову пагаднення пакладзены прынцып суадносін паміж германскім і англійскім флотам—35: 100. Германія атрымлівае права давесці танаж свайго флота да ўзроўню 35 проц. не да агульнага танажа англійскага флота, а да танажа паасобных катэгорый (класаў) яго караблёў.

Найбольш наглядна можна паказаць гэта ў наступнай табліцы.

Класы караблёў	Вялікабрытанія	Германія
	Агульны танаж (у тыс. тон)	Танаж на падставе 35: 100 (у тыс. тон)
Лінкоры	525	183,7
Авіяносы	135	42,7
Крэйсеры	338	117,3
Эсмінцы	150	52,5
Падводныя лодкі	52	18,4
Разам	1 200	414,6

Як відаць з табліцы, англійскі ўрад прадастаўляе Германіі права мець морскі флот з танажам у 414,6 тыс. тон, што ў адносінах да сучаснага танажу германскага флота (каля 200 тысяч тон) азначае рост ваенна-морскіх сіл Германіі на 110 проц.

Англа-германскае морскае пагадненне мае вялікае значэнне для ўсёй міжнароднай палітыкі. Узмацненне германскіх морскіх узбраенняў будзе шырока выкарыстана самой Англіяй для павелічэння сваіх ваенна-морскіх сіл. Гэта цягне за сабою гонку ва ўзбраенні Францыі, Італіі і ЗША. Аб гэтым зусім адкрыта заяўляе французскі і амерыканскі друк.

Абвостранне між'імперыялістычных супярэчнасцей, узмацненне ваеннай небяспекі—вось знешне-палітычныя вынікі англа-германскага морскага пагаднення.

Японская буржуазія выкарыстоўвае ўнутраныя супярэчнасці капіталістычных краін для заваёвы цэнтральнага і паўночнага Кітая, каб расчысціць сабе шлях для наступлення на Запад.

Новае наступленне японскага імперыялізма на Кітай старанна падрыхтавана і разлічана на тое, каб даць японскаму імперыялісту максімальныя поспехі з мінімальнай затратай часу.

Перад гэтым наступленнем Японія заігрывала з англійскім урадам. У студзені г. г. міністр замежных спраў Хірата трымаў у японскім парламенце прамову аб новым дружэственным курсе ў адносінах Кітая.

Чан-Кай-Шы зараз заявіў, што «прамова Хірата здаецца нам зваротным пунктам кітайска-японскіх адносін». Ван-Джын-Вей—глава нанкінскага ўрада—у сваёй прамове 22 лютага прызнаў, што «прамова Хірата усяліла ў нас вялікую радасць і надзеі на блізкую дружбу абодвух народаў».

Але неўзабаве за выступленнем Хірата пачалося наступленне японска-манчжурскіх войск на Чахар. За Чахарам паследвала наступленне на Паўночны Кітай.

«Паўночны Кітай,—заявіў нядаўна адкрыта японскі чыноўнік,—можа лёгка існаваць і без Чан-Кай-Шы».

Непасрэдная мэта чарговага японскага наступлення—захапіць Паўночны Кітай, ператварыць яго ў «марыянстачную дзяржаву» для далейшай стратэгічнай падрыхтоўкі наступлення на Цэнтральны Кітай.

Для дасягнення гэтай грандыёзнай мэты патрабуюцца разнастайныя метады, пачынаючы ад уяўнай дружбы, подкупу прэсы, гамінданайскіх чыноўнікаў, канчаючы прымяненнем узброенай сілы.

З поваду ўяўнай японска-кітайскай дружбы адна еўрапейская газета правільна заўважыла. «Калі Японія працягвае сваю брацкую руку для аховы Кітая, можна быць упэўненым, што гэтая рука цяжка ляжа на плечы Кітая».

Вядома, што Германія цалкам падтрымлівае захватніцкія планы Японіі. Германія ў саюзе з Японіяй актыўна рыхтуе новую імперыялістычную бойню, рыхтуе вайну супроць Савецкага саюза. Адным са звянаў адзінага фронту супроць Савецкага саюза з'яўляецца таксама і блок Германіі з Польшчай.

Становішча ў Польшчы характарызуецца рэзкім абвостраннем класавых супярэчнасцей. Сярод мас расце цяга да адзінага фронту барацьбы супроць фашысцкай дыктатуры, супроць небяспекі вайны, супроць наступлення капітала. Згрупоўваюцца і сілы контррэвалюцыі, якая фашысцкім тэрорам спрабуе затрымаць развіццё рэвалюцыйнага руху і ў саюзе з фашысцкай Германіяй ўзмоцненым тэмпам рыхтуе новую контррэвалюцыйную вайну супроць СССР.

Імперыялістычныя імкненні польскай нацыі—рух на ўсход, г. зн. мара польскіх паноў аб Польшчы «ад мора да мора» запала ўжо даўно. Аднак, слабасць Польшчы, як дзяржавы, не дазволіла ёй адразу-ж пайсці па гэтым шляху. Пад уплывам цэлага раду ўнутраных і знешніх прычын польскім верхаводам прыйшлося шукаць гарантый у тых, каму яна была абавязана сваім існаваннем.

У 1919 годзе Польшча і Францыя заключылі саюзны дагавор, які служыў асновай іх узаемаадносін і ў сілу якога знешняя палітыка Польшчы падпадала значнаму ўплыву французскага імперыялізма—вяршыцеля ўсіх спраў пасляваеннай Еўропы. Такое становішча цягнулася аж да перавароту, утворанага Пілсудскім у маі 1926 года.

Пасля майскага перавароту вельмі хутка ў знешняй палітыцы

урада
кансер
По
гандлі
каўлен

Псе
рау—п
жавы,
нейшы
тай св
фінанс
на ўсх
блоку
Совета

Па
нія, пе
нізацы
(не ад
старую
ходняй

Нац
штабаў
най вай
вайны,
германс

Але
рыфаў,
на дно
канстат
мас, як

17 л
Ва ўмо
непасрэ
рыхтуе
менты
залючы

зго
сан
Кан
СС

Не у
спосаба
«палітык
сям-там

Ва уз
гладка.
польска
рэжыме
шчы, аб

Па-пе
знакам

ўрада Пілсудскага пачалася змена, прадыхтаваная інтарэсамі польскіх кансерватараў, з дапамогаю якіх Пілсудскі прышоў к уладзе.

Польскі экспарт у Германіі адыгрывае вялікую ролю ў знешнім гандлі Польшчы, прычым у германскім рынку збыту найбольш зацікаўлены польскія памешчыкі.

Побач з гэтым добра вядома, што кіраўнікі польскіх кансерватараў—пераважна буйныя памешчыкі з усходніх акраін польскай дзяржавы, прагнаныя Окцябрскай рэвалюцыяй з наседжаных імі буйнейшых маёнткаў на Украіне і Беларусі. Не жадаючы мірыцца са страатай сваіх маёнткаў, польскія памешчыкі, як і магнаты прамыслова-фінансавога капітала, якія таксама імкнуцца к заваяванню калоній на ўсходзе, за кошт Савецкага саюза, пеццяць думку аб тым, каб у блоку з германскім імперыялізмам выступіць супроць краіны Саветаў.

Па меры таго, як Пілсудскаму ўдавалася прашчупаць, што Германія, перш чым пачаць свае акцыі супроць Польшчы з мэтай дэзарганізацыі французскага тылу, гатова пайсці на пэўнае з ёю збліжэнне (не адмаўляючыся ад прэтэнзій на Польскае памор'е), ён аднаўляе старую канцэпцыю пагадненняў і ўступак у карысць Германіі на заходняй граніцы, адначасова з уласнай экспансіяй на ўсход.

Нашчупваюцца агульныя пункты ўзаемадзеяння генеральных штабаў і выпрацоўваецца адзіны стратэгічны план контррэвалюцыйнай вайны супроць Савецкага саюза. Ліхаманкава працуе дыпламатыя вайны, выкапваючы з архіваў старыя ідэі антысавецкага польска-германскага саюза.

Але ці няма на шляху ажыццяўлення гэтай палітыкі падводных рыфаў, якія могуць не толькі затрымаць карабель, але і спусціць яго на дно? З яўным непакоем буржуазнаму друку прыходзіцца канстатаваць аб рэвалюцыйным бражэнні сярод шырокіх працоўных мас, якое тоіць у сабе нязмерную патэнцыяльную сілу.

17 лютага г. г. адбылася канферэнцыя рабочых дэлегатаў Варшавы. Ва ўмовах ўзмоцненага наступлення фашызма, нечуванага тэрору і непасрэднай небяспекі контррэвалюцыйнай вайны, якую Польшча рыхтуе супроць СССР, рабочая канферэнцыя пад дружныя аптадысменты прыняла рэзачыню па пытанню знешняй палітыкі Сэнс рэзалюцыі такі, што не лічыцца з ёю нельга:

«Канферэнцыя рабочых Варшавы стаіць на глебе захавання згоды ва ўсім свеце. Канферэнцыя пратэстуе супроць палітыкі саюза з Гітлерам, якая праводзіцца санацыяй (пілсудчынай). Канферэнцыя пратэстуе супроць усякіх спроб інтэрвенцыі ў СССР».

Не ўпэўнены польскія дыктатары ў сваёй арміі. Улада ўсякім спосабам стараецца ахаваць салдат ад рэвалюцыйнага руху, ад уплыву «палітыкі». Але незадаволенасць салдацкіх мас усё больш узмацняецца, ям-гам перарастаючы ў адкрытае бражэнне.

Ва ўзаемаадносінах паміж Польшчай і Германіяй таксама не ўсе гладка. Аб гэтым гавораць апошнія артыкулы як германскай, так і польскай прэсы, прысвечаныя агульным і спрэчным пытанням аб рэжыме ў Данцыгу, аб становішчы нямецкіх меншасцей у Польшчы, аб эканамічных адносінах паміж абодвума краінамі і інш.

Па-першае, выбары ў данцыгскі фолькстаг, якія праходзілі пад знакам польска-германскага антаганізма, сведчаць аб тым, што аб

нармалізацыі польска-германскіх адносін у Данцыгу гаварыць яшчэ вельмі рана.

Не лепш справа і са становішчам германскіх меншасцей у Польшчы. Гэта старое пытанне—хваравітая праблема ў польска-германскіх адносінах.

Парцэляванне германскіх маёнткаў у Польшчы, што праводзіцца на аснове аграрнай рэформы, праследуе мэту ліквідацыі важнейшых фарпостаў германскага ўплыву на Памор'е. Гэта акалічнасць не можа не напалохаць гітлераўцаў, якія імкнуцца якраз к адваротнаму, і выклікае іх горкія скаргі. Так, напрыклад, «Дэйчэ рундшау», каментуючы агра-мерапрыемствы польскага ўрада, піша: «Немца зусім выцясняюць з Памераніі, дзякуючы прымусоваму парцэляванню. Немцу, як у роўнай меры і паляку, атрыманая ў спадчыну зямля, на якой памёр яго бацька і жывуць яго дзеці, нязмерна дарага... Закон не толькі закрануў нямецкіх грамадзян, якія займаюцца земляробствам, але і ад іх залежных немцаў, што працуюць у гарадах».

Нарэшце і ў галіне эканамічных адносін паміж удзельнікамі дзесяцігадовага пакта *) не ўсё добра. Уплывовыя нямецкія газеты і часопісы часта пішуць, што польскі імпорт у Германію значна перавышае германскі экспарт у Польшчу, што польска-германскае гандлёвае пагадненне не апраўдала сябе і т. д. Гандлёвы зварот паміж Германіяй і Польшчай усё больш скарачаецца.

Аб'яднаная адной агульнай ідэяй контррэвалюцыйнай барацьбы з Савецкім саюзам, Польшча і Германія не маюць мажлівасці вырашыць свае супярэчнасці, уласцівыя ўсяму капіталістычнаму свету.

Польскі і германскі імперыялізм мяркуе вырашыць іх праз арганізацыю контррэвалюцыйнай вайны супроць Савецкага саюза. У часцей польскія паны кідаюць свой позірк у бок правабярэжнай Украіны і былых беларускіх маёнткаў князёў Радзівілаў ды Сапег.

Усё настойлівей яны крычаць пра сваю «гістарычную місію» вернага вартаўніка ўстойлівага капіталізма і аплота супроць пролетарскай рэвалюцыі ў Еўропе.

Але гэтым шляхам ні германскаму ні польскаму імперыялізму сваіх супярэчнасцей не вырашыць. Украінскія і беларускія рабочыя і сяляне добра памятаюць эксплаатаваўшых іх польскага памешчыка і капіталіста.

Няма іншай сілы для вызвалення польскага народу ад цяжкіх для яго вынікаў капіталістычных супярэчнасцей, акрамя пролетарыята і працоўнага сялянства, якія ўсё больш рашуча рыхтуюцца да рашаючага бою за пролетарскую рэвалюцыю.

Асноўнай задачай знешняй палітыкі СССР заўсёды была паслядоўная і настойлівая барацьба за мір.

У сваім гістарычным выступленні на XVII з'ездзе тав. Сталін даў наступную выключна яскравую характарыстыку напямку міжнароднай палітыкі СССР:

«Наша знешняя палітыка ясна. Яна ёсць палітыка захавання міру і ўзмацнення гандлёвых адносін з усімі краінамі. СССР не

*) Польска-германскі пакт.

думае пагражаць каму-б там ні было і—тым больш—напасці на каго-б там ні было. Мы стаім за мір і адстойваем справу міру»

Задача барацьбы за захаванне міру ніколі не была так актуальна, як у сучасны момант. Абвостранне пагрозы вайны не магло не пабудзіць урады тых краін, якія па розных прычынах, на даным гістарычным этапе, не зацікаўлены ў развязванні вайны, шукаць супрацоўніцтва з Савецкім саюзам, які з'яўляецца самым магутным фактарам міру. Гэта ў першую нарту адносіцца да Францыі і краін Малой Антанты, для якіх палітыка германскага імперыялізма стварае асобую пагрозу. Кіруючыя колы французскай буржуазіі ўлічылі паўнейшую неабгрунтаванасць ілюзій адносна магчымасці забяспечання інтарэсаў асноўных капіталістычных краін, якія процістаяць Германіі, шляхам заахвочвання германскай экспансіі ў напрамку ўсходняй Еўропы, г. зн. Савецкага саюза.

Верны інтарэсам міру, савецкі ўрад заўсёды ўдзяляў выключную ўвагу праблеме безапаснасці. СССР заключыў з радамі дзяржаў, як пагранічных, так і не маючых з ім агульных граніц, пакты аб ненападзе. З радамі краін былі падпісаны пагадненні адносна вызначэння разумення агрэсара, якія маюць сур'ёзнае значэнне ў справе арганізацыі міру.

Асабліва важнае значэнне ў справе барацьбы за мір мела ўступленне СССР у Лігу нацый. Эвалюцыя знешняй палітыкі раду ўваходзячых у Лігу нацый краін і выхад з Лігі тых краін, палітыка якіх прадстаўляе сабою ў сучасны момант найбольш рэальную пагрозу справе міру, прывялі к таму, што гэта міжнародная арганізацыя ператварылася ў фактар, які ў некаторай меры тармозіць развязванне ваенных канфліктаў.

Статут Лігі нацый абавязвае ўсе ўваходзячыя ў склад гэтай арганізацыі дзяржавы паважаць цэласнасць і недатыкальнасць іншых дзяржаў і вырашаць спрэчныя пытанні выключна шляхам мірнага разбірання, прычым, у выпадку нападу на дзяржаву—члена Лігі нацый—другой дзяржавы, якая ўваходзіць у Лігу нацый або не з'яўляецца яе членам, Ліга нацый абавязана прыняць меры да эканамічнай і фінансавай блакады нападаючай дзяржавы і аказання ваеннай дапамогі дзяржаве, якая падверглася нападу.

Агульны характар гэтых палажэнняў статута Лігі нацый прывёў на практыцы к таму, што дзеянні паасобных дзяржаў, парушэўшых абавязацельствы, што ляжаць на дзяржавах—членах Лігі нацый, і стварэўшых у сувязі з гэтым пагрозу ўсеагульнаму міру, не сустрэлі адпору.

Узнікшая у працэсе супрацоўніцтва паміж СССР і Францыяй прапанова аб ўзмацненні безапаснасці і ўмацаванні міру шляхам рэгіянальных пактаў узаемадапамогі, заключаемых на падставе статута Лігі нацый і не накіраваных к ізаляцыі або акружэнню якой бы там ні было дзяржавы, мела на мэце зрабіць магчымым сапраўднае прымяненне адзначаных вышэй палажэнняў статута Лігі нацый.

Наяўнасць рэгіянальных пактаў узаемадапамогі зрабіла-б больш затrudненым парушэнне міру, бо нападаючая дзяржава павінна была-б лічыцца з абавязацельствам цэлай групы краін—аказваць узброеную дапамогу краіне, якая падверглася нападу. Не віна Савецкага саюза, калі палажэнне аб заключэнні шматбаковага рэгіянальнага пакта не змагло быць ператворана ў жыццё.

Супраціўленне, аказанае Германіяй і Польшчай заключэнню рэ-

гіянальнага ўсходняга пакта ўзаемнай дапамогі не магло, аднак, за-
трымаць далейшых намаганняў СССР, у супрацоўніцтве з Францыяй,
у напрамку арганізацыі безапаснасці. Рэзультатам гэтых намаганняў
з'явілася падпісанне 2 мая гэтага года дагавора аб узаемнай дапа-
мозе паміж СССР і Францыяй, што сведчыць аб цвёрдай рашучасці
абодвух урадаў прадаўжаць барацьбу супроць ваеннай пагрозы.
Непасрэднай задачай савецка-французскага дагавора з'яўляецца ўда-
кладненне і ўмацаванне тых гарантый калектыўнай небяспекі, якія
прадугледжаны статутам Лігі нацый.

Артыкул 10 статута прадугледжвае абавязацельства членаў Лігі
нацый «паважаць і захоўваць супроць усякага знешняга нападу
тэрытарыяльную цэласць і існуючую палітычную незалежнасць усіх
членаў Лігі». У сувязі з гэтым арт. 1 дагавора ўстанаўляе, што ў вы-
падку, калі-б СССР або Францыя з'явіліся прадметам пагрозы або
небяспекі нападу з боку якой-небудзь еўрапейскай дзяржавы, дама-
ляючыся бакі абавязваюцца прыступіць да безадкладнай кансуль-
тацыі, у мэтах сапраўднага захавання пастаноў арт. 10 статута Лігі
нацый.

Артыкул 15 статута Лігі нацый адносіцца да выпадкаў узнікнення
паміж членамі Лігі канфліктаў, якія могуць пацягнуць за сабою
разрыв дыпламатычных адносін, і прадугледжвае перадачу гэтых
канфліктаў на вырашэнне Савета Лігі нацый. У гэтым выпадку,
аднак, калі Совет не прымае з гэтага новаду аднагалоснага рашэння,
§ 7 арт. 15 пакідае за членамі Лігі права дзейнічаць так, як яны
палічаць патрэбным «для захавання права і правасуддзя», што па
сутнасці азначае магчымасць «легална» прыбегнуць к вайне. Уліч-
ваючы гэта, арт. 2 дагавора ўстанаўляе, што, калі Францыя або СССР
з'явіліся-б прадметам нападу з боку якой-небудзь еўрапейскай дзяр-
жавы ва ўмовах, прадугледжаных § 7 арт. 15 статута, то бакі без-
адкладна акажуць адзін другому дапамогу і падтрыманне.

Артыкул 16 статута Лігі нацый адносіцца да выпадку, калі гая
або іншая дзяржава прыбягае да ваіны, не зварахаючыся перад
гэтым ні да згодавага, трацэйскага, або судовага разгляду, ні да
Савета Лігі нацый. У гэтым выпадку дзяржава, прыбегшая к вайне,
«разглядаецца як утварыўшая акт вайны супроць усіх іншых членаў
Лігі», якія павінны ўдзейнічаць у эканамічных, фінансавых, ваян-
ных або іншых санкцыях супроць парушальніка міру. Гэта абавя-
зацельства носіць, аднак, надзвычай агульны характар. У сувязі з
гэтым арт. 3 дагавора ўстанаўляе прамое абавязацельства для СССР
і Францыі аказаць адзін другому безадкладную дапамогу і падтры-
манне ў адпаведнасці з арт. 16 статута, прычым гэтае абавязацель-
ства застаецца ў сіле і ў тым выпадку, калі Совет Лігі нацый па
якіх-небудзь прычынах не вынесе ніякага рашэння.

Прадугледжаныя савецка-французскім дагаворам абавязацельствы
дапамогі адносяцца да выпадкаў нападу, зробленага на ўласную
тэрыторыю СССР або Францыі.

Заклучэнне дагавора аб узаемнай дапамозе паміж СССР і
Францыяй сведчыць аб цвёрдай рашучасці абодвух урадаў прадаў-
жаць барацьбу супроць ваеннай пагрозы за арганізацыю безапаснасці.

Разам з тым дагавор, зусім нагуратна, стварае вельмі спрыяючыя
прадпачыткі для далейшага развіцця дружэственых адносін паміж
СССР і Францыяй. Наглядным пацверджаннем апошняй акалічнасці
з'явіўся візіт у Маскву п. Гавая, паследаўшы непасрэдна за падпи-
саннем дагавора.

У
і Літ
канст
абавя
выця
ўжо
насці
Гэ
справ
цяўле
абавя
сару
Пр
вора
СССР
кіі Б
Совец
Со
на ты
ляецц
цы і
гэтым
ўрада
СССР
Со
следв
з палі
нявац
пагроз
магчы
Мір
не тол
ўзросі
пабуд
парты
шага
спеха

У афіцыйным паведамленні аб гутарках т. т. Сталіна, Молатава і Літвінава з п. Лавалем гаворыцца, што «пры абмене думкамі было канстатавана поўнае саўпаданне поглядаў абодвух бакоў на тыя абавязацельствы, якія пры стварыўшымся міжнародным становішчы выцякаюць для дзяржаў, шчыра адданных справе захавання міру і ўжо даўшых бяспрэчных довады свайго міралюб'я шляхам гатоўнасці ўдзельнічаць у стварэнні ўзаемных гарантый».

Гэтыя гарантыі, адзіная мэта якіх заключаецца ва ўмацаванні справы міру, павінны быць створаны шляхам безадкладнага ажыццяўлення рэгіянальнага ўсходнееўрапейскага пакта, у якім змешчаны абавязацельствы ненападу, кансультацыі і неаказання дапамогі агрэсару (нападаючаму боку).

Праз кароткі тэрмін пасля падпісання савецка-французскага дагавора аб узаемнай дапамозе, а іменна 16 мая г. г., у Празе паўпрэдам СССР тав. Александроўскім і міністрам замежных спраў Чэхаславакіі Бенешам быў падпісан дагавор аб узаемнай дапамозе паміж Савецкім саюзам і Чэхаславацкай рэспублікай.

Савецка-чэхаславацкі дагавор аб узаемнай дапамозе грунтуецца на тых-жа прынцыпах, што і савецка-французскі дагавор, што з'яўляецца рэзультатам агульнасці мірных імкненняў урадаў СССР, Францыі і Чэхаславакіі. Падпісанне гэтага дагавора, паследваўшы за гэтым візіт у СССР п. Бенеша і яго гутаркі з кіраўнікамі савецкага ўрада сведчаць аб намерах Чэхаславакіі актыўна супрацоўнічаць з СССР для абароны міру.

Савецкая палітыка заключэння пактаў узаемнай дапамогі праследуе выключна абарончыя мэты і не мае рашуча нічога агульнага з палітыкай ваенных саюзаў. У сувязі з гэтым не прыходзіцца сумнявацца ў тым, што краіны, якія сапраўды імкнуцца да папярэджання пагрозы вайны, не забавяць пайсці па гэтым шляху, які дае рэальныя магчымасці для забяспечання міру і безпаспэнасці ўсіх народаў.

Мірная палітыка СССР, адпавядаючая інтарэсам працоўных мас не толькі Савецкага саюза, але і ўсяго свету, апіраецца на гіганцкі ўзросшую магутнасць Савецкага саюза. Гістарычныя поспехі ў справе пабудовы сацыялістычнага грамадства, дасягнутыя пад кіраўніцтвам партыі і яе вялікага правадыра тав. Сталіна, служаць залогам далейшага ўмацавання нашага міжнароднага становішча і далейшых поспехаў нашай мірнай палітыкі.

Таш, ЧАРВЯКОУ
Старшыня ЦВК БССР

Б
ясна
вызн
П
наму
збро
чанн

Г
пры
тыц
раі,
тары
жэні
вора
Л
іай

Ш. Гольдберг

Да пытання савецка-польскай вайны

Большэвіцкая партыя з першых дзён свайго існавання з усеі яснасцю і рашучасцю паставіла пытанне аб праве нацый на самавызначэнне аж да дзяржаўнага аддзялення.

Правадыры большэвіцкай партыі Ленін і Сталін надавалі правільнаму вырашэнню нацыянальнага пытання агромнае значэнне, як зброі класавай барацьбы пролетарыята, бо нацыянальнае прыгнечанне з'яўляецца адным з фактараў затрымання падзення капіталізма.

«Гэтае прыгнечанне (нацыянальнае—Ш. Г.) з'яўляецца адною з крыніц штучнага затрымання падзення капіталізма, штучнага падтрымання апартунізма і соцыял-шавінізма пануючых над светам імперыялістычных нацый» *).

Гэтую нацыянальна-вызваленчую праграму партыя процістаўляла прыгнятальнай палітыцы рускага царызма, імперыялістычнай палітыцы буржуазіі і соцыял-шавіністычнай палітыцы меншавікоў, эсэраў, ІПС і інш. соцыял-шавіністаў. Большэвікі выходзілі пролетарыят у духу пролетарскага інтэрнацыяналізма і змагаліся за збліжэнне пролетарыята ўсіх нацыянальнасцей для барацьбы з агульным ворагам капіталам.

Ленін так фармуляваў задачы рабочага класа ў галіне нацыянальнай палітыкі:

«Пролетарыят (пануючых нацый—Ш. Г.) павінен патрабаваць свабоды палітычнага аддзялення калоній і нацый, якія прыгнятаюцца «яго» нацыяй. У праціўным выпадку інтэрнацыяналізм пролетарыята застаецца пустым і славесным: ні давер'е, ні класавая салідарнасць паміж рабочымі прыгнечанай і прыгнятаючай нацый немагчымы...

З другога боку, соцыялісты прыгнечаных нацый павінны ў асаблівасці адстаяць і праводзіць у жыццё поўнае і безумоўнае, у тым ліку арганізацыйнае, адзінства рабочых прыгнечанай нацыі з рабочымі прыгнятаючай нацыі. Без гэтага немагчыма адстаяць самастойную палітыку пролетарыята і яго класавую салідарнасць з пролетарыятам іншых краін пры ўсіх і ўсялякіх прадзелках, здрадах і машэніцтвах буржуазіі. Бо буржуазія прыгнечаных нацый заўжды ператварае лозунгі нацыянальнага вызвалення ў абман рабочых» **)

*) Ленін, т. XIX, стар. 258

**) Ленін, т. XIX, стар. 41.

Вось чаму Ленін патрабаваў рашучай барацьбы не толькі з вялікадзяржаўным шавінізмам пануючых нацый, але і з нацыяналізмам прыгнечаных нацый. Вызваленне прыгнечаных нацыянальнасцей Расіі было ў інтарэсах рускага пролетарыята, бо

«нацыянальнае пытанне ёсць частка агульнага пытання аб пролетарскай рэвалюцыі, частка пытання аб дыктатуры пролетарыята» (Сталін).

Збліжэння пролетарыята ўсіх краін, кіраўніцтва шырокімі працоўнымі масамі прыгнечаных народаў для сумеснай барацьбы з агульным ворагам — капіталам, вось што патрабавалі большэвікі. Ленін таксама веў рашучую барацьбу з Р. Люксембург і яе аднадумцамі, якія недацэньвалі важнасці нацыянальнага пытання. Большэвікі на чале з Леніным і Сталіным змагаліся як супроць адкрытай імперыялістычнай і прыгнятальнай палітыкі царызма, буржуазіі і яе агентаў меншавікоў і эсэраў, так і супроць соцыял-шавіністаў прыгнечаных нацый (ПІС, Бунд і інш.), бо рускі пролетарыят не быў зацікаўлен у прыгнечанні іншых нацыянальнасцей, наадварот, ён быў зацікаўлен у салідарнасці працоўных усіх нацыянальнасцей.

У артыкуле, напісаным у снежні 1914 г., «Аб нацыянальнай гордасці велікарусаў» Ленін адзначае:

«Мы поўны пачуцця нацыянальнай гордасці, і іменна таму мы асабліва ненавідзім сваё рабскае мінулае (калі памешчыкі дваране вялі на вайну мужыкоў, каб душыць свабоду Венгрыі, Польшчы, Персіі, Кітая) і сваю рабскую сучаснасць, калі тыя-ж памешчыкі, спаспешэствуемыя капіталістамі, вядуць нас на вайну, каб душыць Польшчу і Украіну, каб давіць дэмакратычны рух у Персіі і ў Кітаі, каб узмацніць ганючую нашу вяліка-рускую нацыянальную годнасць шанку Раманавых, Бобрыскіх, Пурышкевічаў. Ніхто не павінен у гэтым, калі ён нарадзіўся рабам; але раб, які не толькі чужаецца імкненняў к сваёй свабодзе, але апраўдвае і прыкрашвае сваё рабства (напрыклад, называе ўдушэнне Польшчы, Украіны і т. д. «абаронай банькаўшчыны» велікарусаў), такі раб ёсць выклікаючы законнае пачуццё абурэння, пагарды і гідоты халуй і хам» *).

Ленін і Сталін вялі рашучую барацьбу з вялікадзяржаўнымі «соцыялістамі» пануючых нацый, не жадаўшымі змагацца за вызваленне прыгнечаных народаў і калоній. У час акупацыі царства польскага нямецкімі войскамі Ленін выступае супроць прыгнечання палякаў германскім імперыялізмам.

Так, у лютым 1916 г., Ленін пісаў:

«Руская дэмакратыя... **выйграла** безумоўна ад таго, што Расія цяпер не прыгнятае Польшчы, не трымае яе насильна. Рускі пролетарыят безумоўна ў выйгрышы ад таго, што ён не прыгнятае аднаго з народаў, які ён дапамагаў прыгнятаць учора. Нямецкая дэмакратыя прайграла безумоўна, пакуль нямецкі пролетарыят будзе цяпець прыгнечанне Польшчы і Германіі, ён застаецца ў становішчы горш чым раба, у становішчы хама, які дапамагае трымаць у рабстве другіх. **Выйгралі безумоўна толькі юнкеры і буржуа Германіі**» **).

) Ленін, т. XVIII, стар. 81

) Ленін, т. XIX, стар. 31—32

І Ленін заклікаў вызваліць Польшчу ад германскіх імперыялістаў. Окцябрская соцьялістычная рэволюцыя знішчыла панаванне буржуазіі, памешчыкаў і разарвала ланцугі нацыянальнага прыгнечання.

Савецкі ўрад, кіруючыся прынцыпамі ленінскай нацыянальнай палітыкі, у дэкларацыі праў ад 3—ХІ 1917 г. правазглашае поўны разрыв з палітыкай былых буржуазных урадаў Расіі, адмаўляючыся ад усіх няроўнапраўных дагавароў, і цалкам і поўнасьцю прызнае незалежнасьць Афганістана, Персіі, Турцыі, Кітая і інш. прыгнечаных краін і народаў.

Адным з першых дэкрэтаў савецкага ўрада з'яўляецца дэкрэт аб праве народаў былой Расіі на самавызначэнне аж да дзяржаўнага аддзялення. Палітыка савецкага ўрада выцякала з характару самой рэволюцыі, як рэволюцыі соцьялістычнай. Пролетарская рэволюцыя, пакончыўшая з расійскім капіталізмам, разарвала ланцугі нацыянальнага прыгнечання, падарвала старую нацыянальную варожасць і расчысціла глебу для супрацоўніцтва народаў. Ленінская нацыянальная палітыка заваявала спачуванне і падтрыманне шырокіх мас былых прыгнечаных нацыянальнасцей і давер'е к расійскаму пролетарыяту з боку працоўных усяго свету.

Нацыянальная палітыка большэвіцкай партыі выклікала спачуванне і падтрыманне шырокіх мас вызваленых нацыянальнасцей і паслужыла адным з важнейшых момантаў, вызначыўшых перамогу большэвікоў і ў Окцябры 1917 года і ў час грамадзянскай вайны.

Што датычыць нацыянальнай буржуазіі былых акраін, то яна ў час Окцябрскай рэволюцыі хацела скарыстаць момант для аддзялення ад Расіі. Нацыянальная буржуазія на былых акраінах хацела аддзялення ад Савецкай рэспублікі з мэтай ўзмацніць панаванне над «сваімі» працоўнымі, не спыняючыся і перад ператварэннем гэтых буржуазных краін у калонію імперыялістычных дзяржаў. Працоўныя-ж гэтых нацыянальнасцей, пад кіраўніцтвам пролетарыята, пастаўленыя твар да твару са «сваёй» нацыянальнай буржуазіяй імкнуліся к стварэнню саветаў і к федэрацыі з савецкімі рэспублікамі.

Працэс рэзкай класавай дыферэнцыяцыі хутка паглыбляўся і прывёў да захвату ўлады рабочымі Фінляндыі, Латвіі, Украіны і цэлага раду іншых краін.

Уплыў Окцябрскай соцьялістычнай рэволюцыі быў такі вялікі, што не толькі на былых акраінах, але ў многіх капіталістычных краінах працоўныя масы стыхійна ствараюць саветы і захватваюць у свае рукі ўладу. Рэволюцыйная хваля высока ўзнялася і над Польшчай.

У канцы 1918 г. значная частка тэрыторыі Польшчы пакрываецца саветамі рабочых і батрацкіх дэпутатаў, выстаўляючых асноўныя лозунгі:

«Уся ўлада саветам», «За дыктатуру пролетарыята». Гэтыя саветы ўзначальваліся маладой куністычнай партыяй Польшчы.

Маладая куністычная партыя Польшчы, узнікшая ў перыяд рэволюцыйных бур і вострага пасляваеннага крызіса капіталізма, ўзначальвала эканамічныя і палітычныя баі польскага пролетарыята і шырокіх мас горада і вёскі.

Польскі пролетарыят разгарнуў барацьбу з буржуазіяй, якая ўтрымлівала сваё панаванне з дапамогаю штыка, кулі і шыбеніцы і з дапамогаю сваёй галоўнай апоры—ГПС, ППС—былы слуга аўстра-германскага імперыялізма—становіцца ў час стварэння незалежнай

Польшчы апорай польскай буржуазіі і не шкадуе сіл і сродкаў для абароны і захавання буржуазнага ладу.

Маладая камуністычная партыя Польшчы ў той час не мела яшчэ дастатковай большэвіцкай загартаванасці і вопыту для ператварэння саветаў у органы паўстання. Але затое верны агент польскай буржуазіі—ППС прымае ўсе захады к таму, каб як мага хутчэй расправіцца з рэвалюцыйным рухам польскага пролетарыята, каб потым усёй сілай абрушыцца вайною на савецкую рэспубліку. Члены ППС масамі ўступаюць у ахранку і акружаюць рабочых густою сеткай правакатараў і шпікаў. На працягу ўсяго 1918—1919 года па ўсёй Польшчы не спыняюцца арышты, пагромы і забойствы рэвалюцыйных рабочых. Асабліва жорстка польская буржуазія распраўляецца з рэвалюцыйнымі рабочымі Дамброўскага басейна, дзе разам з расстрэламі рэвалюцыйных рабочых забіваюць іх жонак і дзяцей. Распраўляючыся з рэвалюцыйным рухам унутры краіны, польская буржуазія і яе галоўная апора—ППС падрыхтоўваюць адначасова тыл для вайны з саветамі з мэтай удушэння пролетарскай рэвалюцыі і ажыццяўлення сваіх імперыялістычных планаў.

Польшча ўзнікла ў перыяд вострага пасляваеннага крызіса і разрухі, у агні рэвалюцыйных бур, а само яе аднаўленне было паскорана Антантай з мэтай ператварэння Польшчы ў зброю сваёй палітыкі і ў першую чаргу з мэтай выкарыстання польскай дзяржавы для контррэвалюцыйнай вайны супроць Савецкай Расіі.

Ужо адразу пасля Окцябрскай рэвалюцыі буржуазны друк усіх краін заклікае да ўзброенай інтэрвенцыі супроць Савецкай Расіі, а ваенныя штабы і буржуазныя ўрады яе падрыхтоўваюць.

Буржуазная Польшча з самага пачатку свайго зараджэння ўступае на шлях захватаў чужых тэрыторый. Окцябрская сацыялістычная рэвалюцыя вызваліла працоўных адной шостай часткі зямнога шара ад прыгнечання, эксплуатацыі і галечы. У выніку пролетарскай рэвалюцыі польскія зямельныя магнаты Радзівілы, Сапегі, Браневіцкія ўтрацілі свае агромныя абшары на Украіне і Беларусі, складаўшыя 48% усёй зямлі. Польская буржуазія ўтраціла агромны рынак збыту, невычэрпныя крыніцы сыравіны для сваёй прамысловасці, рабоў для шалёнай эксплуатацыі. Само існаванне Савецкай рэспублікі выклікала смяротны жах сусветнай буржуазіі за лёс капіталістычнага грамадства. Таму польская буржуазія рашуча імкнулася да каланізацыі Украіны і Беларусі, старалася разам з усёй міжнароднай буржуазіяй задушыць першую ў свеце рэспубліку працы.

Але ў той час апетыты Польшчы былі абмежаваны Антантай, бо галоўная стаўка была на рускіх генералаў. Спачатку, у час першага паходу, стаўка была на Калчака, а пасля разгрому Калчака Анганта ставіла стаўку на Дзенікіна.

«Першы паход,—адзначае т. Сталін,—быў прадпрыняты ўвесну 1919 г. Паход гэты быў камбінаваны, бо ён меў на ўвазе сумесны напад Калчака, Дзенікіна, Польшчы, Юдзеніча і змешаных англа-рускіх атрадаў у Туркестане і ў Архангельску, прычым цэнтр цяжару паходу ляжаў у раёне Калчака» *).

* Сталін, Новы паход Антанты на Расію. „Правда“ ад 26-V 1920 г.

Па
ходу
не як
ка, як
нікіна
звана
лада

Ан
рэспу
не ра
ведуч
сваю
вых
бница
«аб ч
пачуш
існава
таі і
цоўні
рэспу

А
ліва
рэспу
імкн
ткі

П
задач
тарск
нала
якой
прол
кай
рода

А
інны
руск
рала

*)

Паколькі галоўная стаўка Антанты ў час першага і другога паходу была на рускіх белых генералаў, то Польшча разглядалася тады не як галоўная сіла інтэрвенцыі, а як падсобная сіла. Галоўная стаўка, як адзначае т. Сталін, была раней на Калчака, а потым на Дзёнікіна. Вось чаму Антанта абмежавала апетыты Польшчы так званай лініяй Керзона, пакідаючы ў руках Польшчы з былых рускіх уладанняў толькі чыста польскія губерніі.

Антанта імкнулася таксама выкарыстаць у барацьбе з Савецкай рэспублікай сілы ўсіх акраінных дзяржаў. Буржуазія гэтых дзяржаў не раз выступала ўзброенай рукою супроць Савецкай рэспублікі, ведучы бязлітасную барацьбу з рабочым класам, які змагаўся за сваю дыктатуру, імкнучыся адцягнуць «сваіх» працоўных ад класавых задач і захаваць сваё класовае панаванне. Яна імкнулася дабіцца гэтага таксама шляхам траўлі Савецкай рэспублікі і лямантам «аб чырвоным імперыялізме», граючы на нацыянальных і рэлігійных пачуццях мас. Адсюль, не гледзячы на некаторыя супярэчнасці, якія існавалі паміж нацыянальнымі інтарэсамі акраінных дзяржаў, Антантай і рускімі белавардзейцамі з-за даходаў ад эксплуатацыі працоўных мас, іх аб'яднала агульная класавая ненавісць к Савецкай рэспубліцы.

Але Антанта стараецца выкарыстаць сілы акраінных дзяржаў асабліва пасля таго як свае салдаты адмовіліся ваяваць з пролетарскай рэспублікай пасля правалу першага паходу ўвесну 1919 г. Антанта імкнулася скарыстаць у якасці новай зброі супроць Савецкай рэспублікі сілы акраінных дзяржаў.

«Пасля таго,—пісаў Ленін,—як дзяржавы праваліліся з паходам супроць Расіі, яны выпрабавалі другую зброю: там буржуазія мае сотні год вопыту і многа ўсякіх іншых зброяў, і яна змагла перамяніць уласную ненадзейную зброю. Раней давалі, душылі Расію яе салдаты. Цяпер яна будзе душыць Расію пры дапамозе акраінных дзяржаў.

Царызм, памешчыкі, капіталісты душылі цэлы рад акраінных народаў—Латвію, Фінляндыю і т. д. Яны выклікалі тут ненавісць адвечным прыгнечаннем. Слова «велікарос» стала самым ненавісным словам для ўсіх гэтых народаў, залітых крывёю. І вось, праваліўшыся на барацьбе супроць большэвікоў уласнымі салдатамі, Антанта ставіць стаўку на маленькія дзяржавы: паспрабуем імі задушыць Савецкую Расію!» *)

Перад малымі дзяржавамі, адзначае Ленін, была пастаўлена задача дапамогі Антанце і рускай контррэвалюцыі задушыць пролетарскую рэспубліку і рэстаўраваць буржуазны лад у Расіі. Іх аб'яднала агульнакласавая ненавісць да Савецкай рэспублікі, існаванне якой выклікала жудасць усёй міжнароднай буржуазіі перад уласнымі пролетарыятам, перад рэвалюцыяй у сябе дома. Удзел у антысавецкай інтэрвенцыі прыкрываўся «аховай» самастойнасці малых народаў, ад нібы «імперыялістычных» імкненняў Савецкай Расіі.

Але, становячыся на шлях барацьбы з Савецкай рэспублікай, акраінныя дзяржавы немінуха павінны былі станавіцца зброяй у руках рускай і міжнароднай буржуазіі. Перамога Антанты і белых генералаў азначала аднаўленне рэакцыйнай Расіі—турмы народаў, азна-

*) Ленін, т. XXV, стар. 5.

чала ліквідацыю самастойнасці гэтых дзяржаў, бо белыя зусім адкрыта гаварылі, што не прызнаюць незалежнасці гэтых народаў і ста-яць за старую «адзіную, недзялімую» Расію. Што датычыць народаў, вызваленых Окцябрскай рэвалюцыяй, цяпеўшых раней ад царскіх сатрапаў, то апошнія добра памяталі, як іх душылі на працягу мно-гіх дзесяткаў год. Яны добра ведалі, што вызваленне і незалежнасць яны атрымалі дзякуючы пролетарскай рэвалюцыі ў Расіі, якая адразу дала ім поўную магчымасць незалежнага дзяржаўнага існавання.

Царскі гнёт не прайшоў дарма для гэтых народаў, якія ясна ўяў-лялі палітыку рускіх генералаў Дзенікіна, Юдзеніча і Калчака — па-літыку, якая нічым не рознілася ад палітыкі Мураўёва-вешацеля і ін-шых чорнасоценцаў, душыўшых Польшчу, Латвію, Фінляндыю і інш народы.

Буржуазія-ж гэтых дзяржаў перад тварам росту спачування пра-цоўных мас к Совецкай Расіі вымушана была, не гледзячы на пагрозы Антанты, рабіць спробы к пагадненню з Совецкай рэспублікай, вядома, не без пастаянных хістанняў.

У канцы 1919 года Чырвоная армія атрымала рашучую перамогу над Дзенікіным, і другі паход Антанты правальваецца. Рэспубліка саветаў атрымала перамогу над Антантай і яе стаўленікамі. У гэтай барацьбе Совецкай рэспубліцы была аказана велізарная дапамога з боку пролетарыята Захаду, які актыўна перашкаджаў ажыццяўленню планаў інтэрвентаў.

«Другі паход Антанты быў прадпрыняты ўвосень 1919 года. Паход гэты быў таксама камбінаваны, бо ён меў на ўвазе су-месны напад Дзенікіна, Польшчы, Юдзеніча (Калчак быў скі-нуты з рахунку). Цэнтр цяжару паходу ляжыць на гэты раз на поўдні, у раёне Дзенікіна» *).

У рэзультате разгрому Дзенікіна і перамог Чырвонай арміі на фронтах грамадзянскай вайны, у рэзультате правільнай нацыянальнай палітыкі партыі пачынаюць мяняць свае адносіны да Совецкай рэ-спублікі акраінныя дзяржавы.

Латвія, Эстонія і Фінляндыя пераходзяць ад палітыкі хістання і пасіўнага чакання да непасрэдных перагавораў аб міры. 2 лю-тага 1920 года быў падпісан мір з Эстоніяй, які азначаў прарыв бла-кады. Пасля Эстоніі паследвалі мірныя перагаворы з Фінляндыяй, якія расстройвалі планы Антанты. Залежнасць гэтых краін ад Ан-танты прымусіла іх увесць час займаць хістаючуюся пазіцыю.

«Яны,—гаварыў Ленін,—не смелі прама адмовіць: яны у залежнасці ад Антанты. Яны не пайшлі на прамую дапамогу нам, яны чакалі, адцягвалі, пісалі ноты, пасылалі дэлегацыі, наладж-валі камісіі, сядзелі на канферэнцыях і прасядзелі да таго часу, пакуль Юдзеніч, Калчак і Дзенікін аказаліся раздаўленымі, і Антанта аказалася біта і ў другой кампаніі» **).

Такім чынам, як адзначае Ленін, акраінныя дзяржавы, узнікшыя дзякуючы Окцябрскай рэвалюцыі, завязваюць пасля паражэння бе-лых генералаў мірныя перагаворы з Совецкай рэспублікай супроць волі самой Антанты. Так абстаяла справа ў пачатку 1920 г. Але гэта

*) Сталін. «Правда» за 25—26 мая 1920 г.

**) Ленін, т. XXV, стар. 54

не азначала, што Антанта адмовілася ад далейшай барацьбы з Савецкай рэспублікай. Гэта было ясна ўказана Леніным у яго выступленні 3 красавіка 1920 года на 1-м усерасійскім з'ездзе працоўных казакаў. Падрабязна спыняючыся на прычынах перамог Савецкай рэспублікі ў барацьбе са шматлікімі ворагамі, Ленін разам з тым указвае, што небяспека новых нападаў на Савецкую рэспубліку не знішчана і што гэтая небяспека пагражае з боку Польшчы.

Ленін, спыняючыся на прычынах польскай агрэсіўнасці да Савецкай рэспублікі, гаварыў:

«На працягу мінулых трох год Польшча, з ліку ўваходзіўшых раней у склад былой Расійскай імперыі дробных дзяржаў, належала да ліку тых, якія больш за ўсё мелі злосць на велікарускія нацыянальнасці і якія больш за ўсё мелі прэтэнзіі на большую частку тэрыторый, не населеных палякамі. Мір з Фінляндыяй, Эстоніяй і Латвіяй быў намі заключан таксама наперакор жаданню імперыялісцкай Антанты, але гэтага было лягчэй дасягнуць таму, што ў Фінляндыі, Эстоніі і Латвіі ў буржуазіі не было сваіх уласных імперыялісцкіх мэт, з-за якіх барацьба супроць Савецкай рэспублікі здавалася неабходнай, тады як імкненні польскай буржуазнай рэспублікі накіроўваліся не толькі на Літву і Беларусь, але і на Украіну. Акрамя таго, яе штурхае ў гэтым-жа напрамку старая адвечная барацьба Польшчы, якая ў свой час была вялікай дзяржавай і якая зараз супроцьстаўляецца вялікай дзяржавай—Расіі. Гэтую старую адвечную барацьбу Польшча не можа пакінуць і ў сучасны момант. Вось чаму Польшча праявіла значна больш ваяўнічасці і больш упартасці ў сваіх ваенных планах супроць нашай рэспублікі» *)

Такім чынам прычынай польскай агрэсіўнасці з'яўляецца не толькі падштурхоўванне Антанты, але і яе ўласныя імперыялістычныя імкненні.

Савецкая рэспубліка ахотна ўступіла ў мірныя перагаворы з усімі стварыўшыміся на б. акраінах Расіі дзяржавамі і прапанавала заключыць мірныя дагаворы, але Польшча, у адзнаку ад іншых акраінных дзяржаў, упарта ўхілялася. З самага моманту свайго існавання яна ўступае на шлях захватаў. Ужо 9 лістапада 1918 г. яна пачынае захватваць Заходнюю Украіну, а ў лютым 1919 г. польскія войскі без абвясчэння вайны ўрываюцца ў Гродненскую губерню, якая з'яўлялася састаўною часткай, створанай пасля адыходу нямецкіх акупацыйных войск, Літоўска-Беларускай Савецкай Рэспублікі. І ўсе пратэсты і звароты часовага рабоча-сялянскага ўрада Літвы і Беларусі супроць польскіх захватаў чужой тэрыторыі і гатоўнасць вырашыць усе тэрытарыяльныя пытанні мірна былі адвергнуты Польшчай. На неаднаразовыя мірныя прапановы савецкага ўрада Польшча «адказала» правакацыйным расстрэлам 2 студзеня 1919 г. рускай місіі Чырвонага крыжа, якая звярочвалася з Германіі праз Польшчу ў Савецкую Расію пасля аказання дапамогі рускім хворым ваеннапалонным у Германіі.

*) Г. І. Л. в. XXV, стр. 482.

Над націскам польскага пролетарыята польскі ўрад пасылае свайго прадстаўніка А. Венцкоўскага ў Маскву з мэтай перагавораў. Совецкі ўрад быў гатовы весці з Венцкоўскім мірныя перагаворы па ўсіх спрэчных пытаннях. Але ўрад буржуазнай Польшчы паслаў свайго прадстаўніка не з мэтай заключэння міру, а з мэтай маскіроўкі сваіх авантурніцкіх прыгатаванняў. У той час як Венцкоўскі веў у Маскве перагаворы, польскае войска, пераапануўшыся ў рускую форму, без абвешчэння вайны, урываецца ў сталіцу Літоўска-Беларускай Совецкай Рэспублікі—г. Вільню. Такім чынам перагаворы былі перарваны, і Венцкоўскі выехаў у Варшаву.

На працягу 1919 года польскае войска, без абвешчэння вайны, захватвае тэрыторыю, а слабыя колькасці сілы Чырвонай арміі на Заходнім фронце не мелі мажлівасці аказаць беларускаму адпаведнага адпору, паколькі яе галоўныя сілы па неабходнасці былі ў той час кінуты на барацьбу з Калчаком і Дзенікіным. Тым часам Польшча атрымала агромную дапамогу ад Антанты і мела магчымасць скарыстаць момант для захопу беларускіх і украінскіх савецкіх тэрыторый. К канцу 1919 г. у руках Польшчы знаходзілася агромная частка Беларусі і частка Украіны.

К канцу 1919 г. Чырвоная армія разграміла Дзенікіна. Арганізаваны Антантай другі паход скончыўся крахам. Упартымі намаганнямі працоўных усёй краіны была заваявана перадышка. Совецкі ўрад, прызнаючы права ўсіх народаў на самавызначэнне аж да дзяржаўнага аддзялення, ахвотна імкнуўся к міру з усімі дзяржавамі і не раз зварачаўся да Польшчы з мірнымі прапановамі.

Совецкі ўрад не меў ніякіх замыслаў супроць незалежнай Польшчы. Палітыка пролетарскай рэспублікі выключала такую магчымасць, і гэта было неаднакроць і адкрыта заяўлена перад усім светам савецкім урадам і правадыром большэвіцкай партыі—Леніным.

Так на з'ездзе працоўных казакаў і сакавіка 1920 г. Ленін заявіў

«Мы гаворым таварышам у Польшчы, што мы яе свабоду беражэм, як свабоду ўсякага іншага народу, што рускі рабочы і селянін, паспытаўшы гнёт царызма, добра ведае, чым быў гэты гнёт. Мы ведаем, што найвялікшым злачынствам было тое, што Польшча была раздзелена паміж нямецкім, аўстрыйскім і рускім капіталам, што гэты раздзел асудзіў польскі народ на доўгія гады прыгнечання, калі карыстанне роднаю мовай лічылася злачынствам, калі ўвесь польскі народ выходзіў на адной мыслі—вызваліцца ад гэтага патройнага гнёту» *).

Рэспубліка саветаў не збіралася навязваць Польшчы сілаю савецкі лад. Яна не ўмешвалася і ва ўнутраныя справы іншых дзяржаў. Пытанне рэвалюцыі павінен быў вырашаць сам польскі пролетарыят. У адозвах да польскага народу неаднакроць падкрэслівалася поўнае прызнанне незалежнасці і суверэннасці польскай дзяржавы. У інтарэсах спынення крывавай вайны і захавання жыцця дзесяткаў тысяч працоўных, у інтарэсах міру і сацыялістычнага будаўніцтва савецкі ўрад неаднакроць зварачаўся з мірнымі прапановамі да Польшчы. 2 лютага 1920 г. ВЦВК выпускае адозву да польскага народу, у якой яшчэ раз падкрэсліваецца шчырае імкненне к міру з Польшчай усіх працоўных Совецкай краіны і прапануецца: «пакончыць з кровепра-

*) Ленін, т. XXV, стар 8

літнай вайной, каб абодва народы маглі-б пачаць вайну з уціскаючымі іх бядотамі—холадам, голадам, тыфам і беспрацоўем» *).

Нарэшце, 4 лютага 1920 г. польскі міністр замежных спраў Патэк заявіў, што збіраецца адказаць на нашы мірныя прапановы ад 28 студзеня. 6 сакавіка савецкі ўрад зноў напамінае, што адказ яшчэ не атрыман. Не маючы далейшых магчымасцей захоўваць ад шырокіх мас мірную палітыку і мірныя прапановы савецкага ўрада, Польшча прыбігае к наступнаму маневру. 27 сакавіка польскі ўрад пасылае радыё-тэлеграму ў Маскву, у якой ва ўльтыматыўнай форме прапануе прыслаць на лінію фронту ў гор. Барысаў савецкіх прадстаўнікоў для перагавораў з умовай спынення ваенных дзеянняў толькі на барысаўскім участку. Савецкі ўрад быў гатоў весці перагаворы з Польшчай у любым месцы, дзе ўгодна, толькі не ў Барысаве, бо палякі імкнуліся скарыстаць іх з тым, каб, спыніўшы ваенныя дзеянні на літоўска-беларускім участку фронту, у гэты час з усёй сілай пачаць напад на Кіеў. Вось чаму Польшча рашуча адхіліла шчырую прапанову савецкага ўрада весці перагаворы ў любым месцы за выключэннем Барысава.

У ночце, пасланай Польшчы ад 28-IV 1920 г., савецкі ўрад быў вымушан канстатаваць наступнае:

«З прычыны таго, што апошняе паведамленне, зробленае польскім урадам, носіць характар ультыматума, адхіляючага ўсякае абмеркаванне выбару месца вядзення перагавораў акрамя Барысава, што, як вы гэта таксама разумееце, для нас непрыемлема, мы бачым сябе пастаўленымі перад прыкрай неабходнасцю прызнаць крушэнне перагавораў з Польшчай з-за пытання аб месцы» **).

Такім чынам, указанне Леніна на Польшчу, як бліжэйшую пагрозу вайны, пацвердзілася. Польшча не думала аб міры. Яшчэ ў снежні 1919 г. Пілсудскі правёў адпаведную падрыхтоўку для новага наступлення на пролетарскую рэспубліку. У канцы снежня 1919 года было заключана ваеннае пагадненне паміж Польшчай і Латвіяй, у рэзультата якога ў студзені 1920 г. польскія войскі захапілі Дзвінск і прасунуліся разам з латвійскімі войскамі да возера Асвей.

21 сакавіка 1920 г. быў падпісан афіцыйны дагавор паміж Петлюрай і Польшчай, і Пілсудскі рыхтаваўся да акупацыі Украіны. Вось чаму польскі ўрад настойваў на барысаўскіх перагаворах і на перамяр'і толькі на барысаўскім участку, дзе была перавага сіл Чырвонай арміі, якая прыкоўвала польскае войска.

Польскі імперыялізм даў адказ на мірную прапанову савецкага ўрада, але ён імкнуўся скарыстаць гэтыя перагаворы ў якасці дымавой заслоны для прыкрыцця сваіх захватніцкіх планаў з мэтай абману польскіх рабочых і прытуплення пільнасці Чырвонай арміі. Вось чаму польскі ўрад з-за Барысава перарывае мірныя перагаворы, а 26 красавіка 1920 г. Пілсудскі выпускае адозву да жыхароў Украіны з паведамленнем аб надыходзячай акупацыі. Такім чынам, увесну 1920 г. пачалося польскае наступленне на Украіну, што азначала 3-ці паход Антанты на Савецкую рэспубліку.

) Чырвоная кніга, зборнік дыпламатычных дакументаў аб руска-польскіх адносінах у 1918—1920 г.г.

*) Там-жа.

Цэнтр нападу—Украіна.

5 мая 1920 г. Ленін у дакладзе на аб'яднаным паседжанні ВЦВК, Моссовета і фабрычна-заводскіх камітэтаў дае вычарпальную характарыстыку аб новай вайне.

«Некаторыя дзяржавы,—гаварыў Ленін,—у саюзе з адною з пагранічных дзяржаў спрабуюць зрабіць тое, што не ўдалося зрабіць усім імперыялісцкім дзяржавам у саюзе з усімі пагранічнымі дзяржавамі, і што імі было прадпрынята год і поўгода таму назад у саюзе з Калчаком, Дзенікіным і інш. Мы бачым цяпер абломкі імперыялістычнага плана. Імперыялістычныя планы адметны тым, што буржуазія тут асабліва праяўляе сваю цэпкасць. Яна ведае, што змагаецца за ўладу ў сябе дома, што тут вырашаецца пытанне не рускае ці польскае, а пытанне яе ўласнага існавання» *).

З гэтага пункту погляду, гаварыў Ленін, Антанта ў цэлым падтрымлівала Польшчу грашыма, зброяй і інструктарамі. Польшча з першых дзён свайго незалежнага існавання высунула шырокія захватніцкія планы, але ў той час яе апетыты не маглі быць поўнаасцю задаволены па наступных прычынах: па-першае, буржуазная Польшча была занята падрыхтоўкаю тылу, г. зн. барацьбой з рэвалюцыйным польскім пролетарыятам і ўзмацненнем неакрэпшага дзяржаўнага апарата. Па-другое, Антанта, як і сама Польшча, разлічвалі тады на хуткую рэстаўрацыю буржуазнай Расіі. Выходзячы з гэтых меркаванняў, Антанта абмяжоўвала польскія апетыты і адвяла ёй падсобную ролю ў барацьбе з савецкімі рэспублікамі. Сама Польшча гэта добра ўлічыла. Гэтым тлумачыцца ўстрыманне польскіх войск ад далейшага наступлення на савецкую тэрыторыю ў час буйных поспехаў Дзенікіна. Нарэшце, значныя сілы польскай арміі былі тады заняты «упарадкаваннем» межаў на захадзе з Германіяй і Чэхаславакіяй і вайною ў Галіцыі. Але к пачатку 1920 года становішча змянілася і стварылася больш спрыяючая абстаноўка для польскіх імперыялістычных імкненняў.

Пасля разгрому галоўных стаўленікаў Антанты—Калчака і Дзенікіна—Польшча ператвараецца ў галоўную сілу супроць пролетарскай рэвалюцыі і ў сувязі з гэтым яна імкнецца цалкам і поўнаасцю ажыццявіць свае імперыялістычныя планы.

Трэці паход Антанты ўвесну 1920 года адкрываўся пры такой абстаноўцы, калі Савецкая рэспубліка атрымала рашучую перамогу над шматлікімі стаўленікамі Антанты. У рэзультате гэтых перамог у руках Савецкай рэспублікі знаходзіліся асноўныя раёны сыравіны, паліва і хлеба; колькасць фронтаў паменшылася ад 6 да 2-х, але ў асноўным становішча краіны было вельмі напружана з прычыны гаспадарчай і транспартнай разрухі. Савецкая рэспубліка мела патрэбу ў мірнай перадышцы для залечвання ран, нанесеных у імперыялістычнай і грамадзянскай вайне, для арганізацыі сацыялістычнага будаўніцтва. Што датычыць Польшчы, то яна падтрымлівалася Антантай, але, каб зрабіць вайну папулярнай і прыцягнуць на свой бок слаі дробнай буржуазіі, висоўваецца лозунг «вызвалення» Украіны і заключаецца саюз з Петлюрай. Саюз з Петлюрай, паводле разлікаў польскіх імперыялістаў, павінен быў служыць дымавою заслонай для лепшага прыкрыцця імперыялістычных планаў захвату і зняволення Украіны

*) Ленін, т. XXV, стар. 258

Польшча заключае саюз з Петлюрай і высоўвае лозунг «вызвалення» Украіны і яе федэрацыі з Польшчай, а на справе «польска-украінская і польска-савецкая вайна 1918—20 гг., паход на Менск, Вільню і Кіеў—усё гэта яскрава ўказвае на тое, што буржуазная незалежная Польшча з першага моманту свайго існавання была абэрнута супроць рабочай савецкай дзяржавы, супроць нацыянальна-вызваленчых імкненняў украінцаў, беларусаў, літоўцаў, звязваючы сваё існаванне з узмацненнем рабства заваяваных народаў і далейшым прасоўваннем сваіх межаў на ўсход шляхам акупацыі*». У гэтай захватніцкай вайне польская буржуазія апіралася на украінскую контррэвалюцыю.

25 красавіка 1920 г. пад агульным кіраўніцтвам Пілсудскага польскае войска пачало наступленне на правабярэжную Украіну. Польская армія, узброеная Антантай, рушыла ў наступленне супроць XII і XIV чырв. армій, якія абаранялі гэты раён. Калі агульная колькасць польскіх войск вызначалася ў 52 тыс. штыкоў і сабель, дык колькасць чырвоных войск дасягала толькі 15 тысяч. Такім чынам палякі мелі значную перавагу сіл. Уступаючы праціўніку ў колькасці, XII і XIV арміі з баямі адступалі, і ў пачатку мая польскае войска захапіла Кіеў. Але польскія імперыялісты і іх агенты петлюраўцы жорстка памыліліся. Яны не ўлічылі трываласці нашага тылу.

Яшчэ ў перыяд поспехаў польскіх войск т. Сталін даў геніяльны аналіз перспектывы далейшай вайны.

«Але Польшча не хоча абмежавацца сваім уласным раёнам, яна прасоўвае войскі далей пакараючы Літву і Беларусь, утаргаючыся ўглыб Расіі і Украіны. Гэта акалічнасць мяняе становішча ў корані к вялікай нявыгадзе для ўстойлівасці польскіх войск.

Выходзячы за межы Польшчы і паглыбляючыся ў прылягаючыя да Польшчы раёны, польскія войскі аддаляюцца ад свайго тылу, аслабляюць сувязь з ім, пападаюць у чуждае ім і большай часткай варожае нацыянальнае асяроддзе. Горш таго. Варожасць гэта паглыбляецца той акалічнасцю, што агромная большасць насельніцтва прылягаючых да Польшчы раёнаў (Беларусь, Літва, Расія, Украіна) складаецца з няпольскіх сялян, якія церпяць гнёт польскіх памешчыкаў, што сяляне гэтыя разглядаюць наступленне польскіх войск, як вайну за ўладу польскіх паноў, як вайну супроць прыгнечаных няпольскіх сялян. Гэтым уласна і тлумачыцца, што лозунг савецкіх войск: «Далоў польскіх паноў!» знаходзіць моцны водгук сярод большасці насельніцтва ўказаных раёнаў, што сяляне гэтых раёнаў сустракаюць савецкія войскі, як вызваліцеляў ад памешчыцкага ярма, што яны, чакаючы савецкіх войскі, паўстаюць пры першым зручным выпадку, наносячы польскім войскам удар з тылу. Гэтым-жа трэба вытлумачыць беспрыкладны ўздым духу ў савецкіх войсках, які канстатуецца ўсімі нашымі ваеннымі і палітычнымі работнікамі**).

Тыл гэтага раёна быў варожы Польшчы.

*) З рэзалюцыі V сесіі КПП, 1930 г.
*) «Правда», ад 26 мая 1920 г.

Польская буржуазія ўстанавіла на захопленых тэрыторыях каланіяльны рэжым. Агнём і мечам акупанты распраўляліся з украінскімі і беларускімі рабочымі і сялянамі. Гарады і вескі, залітыя крывёю працоўных, палалі ў агні. Гэты час крэпка запамятаўся працоўнымі Украіны і Беларусі Украінскія працоўныя масы пачалі рашучую барацьбу з польскімі акупантамі і іх паслугачамі і лакеямі—пётлюраўцамі. Рэчаіснасць паказала, што Петлюра мог пратрымацца на Украіне са сваім смехатворным «войскам» без дапамогі Польшчы некалькі дзён, бо сяляне і рабочыя не толькі не падтрымлівалі яго, а вялі з ім рашучую барацьбу. Польскае панства на Украіне і Беларусі трымалася пры дапамозе вялікай акупацыйнай арміі, жандармерыі, паліцыі, чыноўнікаў і мільённымі выдаткамі. Такая задача з'яўлялася непасільнай для збяднеўшай Польшчы са зруйнаванай прамысловасцю, з раздробленай і распыленай сельскай гаспадаркай і жабрацкімі фінансамі ва ўмовах астрэйшай барацьбы пролетарыята і працоўных мас Украіны супроць акупантаў.

І працоўныя акупаванай Беларусі пад кіраўніцтвам падпольнай камуністычнай партыі ўзняліся на рашучую барацьбу. Беларускае катаванне і здзекі далучылі да рэвалюцыйнага руху нават адсталыя слаі працоўных. Партызанскі рух разрастаўся і ўносіў сільную дэзарганізацыю ў польскую армію, якая неаднакроць была вымушана кідаць буйныя вайсковыя часці для барацьбы з партызанскім рухам, што ў сваю чаргу аблягчала барацьбу Чырвонай арміі. Так, для падаўлення паўстання ў Рудабельскім павеце, каля Бабруйска, палякі кінулі з фронту многа войск і артылерыю. Большая колькасць людзей і вёсак была знішчана. Аднак гэта не спыніла барацьбы за ўладу саветаў у Беларусі. Партызанскі рух аслабіў сілы польскіх войск і дапамог Чырвонай арміі, якая мела моцны тыл з рабочых і сялян.

Партыя большэвікоў прыняла ўсе меры для арганізацыі руйнуючага ўдару і разгрому праціўніка. Не гледзячы на тагочаснае цяжкае становішча краіны, партыя і ўрад здолелі спешна арганізаваць сілы для рашучай барацьбы. Мільённыя масы рабочых і сялян, натхняемыя большэвіцкаю партыяй, ўзняліся на рашучую барацьбу з акупантамі.

Раз Польшча нам вайну навязала і раз вайна пачалася, то:

«Наша правіла,—гаварыў Ленін,—якога мы трымаліся ва ўсе папярэднія войны, павінна немінуча адраджэцца і цяпер... Гэта правіла заключаецца ў тым, што раз справа дашла да вайны, то ўсё павінна быць падпарадкавана вайне, ні малейшага хістання на гэты конт недапушчальна» *).

Працоўныя, ненавідзячы капіталістаў і памешчыкаў, гатовы былі біцца да канца, бо добра разумелі, што нясе ім польскі памешчык і фабрыкант. Нападзенне палякаў на Кіеў выклікала рэвалюцыйны ўздых працоўных мас Украіны. Рэвалюцыйны ўздых і гатоўнасць шырокіх мас да канца абараняць сваю сацыялістычную бацькаўшчыну далі магчымасць партыі і ўраду хутка стварыць грозную сілу для адпору. На працягу 2-х месяцаў на польскі фронт было накіравана 12 тысяч камуністаў і лепшыя сілы Чырвонай арміі на чале з Варашылавым і Будзённым.

*) Ленін, т. XXV, стар. 261.

Распрацаваны ў маі пад геніяльным кіраўніцтвам т. Сталіна план контр-манеўра Паўднёва-Заходняга фронту прывеў да аслаблення 12 чэрвеня Кіева і ачышчэння правабярэжнай Украіны. Польскі фронт трашчаў і развальваўся, а генерал Рыдз-Сміглы, які камандаваў 3-й польскай арміяй, кінуўся на ўцёкі ад праследвання 1-й доблеснай коннай арміі. Партыя большэвікоў на чале з Леніным і Сталіным здолела перамагчы ўсе труднасці і нанесла сакрушальны ўдар польскім панам. Контрнаступленне і моцны ўдар Чырвонай арміі прымусілі бегчы польскія войскі, прымусілі польскую буржуазію на час забыць аб захватах чужой тэрыторыі і сур'ёзна прызадумацца над захаваннем свайго буржуазнага ладу.

На працягу трох тыдняў Чырвоная армія ачысціла ўсю раней захопленую бедапаляжамі тэрыторыю Савецкай Беларусі і Украіны, а ў жніўні 1920 г. ваенныя дзеянні вяліся ўжо пад сценамі Варшавы.

Савецкая рэспубліка адказала на наступленне Польшчы контрнаступленнем, больш моцным ударам з мэтай разгрому праціўніка і паралізацыі яго ваенных і палітычных цэнтраў. Наступаючы на Польшчу, Чырвоная армія не праследвала захватніцкіх мэт. Наступленне Чырвонай арміі летам 1920 г. з'яўлялася адказам на польскае напаўзенне, самаабаронаю Савецкай рэспублікі—аплота сусветнай пролетарскай рэвалюцыі.

Перамогі Чырвонай арміі выклікалі сярод рабочых капіталістычных краін хвалю ўздому на барацьбу з буржуазіяй. Широкая хваля класавых баёў пракатвалася не толькі ў Польшчы, але амаль ва ўсіх краінах Еўропы.

Англіійскія рабочыя ствараюць «советы дзеяння» і выкідваюць баявы лозунг «Рукі прэч ад Савецкай Расіі», прымушаючы англійскі ўрад устрымацца ад актыўных ваенных дзеянняў супроць рэспублікі Саветаў. Данцыгскія партовыя рабочыя не толькі самі адмовіліся пагружаць галандскі параход «Трытон», які ішоў з ваеннай зброяй для Польшчы, але актыўна перашкаджалі англійскім і польскім ваенным уладам гэта рабіць. Не адстаў пролетарыят астатняй Германіі.

Гераічная барацьба італьянскіх рабочых перашкодзіла італьянскай буржуазіі дапамагчы ваеннымі матэр'яламі як рускай контррэвалюцыі, так і Польшчы. Велізарнае міжнароднае значэнне пролетарскай салідарнасці мела ўсеагульная забастоўка італьянскіх чыгуначнікаў у ліпені 1920 г., сарваўшая адпраўку боепрыпасаў для Польшчы. Ад іх не адсталі рабочыя Францыі і іншых краін, якія актыўна перашкаджалі перавозцы ваенных матэр'ялаў для Польшчы. Рабочы клас Англіі, Францыі, Італіі і іншых краін праз галаву соцьял-збяднікаў разбурыў планы сваіх урадаў і дапамог Савецкай рэспубліцы.

Адначасова з гэтым большэвіцкая партыя вяла рашучую барацьбу з контррэвалюцыйнымі поглядамі Троцкага, які лічыў асноўнай мэтай нашага наступлення—падштурхоўванне звонку рэвалюцыі ў Польшчы, г. зн. штыкамі Чырвонай арміі. Па Троцкаму выходзіла, што без ажыццяўлення гэтай мэты існаванне Савецкай рэспублікі ў капіталістычным акружэнні немагчыма. У аснову гэтага ляглі контррэвалюцыйныя погляды Троцкага, яго адмаўленне магчымасці пабудовы соцьялізма ў нашай краіне. З гэтымі поглядамі большэвіцкая партыя на чале з Леніным і Сталіным вяла рашучую барацьбу і заўсёды давала бязлітасны адпор.

З другой паловы жніўня 1920 г. Чырвоная армія была вымушана к адступленню ад сцен Варшавы. Але, не гледзячы на адступленне

Чырвонай арміі ад Варшавы, Польшча не магла весці далей вайны, бо знаходзілася на краі бяздоння.

Тав. Сталін дае вычарпальнае тлумачэнне няўдачы варшаўскага наступлення.

«Наступленне без замацавання заваяваных пазіцый,—піша т. Сталін,—ёсць наступленне, асуджанае на правал. Калі можа быць наступленне паспяховым, скажам, у галіне ваеннай справы? Калі людзі не абмяжоўваюцца агульным прасоўваннем уперад, а імкнуцца разам з тым замацаваць захопленыя пазіцыі, перагрупаваць свае сілы, адпаведна са змяніўшайся абстаноўкай, падцягнуць, падвесці рэзервы. Для чаго ўсё гэта патрэбна? Для таго, каб гарантаваць сябе ад нечаканасці, ліквідаваць паасобныя прарывы, ад якіх не гарантавана ні адно наступленне, і падрыхтаваць, такім чынам, поўную ліквідацыю ворага.. Памылка польскіх войск у 1920 г., калі ўзяць толькі ваенны бок справы, заключаецца ў тым, што яны пагарджалі гэтым правілам.

Гэтым, паміж іншым, тлумачыцца, што дакаціўшыся агулам да Кіева, яны вымушаны былі потым таксама агулам дакаціцца да Варшавы. Памылка савецкіх войск у 1920 г., калі ўзяць зноў—такі толькі ваенны бок справы, заключалася ў тым, што яны паўтарылі памылку палякаў пры сваім наступленні на Варшаву» *).

Такім чынам, адзначае т. Сталін, памылка заключалася ў безупынным наступленні ўперад, без замацавання заваяваных пазіцый, перагрупоўкі сіл і падцягвання тылоў і рэзерваў. Стомленая безупынным наступленнем уперад, Чырвоная армія сустрэлася са свежымі сіламі праціўніка і траціла перавагу.

Але, не гледзячы на гэта, Савецкая рэспубліка вышла з вайны пераможцай.

«У рэзультате атрымалася тое,—гаварыў Ленін,—што Польшча, захоўваючы буржуазны парадак, выклікала крайняе гаспадарчае расстройтва ўсёй краіны, выклікала надзвычайны рост незадаволенасці, выклікала буржуазны тэрор, які лютуе не толькі супроць прамысловых рабочых, але і супроць батракоў. Агульнабуржуазнае становішча Польшчы зрабілася да такой ступені няўстойлівым, што і гутаркі быць не магло аб працягу вайны» **).

Так абстаяла справа ў самой Польшчы ў час вайны. Крызіс, голад, беспрацоўе і дарагоўля раслі з кожным днём. Даваенная польская прамысловасць, вырасшая ў рэзультате абшырных рынкаў Расіі, Украіны і Беларусі, была значна зруйнавана 4-гадовай імперыялістычнай вайною і заціснута ў абцугі пасляваеннага крызіса і разрухі. За недахопам паліва, сыравіны і рынкаў, закрыліся каля 30 проц. усіх прадпрыемстваў, працаваўшых да вайны. З кожным днём становішча пагаршалася, а буржуазны лад не толькі не палепшыў, але яшчэ больш абвастрыў і паглыбіў ўсе супярэчнасці. З кожным днём становішча працоўных рабілася ўсё больш нязносным; беспрацоўе, галеча і голад узмацнілі рэвалюцыйны рух і абвастрылі ўсё супярэчнасці буржуазнай Польшчы. На працягу 1920 г. у Польшчы

*) Сталін. Пытанні ляснізма, стар. 479.

**) Ленін, т. XXV, стар. 483.

пракагваецца шырокая хваля буйнейшых забастовак, а ўсе польскія турмы перапаўняюцца рэволюцыйнымі рабочымі.

Польшча, як бачым, не мела магчымасці весці далей вайну. Не гледзячы на адступленне Чырвонай арміі з-пад Варшавы, не гледзячы на далейшыя захваты польскімі войскамі тэрыторый Савецкай рэспублікі, яна не магла працягваць вайну, бо гэтаму, акрамя ўнутранага становішча, перашкаджалі яшчэ і супярэчнасці ў лагеры саміх ворагаў. Такім чынам, Польшча была вымушана заключыць мір. 12 кастрычніка быў падпісан папярэдні мір з Польшчай. 18 сакавіка 1921 г. у Рызе быў падпісан канчатковы мір паміж Польшчай і Савецкай рэспублікай. Пасля падпісання папярэдняга міру з Польшчай, Леніным была дана поўная ацэнка польска-савецкай вайны. Гэта вайна, гаварыў Ленін, не прынесла палякам перамогі, не гледзячы на дапамогу Антанты, бо ў лагеры ворагаў не было адзінства, і таму што за намі было падтрыманне сусветнага пролетарыята.

«Нападзенню на нас палякаў,—гаварыў Ленін,—прадшэстваваў характэрны для ўстанавіўшыхся тады міжнародных адносін эпізод. Калі мы ў студзені прапанавалі Польшчы мір, для яе надзвычай выгадны, для нас надта нявыгадны,—дыпламаты ўсіх краін зразумелі гэта па-свойму: «большэвікі непамерна многа ўступаюць,—значыць, яны непамерна слабы». Лішні раз пацвердзілася ісціна, што буржуазная дыпламатыя не здольна зразумець прыёмаў нашай новай дыпламатыі адкрытых прамых заяў»^{*)}.

У гэтым пераканалася не толькі Польшча, але і Антанта. Польшча на горкім вопыце пераканалася ў гэтым і была гатова заключыць Рыжскі мір, па якому яна атрымала на 59.650 кв. клм. менш тэрыторыі і на 4,5 млн. менш насельніцтва ў параўнанні з ранейшымі прапановамі Савецкай Расіі. Да кіеўскага нападу Савецкая рэспубліка была згодна ў інтарэсах міру і соцыялістычнага будаўніцтва пакінуць у руках Польшчы ўсю тэрыторыю, якая тады была акупавана польскімі войскамі. Гэта тэрыторыя ішла значна больш на ўсход, чым устаноўленая Рыжскім дагаворам граніца, якая раней ўключала: Менск, Бабруйск, Мазыр, Новаград-Валынск, Праскураў і Каменец-Падольск. Але перамога Савецкай рэспублікі не толькі заключаецца ў выйгрышы тэрыторыі, але і ў прымусенні Польшчы заключыць мір. У рэзультате атрыманай перамогі Савецкая рэспубліка адстаяла сваё ўласнае існаванне і ў гэтай вайне не толькі атрымала перамогу над Польшчай, але і над самою Антантай.

У рэзультате геніяльнага кіраўніцтва ленінскай партыі Савецкая рэспубліка вышла пераможцай з грамадзянскай вайны Краіна Савецкагаў, прыступіўшы да будаўніцтва соцыялістычнага грамадства, за гэтыя гады ператварылася з слабой адсталай краіны з раздробленай сельскай гаспадаркаю і адсталай прамысловасцю ў магутную краіну перадавой тэхнікі, у цвярдую соцыялізма, моцную базу сусветнай пролетарскай рэволюцыі.

Цвёрдая і нязменная палітыка міру, якая праводзіцца Савецкай рэспублікай з першых дзен яе існавання, знаходзіць падтрыманне шматмільённай масы працоўных усяго свету і нават раду капіталістычных краін, зацікаўленых у сучаснай абстаноўцы, у захаванні міру. Такі паварот раду буржуазных дзяржаў выклікан, перш

^{*)} Ленін, т. XXV, стар. 377.

за ўсе, узросшай небяспекаю вайны з боку фашыска-мілітарыстычнай Германіі ў Еўропе і імперыялістычнай Японіі ў Азіі. Непасрэдная ваенная небяспека, навісшая з боку гэтых дзяржаў, пагражаючая не толькі СССР, але і ўсім краінам, прымусіла многіх прызадумца сур'ёзна над пытаннем захавання міру. Гэтыя меркаванні прымусілі ў першую чаргу такія краіны як Францыя, Малая Антанта, змяніць сваю палітыку ў бок падпісання ўзаемаадносін з Савецкай дзяржавай і разам з ёю ўключыцца ў агульны фронт барацьбы за мір. Але Польшча, заціснутая ў абцугах вострага эканамічнага крызіса, які адбываецца на фоне агульнага крызіса капіталізма і рэзкага абвострання класавай барацьбы, ганімая супярэчнасцямі ўнутранымі і знешнімі, шукае выхад у становішча ва ўзмацненні барацьбы з рэвалюцыйным рухам і ў аднаўленні старых захватніцкіх планаў на Ўсходзе.

Унутраныя супярэчнасці Польшчы штурхаюць яе на збліжэнне з германскім фашызмам, які аказвае вялікі ўплыў на ўзмацненне яе старых імперыялістычных планаў. Германскі фашызм падагравае антысавецкія імкненні Польшчы ў сваіх уласных мэтах. Гэтым тлумачыцца заігрыванне германскіх фашыстаў з Польшчай і выкавытанні Гітлера і іншых заправіл германскага фашызма аб неабходнасці «мірнага» выпраўлення ўсходніх граніц Германіі за кошт тэрытарыяльных захватаў на ўсходзе Еўропы, г. зн. за кошт захвату Савецкай Беларусі і Украіны. Вось у чым сэнс збліжэння германскіх і польскіх імперыялістаў і ўхіленне гэтых дзяржаў ад заключэння ўсходняга пакта гарантыі граніц і ўзаемнай дапамогі супроць нападаючага боку.

Германскія і польскія імперыялісты забылі аб сваіх ганебных уцёках з Беларусі і Украіны і зноў уваскрашаюць старыя авантурыстычныя планы зняволення беларускіх і ўкраінскіх працоўных мас, якія пераможна будуць сацыялізм.

Калі 15—17 год таму назад працоўныя адсталы і зруйнаванай імперыялістычнай і грамадзянскай войнамі краіны пераможна разграмілі шматлікія белыя банды і прымусілі польскіх і міжнародных імперыялістаў ганебна ўцякаць, то зараз вялікі Савецкі саюз ператварыўся ў непрыступную крэпасць сацыялізма.

Працоўныя Савецкай Украіны і Беларусі 15 год назад пры дапамозе пролетарыята ўсёй Расіі, пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі і асабіста т. Сталіна, разграмілі польскіх імперыялістаў і іх лакеяў—украінскіх і беларускіх нацыяналістаў як і ўсю нацыяналістычную контррэвалюцыю. Рабочыя і сяляне БССР разам з пролетарыятам усёй Расіі ачысцілі савецкую зямлю ад шматлікіх інтэрвентаў і контррэвалюцыйных кулацкіх банд і разам з усімі народамі Савецкага саюза пад геніяльным кіраўніцтвам большэвіцкай партыі і яе правадыра т. Сталіна стварылі прыгожую і магутную краіну сацыялізма. Народы Савецкага саюза дасканалы ведаюць, што недамыкальнасць граніц залежыць ад іх саміх і, калі трэба будзе, яны моцна ўдараць па руках зарваўшыхся фашыстаў.

Б. Гарбачоў

Намеснік камандуючага войскамі
Маскоўскай ваеннай акругі

У барацьбе за Совецкую Беларусь

(Успаміны)

Прыфранговы горад Менск к моманту Лютаўскай рэвалюцыі быў перапоўнен салдатамі. Салдацкія масы былі настроены далёка не ваяўніча. Памятаецца, як радасна забілася сэрца пры паведамленні аб звяржэнні самадзяржаўя.

Усюды кіпела радаснае ажыўленне.

У той час я быў салдатам 20-га этапнага батальёна. Мае таварышы па батальёну быццам упершыню атрымалі дар слова. Узбуджана, дзіцяча-непасрэдна яны спяшаліся выказаць адзін другому свае заветныя мары. І аказалася, што марыла большасць аб адным: дамоў, дамоў, да зямлі, да сям'і, да мірнай працы... Хутчэй скінуць, здавалася прыросшую да цела, заскарузлую салдацкую амуніцыю.

Да гэтых дзён большасць салдат не ведала слова «мітынг». А зараз то тут, то там у момант узнікалі імправізаваныя мітынгі. Людзі, аб якіх не думалі, што яны здольны звязаць хоць-бы два словы, з захапленнем паўтаралі словы—свабода, рэвалюцыя, мір.

Мір... Мір...—гэта слова асабліва часта гучэла ў вуснах салдат.

Афіцэры-казнакрады, якія былі маім начальствам, «дэмакратычна» заігрывалі з салдатамі, надзявалі чырвоныя банты, скланялі—свабода—народу, барацьба—роўнасць.

На імправізаваныя чырвоныя сцягі наклеіваліся ці надпісваліся розныя лозунгі, грубавата-наіўныя, але заклікаючыя к міру, патрабуючыя міру, зямлі, удзелу рабочых і сялян у кіраванні краінай.

Якімі шляхамі яны, гэтыя спапяляючыя стары свет ленинскія думкі, напісаныя на кавалках чырвонай матэрыі, праніклі ў салдацкія галовы?

Вуліцы горада кіпелі чалавечымі натоўпамі. Масы, якія рухаліся па вуліцах, былі афарбаваны ў шэры колер салдацкіх шынеляў, з рэдка ўкрапленымі чорнымі плямамі грамадзянскага адзення. Быццам языкі полымя калыхаліся над чалавечымі патокамі чырвоныя палотнішчы сцягаў, транспарантаў. Радасны гул стаяў над горадам. Дэманстрацыі рухаліся адначасова па некалькіх вуліцах, зліліся ў вялікае шэрае чалавечае возера на Саборнай плошчы.

Над натоўпам падымаліся чалавечыя фігуры, якія аглашалі асобныя лозунгі, гаварылі кароткія прамовы, тануўшыя ва ўсхваляваным гуле галасоў. Вельмі часта эсэраўскія экзальтаваныя папрыгунчыкі

выскаквалі над натоўпам з істэрычнымі выкрыкамі ў гонар Лютаўскай рэвалюцыі.

Бясспрэчна, эсэры былі красамоўны, і знатакі рыторыкі маглі-б у іх прамовах, грымеўшых на Саборнай плошчы, адшукаць нямала стылістычных прыгожасцей. Але ні нашых пачуццяў, ні нашу свядомасць не закранала і не хвалявала элаквенцыя рэвалюцыйных словаблудаў. Я кажу—«нашых» таму, што ў салдацкіх натоўпах былі тысячы аднолькава адчуваўшых са мной людзей. Я памятаю, што асабіста для мяне прагучэлі адкравеннем сказаныя ахрыплым прастужаным голасам большэвіцкага аратара лозунгі яго партыі: «Далоў грабежніцкую вайну, зямлю—сялянам, фабрыкі—рабочым, няхай жывуць саветы!»

Тут многія з нас, салдат, стыхійна рэвалюцыйна настроеных, упершыню знайшлі верны шлях у галіне рэвалюцыйнага дзеяння, упершыню пачулі словы, паказаўшыя нам сапраўдных ворагаў, на якіх трэба выліць накапіўшуюся ў нас нянавісць; словы, адкрыўшыя нам мэты, дасягненню якіх трэба аддаць нашы сілы, а калі трэба, то і наша жыццё.

На Пецербургскай вуліцы Менска, у поўпадвале змяшчаўся камітэт РСДРП. Фармальна гэта быў орган яшчэ адзінай соцыял-дэмакратычнай партыі, але фактычна гэта быў большэвіцкі штаб. Трэба сказаць, што ў Менск, які быў прыфрантовым горадам, к канцу вайны сцягнулася вялікая група загартаваных падпольшчыкаў-большэвікоў. Узброеныя ленінскай тэорыяй, яны бачылі няўнікнёнае набліжэнне рэвалюцыі. Яны ведалі, што рабочы клас, што народ апраўданы ў шынелі, будзе той сілай, якая пакончыць з царызмам, з капіталізмам, з памешчыкамі. У раёне Менску перад Лютым знаходзіўся пад прозвішчам Міхайлаў—М. В. Фрунзе. З ім побач працаваў большэвік Любімаў, зараз народны камісар лёгкай прамысловасці. Затым Мяснікоў, Крывашэін, Магілеўскі, Позерн, Фамін, Алібегаў і інш.

Гэты моцны большэвіцкі кулак з першых дзен Лютаўскай рэвалюцыі, намеціўшы мэты і вызначыўшы сілы ворагаў, пачаў прабіваць шляхі к захвату ўсёй улады ў рукі пролетарыята. Уся гэта група большэвікоў адразу-ж пасля Лютаўскай рэвалюцыі разгарнула напружаную работу па ператварэнню салдат царскай арміі ў салдат рэвалюцыі, па збіранню і падрыхтоўцы сіл к захвату ўлады рабочымі.

У поўпадвале на Пецербургскай вуліцы кіпела напружаная работа. Круглыя суткі большэвіцкі поўпадвал жыў ліхаманкавым жыццём. Сюды прыходзілі арганізатары салдацкіх камітэтаў, агітатары, салдаты, жадаючыя ўступіць у рады большэвікоў, уносілася і выносілася літаратура, лістоўкі, брашурны, адозвы. Сюды ў першыя дні Лютаўскай рэвалюцыі ў ліку многіх соцень салдат прышоў і я, каб заявіць аб сваёй гатоўнасці зрабіць усё тое, што патрабуюць ад мяне большэвікі.

Пасля таго, як мне быў уручан партыйны білет, кіраўнікі большэвіцкай арганізацыі казалі мне: «Царская армія нам не патрэбна. Так, не патрэбна. Але людзі-то нам патрэбны. Вось ты прышоў, але гэтага мала. Рэвалюцыі патрэбна работа і сілы многіх такіх, як ты, гатовых служыць ёй да канца і верна. Ты цяпер большэвік, ідзі і іншых рабі большэвікамі».

І мы пашлі, малаграматыя, з вельмі скромным палітычным багажом, узброеныя толькі верай у ленінскую праўду і нянавісцю да класавых ворагаў. А іх мы ведалі, вельмі добра ведалі.

отау-

і-б у
сты-
ядо-
сло-
былі
што
пра-
«Да-
ня-

ных,
іння,
, на
шлі
рэба,

амі-
эма-
рэба
йны
коу.
е рэ-
шы-
м, з
роз
эвік
Мяс-

эво-
ваць
рупа
на-
рэ-
ымі.
ота.
цём.
сал-
лася
скай
ь аб
оль-

оль-
бна.
але
ты,
ін-

ным
да

Тав. Мяснікоў на пазіцыі пад Барысавам 1920 г.

І вось у той час, вельмі дрэнна ўладаючы рускай мовай (я—беларус), я таксама стаў агітатарам і прапагандыстам ідэй барацьбы за савецкую ўладу, ідэй большэвіцкай партыі, заклікаючым іншых на той-жа шлях, на які я ўстаў сам. У гэтыя дні я нарадзіўся зноў для жыцця, напоўненага ідэйным зместам, мэтанакіраванага і дзейснага.

Я не думаю, што я мог быць у той час красамоўным. Але тое, што я гаварыў салдатам, даходзіла да іх сьвядомасці, дакладней да пачуцця, знаходзіла ў іх жывы непасрэдны водгук, афармляла іх сімпатыі да большэвікоў, іх нянавісьць да ўлады памешчыкаў і капіталістаў.

Пачалася паласа напружанай работы. Партыйны камітэт найбольш увагі зварочваў на работу сярод салдат. З гэтай мэтай я камандыроўваўся ў розныя часці Менскага гарнізона для вярбоўкі новых членаў партыі.

У сакавіку партыйны камітэт абавязаў найбольш актыўных салдат-большэвікоў прайсці двухтыднёвыя палітычныя курсы. Курсы гэтыя былі арганізаваны не зусім звычайна. Перад слухачамі у якасці лектароў выступалі з апалогіямі сваіх праграм прадстаўнікі розных палітычных партый—эсэры, меншавікі, бундаўцы. Большэвіцкія-ж кіраўнікі курсаў пакінулі сабе толькі права рэзюме па гэтых апалогіях. Але якімі бліскучымі і знішчаючымі былі большэвіцкія рэзюме. Сухі, сурова падабраны, скіпы на жэсты і словы у звычайнай гутарцы Магілеўскі, які кіраваў курсамі, абрушваў з кафедры курсаў на сваіх праціўнікаў сакрушальныя аргументы.

Мяснікоў, Фрунзе, Любімаў, Магілеўскі—вось бліскучыя прадстаўнікі большэвіцкай гвардыі, якія выходзілі нас. Ніколі не забыць мне праніклівага і глыбока пераконваючага голасу Фрунзе, голасу, які запамінаўся на ўсё жыццё, які з незнішчальнаю верай маляваў тыя радасныя перспектывы, што адкрываюцца перад рабочымі і сялянамі перамогай савецкай улады. Таксама ніколі не знікне з памяці ўсіх ведаючых ці аднойчы бачыўшых Мяснікова—гэтага бліскучага і неўкрацімага трыбуна пролетарскай рэвалюцыі, арганізатара яе сіл у Беларусі.

У красавіку адбыліся выбары ў Менскі Совет. Гэтыя выбары былі буйнай перамогай большэвікоў. Большэвіцкая фракцыя хоць і не была большасцю Совета, але кіруючая роля ў Совеце тым не менш належала большэвікам. У прыватнасці, выключна вялікую ролю ў жыцці Совета адыгрываў тав. Любімаў. Тонка скарыстоўваючы супярэчнасці нашых палітычных праціўнікаў, апіраючыся на магутную большэвіцкую фракцыю, ён фактычна з намесніка старшыні Совета ператварыўся ў кіраўніка Совета, і, як правіла, праводзіў іменна тыя рашэнні, якія садзейнічалі ажыццяўленню большэвіцкіх мэтаў.

Я быў таксама абраны дэпутатам Менскага Совета. Для мяне, як і для іншых салдат-большэвікоў і большэвіцкі настроеных дэпутатаў, Совет быў бліскучай палітычнай школай.

Эсэры, не гледзячы на тое, што большасць у Совеце была за імі, часта выступалі са слязлівымі скаргамі на большэвікоў, якія крыўдзяць іх.

У красавіку-ж адбылася знаймавальная падзея. Часовы ўрад, бачачы, што развал арміі нарастае, а прэстыж большэвікоў узнімаецца, парашыў проціпаставіць гэтаму сілы сваіх прысяжных златавустаў. На скліканы з'езд салдацкіх камітэтаў Заходняга фронту, задуманы Керэнскім, як мера падрыхтоўкі патрэбнага для ажыццяўлення ваяўнічых замыслаў Часовага ўрада настрою салдат,—былі прысланы

Чхеідзе, Цэрэтэлі і Скобелеў. Гэта ім даручылі іх капіталістычныя гаспадары падняць баявы дух рускай арміі, падрыхтаваць яе да новых баёў за інтарэсы памешчыкаў і капіталістаў. Гэта яны павінны былі ператварыць салдацкія камітэты ў вернападданцкую зброю Часовага ўрада.

Рэзультат атрымаўся зусім не той, якога чакаў ад паездкі сваіх міністраў Часовы ўрад. З'езд сустрэў у штыкі місіянераў лозунга— «Барацьба да пераможнага канца». Большэвікі так пасарамілі бедных златавустаў, што тыя, не чакаючы сканчэння з'езду, палічылі за лепшае рэтыравацца.

Пасля з'езду ініцыятыва і кіраўніцтва франтовым камітэтам перайшлі фактычна ў рукі большэвікоў. Месца таварыша старшыні франтовага камітэта заняў т. Любімаў, а члена—т. Мяснікоў.

З абраннем мяне ў Совет круг маіх партыйных і савецкіх абавязкаў значна пашырыўся і ўскладніўся. На чале групы салдат-большэвікоў я быў накіраваны ў стаяўшую пад Менскам казачую дывізію, у якой эсэры здолелі грунтоўна ўмацавацца і стварыць камітэты, якія дзейнічалі ў духу іх кіраўніцтва. Натуральна, што казачая дывізія прадстаўляла таму значную небяспеку для мацнеўшых большэвіцкіх арганізацый Менска і для Советаў.

У штабе дывізіі, куды мы прыбылі, нас з салодкай далікатнасцю сустрэў начштадзіва, палкоўнік генеральнага штаба. Ён ветліва справіўся ў мяне аб сутнасці большэвіцкай праграмы. Я проста растлумачыў пану палкоўніку, што наогул праграма наша добрая і хутка мы ўсёй буржуазнай сволачы зробім нямама непрыемнасцей.

Цікава адзначыць, што не гледзячы на вельмі моцны ўплыў эсэраў у гэтай дывізіі, які распаўсюджваўся, галоўным чынам, на афіцэрскі састаў, «паны афіцэры» сустрэлі нас трусліва-ветліва. Мы адразу адчулі, што яны страцілі глебу пад нагамі, не ўпэўнены ў сваім будучым, не ведаюць, што ім рабіць.

Радавыя-ж казакі, з якімі мы ўвайшлі ў зносіны, хутка здолелі зразумець нашы лозунгі і патрабаванні большэвіцкай партыі, і на аснове праяўленых ім сімпатый мы хутка змаглі змяніць састаў казачых камітэтаў, увёўшы ў іх спачуваючых большэвікам казакаў.

Да ліпеня мне прыходзілася працаваць у вайсковых часцях, выконваючы абавязкі большэвіцкага агітатара, прапагандыста і арганізатара. К ліпеню ўплыў большэвікоў быў настолькі магутным, як у войсках, так і сярод рабочага насельніцтва Менска, што Часовы ўрад парашыў у процідзеянне яму прыняць рад энергічных мер. У парадку прыняцця гэтых энергічных мер у Менск былі падкінуты батальён ударніц і некалькі вайсковых часцей, лайяльна настроеных да Часовага ўрада. Часовы ўрад тым больш лічыў неабходным лакалізаваць уплыў большэвікоў, што падрыхтоўка да ліпеньскага наступлення вялася ва ўсю шырыню.

Акрамя таго, эсэры і меншавікі ў сваю чаргу адкрылі найпахабнейшую кампанію паклёпу і апарочвання большэвікоў. У ліпені, не памятаю дакладна якога чысла, эсэраўскі настроенымі кавалерыстамі быў збіты афіцэр—большэвік Арыстаў.

У гэтыя дні паседжанні Совета ператварыліся ў сапраўднае пекла. На паседжанні Совета з'яўляліся адпаведна падрыхтаваныя ударніцы і кавалерысты і падымалі страшэнны галдзеж па ўсякаму, на іх думку, падыходзячому поведзе. Яны прапавалі сцягваць большэвіцкіх аратараў з трыбуны і наогул усялякім чынам дэзарганізаваць работу Совета.

Аднак, усе гэтыя «экстраардынарныя» антыбольшэвіцкія мерапрыемствы вялі толькі к таму, што большэвіцкае кіраўніцтва Беларусі абрастала ўсё новымі і новымі масамі салдат і рабочых, гатовымі ў любы момант, па закліку іх кіраўнікоў, выступіць са зброяй у руках на захват улады.

У той-жа час Менскі Совет і камітэт партыі сканцэнтравалі сваю ўвагу і на вёсцы. Воляй партыі я з салдацкага агітатара ператварыўся ў агітатара і прапагандыста для вёскі. Афіцыйнай місіяй, з якой я быў камандыраваны ў рад павеатаў Менскай і Магілёўскай губерній, з'явілася загатоўка харчавання для рабочых цэнтра.

Вельмі добра засталося ў памяці становішча беларускай вёскі таго часу. Масы сялянства пад уплывам салдат-франтавікоў усё больш і больш пераконваліся, што эсэраўскія прарокі хлусяць, што іх абяцанкі свабод, вольнасцей і зямлі з дня ў дзень адкладваюцца, невядома на які тэрмін. Большэвіцкія-ж лозунгі былі прамымі, яснымі, не адкладаўшымі на доўгі час захват памешчыцкіх зямель і прадастаўленне сялянам шырокіх, ніколі раней не быўшых у іх правоў.

У гэтай маральнай абстаноўцы вёскі мая работа — большэвіцкага агітатара была надзвычайна эфектыўнай.

Куды-б я ні прыязджаў, я заўсёды знаходзіў староннікаў большэвіцкай праграмы дзеянняў у асобе некалькіх салдат-франтавікоў, якія з'яўляліся самымі энергічнымі маімі памочнікамі ў прапагандысцкай і агітацыйнай рабоце.

К верасню месяцу, г. зн. яшчэ да Окцябрскай рэвалюцыі, у некаторых паветах Беларусі сяляне наладзілі рукі на памешчыцкія землі і выгналі з сядзіб памешчыкаў. Начное неба часта афарбоўвалася полымем пажараў. Гэта палілі памешчыцкія сядзібы.

Пярэдадзень Окцябра азнаймаваўся амаль поўнаю стратай і ўплыву ўлады афіцыйнымі прадстаўнікамі Часовага ўрада ў вёсцы. Валасныя земствы фактычна не мелі ніякага ўплыву на жыццё вёскі. Сялянства з імі, як органамі ўлады, не лічылася.

Окцябрскі пераварот адбыўся ў Менску амаль адначасова з пераваротам у Піцеры, у кожным разе не пазней 27—28 кастрычніка. Наяўнасць магутнай партыйнай арганізацыі абумовіла хуткі ахоп савецкімі органамі ўсяго жыцця Менска і нават Беларусі. Праз некалькі дзён пасля ўстанаўлення савецкай улады ў Менску т. Кнорын у сваім артыкуле «Что-же дальше» пісаў:

«Адмовіўшы буржуазіі ў дзяржаўнай уладзе ў цэлым, мы павінны адмовіць ёй у гэтым і на месцах. Земствы і самакіраўніцтвы павінны перастаць існаваць як гэтакія. Валасныя, гарадскія, павятовыя Саветы павінны быць адзінымі органамі гаспадарчага і палітычнага жыцця. Саветы павінны скрозь і ўсюды стаць адзінымі арганізатарамі жыцця, як палітычнага, так і гаспадарчага. Дыктатура пролетарыята павінна быць ажыццёўлена поўнасю, бо без гэтага немагчыма правядзенне тых рашучых мер, якіх патрабуе ад нас даны час» («Звязда», 1917 г., № 6).

Магчыма, яшчэ да таго, як была апублікавана гэта ўстаноўка партыйнага камітэта, я быў выклікан у Менскі Совет. Выклікаўшы мяне Крывашэін сказаў мне: «Ну, хопіць гутарыць. Настаў час вялікіх спраў. Вось табе задача — паязджай у горад Ігумен і арганізуй там савецкую ўладу, наведзі там савецкія парадкі».

Крывашэін уручыў мне шырокаважыццальны мандат, які прадастаўляў мне звышнадзвычайныя поўнамоцтвы і «прочая, прочая, прочая».

— А хто там, што там і з кім там пачаць?—нясмела запытаўся я.

— Ну, гэта ўжо твая справа. Прыедзеш—убачыш. А як зробіш, убачым мы. Добра—пахвалім, дрэнна—пакараем, не крыўдзіся.

У лістападаўскі дзень уступіў я ў горад Ігумен, зараз—Чэрвень.

Ігумен—тыповы павятовы захалусны гарадок, з ліку мноства тых павятовых захалусцяў, якія здабылі царскай Расіі славу «дзяржавы павятовай».

Некалькі званіц, некалькі каменных дамоў—вось і ўсё, чым адрозніваўся Ігумен ад любога вялікага сяла. Прамысловых прадпрыемстваў, апрача маленечкай друкарні ў горадзе не было, а значыць не было і рабочых. Насельніцтва складалася ў асноўным з гандлярскага мяшчанства, захудалага павятовага чыноўніцтва, дробных адзінчак рамеснікаў. Партыйнай арганізацыі ў Ігумене не было. Задача-ж у мяне была пэўная—стварыць савецкую ўладу, а для гэтага ліквідаваць усю адміністрацыйную спадчыну Часовага ўрада.

Проста з фурманкі з'явіўся я ў кабінет былога ігуменскага прадвадзіцеля дваранства, які ў той час узначальваў павятовае земства. Без усякіх прадмоў выцягнуў я з кішэні мандат Менскага Савета, у якім значылася, што мне даручана арганізацыя органаў савецкай ўлады ў Ігумене і павеце і сунуў яго пад нос збянтэжанаму дварана-земцу.

Сустрэча з галавой ігуменскай ўлады ўсяліла ў мяне ўпэўненасць, што усё будзе добра. Земец страшэнна мяне перапалохаўся, а гэта ўжо палова поспеху.

— Улада земства несапраўдна. Ніякай іншай улады, акрамя савецкай, я не пацярплю,—заявіў я старшыні земства.

Дварана-земец дарэшты атарапеў, невыразна замармытаў нешта накшталт таго, што ён наогул не збіраецца супраціўляцца, што ён вельмі і вельмі рад, вітае савецкую ўладу і наогул затрымлівацца тут не думае. І, зрабіўшы рукою шырокі абводзячы жэст, ён як-бы ўвёў мяне тым самым ва ўладанне сваёй рэзідэнцыяй.

Застаўшыся адзін, я доўга раздумваў над тым, з чаго-ж мне пачынаць арганізацыю савецкай улады. Аднак, губляцца мне было не да твару і не да часу. Я выклікаў нейкую земскую канцылярскую крысу і наколькі мог сурова і аўтарытэтна загадаў гэтай асобе абвясціць усім служачым, што хаця ў Ігумене і адбылася перамена ўлады, тым не менш служачыя ўсіх устаноў павінны застацца на сваіх месцах і надалей, да асобнага майго ўказання, акуратна наведваць службу і выконваць свае абавязкі.

У гэты-ж дзень я рашыў налажыць руку на Ігуменскае казначэйства і забяспечыць ад магчымага знікнення хаваўшыся там грошы і каштоўнасці. З гэтай мэтай я выклікаў да сябе павятовага казначэя Сушкевіча. Бедны казначэй прадстаў перада мною трапяткі і бледны, як крэйда. Аказваецца, чуткі аб прыбіцці страшнага большэвіцкага камісара, раздутыя мяшчанскай фантазіяй ў злавесную для ўсіх ігуменскіх жыхароў падзею, дасягнулі вуснай казначэя. Усе казкі і байкі, якія толькі ён чуў аб большэвіках, ажылі. Ідучы да мяне, Сушкевіч чакаў немінучай бяды. Мой знадворны выгляд і мой касцюм, напэўна, канчаткова пераканалі беднага чыноўніка, што тут дабра яму не будзе. Яшчэ не пачуўшы ад мяне ніводнага слова, ён ужо плакаў.

Я запытаў яго—ці гатоў ён сумленна і аддана служыць новай

Пасля доўгіх і незразумелых гутарак я нарэшце мог зразумець наступнае: Ён толькі і жыў для таго, каб дачакацца часу, калі яго закліча на службу савецкая ўлада. О, так, ён будзе служыць ёй верай і праўдай, усім сэрцам і душою аддаўшыся савецкім парадкам; ён да апошняй кроплі аддасць сваю кроў за кожную капейку, якая зараз належыць новай дзяржаве.

Па меры таго, як супакойваўся ўсхваляваны казначэй, мне ўдалося выясніць, што ў казначэйстве знаходзіцца звыш 7 мільёнаў рублёў. Я сказаў Сушкевічу, што ён застаецца пры выкананні сваіх абавязкаў, але без майго дазволу не мае права зрабіць ніводнай выдачы, нават самай нязначнай сумы.

Трэба адзначыць, што павятовы казначэй верна і аддана служыў савецкай уладзе і пазней дапамог мне вывезці з Ігумена і ў поўнай захоўнасці перадаць камандванню нашага Заходняга фронту гэтыя 7 мільёнаў рублёў, якія былі скарыстаны Мясніковым для фармавання часцей Чырвонай арміі.

На наступны дзень эсэраўская і меншавіцкая земская шпана сабралі дзесці сход, на якім пратэставалі супроць узурпацыі ўлады, парушэння свабоды дэмакратыі большэвіцкім няграматым камісарам. На гэтым сходзе я не быў. Прыкладна, адначасова я праводзіў сход невялікай групы бяднейшай часткі гарадскіх рамеснікаў і друкарскіх рабочых. На гэтым сходзе я і знайшоў першых памочнікаў па арганізацыі савецкай ўлады.

Але першыя ігуменскія большэвікі былі сырым матар'ялам і ў пачатку не маглі аказаць мне вялікай дапамогі. Патрабаваліся больш энергічныя памочнікі, і такіх памочнікаў я знайшоў не зусім звычайным шляхам. У Ігумен праездам папалі 4 агітатары Менскага камітэта партыі—т.т. Ершоў, Маўрын, Талкачоў і Папоў, якія рабілі па заданню камітэта паездку па раду паветаў. Але ў Ігумене і скончылася іх агітацыйнае турнэ. Я адважыўся данай мне уладай пакінуць гэтых таварышоў для пастаяннай работы ў Ігумене. І вось з прыбыццём гэтых таварышоў і стварэннем мясцовай арганізацыі, якая ў першы час налічвала да 15 чалавек, і пачалася рэгулярная дзейнасць савецкіх органаў у горадзе Ігумене.

Трэба сказаць, што структура савецкіх органаў на месцах ні мне, ні таварышам, працаваўшым са мной, не была вядома, таму першы рэўком у Ігумене быў назван Соўнаркомам, старшынёй якога я быў абраны, сумяшчаючы гэта з функцыямі народнага камісара па ваенных справах. Аддзелы-ж рэўкома былі названы наркаматамі.

Тав. Папоў узначаліў партыйную арганізацыю. Талкачоў стаў на чале народнай асветы, Ершоў—на чале працы і сацыяльнага забяспечання і т. д.

У снежні арганізацыя савецкай ўлады была закончана

Аднак, супраціўленне антысавецкіх, антыбольшэвіцкіх элементаў далёка не было зломлена. У снежні, карыстаючыся нашай неспрактыкаванасцю і недастатковай сувяззю з павятовай перыферыяй, эсэрам удалося сабраць павятовы настаўніцкі з'езд. Гэты з'езд быў задуман, як антысавецкая і антыбольшэвіцкая дэманстрацыя, якая павінна была застрашыць нас.

Настаўніцкі з'езд, кіруемы эсэрамі, пачаўся з бурных дэмаршаў па адрасу большэвіцкіх захопнікаў ўлады. На з'ездзе пры дружным ухваленні аўдыторыі раздаваліся заклікі да ўдалення большэвікоў з Ігумена, да аднаўлення дэмакратычных свабод і т. д. і т. п.

Даведаўшыся аб страсцях, якія разгарэліся на з'ездзе, і аб эсэраўскім блудзе, мы ўтрох—я, Папоў і Талкачоў—з'явіліся на з'ездзе і на-

ёмілі настаўнікаў, наколькі маглі зразумела, з прынцыпамі савецкай улады і задачамі, якія закліканы выконваць тут.

Нам без асаблівай цяжкасці ўдалося пераламаць настроі з'езда, і гэты з'езд, задуманы эсэрамі як антыбольшэвіцкая дэманстрацыя, ператварыўся ў дэманстрацыю падтрымання Савета і большэвікоў. З'ездам была вылучана асобая дэлегацыя, прыбыўшая ў рэўком з заявай аб тым, што настаўніцтва павету бярэ на сябе абавязак аказваць усялякую дапамогу і падтрымку органам савецкай улады і камуністычнай партыі.

Аднак, стварэннем партыйнай арганізацыі і савецкіх органаў яшчэ далёка не вырашалася пытанне аб устойлівасці ўлады ў горадзе і павеце. Абстаноўка як у Ігумене, так і ў павеце мела ў сабе шмат небяспек для маладой улады і партарганізацыі. У горадзе была моцная эсэраўская арганізацыя, якая налічвала ў сваіх радах значную колькасць афіцэраў-франтавікоў і карысталася сімпатыямі значных слаёў гарадскога мяшчанства і буржуазіі. Уплыў гэтай арганізацыі распаўсюджваўся на рад воласцей.

Акрамя таго, яшчэ задоўга да Окцябрскага перавароту з дазволу Часовага ўрада з польскіх салдат, якія знаходзіліся ў розных вайсковых часцях царскай арміі, пачаў фармавацца польскі корпус пад камандваннем царскага генерала Даўбор-Мусніцкага.

Корпус легіёнаў Даўбор-Мусніцкага стараўся прабрацца ў Польшчу і з гэтай мэтай ён канцэнтравалася ў Беларусі, бліжэй да фронту, бліжэй да Польшчы.

К моманту Окцябрскага перавароту польскія легіянеры, якіх камандванне змагло добра ізаляваць ад рэвалюцыйнага ўплыву большэвіцкіх настроеных салдат рускай арміі, занялі яўна контррэвалюцыйныя пазіцыі і пачалі аказваць падтрымку не толькі польскім, але і рускім памешчыкам заходніх раёнаў Беларусі. Так, у апісваемы мною момант у мястэчку Дукора, якое знаходзілася на тэрыторыі Ігуменскага павету, стаяў першы Уланскі полк корпуса Даўбор-Мусніцкага пад камандваннем палкоўніка Масціцкага. Гарнізоны з польскіх легіянераў размясціліся ў мястэчку Бярэзіна, у маёнтку графа Патоцкага і ў Дудзіцкай воласці. Пад выглядам намеру ахоўваць маемасць паноў польскія легіянеры рабілі ўсякія гвалты над сялянамі, праследвалі салдат-франтавікоў, раззбройвалі іх і пачыналі граміць рэвалюцыйныя сілы беларускай вёскі, тым самым падрыхтоўваючы глебу для перамогі контррэвалюцыі.

Вось некалькі фактаў контррэвалюцыйных дзеянняў польскіх легіянераў. У Якшэцкай воласці знаходзіліся два эскадроны польскіх уланаў, якія абаранялі інтарэсы памешчыкаў, ездзілі па эканоміях з кулямётамі і рабілі гвалты над сялянамі і салдатамі. У Дудзіцкай воласці польскія уланы рабілі гвалты над сялянамі, некаторых сялян збівалі нагайкамі, калі яны прыходзілі апісваць памешчыцкія маёнткі.

Тое-ж рабілася і на тэрыторыі іншых паветаў. У Сененскім павеце легіянерамі былі расстраляны 10 савецкіх работнікаў. Апрача таго, легіянеры захапілі цалкам горад Рагачоў і яго павет і пагражалі захопам раду іншых мясцовасцей Беларусі.

У воласцях-жа Ігуменскага павету яны тварылі масу агіднасцей і гвалтаў над сялянамі. Зрывалі арганізацыю валасных саветаў і партыйных ячэек, захаплялі склады харчавання, жывёлу і т. д.

Натуральна, што ў святле гэтых асаблівасцей становішча ў горадзе і павеце я быў вымушан з першых-жа момантаў звярнуць асаблі-

вую ўвагу на стварэнне ўзброенай сілы, на якую магла-б абаперціся маладая савецкая ўлада. З гэтай мэтай з пачатку снежня 1917 г. я звязваўся з большасцю воласцей павету і выслаў у іх прадстаўнікоў партыйнай арганізацыі для стварэння партызанскіх і чырвонагвардзейскіх атрадаў, на якія ўскладалася задача барацьбы з польскімі легіянерамі і абарона працоўных і іх органаў—советаў, абарона партыйных арганізацый. Так, у снежні месяцы былі арганізаваны атрады ў мястэчку Бярэзіна, у Смілавіцкай, Дудзіцкай і радзе іншых воласцей.

Атрады гэтыя дзейнічалі сепаратна, у дрэннай сувязі паміж сабой, амаль не падпарадкаваючыся мне. Таму з пачатку студзеня я прыступіў да арганізацыі ў горадзе Ігумене чырвонагвардзейскага атрада, які і стварыў з салдат-франтавікоў і дробных рамеснікаў. Атрад налічваў да 125 байцоў пры 4 кулямётах.

Сутычкі з легіянерамі надыйшлі ў хуткім часе. Першая сутычка адбылася ў вёсцы Пухавічы, дзе польскія легіянеры хацелі вывезці належачую памешчыку жывёлу і яго маемасць. Гэта зацея легіянерам не ўдалася, бо я паслаў адзін узвод майго атрада, якому ўдалося прыпыніць вывазку жывёлы і прымусіць легіянераў ачысціць Пухавічы. Гэта была першая сутычка майго атрада з легіянерамі, якая абыйшлася без страт для абодвух бакоў.

Аднак, блізкасць легіянераў прымушала мяне ўсё больш і больш трывожыцца. Як я ўжо ўказаў, у Дукорах стаяў першы ўланскі полк, які з'яўляўся вялікай пагрозай для горада і павету. Я парашыў раззброіць полк, але паколькі сілы ў маім распараджэнні былі недастатковыя, папрасіў у т. Мяснікова дапамогі. У дапамогу мне прыбыла рота пры 5 кулямётах, але гэта было мала, бо полк быў вельмі добра ўзброен і ў два-тры разы перавышаў нашы сілы. Таму, адмовіўшыся ад раззбраення палка, я прадпрыняў рад аперацый супроць асобных яго эскадронаў, цыркулюючых па павету. Нечаканым налётам у Іванічах мне ўдалося поўнасцю раззброіць эскадрон уланскага палка, узяць 40 коней і ўсю зброю. Гэта было ў першых лічбах студзеня.

За кошт захопленых у легіянераў коней, знаражэння і зброі я стварыў невялікую кавалерыйскую групу ў складзе майго чырвонагвардзейскага атрада. Гэта група несла галоўным чынам разведчую службу, наглядаючы за рухам легіянераў па тэрыторыі павету.

У канцы студзеня я парашыў усё-ж прадпрыняць больш буйную аперацыю супроць палка ў цэлым. Свайму намесніку т. Каралькевічу, вельмі добраму большэвіку, выключна смеламу байцу, я даў складанае заданне. Ён павінен быў з групай пераапанутых у сялянскае адзенне чырвонагвардзейцаў прабрацца ў Турын, дакладна вызначыць размяшчэнне палка ўланаў і з наступленнем ночы зняць пасты і раззброіць сонных легіянераў.

Спачатку аперацыя, якую пачаў Каралькевіч, ішла вельмі ўдала. Большасць пастоў ім была знята. Але, як выявілася пасля, мясцовы ілынар, неяк даведаўшыся аб пранікненні ў Турын Каралькевіча з групай байцоў, паведаміў аб гэтым польскім афіцэрам. І вось у пачатку раззбраення атрад Каралькевіча быў абкружан і амаль поўнасцю знішчан. Апошнія 15 чалавек былі расстраляны легіянерамі на наступны дзень, прычым кара суправаджалася зверскімі катаваннямі.

Я быў поўнасцю ўпэўнен у поспеху аперацыі Каралькевіча, бо Каралькевіч быў з той пароды людзей, якія, калі што робяць, то толькі добра і выключна дакладна. Можна сабе ўявіць, як я быў

ўзрушаны весткай аб пагібелі ўсёй групы Каралькевіча. Неадкладна я сабраў усе сілы, аж да міліцыі, і кінуўся ў Турын. Легіянеры ўжо адыходзілі. Мне ўдалося толькі абрушыцца на хвост іх калоны і выклікаць паніку.

К пачатку лютага 1918 г. з захаду пачала насоўвацца грозная небяспека. Гэта рухаліся нямецкія акупацыйныя войскі, наперадзе якіх ішлі легіянеры.

Маленькія партызанскія атрады, якіх шмат арганізавалася на тэрыторыі як Ігуменскага, так і іншых паветаў, не маглі аказаць акупантам колькі-небудзь значнага дроцідзеяння.

К гэтаму часу парвалася сувязь з Менскам, і такім чынам, калі раней савецкія органы і партыйная арганізацыя Ігумена мелі дырэктывыныя ўказанні з Менска, то ў гэты час яны аказаліся прадстаўленымі ўласнай волі і іншыятыве.

З набліжэннем акупантаў контррэвалюцыйныя элементы павету і горада яўна актывізавалі сваю дзейнасць. За некалькі дзён да захапату Ігумена акупантамі ў горадзе выбухла контррэвалюцыйнае паўстанне пад кіраўніцтвам афіцэраў Дзенісевіча, Жыганковіча, Гаўруковіча і Ковель. Так званы Соўнарком, больш дакладна Рэўком, на чале са мной, быў арыштаваны. Паколькі мая персона была найбольш прыметна на ігуменскім гарызонце і я ўзначальваў Рэўком і стаяў на чале яго ўзброеных сіл, то ўвага да мяне з боку паўстанцаў была асаблівая. Я быў аддзелены ад іншых разам са мной арыштаваных камісараў і запёрты ў памяшканне былой гарадской управы. Мне скруцілі рукі і ногі вяроўкамі і, дастаткова паздзекваўшыся нада мной, абвясцілі, што праз некалькі гадзін я буду павешан.

Дапамогі мне чакаць не было адкуль. Таму прышлося скарыстаць толькі тыя сродкі, якія я меў, а гэтымі сродкамі была не зусім звычайная фізічная сіла. Мне ўдалося разарваць вяроўкі, нечакана накінуцца на ахоўваючага мяне афіцэра і вырваць у яго вінтоўку. Некалькімі стрэламі я разagnaў контррэвалюцыйных паўстанцаў, падаспеўшых на дапамогу майму часавому, і рыхтаўся дорага прадаць сваё жыццё. Але ў гэты час кулямётчык майго атрада Носаў і камісар Ершоў прадпрынялі выключна дзёрзкі крок. Прыкрыўшы кулямёт саломай, а самі, апануўшыся ў сялянскае адзенне, яны пад выглядам сялян прыехалі на падводзе на плошчу, дзе стаяў будынак гарадской управы, і нечакана адкрылі агонь па беспарадачна таўпіўшыхся ля памяшкання ўправы паўстанцах. Вылазка Носава і Ершова была так нечакана, што афіцэры і іх воінства разбегліся. Праз некаторы час на плошчу сталі сцякацца байцы майго атрада, якія хаваліся ў час паўстання.

К вечару гэтага дня паўстанне было поўнасьцю ліквідавана, яго гавары ўцяклі з горада і такім чынам у нас было даволі часу, каб дбайна і спакойна падрыхтавацца да эвакуацыі.

Мне здаецца, што ў сярэдзіне лютага Ігумен быў намі пакінут. Усе каштоўнасці, якія захоўваліся ў павятовым казначэйстве, былі намі вывезены.

Шлях нашага адступлення з Ігумена на Магілёў быў надзвычайна цяжкі. Набліжэнне акупантаў акрыліла контррэвалюцыйныя надзеі кулачча і памешчыкаў. Я меркаваў, што пакідаць у тыле нашых ворагаў не мела сэнсу, і таму мы парашылі ачысціць тэрыторыю, па якой праходзіў атрад, ад яўна контррэвалюцыйных элементаў. Так, атрад, кіруючыся рэвалюцыйным сумленнем, расстраляў на шляху ад Ігумена да Магілёва звыш 10 памешчыкаў, некалькі кулакоў і папоў

З Магілева я са сваім атрадам прыбыў у Менск, адкуль быў накіраваны ў Оршу і прызначаны начальнікам штаба групы чырвонагвардзейскіх і партызанскіх атрадаў, уваходзіўшых у заходнюю заслону. Але дзеянні заходняй заслоны былі галоўным чынам сродкам скалчвання партызанскіх груп і атрадаў у рэгулярныя вайсковыя злучэнні Чырвонай арміі і падрыхтоўкай да будучых баёў на фронтах грамадзянскай вайны.

Гэта было прадапошняя паласой барацьбы супроць акупантаў. Пры ўсім выдатным гераізме паасобных атрадаў і камандзіраў, пры ўсёй самаафярнай гатоўнасці біцца да канца, заходняя заслона не магла, натуральна, процістаяць сілам нямецкіх акупацыйных войск. Асобныя аперацыі, якія намі праводзіліся, былі выключна паспяховы, але агульнага поспеху яны нам прынесці не маглі. Заходняя заслона павольна адкатвалася на ўсход.

З красавіка месяца 1918 г. я, па загаду камандуючага заходняй заслонай т. Мяснікова, пачаў фармаваць жалезны кавалерыйскі полк. У хуткім часе пасля стварэння жалезнага палка разыграліся апошнія падзеі барацьбы за Савецкую Беларусь, у якіх мне прышлося прымаць асабісты ўдзел.

Вось усе тыя падзеі барацьбы за Савецкую Беларусь, удзельнікам якіх я быў і якія я наглядаў.

Натуральна, што шмат сцерлася ў мяне ў памяці. Забыты імёны, асобы, даты. Але памяць ніколі не страціць ўспаміну аб тым самаадданым гераізме, з якім масы беларускіх рабочых і батракоў, чырвонагвардзейцаў і партызан змагаліся за таржаство пролетарскай дыктатуры, за перамогу пролетарскай рэвалюцыі. Сучасная Савецкая Беларусь—бліскучы і непаўторны помнік іх дзеянняў і гераізма.

Е. Сяргееў

(былы камандуючы Паўн. групай
і 4 арміяй Заходняга фронту)

4-я чырвоная армія ў баях за вызваленне Совецкай Беларусі ў 1920 годзе

У радасныя, светлыя дні 15-ай гадавіны вызвалення Совецкай Беларусі мне хочацца падзяліцца ўспамінамі аб барацьбе нашай Чырвонай арміі з польскімі акупантамі.

Майскае наступленне Заходняга фронту (у камандванне якім тады толькі што ўступіў т. М. Н. Тухачэўскі) было выклікана неабходнасцю дапамагчы гераічным часцям Паўднёва-Заходняга фронту, якія рыхтаваліся ў гэты час к пераходу ў контрнаступленне для ліквідацыі украінскай авантуры Пілсудскага і сцягвалі свае сілы, акружаючы жалезным кальцом захвачаны белапалякамі Кіеў.

Неабходна было адцягнуць з гэтага фронту хоць-бы частку польскіх сіл, трэба было прыкаваць увагу праціўніка да другога, аддалёнага ад Кіева, фронту, і нарэшце належала прасунуць уперад войскі Заходняга фронту, паколькі становішча, якое яны займалі, асабліва на поўдзень ад Полацка, было нязручным для намечанага вялікага наступлення ў ліпені.

Усё гэта прымусіла Заходні фронт пачаць свае дзеянні, не чакаючы падыходу ўсіх сіл, вызначаных для вялікага наступлення, бо на гэта патрабавалася-б каля месяца, а абстаноўка на Украіне патрабавала хуткага наступлення.

Наступленне пачалося 14 мая 1920 года і закончылася 10 чэрвеня адыходам назад к Дзвіне дзеючых на правым флангу Заходняга фронту—Паўночнай групы і 15 арміі. Не гледзячы на няўдачу, гэта аперацыя, аднак, мела агромнае значэнне, як свайго роду рэпетыцыя вялікага ліпеньскага наступлення.

Майскае наступленне ў канчатковым выніку прывяло к таму, што, па-першае амаль усе рэзервы польскай арміі, якія знаходзіліся ў глыбокім тыле, былі прыцягнуты да паўночнага фланга Заходняга фронту і, што асабліва важна, частка гэтых рэзерваў (дзе дывізіі) была перакінута сюды з Кіеўскага раёну.

Па-другое, войскі Заходняга фронту адышлі пасля наступлення ўжо не ў балочыстыя лясы на паўднёвым усходзе ад Полацка, адкуль яны пачалі наступленне, а затрымаліся на больш выгаднай лініі ўжо значна ўперадзе Полацка і, такім чынам, забяспечылі сабе магчымасць выкарыстання гэтага важнага чыгуначнага вузла.

Па-трэцяе, большасць дывізіяў, якія потым прынялі ўдзел у вялікім ліпеньскім наступленні, упершыню памераліся сіламі з польскай арміяй

і вынеслі з гэтых баёў упэўненасць у канчатковай перамозе, усвядомілі сваю сілу ў барацьбе з рэгулярнай, па-еўрапейску аснашчонай арміяй.

Нарэшце, па-чацвёртае, вопыт майскага наступлення дазволіў зрабіць рад каштоўных вывадаў, пазней пакладзеных у аснову арганізацыі і замыслу пабудовы ліпеньскага наступлення. У прыватнасці, у рэзультате майскага наступлення Паўночная група была значна ўзмоцнена і разгорнута ў цэлую армію, атрымаўшую назву 4 арміі Заходняга фронту, а вопыт дзеянняў Паўночнай групы прывёў к вываду аб неабходнасці ўключэння ў склад 4 арміі сільнай коннай групы, што і выразілася ў фармаванні 3 коннага корпуса.

Я знарок спыняюся на гэтым моманце, бо, як убачым ніжэй, дзеянні 3 Коннага корпуса і ўсёй 4 арміі ў цэлым аказалі агромны ўплыў на ход усіх падзей пры выкананні ліпеньскага наступлення Заходняга фронту.

Каротка ўсю гісторыю майскага наступлення можна ўявіць сабе ў наступным выглядзе (гл. схему № 1).

* * *

Да пачатку наступлення арміі Заходняга фронту займалі лінію працягласцю звыш 600 км, маючы ў сваім складзе 66.000 чалавек (12 стр. дывізій) чыста баявога элемента (штыкоў і сабель)*) супроць 55.000 штыкоў і сабель (8 пяхотных дывізій) у палякаў.

Групоўка сіл палякаў была даволі роўнамерная («кардон»), але ў глыбокіх рэзервах у польскага камандвання былі яшчэ даволі значныя сілы—шэсць пяхотных дывізій стаяла ў адлегласці 100—200 км. ад фронту і ў Кіеўскім раёне з фронту былі выцягнуты яшчэ дзве пяхотныя дывізіі. Гэта акалічнасць дазволіла палякам на працягу 10—15 дзён падвоіць свае сілы супроць Заходняга фронту.

У склад Заходняга фронту пасля пачатку баёў таксама прыбывалі новыя часці—чатыры стр. дывізіі ў раён Полацка і адна—на барысаўскі напрамак (у 16 армію). З гэтых пяці дывізій (каля 20.000 штыкоў і сабель) у наступленні прынялі ўдзел толькі чатыры, а адна стр. дывізія прыбыла на фронт толькі тады, калі ўся аперацыя была ўжо закончана.

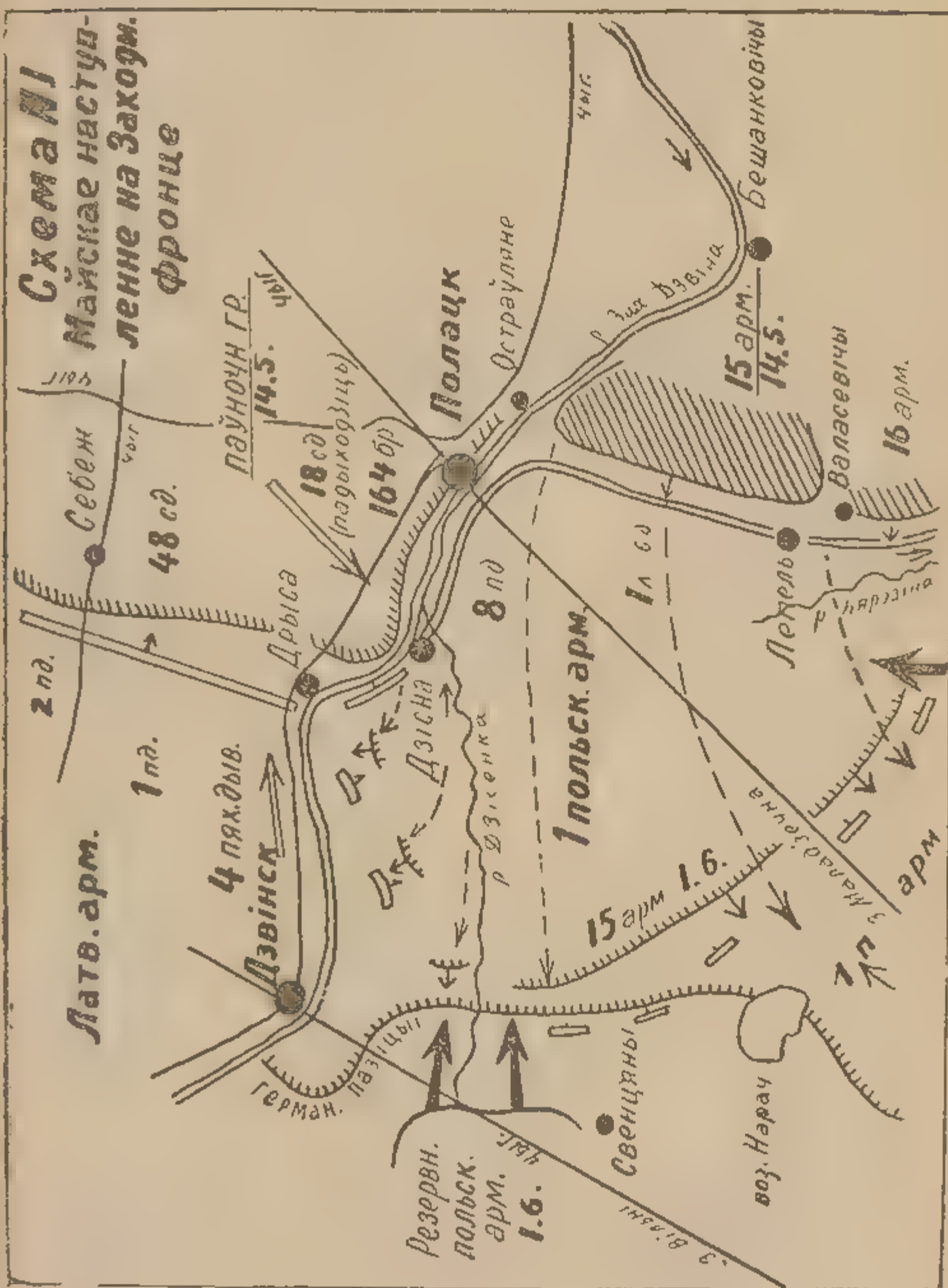
Групоўка сіл Заходняга фронту к 14 мая была наступная: уздоўж латвійскай граніцы ад Опчкі да Дрысы і па правым беразе Дзвіны да Остраўлян, былі расцягнуты часці паўночнай групы, прычым граніцу з Латвіяй абараняла адна 48 стр. дывізія, маючы перад сабой усю 1 курляндскую дывізію і палову 2 ліфляндскай дывізіі латвійскай арміі. Якраз перад пачаткам наступлення к граніцы ад Дзвінска прасоўвалася яшчэ адна латвійская дывізія.

На польскім участку па правым беразе Заходняй Дзвіны была распаложана 164 брыгада 55 стр. дывізіі ў складзе ўсяго 1000 штыкоў. Левы бераг Дзвіны займала часць 8 пях. дывізіі палякаў; астатнія сілы гэтай дывізіі, якая мела за сабой у рэзерве адзін полк 8 дывізіі легіянераў, знаходзіліся перад фронтам 15 арміі.

У склад Паўночнай групы ўваходзіла таксама толькі што пры-

*, Пад колькасцю „штыкоў і сабель“ трэба разумець колькасць рэзэрвых чырвонаармейцаў у ротах і эскадронах. Кулямётчыкі, артылерысты, санітары, сувязь і т. д. у гэты лік не ўваходзяць.

Схема №1
Майское наступ-
ление на Западн.
фронте

быўшая з Архангельска 18 стр. дывізія, два палкі якой яшчэ былі ў дарозе і прыбылі толькі к канцу наступлення. Дывізія гэта, меўшая каля 5000 штыкоў, прадстаўляла сабою выдатную, моцна згуртаваную баявую адзінку, але на-жаль была зусім без абозу, коней і сродкаў сувязі. Тлумачылася гэта тым, што дывізія пад Архангельскам ваявала з інтэрвентамі ўздоўж чыгункі, яе ўзбраенне стаяла на чыгуначных плацформах, усё снабжэнне ішло па чыгунцы, а сувязь трымалася па чыгуначных правадах; у такім выглядзе дывізія і была перакинута на Заходні фронт і к пачатку наступлення яшчэ знаходзілася ў перыядзе даснабжэння на «палявы» лад.

Ударную групу фронту складала 15 армія з шасці стралковых і адной кавалерыйскай дывізіі (6, 53, 4, 11, 56 стр. дыв. і 15 пях. дыв.)—агульнай сілай у 29. 000 штыкоў і сабель; яна была разгорнута на фронце каля 50 клм. ад Дзвіны да Валасовіч, маючы перад сабою часць 8 пях. дывізіі і 1 літоўска-беларускую пях. дывізію, у рэзерве якой былі два палкі 3 дывізіі легіянераў.

Такім чынам, супроць 30.000 штыкоў і сабель Паўночнай групы і 15 арміі—палякі мелі на фронце тры пях. дывізіі і адну кав. брыгаду, складаўшыя 1 армію агульнай колькасцю да 14.000 штыкоў і сабель.

На поўдзень, на рацэ Бярэзіне і па Дняпру была распаложана 16 армія, маючы перад сабой 4 польскую армію, амаль роўную ёй па сілах. 16 армія мела задачай наступаць на Менск, наносячы галоўны ўдар праз Ігмен (Чэрвень). Трэба адзначыць, што адсутнасць перавагі ў сілах над палякамі не дазволіла 16 арміі паспяхова выканаць сваю задачу; яе часці адышлі назад за Бярэзіну, а палякі паспелі зняць з гэтага фронту каля адной дывізіі і выкарысталі гэтыя сілы для контрудара па левому флангу 15 арміі. Самы ход наступлення ўдарнай групы Заходняга фронту, у агульных рысах, разгортваўся наступным чынам: 15 армія, перашоўшы ў наступленне, 14 мая лёгка перавярнула і адкінула 1 польскую армію і, развіваючы поспех адной дывізіяй (53) і кавалерыяй у заходнім напрамку, усёй астатняй масай, зашоўшы правым плячом, прадаўжала наступаць у паўднёва-заходнім напрамку на Маладзечна.

Паўночная група, вярней—спачатку адна яе 164 брыгада, пасля няўдалай спробы пераправіцца праз Дзвіну сваімі сіламі без дапамогі 15 арміі, пасля адыходу праціўніка пераправілася каля Дзісны і атрымала задачу—забяспечыць з поўначы правы фланг 15 арміі. 48 стр. дыв. прадаўжала заставацца на латвійскай граніцы, а 18 стр. дыв. яшчэ толькі падыходзіла к Дзвіне. Такім чынам, задачу забяспечання ўдарнай групы Заходняга фронту выконвала адна 164 брыгада, якая пачала наступленне на паўночны ўсход ад Дзісны, адцяняючы адышоўшы сюды полк з дывізіі легіянераў і кав. брыгаду. Калі 164 брыгада прасунулася ўперад кілометраў на 30, яе наступленне было затрымана праціўнікам, заняўшым зручную пазіцыю за азёрамі і балотамі, а ў той-жа час часць 4 земчальскай дывізіі латвійскай арміі пераправілася на левы бераг р. Дзвіны каля Дрысы і адсюль невялікімі партыямі вяла разведку на поўдзень у тыл 164 брыгадзе, дзе пачаліся дробныя сутычкі і перастрэлка, якая не спынялася на працягу ўсёй аперацыі. Становішча рабілася трывожным. Польскія часці стварылі нібы агульны фронт з татышамі, і нельга было рашыць, ці з'яўляецца гэта проста праявай «інцыятывы» непрымірыма настроеных груп латвійскага афіцэрства, дзеючага на свой рыск і страх, ці гэтыя падзеі перарастануць у прамую дапамогу палякам з боку Латвіі, якая, як

мы бачылі вышэй, якраз к гэтаму часу падвяла к Дрысе цэлую новую дывізію.

На правым флангу 15 арміі 53 стр. дывізія на шырокім фронце ад р. Дзісенкі да воз. Нарач падышла к лініі старых германскіх пазіцый, якія добра захаваліся яшчэ з часу сусветнай вайны і прадстаўлялі сабой некалькі суцэльных ліній акупаў з бетоннымі кулямётнымі гнёздамі і прытулкамі, густа пераплеценыя калючым дротам. У гэтыя акопы засела адышоўшая сюды 8 пях. дывізія, якая лёгка адбіла ўсе наступальныя спробы 53 сд, не меўшай ні перавагі ў сілах над абараняючымся праціўнікам, ні цяжкай артылерыі, а без цяжкай артылерыі разбіць бетонныя ўмацаванні безумоўна было нельга.

Адначасова галоўныя сілы 15 арміі сваім правым флангам ужо параўняліся з воз. Нарач і паспяхова цяснілі да Маладзечна частці 3 дыв. легіянераў і 1 літоўска-беларускай пях. дывізіі.

Як толькі пачалося наступленне Заходняга фронту, польскае камандзіраванне зараз-жа пачало перакідку сваіх рэзерваў к атакаванаму участку. Усяго было перакінута да васьмі пяхотных дывізіій (у тым ліку дзве дывізіі з Кіеўскага раёна), г. зн. увесь наяўны рэзерв польскай арміі. З гэтых васьмі дывізіій толькі адна была накіравана супроць цэнтра 15 арміі на Маладзечанскі напрамак; астатнія сем дывізіій былі згрупаваны такім чынам: 3½ пях. дывізіі накіраваны супроць левага фланга 15 арміі і наступала на поўнач уздоўж заходняга берагу р. Бярэзіны і 3½ пд. накіраваны ў раён на поўнач ад Свенцяні, дзе разам з 8 пд склалі новую «Рэзервную армію», якая перашла ў наступленне па абодва бакі р. Дзісенкі прама на ўсход. Разам з прыбыўшымі рэзервамі сілы палякаў на фронце Паўн. групы і 15 арміі павялічыліся з 14.000 да 50.000 штыкоў і сабелі ў той час, як нашы сілы павялічыліся вельмі нязначна ў выніку таго, што тры новапрыбыўшыя на фронт дывізіі (18, 12 і 6) наогул мелі не больш 10.000 штыкоў і, значыць, толькі як-бы папоўнілі тыя спраты, якія панесла 15 армія ў час наступлення.

Такім чынам палякі, атрымалі ў цэлым амаль палутарную перавагу над ударнай групай Заходняга фронту і ў дадатак, майстэрскі сканцэнтравалі свае ўдарныя групы супроць флангаў 15 арміі, прымуслі Заходні фронт спыніць наступленне і пачаць у першых лічбах чэрвеня адыход назад к Дзвіне.

Трэба прызнацца, што гэты адыход даўся не лёгка і запатрабаваў увяду ў справу ўсіх трох новапрыбыўшых дывізіій. Асабліва цяжкім было становішча на фронце 53 стр. дыв., на дапамогу якой былі вылучаны дзве брыгады 18 стр. дыв., гераічнымі баямі затрымаўшыя прасоўванне рэзервай польскай арміі і крок за крокам адыходзіўшыя к Дзісне, забяспечваючы ад абыходу з поўначы правы фланг 15 арміі.

К 10 чэрвеня наступленне праціўніка было спынена некалькі на захад ад лініі Дзісна, Лепель, дзе Паўночная група і 15 армія, адбіваючы разрозненыя наступальныя спробы праціўніка, трывала замацаваліся і стаялі аж да ліпенскага наступлення.

Якія-ж былі зроблены вывады з вопыту гэтай «рэпетыцыі» вялікага ліпенскага наступлення?

Першым і самым галоўным вывадам было тое, што будучае наступленне трэба пабудаваць так, каб не даць магчымасць левафланговым часткам польскай арміі адысці ад Дзвіны прама на Захад і заняць

лінію старых германскіх пазіцый. Утрыманне гэтых пазіцый 8 пях. дывізіяй, як мы бачылі вышэй, дазволіла польскаму камандванню спакойна сканцэнтравать у раёне на поўнач ад Свенцяў моцную ўдарную групу і накіраваць яе супраць правага фланга 15 арміі. Па-другое, неабходна адразу-ж перарваць усякую сувязь паміж палякамі і латышамі, хутка ачысціўшы ад польскіх часцей усю прастору паміж Дзвіной і Дзісенкай. І, нарэшце, па-трэцяе,—неабходна як мага хутчэй аўладаць лініяй старых германскіх пазіцый, праскочыўшы яе там, дзе яна не можа быць занята праціўнікам, і наступленнем з поўначы на Свенцяны выключыць для палякаў магчымасць сканцэнтравання ў гэтым раёне свае рэзервы.

Першая задача патрабавала разгортвання Паўночнай групы ў больш сільную армію, што і было дасягнута фармаваннем 4 арміі Заходняга фронту, у склад якой увайшлі, акрамя часцей Паўночнай групы, яшчэ дзве стр. дывізіі (53 і 12).

Другая і трэцяя задачы маглі быць выкананы толькі сільнай коннай групай, якая, перамогшы супраціўленне праціўніка на поўнач ад Дзісенкі, магла-б хуткім кідком праскочыць старыя германскія пазіцыі раней, чым іх зойме праціўнік і ўдарам з поўначы разграміць яго рэзервы, калі яны будуць сканцэнтраваны ў Свенцянскім раёне. Неабходнасць выканання гэтых важнейшых задач паслужыла штуршком для сфармавання 3 Коннага корпуса, у склад якога ўвайшлі 15 кав. дывізія і новапрыбыўшая з Сібіры 10 кав. дывізія. Ідэйная сувязь усіх трох задач, патрабаваўшая адзінага кіраўніцтва, пацягнула за сабой уключэнне 3 Коннага корпуса ў склад 4 арміі.

Пытанне фармавання 3 Коннага корпуса вырашылася параўнаўча спрыяюча, бо ў распараджэнне камфронту прыбыў камкор тав. Гайса штабам 2 каўказскага коннага корпуса. Праўда гэты штаб корпуса быў без тылавых устаноў, але выхад са становішча быў знайдзены ў тым, што адну з прыбыўшых з Сібіры стралковых брыгад улілі на папаўненне стралковай дывізіі, а яе тылы перадалі новаму 3 Коннаму корпусу.

26 мая, якраз у той час, калі палякі збіралі рэзервы для пераходу ў контрнаступленне супраць Заходняга фронту, войскі Паўднёва-Заходняга фронту пераішлі ў рашучае наступленне. Трэба асабліва падкрэсліць, што супраць 37.000 штыкоў і сабель Паўднёва-Заходняга фронту палякі мелі тут да 60.000 штыкоў і сабель; але ў ліку 37.000 на Паўднёва-Заходнім фронце, палова, г. зн. больш 18.000, былі «саблі» славацкай 1 Коннай арміі тав. Будзённага і Варахшылава, і іменна гэтыя саблі далі магчымасць разграміць 3 польскую армію генерала Рыдз-Сміглы і адкінуць усе польскія сілы далёка ад граніц Савецкай Украіны. Пры такой няроўнасці сіл, безумоўна, увод палякамі на Заходні фронт цэлых двух пяхотных дывізіяў, г. зн. да 10.000 штыкоў, таксама адыграў не апошнюю ролю, асабліва калі ўспомніць, што гэтыя дзве дывізіі маглі быць узяты назад толькі 13 мая, г. зн. тады, калі лёс украінскай авантуры Пільсудскага фактычна ўжо быў вырашан чырвонай конніцай.

Ніжэй мы ўбачым, што і ў вялікім наступленні Заходняга фронту роля чырвонай конніцы была, як гавораць, «вядучай». 3 Конны корпус, абыходзячы паўночны фланг палякаў, цягнуў за сабой па сутнасці ўсе чатыры арміі Заходняга фронту.

У перыяд з 10 чэрвеня па 4 ліпеня на Заходнім фронце ішла ўзмоцненая падрыхтоўка к вялікаму наступленню: вялася агромная

палітычная работа; падводзіліся новыя войскі, папаўняліся страты, часці умацоўваліся прылівам партыйцаў (да 16%), фармаваліся штабы двух новых армій (4 і 3), арганізоўваўся тыл. Аб'ём гэтай работы быў настолькі вялікі, а труднасці так многалікі, што трэба прама сказаць, што наступленне 4 ліпеня пачалося ўсё-ж пры няпоўнасцю арганізаваным тыле і са значным недакамплектам у байцах і тэхнічнай маемасці. У дадатак, уся асноўная маса польскіх рэзерваў, перакінутая сюды ў час майскага наступлення (акрамя двух пд), заставалася на фронце, а цэлы рад прызнакаў гаварыў аб тым, што праціўнік сам збіраецца перайсці ў наступленне супроць нашага Заходняга фронту.

Праўда, гэтае новае наступленне Пілсудскага так і не адбылося, але ў сваёй кнізе «1920 год»*) ён прама піша аб сваіх замыслах: «Магчыма хутчэй пакончыць з конніцай Будзённага і затым ужо перакінуць як мага больш сіл на поўнач, каб перайсці ў рашучае наступленне там, дзе збіраліся самыя вялікія сілы праціўніка».

Цяпер ужо тав. Будзённым у сваю чаргу дапамог Заходняму фронту, бо «пакончыць» з сабой ён Пілсудскаму не даў, а, наадварот, яшчэ прыцягнуў на сябе і здорава патрапаў усе тыя сілы, якія польскі галоўнакамандуючы збіраўся зноў накіраваць на Заходні фронт. Аднак, трэба адзначыць, што ўсё-ж чаканне польскага наступлення на поўначы мела ўплыў і на арганізацыю і на тэрміны выканання вялікага наступлення Заходняга фронту, у прыватнасці зноў прымусіўшы яго пачаць дзеянні, яшчэ не закончыўшы ўсе патрэбныя падрыхтаванні.

Новая 4 армія была к 4 ліпеня сфармавана ў складзе 3 Коннага корпуса, 18, 12 і 53 стралковых дывізій і 164 брыгады 55 сд. 48-ая сд. неўзабаве была ўзята пад непасрэднае падначаленне штаба фронту. Штыкоў у арміі набралася ўсяго крыху больш 10.000, каля 5.000 сабель (3 кк) і 108 гармат. Авіяцыі было ўсяго 2 атрады, але з іх адначасова падняцца ў паветра маглі не больш 4—5 самалётаў, а танкаў не было зусім. Як бачым і сілы і асабліва «тэхніка», былі вельмі невялікія, асабліва дрэнна было з сувяззю і з транспартам. Усяго на Заходнім фронце к гэтаму часу было 96.000 штыкоў і сабель супроць 62.000 палякаў**).

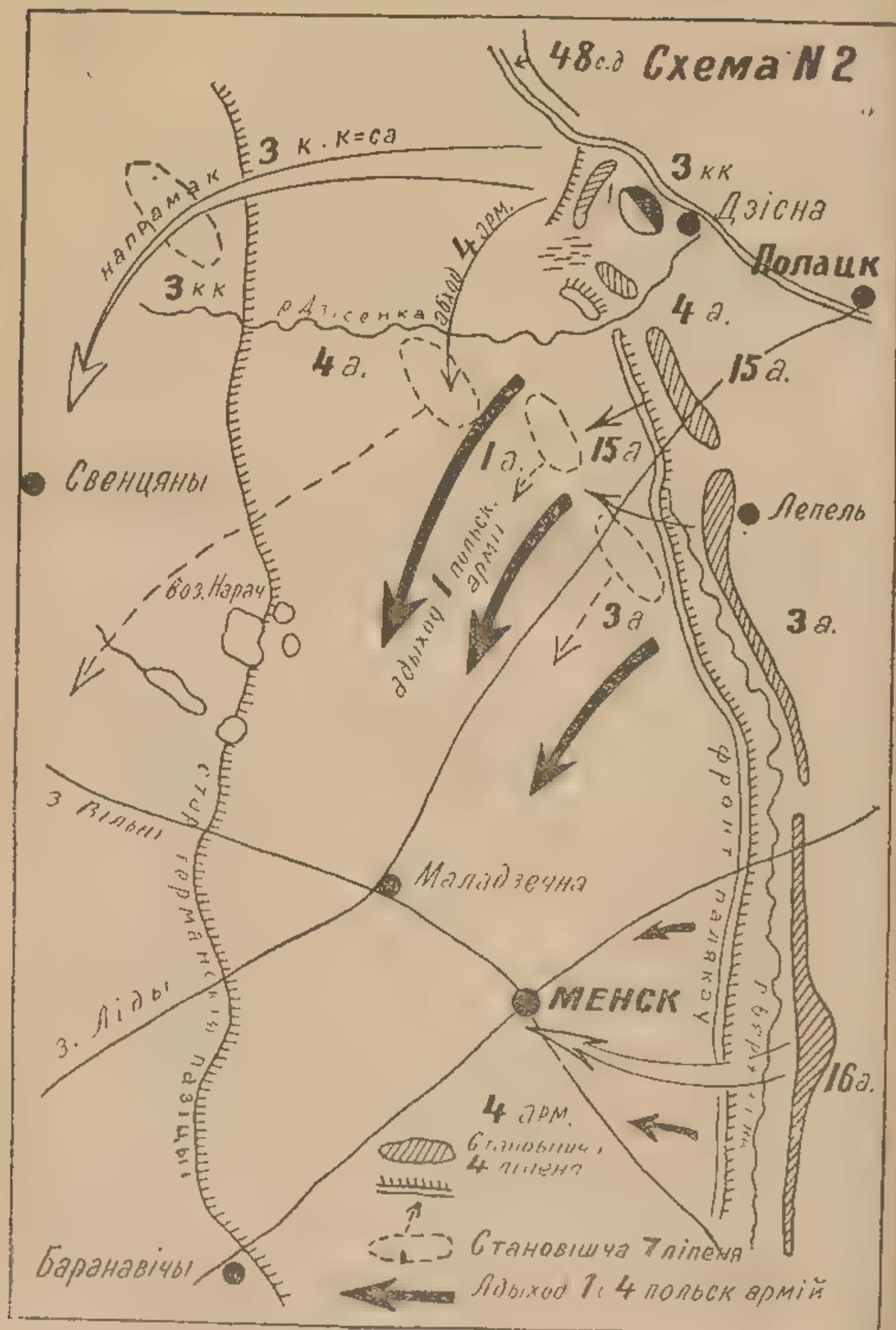
Агульны замысел аперацыі фронту і роля, якую павінна была выканаць 4 армія з 3 Конным корпусам відаць са схемы № 2.

Калі добра разабрацца ў гэтай схеме і ўлічыць тыя вывады, якія былі зроблены на вопыце майскага наступлення, дык мы ўбачым, што самыя важныя задачы, якія забяспечвалі поспех усяму фронту, былі ўскладзены на маю маленькую 4 армію, галоўным козырам якой быў доблесны 3 Конны корпус. І сапраўды, задачы, якія былі пастаўлены камандваннем Заходняга фронту 4 арміі, зводзіліся да наступнага: атакаваць праціўніка паміж р. Заходняя Дзвіна і балотамі, якія знаходзіліся на захад ад Дзісны і, ахватваючы яго левы фланг, адкінуць на паўднёвы захад, адрэзаўшы яму шляхі адыходу на Свенцыны.

Адначасова 3 Конны корпус павінен быў хутка кінуцца прама на захад, ачысціць ад рэштак праціўніка ўсю прастору паміж рэкамі

*) Ёсць у перакладзе на рускую мову—выд. „Военного Вестника“, Москва, 1926 г.

**) Агульная колькасць войск Заходняга фронту к 4 ліпеня даходзіла да 365.000 чал. супроць 120.000 польскага „літоўска-беларускага“ фронту.

Заходняя Дзвіна і Дзісенка і захапіць старыя германскія пазіцыі, пакуль сюды яшчэ не адышлі польскія часці з фронту і не падаспелі рэзервы з тылу. У далейшым Конны корпус павінен быў захапіць Свенцяны. Такім чынам, калі-б 4 арміі ў цэлым і не ўдалося-б поўнаасцю адрэзаць палякам адыход на Свенцяны, дык усёроўна іх войскі, адышоўшы за старыя германскія пазіцыі на поўдзень ад р. Дзісенкі, не змаглі-б на іх утрымацца, бо Конны корпус ударыў-бы ім у тыл з поўначы.

Такая пабудова аперацыі пазбавіла праціўніка ўсякай магчымасці паўтарыць той манеўр, якім ён сарваў майскае наступленне; сабраць рэзервы ў раёне Свенцянаў можна было-б толькі тады калі-б польскія часці моцна ўтрымалі-б у сваіх руках старыя германскія пазіцыі (што і здарылася ў маі). Цяпер 4 армія і 3 Конны корпус павінны былі не дапусціць такога становішча, а наадварот самі павінны былі заняць раён Свенцянаў, адкуль прамым рухам на поўдзень збіваць праціўніка, калі-б ён папрабаваў, захапіўшыся за германскія пазіцыі, аказаць на іх супраціўленне і ўсім іншым арміям Заходняга фронту.

Ніжэй мы ўбачым, што ў сапраўднасці ўсё так і вышло і ўсім іншым арміям Заходняга фронту, не прышлося нават атакаваць гэтыя сільныя ўмацаванні, бо пад пагрозай удару з поўначы 4 арміі і яе слаўнай конніцы палякі пакідалі ўмацаванні, нават не прабуючы на іх абараняцца.

Нарэшце, трэба ўспомніць і аб латышах. Паяўленне нашай пераможнай конніцы, якая ішла ўздоўж Дзвіны, павінна было аказаць значны ўплыў на латышскія войскі і прымусіць прызадумацца ўсе тыя элементы, якія марылі ўдарыць на Чырвоную армію разам з палякамі.

Калі 7 ліпеня на поўдзень ад Дзвінска часці Коннага корпуса сустрэліся з латвійскімі войскамі, то латвійскія салдаты і афіцэры ўжо пачыналі вішавалі нашых ліхих коннікаў з перамогай над палякамі.

Калі мы яшчэ ўспомнім, што ў час ліпеньскага наступлення конніца тав. Будзённага граміла польскія арміі ўжо далёка ад Кіева—у раёне гор. Ровно і што палякі з прычыны гэтага не маглі-б перакінуць адсюль на поўнач ні аднаго чалавека, а ў тылу ўсе іх рэзервы былі ўжо вычарпаны і пасланы на фронт у рэзультате майскай аперацыі, то ўвесь малюнак поспехаў Заходняга фронту ў вялікім ліпеньскім наступленні становіцца зусім ясным і зразумелым.

Ітак, наступленне трох паўночных армій Заходняга фронту пачалося а 5 гадзіне раніцы 4 ліпеня (16 армія яшчэ не была гатова да наступлення і пачала яго толькі 7 ліпеня).

У першы-ж дзень на ўсім фронце мы мелі рашучы поспех, які асабліва выявіўся на фронце самай сільнай 15 арміі. У 4 арміі пасля напружанага бою на паўночным участку арміі праціўнік быў зломлен, і конніца тав. Гая кінулася, апырэджаваючы пяхоту, прама на захад.

Ужо ў пачатку другога дня наступлення выявілася імкненне праціўніка добра прыкрыць свой левы фланг, для чаго з рэзерва 1 арміі тры палкі 8 пях. дывізіі і два палкі конніцы рушыліся на поўнач, пераправіўшыся праз раку Дзісенку. Але тут і выявілася тая пабудова аперацыі, аб якой мы гаварылі вышэй,—заняць азёрныя прасторы паміж Дзвіной і Дзісенкай праціўніку ўжо не ўдалося, бо Конны корпус паспеў ужо праскочыць праз гэтыя азёры, рас-

сеяўшы часці польскай «падгрупы Дзвіна», якія прабавалі там затрымацца, а 8 дывізію не пусцілі на поўнач наступаўшыя адсюль 12 і 33 дывізіі 4 арміі, такім чынам і леваму флангу 1 польскай арміі прышлося пачаць адыход назад за Дзісенку. К вечару 6 ліпеня праціўнік ужо на ўсім фронце пачаў адыходзіць на лінію Маладзечна, воз. Нарач, нават не прабуючы адыйсці на Свенцяны. Конны корпус толькі 7 ліпеня захаціў старыя германскія пазіцыі, а Свенцяны былі заняты толькі раніцой 16. Але палонныя польскія салдаты, захацаныя яшчэ 6-га ўвечары, ужо тады паведамлялі, што яны таму адыходзяць на поўдзень, што Свенцяны ўжо заняты чырвонай конніцай. Як бачым, паніка на чатыры дні апярэдзіла Конны корпус, прымушаючы праціўніка звярочваць з тых дарог, куды яшчэ толькі нацэльвалася наша доблесная конніца.

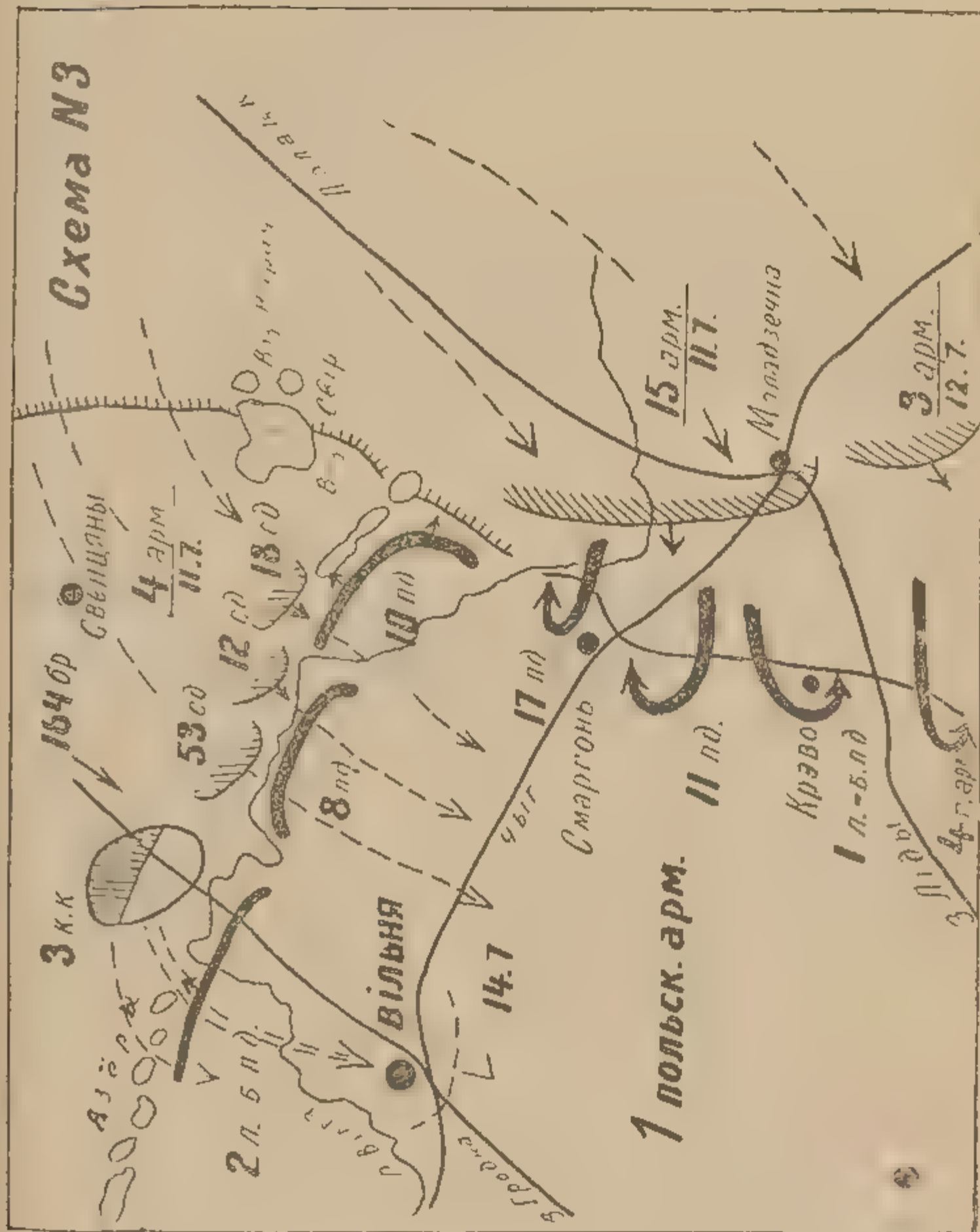
Цяпер задача заключалася ў тым, каб вывесці на захад ад германскіх пазіцый ужо не толькі 3 Конны корпус, але і ўсю 4 армію. І вось 7 ліпеня ўся 4 армія, вышаўшы на поўдзень ад р. Дзісенка, паварачвае фронт амаль прама на захад і накіроўваецца на лінію Свенцяны, воз. Нарач. Астатнія арміі фронту праследуюць праціўніка ў агульным напрамку на Маладзечна, яшчэ больш збіваючы яго на поўдзень—пад удар пачаўшай у гэты дзень сваё наступленне 16 арміі. У гэты-ж час 4 армія атрымала нечаканую прыбаўку ў сілах—зводная брыгада конніцы са складу 16 і 33 дывізіі 15 арміі захапілася праследваннем праціўніка на захад і, страціўшы сувязь са сваёй арміяй, апынулася ўперадзе 4 арміі прама на новым напрамку яе руху. Каб не траціць дарагога часу і яшчэ больш узмацніць конніцу 4 арміі, камандуючы фронтам загадаў перадаць гэтую брыгаду ў склад 3 Коннага корпуса, які, такім чынам, узмацніўся яшчэ на 2.000 сабель.

Быстры манеўр 3 Коннага корпуса і захват ім Свенцянаў дазволіў усёй 4 арміі лёгка прайсці праз усе акопы і лабірынт дроту, якім былі пераблытаны старыя германскія пазіцыі, бо іх амаль ніхто не абараняў, але з раёну Вільні на поўнач ужо рухаліся рэзервы праціўніка. Гэта была толькі закончывшая фармаванне новая 2 літоўска-беларуская пяхотная дывізія, якая к 11 ліпеня заняла зручны для абароны рубеж па р. Вілія і па лясах і азёрах на захад (гл. схему № 3).

Адначасова за раку Вілію і зручны для абароны рубеж за возерам Свір адышлі і яшчэ дзве пяхотныя дывізіі (8 і 10), уцякаўшыя з-пад ахвату 4 арміі. Астатнія часці 1 і 4 польскай арміі трымаліся ў раёне Менска і таксама галоўнай сваёй масай адыходзілі за старыя германскія пазіцыі на фронт: Смаргонь, Крэво і далей на поўдзень.

Па думцы галоўнага камандвання польскіх армій на гэтым рубяжы павінен быў быць дан адпор наступаючым арміям Заходняга фронту, прычым большая частка сіл павінна была сканцэнтравацца ў раёне Вільні для ўдару спачатку па 4 арміі, а потым і па флангу галоўных сіл Заходняга фронту. Стварыць гэтую ўдарную групу меркавалася за кошт сільнага разрэджання фронту ад воз. Свір на поўдзень да самага Палесся, а ўстойлівасць гэтаму тонкаму фронту павінна была надаць лінія старых германскіх пазіцый, якая сапраўды прымусіла-б нашы 15, 3 і 16 арміі затраціць многа часу і знарадаў раней, чым ім удалося-б аўладаць гэтай сільнай пазіцыяй.

Але, аднак, гэты план таксама патрабаваў часу для свайго ажыццяўлення, бо мы ўжо бачылі, што ў выніку першых дзён наступ-

лення, асноўная маса польскіх сіл не магла адыйсці на захад к Свенцянам і, значыць, к Вільні, а адкацілася к поўдню, на Маладзечна. Цяпер трэба было збіраць сілы к Вільні, накіроўваючы іх ад Маладзечна на Вільню праз Смаргонь, а забяспечыць гэтую магчымасць павінны былі часці, якія стаялі на р. Віліі. Гэты новы план польскага камандвання зноў рухнуў пад ударамі 4 арміі і ў першую чаргу 3 Коннага корпуса. У трохдзённым баі на р. Віліі зародак будучай польскай ударнай групы, якая пакуль яшчэ іграла ролю заслоны, быў разбіт. У ноч на 14 ліпеня 3 Конны корпус аўладаў Вільняй, а пад вечар таго самага дня 4 армія вышла на чыгуначны шлях Вільня—Маладзечна. У гэты час галоўныя сілы Заходняга фронту, адкінуўшы 11 ліпеня палякаў з Менска, якраз падышлі сваім правым флангам (15 арміяй) да лініі старых германскіх пазіцый.

Такім чынам, не толькі план контрнаступлення польскага камандвання быў сарваны, але, што самае галоўнае, абарона старых германскіх пазіцый аказалася ўжо немагчымай для галоўных сіл генерала Шэптыцкага, які камандваў тады «літоўска-беларускім» фронтам (1 і 4 арміі), і, па яго настаянню, галоўнакамандуючы Пілсудскі аддаў загад аб адыходзе войск гэтага фронту на наступны рубаж па рэках Нёман і Шчара.

Барацьба на р. Віліі была не лёгкай, бо ўмовы мясцовасці палягчалі палякам абарону і калі-б заслона тут была больш сільная... то цяжка прадбачыць, ва што-б вылілася вялікае наступленне Заходняга фронту.

Але іменна ўся справа была якраз у тым, што гэтая заслона была слабая, а слабая яна была таму, што правільна ўлічаны вопыт майскага наступлення даў асновы для той пабудовы ліпеньскага наступлення, якая прынесла перамогу Заходняму фронту.

Цікава, што сам Пілсудскі ацэньваў вынікі баёў на рацэ Віліі і пад Вільняй так: «значэнне гэтага бою і яго рэзультаты адбіліся на гісторыі вайны ў значна большай ступені, чым папярэднія, значна больш цяжкія баі. 4 і 5 ліпеня... усе стратэгічныя меркаванні і планы лопнулі ў адну мінуту з-за выпадковага бою пад Вільняй».

Горка скардзячыся на няздольнасць генерала Шэптыцкага атрымаць перамогу над нашай 4 арміяй, — «...той іменна арміяй, якая пры далейшым развіцці аперацыі пастаянна і заўсёды, аж да Варшавы, аказвала рашаючы ўплыў на безупыннае і безустаннае адступленне фронту ген. Шэптыцкага», — Пілсудскі гаворыць далей: «З гэтага часу ўсе спробы затрымаць праціўніка вырашаліся з яго боку такім-жа чынам, якім была вырашана бітва пад Вільняй. Сергееў са сваёй арміяй і конніцай, ідучы ад Вільні ўжо адносна вузкім карыдорам, сістэматычна абыходзіў левы фланг нашых войск, накіраваў нейкага бакавога авангарда, які цягнуў за сабой астатнія савецкія войскі. Кожны такі абыход ліквідаваў, як гэта мела месца пад Вільняй, спробы супраціўлення спачатку 1 арміі, якая прымушана была адступаць, а за ёю спяшалася адступіць паўднёвая 4 армія. З прычыны наяўнасці на крайнім флангу савецкіх войск конніцы, гэтая ліквідацыя пабывала часамі размерам сапраўднага паражэння, бо хуткасць захвату тэрыторыі біла па ўражанню».)

Сапраўды, пасля баёў 11—14 ліпеня пад Вільняй і Менскам, баёў, якія прывялі да вызвалення сталіцы Савецкай Беларусі, пачынаецца бесперапыннае праследванне польскіх армій к Нёману, Нараву, Бугу

і Вісла. Войскі 4 арміі і 3 Конны корпус наступалі з боем, робячы ў сярэднім у дзень больш 20 кілометраў. Уражанне, якое выклікаў у польскага камандвання гэты бяспрыкладны марш Заходняга фронту, вельмі яскрава выражана ў той-жа кнізе Пілсудскага («1920 год»).

«Гэты бесперапынны рух значных непрыяцельскіх сіл, які прарываўся час ад часу як-бы скачкамі, надае ўражанне чагось неадхільнага, што насоўваецца, як нейкая цяжкая, дзівосная хмара, для якой няма ніякай перашкоды... Пад уплывам гэтай імклівай навалы нічнай хмары хісталася дзяржава, хісталіся характары, мяккі сэрцы салдат... «Для нашай, польскай стараны, пад уплывам гэтых падзей усё ясней і выразней вырысоўваўся, паміма знешняга фронту, фронт унутраны... Дзяржава трашчала, намаганні войск раздрабляліся ў спробах контратак, а работа камандвання з кожным днём становілася маральна больш труднай і цяжкай».

У выніку баёў пад Вільняй амаль уся 1 польская армія збіваецца ў кучу ў раёне Ліда, адкуль імкліва кідаецца к Нёману, стараючыся заняць гэтую новую, важную абарончую лінію. Адначасова 4 польская армія адыходзіць на Шчару, якая таксама прадстаўляла сабой сур'ёзную перашкоду для нашага наступлення.

Як відаць са схемы № 4, і гэты план польскім арміям выканаць не ўдалося—перашкодзіў усё той-жа 3 Конны корпус, які раптоўным налётам у ноч на 19 ліпеня захаціў Гродна.

Гэты эпізод настолькі цікавы, што на ім трэба спыніцца крыху падрабязней. Гродна прадстаўляла сабой крэпасць часоў сусветнай вайны; фарты яе, праўда, былі разбураны, але засталіся акопы і густая сетка дратавай агарожы, калым ахапляючай горад на адлегласці 6—7 км. У крэпасці і горадзе знаходзіўся польскі гарнізон у выглядзе запаснога кавалерыйскага палка, караульнага батальёна і школы падрыхтоўкі афіцэраў. Пасля баёў пад Вільняй сюды адышлі таксама рэшткі 2 літоўска-беларускай пяхотнай дывізіі (тры батальёны) і яшчэ адзін кав. полк. Усяго набралася да 3.200 штыкоў, 1.200 сабель, 67 кулямётаў, 10 гармат, 4 танкі і два бронепаязды. Часці, як бачым, зборныя, але па колькасці яны толькі нямногім уступалі 3 Коннаму корпусу, які ў той час налічваў у сваіх радах не больш 5.000 сабель.

Пасля ўпартага бою, які заняў амаль увесь дзень 19 ліпеня, Конны корпус нарэшце аўладаў горадам, і, пераправіўшыся на левы бераг Нёмана, заняў перадавымі часцямі Кузніцу, дзе нечакана выявіў цэлага праціўніка, наступаўшага на Гродна з боку Беластока. Гэта былі галаўныя часці 9 пях. дывізіі, якая раней дзейнічала ў Палессі. Адначасова выявілася наступленне на Гродна буйных сіл праціўніка і на правым беразе Нёмана. Гэта былі 8 і 10 пях. дывізіі, якія накіроўваліся для заняцця Гродна і абароны р. Нёмана. Атакаваны з двух бакоў 3 Конны корпус два дні зацята біўся ў пешым страі, абараняючы захвачаную крэпасць. К 21 ліпеня праціўнік узмацніўся яшчэ часцямі 17 пд, якая падышла з паўднёвага ўсходу, і цэлым радам розных часцей ад Беластока. Становішча корпуса было цяжкае, баявыя прыпасы падыходзілі к канцу, але якраз з раніцы 21 ліпеня з Гродненскай пушчы пачалі выходзіць падаспеўшыя дывізіі 4 арміі, а ад Ліды падыходзіла 15 армія. Праціўнік, які ўжо аўладаў паўднёвай часткай крэпасці, прымушан быў кінуць атаку на правым беразе і пераправіцца на левы бераг Нёмана. Цяпер 4 арміі

прадставяла фарсіраваць Нёман з боем. 3 Конны корпус быў зменен у Гродна адной брыгадай 12 сд і накіраван праз Гожу ў абыход праціўніка, наступаўшага на Гродна з поўдня. Астатнія дывізіі арміі пачалі з боем перапраўляцца праз Нёман на ўсход ад Гродна.

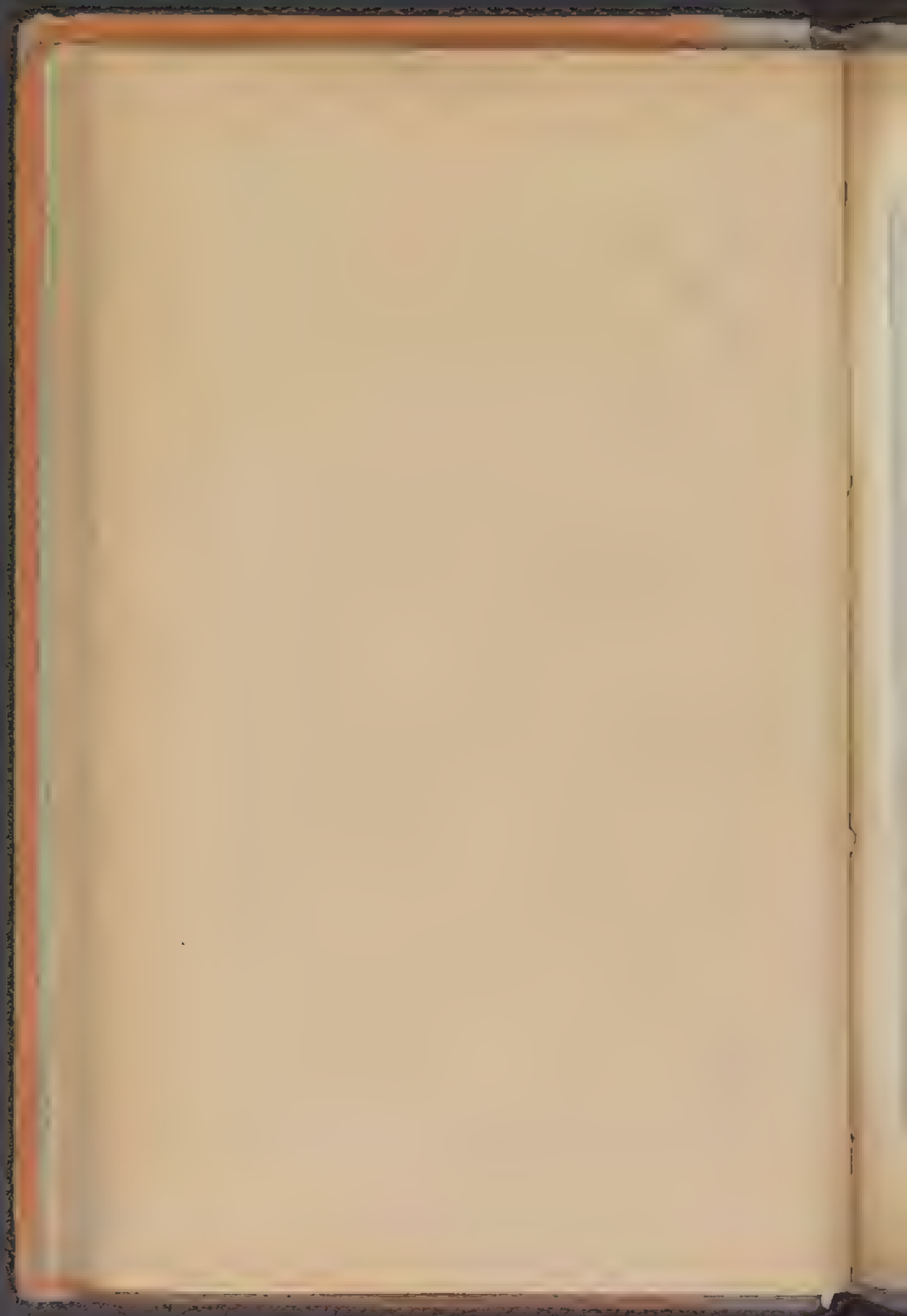
Вось як апісваў гэтыя баі ачавідзец іх—наш пролетарскі паэт, т. Дзем'ян Бедны, у сваёй тэлеграме, пасланай у газету «Правда»: Аперацыя пад крэпасцю Гродна, праведзеная 4 арміяй з 19 па 23 ліпеня, здзіўляе сваёй выразнасцю і прыгожасцю і не паддаецца апісанню па высокаму гераізму, праяўленаму чырвонымі часцямі, якія фарсіравалі Нёман і разграмілі праціўніка, наступаўшага ў складзе пяці дывізіяў на Гродна. Нашы часці перапраўляліся праз Нёман уплаў і на бярвеннях пад ураганым артылерыйскім агнём, захватваючы штыкавой атакай батарэі праціўніка. Кавалерыя ў конным страі брала крэпасныя фарты. Усяго пад Гродна за час аперацыі захвачана 30 гармат, у тым ліку—10 цяжкіх, 70 кулямётаў і 3 танкі, якія зараз-жа былі павернуты супроць праціўніка, і палонных—звыш 4.000.

34 брыгада 12 дывізіі адбіла 16 шалёных атак праціўніка; абараняючы Гродна і прыцягваючы на сябе галоўны ўдар палякаў, яна гым самым дала магчымасць суседнім дывізіям зрабіць шырокі абыходны манеўр. Бой, які даходзіў часамі да найвялікшай лютасці, закончыўся поўным разгромам праціўніка, адступаўшага ў паніцы. Спалучэнне свядомасці і гераізму чырвонаармейцаў ператварыла іх у байцоў, якім сапраўды няма роўных» *).

Разграміўшы палякаў пад Гродна і прадаўжаючы праследванне іх к Нараву, 4 армія выходзіла ўжо з межаў Заходняй Беларусі і пачынала ўваходзіць ва ўласна-Польшчу.

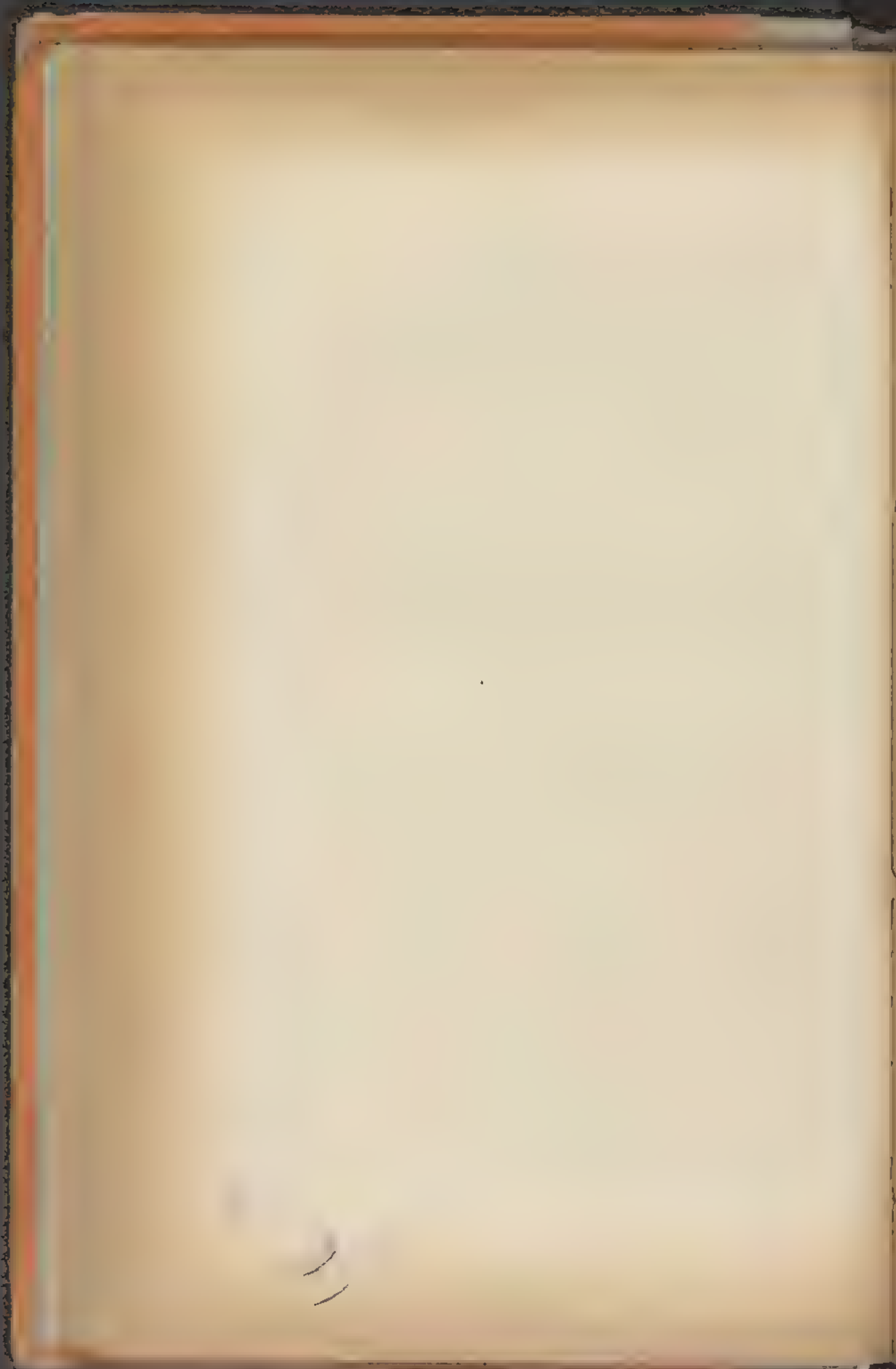
З вайны з Польшчай мы вышлі пераможцамі, мы нанеслі яшчэ адзін рашучы ўдар па міжнароднай буржуазіі, мы яшчэ раз накаралі Антанце, як можа адстойваць, пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі, свае заваяванні Чырвоная армія, пераможны пролетарыят разам з шырокімі працоўнымі масамі сялянства. І калі прыдзеца, го байцы нашай доблеснай Чырвонай арміі, усе як адзін, будуць да апошняй каплі крыві біцца з ворагам за краіну Советаў—бацькаўшчыну працоўных усяго свету.

*) Тэлеграма, пасланая т. Дзем'янам Бедным у газету «Правда» 25 ліпеня 1920 г.

Тав. БУДЗЁННЫ
Інспектар кавалерыі РСЧА
І член Рэвалюцыйнага Савета СССР.

V
H
L
H
П
H

НН
I E
IO
M
II

П
Ж

Ж
Л
I
P

С
—

Беларусь пад гнётам белапольскіх акупантаў

Окцябрская соцыялістычная рэволюцыя ў Расіі знішчыла ўладу капітала.

Старая буржуазна-памешчыцкая Расія—турма народаў і буйнейшыя аплот рэакцыі на захадзе і ўсходзе—перастала існаваць. Пролетарыят у Расіі, узяўшы ў свае рукі ўладу, упершыню ў сусветнай гісторыі не на словах, а на справе пакончыў з нацыянальным прыгнечаннем ва ўсіх відах і формах, паклаўшы ў аснову сужыцця народаў, дабравольнае супрацоўніцтва на аснове поўнага раўнапраўя.

«Окцябрская рэволюцыя адным ударам разарвала ланцугі нацыянальнага прыгнечання, перавярнула старыя адносіны паміж народамі, падарвала старую нацыянальную варожасць, расчысціла глебу для супрацоўніцтва народаў і заваявала рускаму пролетарыяту давер'е яго інанацыянальных братоў не толькі ў Расіі, але і ў Еўропе і Азіі» *).

Савецкая ўлада на справе паказала працоўным масам, прыдушаным гнётам імперыялізма, што сапраўднае знішчэнне нацыянальнага прыгнечання і імперыялістычнага грабёжу, сапраўднае ажыццяўленне права нацый на самавызначэнне ў інтарэсах працоўных мас магчыма толькі пасля знішчэння ўлады капітала і ўстанаўлення дыктатуры пролетарыята.

Савецкая ўлада паказала ўсім прыгнечаным народам, што існаванне капіталізма без нацыянальнага гнёту таксама нямысліма як нямысліма існаванне соцыялізма без вызвалення прыгнечаных нацый, без нацыянальнай свабоды» **).

Гэтыя палажэнні геніяльнага прадаўжальніка вучэння В. І. Леніна пацверджаны і ўсёй паследуючай гісторыяй малых буржуазных дзяржаў, створаных у пасляваенны перыяд.

Створаныя новыя самастойныя нацыянальныя буржуазныя дзяржавы быўшых прыгнечаных нацый: Фінляндыя, Польшча і інш., сталі дзяржавамі нацыянальнага прыгнечання і імперыялістычных захватаў і былі выкарыстаны сусветным імперыялізмам, як зброя для барацьбы супроць першай у свеце пролетарскай дзяржавы.

Найбольш агрэсіўную ролю супроць краіны Саветаў адыграла буржуазна-памешчыцкая Польшча.

*) Сталін, Марксізм і нацыянальна-колоніяльныя пытанні, стр. 105.
і Там-жа, стр. 67.

Польская буржуазія, палаючы лютай ненавісцю супроць пролетарскай рэвалюцыі, прымала актыўны ўдзел ва ўсіх паходах Антанты супроць краіны Советаў. У перыяд трэцяга паходу Антанты польскі імперыялізм пад даўленнем апошняй, праследуючы і свае захватніцкія мэты, узяў на сябе ролю авангарда міжнароднага імперыялізма супроць пераможнай пролетарскай рэвалюцыі.

У вайне супроць краіны Советаў панская Польшча дабівалася ператварэння Украіны і Беларусі ў краіну каланіяльнага грабязу і прыгнечання.

Акупаваўшы ў 1919—20 гг. частку Украіны і Беларусі, белапаліцы ўпісалі жудасную старонку ў гісторыю працоўных мас гэтых краін. У сваёй палітыцы гвалту, грабязу і здзекаў над працоўнымі масамі белагвардзейшчына Польшчы пераўвасапрадставляла старую царскую Расію.

Актыўнымі памочнікамі ў справе ператварэння працоўных мас Беларусі ў каланіяльных рабоў польскага імперыялізма выступалі беларускія контррэвалюцыйныя нацдэмакраты і іх браты па справе абману і здрадніцтва працоўных мас (Бунд і інш.).

11 месяцаў панавалі белапольскія акупанты ў Беларусі. За 11 месяцаў свайго гаспадарання агнём і мечам яны залівалі крывёю працоўных мас беларускую зямлю.

Пагромамі, грабязямі, масавымі расстрэламі белапаліцы азнамянавалі заняцце кожнага горада, кожнай вескі, кожнага мястэчка.

Пасля заняцця Менска 8 жніўня 1919 г. белапаліцы праводзілі масавыя арышты і расстрэлы. Колькасць арыштаваных, ў першыя-ж дні дасягнула звыш 1000 чалавек, расстраляна каля 100 чал. Лепшыя сыны пролетарыята за малейшае падазрэнне ў спачуванні, не кажучы ўжо аб прыналежнасці да куністычнай партыі, расстрэльваліся без суда і следства.

Пагромы—улюбёны метадаў старой царскай Расіі ў барацьбе супроць працоўных мас—прымяняліся ў шырокім маштабе. На працягу першых пяці дзен Менск быў прадстаўлены польскім салдатам на поўнае разграбленне. Былі разграблены магазіны і крамы, над яўрэйскай беднотай учыняліся самыя дзікія, нечалавечыя здзекі.

Уварваўшыся ў горад Бабруйск 28 жніўня 1919 г., белапаліцы не толькі перапоўнілі турмы рабочымі і сялянамі, але і школы, кіно і тэатры ператварылі ў турмы, бо колькасць арыштаваных не магла ўжо памясціцца ў турмах. У справе вылоўлівання большэвікоў ім дапамагалі ўсе падонкі грамадства: быўшыя царскія гарадавыя, ксяндзы, папы і рабіны. У Бабруйскім лагеры ваеннапалонных адбываліся масавыя знішчэнні палонных чырвонаармейцаў. «Бабруйская крэпасць,—піша тав. Гершон (актыўны ўдзельнік бабруйскага падполля)—прасякнута крывёю.

Белапаліцы знішчалі чырвонаармейцаў не толькі расстрэламі, але і эпідэміяй тыфу. Калі большэвікі падполля арганізавалі культурныя сілы горада, урачоў, якія згадзіліся бясплатна дапамагчы ліквідаваць эпідэмію і палегчыць становішча нашым братам, паміраючым ад тыфу, штаб польскай арміі адказаў коратка: «іх не лячыць, а расстрэльваць».

Быўшыя гаспадары нацыяналізаваных савецкай уладай фабрык і заводаў, пад абаронай польскага штыка, занялі зноў пануючае становішча на прадпрыемствах. Эксплаататары распаясаліся. Баявыя профсаюзы былі разогнаны. Дзесяткі тысяч рабочых былі звалены з работ і пазбаўлены ўсякіх сродкаў да існавання.

Становішча працоўных было такое, што нават буржуазная карэспандэнтка амерыканскай газеты «Лібертар», наведваюшая гор. Барысаў, вымушана была засведчыць малюнкi жудасцей, голаду і галечы, якія даходзілі да таго, што ў рабочых кварталах людзі безнадзейна чакалі смерці.

Штыком і кулямётным агнём экзекуцыйных атрадаў белапалікі аднаўлялі памешчыцкую ўласнасць і памешчыцкую ўладу. 27 жніўня 1919 года начальнік Менскай акругі Рачкоўскі апублікаваў абавязковую пастанову белалоськіх акупантаў, аднаўляючы буржуазна-памешчыцкае рабства для рабочых і сялян Беларусі. Пастанова гаворыць: «Уся прыватная ўласнасць павінна быць вернута законным уласнікам. Памешчыкі або іх прадстаўнікі абавязаны не пазней 10 верасня ўступіць ва ўладанне сваімі маёнткамі».

Памешчыкі, якія вярнуліся ў свае маёнткі, поўныя лютай ненавісці да сялянства, накладвалі каласальныя кантрыбуцыі. Вёскі абкладаліся памешчыкамі па 500 і больш рублёў за тое, што яны карысталіся пры савецкай уладзе бясплатна лесам, належаўшым раней памешчыкам.

У Дзісенскім павеце памешчыкі, вярнуўшыся, неадкладна запатрабавалі ад сялян палавіны ўраджаю ўсіх узараных і засеяных сялянамі зямель. Старая паншчына і кабальная арэнда, супроць якіх сялянства стагоддзямі змагалася і ад якіх іх вызваліла Окцябрская сацыялістычная рэвалюцыя, пад аховай польскага штыка была ўведзена зноў. У радзе раёнаў Беларусі памешчыкі прымусілі сялян працаваць у памешчыцкіх маёнтках па два дні ў тыдзень. Сяляне, пазбаўленыя памешчыкамі зямлі, вымушаны былі арандаваць яе ў памешчыкаў на кабальных умовах.

Палітыка варварскага грабязу белалоськіх каланізатараў не мела граніц. У сялян забіралі ўсё, што толькі маглі, прыдушаючы агнём і мечам малейшае супраціўленне. Налогі, рэквізіцыі, грабязы прадстаўлялі звычайную з'яву ў беларускай вёсцы.

Мясцовыя ўлады рэквізавалі ў сялян жыта, авёс, бульбу, мяшкі, мяса, палатно, кажухі.

Толькі за адзін чэрвень месяц 1920 г. мясцовыя ўлады ў Бабруйскім павеце па так званых арганізаваных нормах рэквізавалі 22.935 пудоў мяса. Такія рэквізіцыі рабіліся штомесячна. Акрамя мясцовых улад, вайсковыя часці без усякіх норм праводзілі рэквізіцыю коней, кароў, свіней і т. п. Такія грабязы рабіліся любой воінскай часцю. Акрамя ўсяго гэтага ўчыняліся бандыцкія налёты на вёскі і мястэчкі.

У мястэчку Плешчаніцы па распараджэнню каменданта былі зроблены налёты на базар. Налетчыкі забіралі ўсё, што пападалася ім пад руку: коней, кароў і іншыя прадметы, прывезеныя на прадажу.

Польскі атрад у маі 1920 г. арганізаваў налёт на вёску Панкратавічы, Бабруйскага павету, Туркаўскай воласці. Атрад, устанавіўшы супроць гэтай вёскі артылерыю і кулямёты, пачаў яе абстрэльваць ураганным агнём. Пасля абстрэлу яны падпалілі пяць хутароў і пачалі грабеж, выводзячы з сабою не ўгнаную ў лес жывёлу і коней. Да аднаго селяніна гэтай вёскі ўварвалася каля дзесяці легіянераў, яны захапілі ў яго жывёлу і коней і забралі з сабой яго двух сыноў: аднаму з іх было 12, а другому 15 год. Дом і будынкi падпалілі. Калі стары селянін звярнуўся да легіянераў з просьбай пакінуць яму сыноў і хаця-б аднаго каня, легіянеры па загаду афіцэра збілі яго прыкладамі.

На вёску Засамчы, Замошскай воласці ў сакавіку 1920 г. белапалікі наладзілі кантрыбуцыю ў 30.000 рублёў: паколькі ў сялян не было грошай, яны рэквізавалі жывёлу, а сялян збілі шампаламі.

19 чэрвеня 1920 г. белапалікі 1-га пазнанскага вялікапольскага малка зрабілі налёт на мястэчка Шчэдрын, Бабруйскага павету. Уварваўшыся ў дом гр-на Партона, яны выгналі на вуліцу бацьку і маці і накінуліся на безабаронную дачку Гітлю, каб згвалціць яе. Калі яна вырвалася з рук гэтых варвараў, апошнія прыстрэлілі яе разрыўною куляй, якая вырвала ёй усе ўнутранасці. Пасля гэтай агіднай справы яны пачалі грабіць і забіраць усё, што ім пападала пад руку.

У вёсцы Качэрыцы, Бабруйскага павету, група польскіх камандзіраў пад выглядам пошуку камуністаў пачала грабіць сялян, забіраючы сала, масла, малако і т. п., затым устроілі балі і запатрабавалі, каб прывялі сялянскіх дзяўчын. Не выцерпеўшы гэтых здзекаў, сяляне сабраліся і прагналі польскіх грабежнікаў з вёскі. У адказ на гэтае выступленне сялян, белапалікі акружылі вёску з усіх бакоў і падпалілі яе. Беларускае варварства, так званыя «цывілізатары» з Захаду, не выпусцілі з вёскі нікога, нават жанчын з груднымі дзецьмі. Так у жудасных пакутах згарэла 200 чалавек.

Усе гэтыя факты нястрымнага разгулу акупантаў з'яўляюцца нязначнай капляй у моры пралітай імі крыві рабочых і сялян Беларусі. Таму бязмернымі здзекамі над рабочымі і сялянамі Беларусі гучэлі адозвы Пілсудскага аб вызваленчай ролі польскай зброі.

Пад фальшывым сцягам вызвалення Беларусі беларускае акупанты зніштажалі ўсюкую магчымасць развіцця нацыянальнай культуры. У гэтай справе яны таксама ішлі па слядах старой царскай Расіі.

Акупанты аб'явілі дзяржаўнай мовай польскую мову. Усё справядства ў дзяржаўных установах вялося толькі на польскай мове. Служачыя дзяржаўных устаноў, не ведаючыя польскай мовы, звальняліся. Каб ліквідаваць беларускія школы, створаныя савецкай уладай, акупанты пазбавілі іх дзяржаўных субсідый.

Савецкая ўлада, вымушаная аставіць Менск беларускаму, пакінула для дзіцячых ачагоў грашовыя сродкі. Адрозна пасля заняцця Беларусі беларускае «цывілізатары» закрылі польскія ачагі, грошы пакінутыя савецкай уладай, канфіскавалі, а кіраўніц і выхавальніц арыштавалі.

Вуліцы, плошчы і скверы былі перайменаваны па-польску. Шыльды на магазінах перафарбоўваліся ў польскі колер і на польскай мове. Нават назва «Беларусь» была заменена назвай «Усходнія крэсы» (акраіны). Так «вырашылі» нацыянальнае пытанне польскія акупанты. Вось гэта і называецца на мове польскіх імперыялістаў «вызваленне Беларусі».

Адказам на гэтую варварскую, драпежніцкую палітыку грабязі і прыгнечання беларускага былі масавыя сялянскія выступленні і рост партызанскага руху пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі.

Згуртаваўшыся вакол камуністычнай партыі, яны самааддана змагаліся супроць захватчыкаў. Куды-б ні рухаліся польскія войскі, яны ўсюды сустракалі процідзеянне з боку працоўных мас, прагнуўшых вызвалення. Беларускае аказаліся ў варажым акружэнні.

Палегчыць палякам задачу ўмацавання сваёй улады ў Беларусі для далейшай барацьбы супроць савецкай улады ўзялі на сябе беларускія акупанты.

рускія контррэвалюцыйныя нацдэмакраты, прыкрываючыся фальшыва нацыянальным сцягам.

Беларускія контррэвалюцыйныя нацдэмакраты пасля заняцця Менска беларускамі звярчаліся да польскага камандвання з просьбай не спыняцца на Бярэзіне, а ісці далей на ўсход. У нацдэмаўскай газеце «Звон» (№ 1 і 2 за 1919 г.) мы чытаем: «Польшча павінна дапамагчы Беларусі, яна павінна пасунуць свае войскі яшчэ далей на ўсход, каб адабраць у большэвікоў усходнюю Беларусь і такім чынам аб'яднаць яе... Беларусь мае права спадзявацца, што Польшча не забыла свайго саюзніка і кампаньёна: «стары друг лепш новых двух» Польскі імперыялізм, які веў знішчальную вайну супроць працоўных мас Беларусі, з'яўляецца, вядома, лепшым старым другом для беларускіх нацдэмакратаў, усведамляюшых, што без дапамогі польскага імперыялізма яны не змогуць надзець ярмо ўлады памешчыкаў і капіталістаў на працоўныя масы Беларусі. Таму нацдэмаўская газета «Беларусь» 28 сакавіка 1920 года, субсідуемая польскімі акупацыйнымі ўладамі, пісала, «што для Польшчы з'яўляецца ўсходняй палітыкай, для нас з'яўляецца беларускай палітыкай... Цяпер кожнаму ясна, што будучыня Беларусі цесна звязана з будучыняй Польшчы» («Беларусь» № 68 за 1920 г.). «Будзем разам з імі ахоўваць нашу зямельку» («Беларусь» 29/V-20 г.).

І для гэтай аховы «беларускай зямелькі», якая выражалася ў бязлітаснай барацьбе супроць рабочых і сялян акупаванай Беларусі і дапамозе беларускаму ў іх далейшым наступленні на краіну Саветаў, яны на грошы польскага імперыялізма арганізавалі беларускае контррэвалюцыйнае войска. Таму зразумела, чаму польская дэфензіва давала самыя лепшыя водзвыы аб дзейнасці беларускіх нацдэмакратаў. Дэфензішчыкі адзначалі выдатную работу правадыроў беларускага нацыяналізма—Луцкевічаў, Смолічаў, Рак-Міхайлоўскіх, Лёсікаў і інш.—на карысць акупацыйных улад. Але ўсе лакейскія намаганні беларускай нацыяналістычнай контррэвалюцыі ўтрымаць працоўныя масы ў пакорнай паслухмянасці польскім акупантам цярпелі крах. Контррэвалюцыйныя нацдэмакраты з зубоўным скрыгтаннем вымушаны былі прызнаць, што «ў той час, як у цэнтры Беларусі паміж польскаю ўладай і беларускімі палітычнымі коламі (г. зн. контррэвалюцыйнымі нацдэмакратамі—І. Н.) наладжваецца кантакт і супольная работа, у гэты час з праваўця прыходзяць трывожныя чуткі. Там разумення паміж польскімі ўрадамі і мясцовым насельніцтвам няма...» «Можна смела сказаць, што адносіны насельніцтва да польскай улады на месцах безумоўна непрыязныя. Гэта асабліва трывожна, калі прыняць пад увагу, што час патрабуе безумоўнай згоды і аб'яднання» («Звон», 6/X-19 г.). Але працоўныя масы Беларусі аставаліся глухімі да заклікаў нацыяналістычнай контррэвалюцыі—агентаў польскага імперыялізма. На заклік камуністычнай партыі к барацьбе супроць акупантаў працоўныя масы згуртаваліся вакол большэвіцкага падполля. У абстаноўцы шалёнага белага тэрора, не глядзячы на палітыку знішчэння камуністаў, партыйныя арганізацыі падполля самааддана змагаліся супроць белароўскіх акупантаў.

З глыбокага падполля партыйныя арганізацыі, якім увесь час пагражала смерць ад узброеных да зубоў польскіх белавардзейцаў, згуртоўвалі рабочыя і сялянскія бядняцка-серадняцкія масы на барацьбу за вызваленне ад буржуазна-панскай няволі. З глыбокага падполля большэвікі Беларусі арганізавалі масы на барацьбу з польскай шляхтай і яе агентурай: беларускімі контррэвалюцый-

нымі нацдэмакратамі і яўрэйскай нацыяналістычнай контррэвалюцыяй—Бундам і інш.

Як беларускія контррэвалюцыйныя нацдэмакраты, так і контррэвалюцыйны Бунд існавалі легальна, выконваючы соцыяльны заказ польскіх акупантаў і яўрэйскай буржуазіі. Бунд процідзейнічаў арганізацыі рабочых мас у баявыя прафесіянальныя саюзы. Яны змагаліся за адмаўленне профсаюзаў ад класовай барацьбы. Яны змагаліся за ўзаконенне наёмнага рабства, яны зрывалі стачачную барацьбу рабочых, яны распаўсюджвалі самыя дзікія небыліцы аб савецкай уладзе з тым, каб паралізаваць энергічную барацьбу рабочых і сялян Беларусі супроць польскіх грабежнікаў і наёмных слуг міжнароднай буржуазіі.

Не гледзячы на крывавыя белы тэрор, расстрэлы, рад праваў партыйных арганізацый у Слуцку, Бабруйску, Менску і т. д., партыйныя арганізацыі шырока разрасталіся і разгарнулі сваю работу і профсаюзах, вёсцы і польскай арміі. У Менску, Бабруйску і Слуцку камуністы ў процілегласць ствараемым белапалаякамі жоўтым хрысціянскім профсаюзам арганізавалі рабочых на барацьбу з акупантамі ў баявыя нелегальныя інтэрнацыянальныя профсаюзы. Падпольныя арганізацыі КПЛ і Б, дзякуючы штодзённай непрымірымай барацьбе з контррэвалюцыйным Бундам і Паалей-цыёнам, пазбавілі іх уплыву амаль ва ўсіх профсаюзах. Работа і барацьбой профсаюзаў партыя кіравала праз камуністычныя ячэйкі, арганізаваныя пры профсаюзах.

Не гледзячы на вялікія труднасці, падпольныя арганізацыі КПЛ і Б разгарнулі вялікую работу сярод салдат польскай арміі. Распаўсюджваючы лістоўкі і агітацыйную літаратуру, яны раскрывалі сапраўдны контррэвалюцыйны сэнс вайны польскага імперыялізма супроць краіны Саветаў. «Распаўсюджваемыя ў войсках пракламацыі чытаюцца з вялікім уздымам». Яны заражалі салдат ідэямі камунізма, паказваючы шлях рабочаму і селяніну, адзетаму ў мундзір польскага салдата к вызваленню ад гнёту і эксплуатацыі буржуазіі і памешчыкаў. Падпольныя камуністычныя арганізацыі, рэвалюцыянізуючы польскую армію, тым самым падрывалі ваенную магутнасць польскага імперыялізма, дапамагаючы працоўным масам Беларусі ў іх барацьбе за вызваленне ад акупантаў.

Большэвіцкай прапагандай і самаадданай барацьбою ўдалося не толькі падняць на барацьбу рабочых і сялян Беларусі, але і ўнесці каласальнае разлажэнне ў рады польскай арміі. Гэта тлумачыцца галоўным чынам тым, што самаадданая барацьба большэвікоў свстакала падтрыманне працоўных мас гарадоў, вёсак і мястэчак Беларусі, што толькі заклікі камуністычнай партыі знаходзілі водгук у сэрцах рабочых і сялян Беларусі. Толькі большэвікі далі кліч барацьбы, а не кліч прымірэння. Толькі большэвікі паказалі шлях к вызваленню. Вось што гаварылася ў адозве падпольнага ЦБ кампартыі да сялян Беларусі.

«Ужо два месяцы наша краіна занята польскімі легіянерамі.. Таварышы сяляне! Што змянілася за гэты час?

Памешчыкі, якія пры савецкай уладзе ўцякалі, цяпер вярнуліся ў свае маёнткі і пры дапамозе польскіх салдат люта праўляюцца з сялянамі і батракамі. Розга і бізун зноў сталі галіць па вашых спінах... Хлеб, які быў засеян вамі, цяпер вывозіцца памешчыкамі для таго, каб карміць зладзеяў-легіянераў.

На вашых конях легіянеры ідуць з вайной супроць вашых братоў, сялян Магілёўскай, Віцебскай, Смаленскай і інш. губер-

ній. Польскія легіянеры, гэтыя наёмнікі вашых памешчыкаў, нападаюць на вашы стады, забіраюць і вывозяць вашу жывёлу.

Ды хіба вольны селянін можа карміць прыгнятальнікаў? Ніколі! Ганіце ў шыю ўсіх гвалтаўнікоў!

Бярыце зброю ў рукі!

Пакажыце, што вы сіла, што вы не баіцеся бразгаючых шпораў памешчыцкіх сыноў. Не паспеюць яны сагрэцца, як большавіцкая Чырвоная армія пагоніць іх з нашых палёў, вёсак.

Запасайцеся зброяй!

Выганяйце гвалтаўнікоў, легіянераў!

Ганіце ў карк усё іх каінава племя!

Няхай дрыжаць яны ад вашай вольнай сялянскай сілы, вашай зброі.

Смерць памешчыцкай зграі!

Няхай жывуць саветы сялян і рабочых!»

Не ў беларускія белавардзейскія вайсковыя часці ішла маса беднаты і сярэднякоў вёскі, куды іх звалі беларускія контррэвалюцыйныя нацдэмакраты, а ў партызанскія атрады на паўстанцкую барацьбу супроць белапольскіх грабежнікаў і беларускай нацдэмакратычнай белавардзейшчыны.

Для арганізацыі партызанскіх атрадаў у Менскім раёне быў створан паўстанцкі камітэт на чале з т. Шаранговічам. Цёмнымі ночамі, па вёсках і лясах ён праводзіў сходы сялян, на якіх ствараліся атрады чырвоных партызан. Дзякуючы праведзенай паўстанцкім камітэтам увесну 1920 г. рабоце, у Менскім раёне налічвалася больш 400 партызан.

У Бабруйскім павеце арганізатарам і кіраўніком партызанскага руху быў т. Леўкоў. У рэзультате каласальнай работы, праробленай бабруйскай падпольнай партарганізацыяй і асабіста т. Леўковым, увесь павет пакрыўся густою сеткай партызанскіх атрадаў. Працоўнае сялянства некаторых валасцей, як Рудабельская і іншыя, цалкам уваходзіла ў партызанскія атрады.

У раёне Докшыц, Барысаўскага павету, было зарэгістравана 2000 сялян, гатовых у кожны час да партызанскіх выступленняў. Увесну 1920 г. у Барысаве было ад 200 да 250 партызан, у Ігумене да 200; у Маладзечна—250, у Старых Дарогах—300.

Большавіцкія кіраўнікі партызанскіх атрадаў сваім прыкладам, адвагай і адданасцю справе рабочага класа натхнялі працоўныя масы на вялікую барацьбу супроць прыгнятальнікаў.

Паўстанцкі рух падрываў устойлівасць тылу белапалякаў, садзейнічаючы гераічнай пераможнай барацьбе Чырвонай арміі, працягнуў шай брацкую руку дапамогі працоўным масам Беларусі. Не гледзячы на слабую ўзброенасць і невялікую колькасць партызанскіх атрадаў у першы час, яны наносілі сур'ёзныя ўдары белапольскім атрадам, у сто раз перавышаўшым іх колькасцю і ўзбраеннем.

Вось некалькі прыкладаў гераічнай барацьбы чырвоных партызан.

У студзені 1920 г. партызанскія атрады ў вёсцы Стасеўцы разбілі роту белапалякаў. У Ігуменскім павеце партызанскі атрад раззброіў групу белапалякаў з 400 чалавек. 5/VI каля станцыі Жодзіна, Барысаўскага павету, сяляне-партызаны ўзарвалі два эшалоны з баявымі прыпасамі. 10/VI чырвоныя партызаны ўзарвалі чыгуначныя масты і разбурылі палатно чыгункі, дзякуючы чаму быў прыпынен пасажырскі рух па лініі Менск—Вільня, Менск—Баранавічы.

Партизанскі рух набыў самыя шырокія размеры ў перыяд ліпеньскага наступлення Чырвонай арміі. Чырвоныя партызаны, нападаючы на вайсковыя часці белапаллякаў, адбівалі адначасова награвленае імі дабро ў сялян. Атрад, які дзейнічаў у раёне Рудабелкі, Бабруйскага павету, пад кіраўніцтвам тав. Арлоўскага, у ліпені месяцы атрымаў весткі ад сялян, што распаложаныя ў гэтым раёне польскія часці аграбілі адну з вёсак. Партизанскі атрад уночы зрабіў налёт на шматлікую групу белапаллякаў. Каб скрыць ад белапаллякаў малалікасць свайго атрада, яны дагаварыліся падаваць розныя каманды: рота, узвод,—наперад! і т. д. Белапаллякі былі засцігнуты знянацку. Частка назаўсёды засталася на месцы, частка выратавалася ўцёкамі. Гэты налёт даў партызанам вялізныя трафеі. Яны захапілі вялікую колькасць зброі. Ім удалося адбіць каля 60 падвод з усякай правізіяй, награвленай палякамі ў сялян. Гэты-ж атрад спаліў на рацэ Пціч два драўляных масты, адрэзаўшы белапаллякам дарогу к адступленню.

Атрад партызан пад камандай Жынка, які дзейнічаў у Брожскай і Рудабельскай воласцях, разбіў польскі батальён, захаціў 18 коней і ваенную маемасць. Спаліўшы мост праз раку Пціч ля вёскі Бярозаўкі, атрад адрэзаў белапаллякам шлях к адступленню, паставіўшы іх пад пагрозу поўнага зніштажэння чырвонаармейскімі часцямі з фронту і партызанскімі атрадамі з тылу.

У вёсцы Падгай на Кожанаўшчыне палякі перад адыходам пачалі грабіць сялян. Аб гэтым сяляне паведамілі партызанам, якія разгналі белапаллякаў, частку перабілі, а шасцярых салдат узялі ў палон.

Калі адступаючыя польскія войскі падпалілі за сабою мост праз раку Пціч, у раёне Прылук, партызанскі атрад пад камандай тав. Гладкага пачаў абстрэльваць белапаллякаў і прагнаў іх. У гэты-ж час рабочыя бліжэйшага маёнтка і сяляне патушылі палаючы мост, праз які ў хуткім часе пераправіліся перадавыя часці Чырвонай арміі.

Для расправы з непакорнымі сялянамі і партызанамі Рудабельскай воласці белапаллякі накіравалі туды буйны ваенны атрад у 1500 штыкоў. Белапальскі атрад акружыў Рудабелку і вакольныя вёскі і пачаў зверскую расправу. Падпальвалі дамы і іншыя будынкі, лавілі мужчын. Чырвоныя партызаны, пад камандай тав. Леўкова (кіраўнік партызанскага руху ў Бабруйскім павеце, цяперашні сакратар ЦВК Беларусі), кінуліся на белапаллякаў. У гэтым няроўным баі адзін з атрадаў страціў 90 % свайго складу. Але, не гледзячы на такія катасальныя страты, панесеныя атрадам, партызаны не праявілі і ценю панікі. Наадварот—быў праяўлен гераізм, адвага, мужнасць і адданасць справе рэвалюцыі. Толькі калі рады партызан сталі сільна радзець, калі былі расстраляны ўсе патроны, партызаны пачалі арганізавана адыходзіць.

Пападаючы ў палон да белапаллякаў, партызаны праяўлялі большэвіцкую мужнасць. Яны паміралі з рэвалюцыйнымі лозунгамі на вуснах. Вось прыклад, як ішлі на смерць 14 храбрых партызан, прысуджаных ваенна-папалым судом к расстрэлу:

Вясенні сонечны дзень. 14 партызан вялі па расстрэл. Сплеченыя і тугамі, акружаныя лесам штыкоў, параненыя, яны, падтрымліваючы адзін другога, ішлі і спявалі: «Смела, таварышы, у ногу», і калі паставілі ўсіх 14 над вырытай ямай і прапанавалі ім павязкі на вочы—яны адмовіліся»

Адзін за ўсіх сказаў: «Мы паміраем, але бяссмертна наша ідэя, і яна пераможа на усім свеце. Нас заменяць тысячы новых барацьбітоў»

Будучы захвачаны белапаякамі, партызаны ў жудасных пакутах паміралі, трымаючы высока сцяг вызвалення.

Тав. Леўкоў так апісвае тып партызана: «Абадраны, стомлены і галодны, на нагах замест ботаў парцянкі, у правай кішэні абойма патронаў. Партызан спакоен, яго ставяць расстрэльваць, а ен гаворыць: «Другой узнагароды я не чакаю, паміраю за свабоду, за рэвалюцыю, за савецкую уладу».

Белапаякі, адступаючы пад націскам Чырвонай арміі, дэмаралізаваныя барацьбой партызанскіх атрадаў у тыле, варварскі знішчалі артылерыйскім агнём гарады і сёлы Беларусі.

Пасля заняцця гор. Барысава Чырвонай арміяй 25/V—20 года белапаякі адкрылі ўраганны агонь па гораду, выпусціўшы каля 800 6—8-дзюймовых знарадаў. У рэзультате абстрэлу гор. Барысаў быў ператворан у руіны. Звыш 500 грамадзян—мужчын, жанчын і дзяцей—забіта, больш 100 чалавек цяжка ранена і згарэла ў агні. Да 10.000 жыхароў, ратуючыся ад агня, разбегліся па лясах, застаўшыся голымі і галоднымі. Калі што-небудзь у горадзе ўцалела, то толькі дзякуючы самаадданым дзеянням камуністаў і рэўкома горада Барысава.

Перад адыходам з Бабруйска, у ноч на 9 і 10 ліпеня, белапаякі арганізавалі грабеж па гораду. Былі разгромлены ўсе магазіны і крамы, гавары раскрадзены, усе склады, хлявы, таварная станцыя, прыстань і масты былі спалены. Будынкi бабруйскай крэпасці, аблітыя мазутай, гарэлі 4—5 дзён. Фабрыкі і заводы ў большай сваёй частцы былі або ўзарваны або спалены белапаякамі. Белапаякі пагналі з сабой жывёлу і падводы, бязлітасна расстрэльваючы мясцовых жыхароў.

У Слуцку перад адыходам белапаякі спалілі значную частку горада, суправаджаючы гэта бязлітасным грабёжам. Яны забіралі ўсе, што пападала ім пад руку: жывёлу, адзенне, абутак, грошы і т. д. У павеце згарэла 1462 будынкi з усім хатнім дабром. Забрана і ўгнана 1820 коней, 2716 кароў, 1196 свіней, 2906 авечак. Забітых налічвалася 35 чалавек. Мястэчка Урэчча, Слуцкага павету, перад адыходам белапаякаў на працягу некалькіх сутак падвяргалася грабёжу. У апошні-ж дзень быў падпален кожны трэці дом. Пажарную каманду, прабаваўшую тушыць агонь, пад пагрозай зніштажэння палякі вымусілі сныніць барацьбу з агнём.

Звар'яцелае, раздзетае да-гала насельніцтва, уцякала у лес, дзе на працягу некалькіх дзён вымушана было харчавацца лісцем і травой.

Перад адступленнем з Дзісненскага павету белапаякі ўгналі 50% усіх коней і разарылі ўсю сялянскую гаспадарку. Станцыя Калодзішчы была разграблена і разгромлена белапаякамі. Усе паравозы, абсталяванне вузкакалейкі лесапільнага завода было ўвезена імі. Яны спалілі ўвесь рухомы састаў, усе будынкi, завод, склад і амбары. Асобная падрыўная каманда, рассыпаўшыся па паселішчу, падпальвала будынкi і грабіла. Сцены абкладваліся ўнізе сенам, абліваліся карасінам і падпальваліся.

Перад адыходам з Менска 9—11 ліпеня белапаякі разграмілі горад, спалілі казармы, фабрыкі, госпіталі, узарвалі вакзал. Урадавыя, грамадскія і прыватныя будынкi абліваліся карасінам і падпальваліся.

Горад палаў у агні. У гэты-ж самы час белапаякі, як драпежныя звяры, мітусіліся па вуліцах і завулках горада, учыняючы масавыя грабёжы і гвалты.

Па Захар'еўскай (цяпер Совецкай) вуліцы не засталася ніводнай цэлай вітрыны; грамілі ўсё, нават аптэкі. Выламліваліся дзверы прыватных кватэр і спусташаліся, чыніліся гвалты і здзекі над мірным насельніцтвам.

За перыяд гаспадарання белапольскіх акупантаў Беларусь была зруйнавана і спустошана. Колькасць мужчын, жанчын і дзяцей, пацярпеўшых ад белапольскіх акупантаў, паводле няпоўных даных, толькі па трох паветах і гарадах Беларусі—Бабруйскім, Барысаўскім і Ігуменскім—дасягае 160.547 чалавек. Адных толькі дзяцей па гэтых паветах пацярпела каля 24.489.

Гераічная, самаадданая барацьба Чырвонай арміі палажыла канец сярэдневяковаму варварскаму разгулу белапольскіх акупантаў на Беларусі.

Зруйнаваная, бедная, адсталая Беларусь за 15 год пасля свайго вызвалення ад польскіх акупантаў пры агромнай дапамозе Совецкага саюза ператварылася ў квітнеючую ордэнаносную Совецкую рэспубліку.

Таму святкаванне 15-гадовага юбілея вызвалення Беларусі ад белапалякаў і дзень перадачы рэспубліцы ордэна Леніна з'яўляецца вялікай урачыстасцю для Совецкага саюза.

Найвялікшыя перамогі, атрыманыя працоўнымі Беларусі, з'яўляюцца рэзультатам ленинскага кіраўніцтва ЦК ВКП(б) на чале з вялікім і мудрым правадыром народу—тав. Сталіным.

Гэтыя найвялікшыя перамогі з'яўляюцца таксама рэзультатам напружанай барацьбы працоўных мас Беларусі пад кіраўніцтвам КП(б)Б на чале з лепшым большэвіком-сталінцам тав. Гікало супроць усіх класавых ворагаў і апартуністаў усіх масцей.

Ордэнаносная Совецкая Беларусь, як састаўная частка Совецкага саюза, пільна ахоўваючы граніцы вялікай краіны Саветаў, з'яўляецца несакрушымым фарпостам на граніцы з капіталістычным Захадам.

І калі капіталістычны свет захоча выпрабаваць моцнасць нашых граніц, працоўныя Беларусі сумесна з усімі народамі Совецкага саюза дадуць сакрушальны адпор імперыялістычным разбойнікам.

А. Залесні

(былы старшыня Замір'еўскага
Камітэта партыі)

Замір'еўская партыйная арганізацыя ў барацьбе з нямецкімі і белапольскімі акупантамі

(Успаміны)

11 ліпеня 1935 года спаўняецца пятнаццатая гадавіна вызвалення Беларусі ад белапольскіх акупантаў. 11 ліпеня 1920 г. рабоча-сялянская Чырвоная армія заняла горад Менск.

Пад сакрушальным націскам слаўных часцей Чырвонай арміі за-трашчаў і пачаў развальвацца польскі фронт. Слаўная конніца Варашылава і Будзённага пад непасрэдным і геніяльным кіраўніцтвам тав. Сталіна прымусіла польскія дывізіі пусціцца наўцекі.

Гэта гістарычная дата асабліва памятна рабочым, сялянам і ўсім працоўным Беларусі і ўсяго Савецкага саюза. Вызваленне Беларусі ад белапалякаў гэта—перамога працоўных Беларусі над памешчыкамі і фабрыкантамі, яшчэ адзін руйнуючы ўдар па міжнароднай контр-рэвалюцыі.

Рабочыя і сяляне добра ведаюць, чаго польскія памешчыкі і фабрыканты ішлі ў Беларусь. Яны ішлі, каб забраць назад зямлю, фабрыкі і заводы, заваяваныя працоўнымі ў дні рэвалюцыі; каб вялікія багацці нашай краіны аддаць на разграбленне шакалам польскага і міжнароднага імперыялізма; каб зняволіць рабочых і сялян Беларусі, надзець яромо эксплуатацыі і зрабіць іх халопамі яснавяльможных паноў.

Рабочыя і сяляне Беларусі даведаліся—хто іх прыяцелі і хто ворагі. Яны і зараз не забылі пра час акупацыі белапольскай арміі, калі польская шляхта, распаразаўшыся, распаўлялася з рабочымі і сялянамі, спальвала цэлыя сёлы і вёскі, наладжвала пагромы і расстрэлы.

15 год як рабочы клас і ўсе працоўныя Беларусі скінулі яромо памешчыцкай і капіталістычнай кабалы і гвалту.

15 год працоўныя Савецкай Беларусі пры брацкай дапамозе і падтрыманні працоўных вялікага Савецкага саюза, дзякуючы перамогам нашай слаўнай Чырвонай арміі, геніяльнаму кіраўніцтву большэвіцкай партыі і яе вялікага правадыра тав. Сталіна, пераможна будуюць сацыялізм.

На аснове правільнага правядзення ленінскай нацыянальнай палітыкі пад кіраўніцтвам ЦК ВКП(б) і асабіста т. Сталіна працоўныя Савецкай Беларусі дабіліся велізарнейшых поспехаў у справе пабудовы сацыялізма і забяспечання радаснага культурнага і заможнага жыцця.

За гэтыя 15 год замест маленькіх саматужных заводзікаў, дзе панавала зверская эксплуатацыя рабочых, створаны ўзброеныя навейшай тэхнікай гіганты соцыялістычнай індустрыі з вялікай колькасцю рабочых.

На шырока раскінутых землях, раней належаўшых князям, памешчыкам і кулакам, арганізаваны калгасы, атрымаўшыя зямлю ад пролетарскай дзяржавы ў карыстанне навечна. Калгаснікі ўпэўнены і няўтомна будуюць заможнае, культурнае і радаснае жыццё.

Дасягнуты велізарнейшыя поспехі ў справе развіцця беларускай соцыялістычнай культуры. Калі ў час царызма Беларусь мела некалькі гімназій для дзяцей капіталістаў, памешчыкаў, папоў усіх масцей і кулакоў і сець царкоўна-прыходскіх школ, у якіх адурманьвалі дзяцей рабочых і сялян, выхоўваючы іх у духу рабскага паслушэнства, дык зараз Савецкая Беларусь з'яўляецца краінай сучаснай грамадзянскай з вялікай сесцю вышэйшых, сярэдніх навучальных і культурна-асветных устаноў (кіно, тэатры, клубы, дамы соцыяльнай культуры і т. д.).

За 15 год, што прайшлі з таго часу, як Чырвоная армія ачысціла савецкую зямлю ад белапольскіх акупантаў, Беларусь узнялася з бяздоння разрухі і разбурэння на нябачаную вышыню гаспадарчага і культурнага росквіту.

Працаю і гераізмам свайго народу, воляй і геніяльным кіраўніцтвам большэвіцкай партыі Беларусь ператворана зараз у квітнеючую краіну, у адну з перадавых рэспублік нашага вялікага Савецкага саюза.

Усе працоўныя з вялікім гонарам і радасцю падводзяць вынікі свайго дасягненням, заваяваным на працягу гэтых 15 год. Дасягненні гэтыя адзначаны ўрадам Савецкага саюза, які за поспехі ў справе соцыялістычнага будаўніцтва ўручыў БССР вышэйшую ўзнагароду — ордэн Леніна. Дасягненні гэтыя атрыманы пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі, яе кіраўніка і любімага правадыра сусветнага пролетарыята тав. Сталіна, пад кіраўніцтвам ЦК КП(б)Б і яе кіраўніка тав. Гікало.

Перамогі над белапольскімі акупантамі і контррэвалюцыйнымі інтэрвентамі дасягнуты цаной агромнейшых афяр. Працоўныя Савецкай Беларусі добра памятаюць недалёкае мінулае, калі тысячы і дзесяткі тысяч рабочых і сялян пралівалі сваю кроў, аддавалі сваё жыццё на фронтах вайны, у дрымучых лясах у партызанскай барацьбе з нямецкімі інтэрвентамі і белапольскімі акупантамі. Тысячы замучаных і пакалечаных у засценках дэфензівы, расстрэленых, павешаных, загнуўшых ад холаду і голаду застануцца для нас назаўсёды помнікам гераічнай пераможнай барацьбы. Тысячы сёл, вёсак, рабочых кварталаў знішчаны былі азверэлымі бандамі акупантаў. Рабочыя і сяляне Беларусі адчулі на сабе ўвесь цяжар прыгнечання і помсты памешчыкаў і фабрыкантаў, выгнанных са сваіх насаджаных глезд.

Кабалу і знявагу, кроў і слёзы, прымус і пагромы — вось што прынеслі акупанты на Беларусь, вось што нясуць імперыялістычныя заваявальнікі ўсюды, дзе ступіць іх крывавае бот.

Працоўныя Савецкай Беларусі добра ведаюць гэта на ўласным вопыце і жорсткім лёсе сваіх братаў з Заходняй Беларусі, якія знаходзяцца пад ярмом польскага панавання. Рабочыя і сяляне Заходняй Беларусі, цягнушы жабрацкае існаванне, пазбаўлены ўсякіх палітычных правоў, прыдушаны нечуваным нацыянальным ўціскам. Бізун і куля — вось метады кіравання ў гэтай краіне жудаснай галечы; «хлоп» і

«пся кр'ў»—вось мова, якою паны размаўляюць з беларускімі рабочымі і сялянамі.

Германскія і польскія фашысты выношваюць план новага паходу на Савецкую Беларусь. Яны мараць аб зняволенні беларускіх рабочых і сялян, аб новай крыві і мучэннях народу.

Працоўныя Савецкай Беларусі з усімі працоўнымі Савецкага саюза дадуць належны адпор кожнаму, хто пасягне на іх бацькаўшчыну.

У пятнаццатую гадавіну вызвалення ад белапалякаў, калі ўсе працоўныя Савецкай Беларусі падводзяць вынікі дасягненням у сацыялістычным будаўніцтве і ўспамінаюць аб слаўнай барацьбе партызанскіх атрадаў і часцей Чырвонай арміі з белапольскімі акупантамі, мне, як яе ўдзельніку, хочацца падзяліцца ўспамінамі аб паасобных баявых эпізодах.

Зруйнованы вакзал ст. Койданава ў час белапольскай акупацыі.

У пачатку красавіка 1918 г., прыехаўшы ў Сноўскую воласць, Новагрудскага павету, я пачаў шукаць сувязі з мясцовымі таварышамі—партызанамі, большэвікамі. Неўзабаве мне ўдалося звязацца з тав. Валодзька І. І., які трымаў сувязь з менскай партарганізацыяй праз тав. Славінскага, і многімі іншымі таварышамі.

К часу майго знаёмства з тав. Валодзька ў радзе месц былі ўжо арганізаваны партыйныя ячэйкі, ажывілася прапагандысцкая работа сярод рабочых чыгункі, маёнткаў і сялян. Перад намі паўстала задача—стварыць цэнтр мясцовай падпольнай арганізацыі для кіраўніцтва работай партыйных ячэек.

У маі 1918 года па прапанове тав. Валодзька быў створан «Замір'еўскі падраённы камітэт партыі», у склад якога ўвайшлі тт. Валодзька І. І., Залескі А. К., Лабаноўскі П. А., Валодзька Ф. І. і Жук А. Камітэт кіраваў нізавымі партыйнымі арганізацыямі ўсіх валасцей Новагрудскага павету, Клецкай і Ланьскай вол., горада Несвіжа, Ступкага павету, замір'еўскага чыгуначнага дэпо і рабочых чыгункі ўчастку Столбцы—Баранавічы. Цэнтрам свайго прабывання камітэт абраў чыгуначную станцыю Замір'е, як найбольш выгаднае

месца для наладжвання сувязі з Менскам і навакольным асяроддзем чыгуначных, а таксама сельскагаспадарчых рабочых бліжэйшых княжых і памешчыцкіх маёнткаў. Праз кароткі час Новагрудскі павет і частка Слуцкага пакрыліся сетццю нізавых партыйных ячэек. Так, напрыклад, арганізавалася ячэйка на станцыі Замір'е, куды ўваходзілі Валодзька І. І., Жук А., Кудзін І., Кузоўнікаў, Гірэй, Касмовіч і інш. У ячэйкі сёл Ліпа і Баяры ўваходзілі Залескі А. К., Лабаноўскі П. А., Булгак М. І., Залескі Ф. К. і іншыя. У ячэйку мястэчка Гарадзея ўваходзілі Зелікаў, Раманоўскі і інш. Ячэйкі створаны былі таксама ў Пагарэльцах, Сімакове, Жуховічах, Астраўках, Далматаўшчыне, Студзёнках, Міры, Несвіжы, Клецку, Еськовічах, Чэрніхаве.

Камітэт размеркаваў абавязкі сваіх членаў. На тав. Валодзька І. І. была ўскладзена работа па сувязі і транспартаванні зброі і літаратуры, што ён паспяхова выконваў, працуючы на ст. Замір'е тэлеграфістам. На тав. Залескага А. К. была ўскладзена ваенная работа—арганізацыя і кіраўніцтва партызанскімі атрадамі, збор і хаванне зброі. Тав. Лабаноўскі П. А. наладжваў і вёў агітацыю і прапаганду. Таварышам Валодзька Ф. І. і Жук А. даваліся паасобныя даручэнні.

Першачарговай задачай падпольнага Падраённага Камітэта было шырокае правядзенне прапаганды і агітацыі. Неабходна было правільна растлумачыць шырокім масам рабочых і сялян сутнасць палітыкі большэвіцкай партыі, падзеі ў РСФСР, выкрыць палітыку буржуазных і згодніцкіх партый і ролю нямецкіх інтэрвентаў, каб мабілізаваць масы на барацьбу за савецкую ўладу, за дыктатуру пролетарыята.

Спачатку прыходзілася наладжваць тайныя сходы, на якія пасылаліся таварышы, незнаёмыя для насельніцтва данай мясцовасці. Калі-ж да нас пачалі прымыкаць больш шырокія колы рабочых і сялян, то агітацыю павялі мы вальней.

Аднойчы ў базарны дзень мне давялося выступіць у мястэчку Сноў на пляцы непадалёк ад камендатуры. Праўда, зацея была рызыкаўнай, але на мітынг было тады 12 членаў партыі, якія арганізавалі маю ахову. Маю трыбуну (воз селяніна) у тры шчыльныя колы акружылі спачуваючыя нам таварышы. Прамова прыцягнула тысячы быўшых на рынку сялян, якія стараліся паслухаць, што гаворыць большэвік. І трэба было бачыць здзіўленне і абурэнне нямецкага каменданта, калі ён прыбег на рынак і на ўласныя вочы ўбачыў, як большэвік заваёўвае масу сваёй агітацыяй. Салдаты каменданта не палічылі патрэбным выканаць яго загад аб маім арышце. Бачачы ваяўнічы настрой шматлюднага натоўпу, сам ён страляць не адважыўся, хоць і прыбег з рэвальверам у руках.

Быў і такі выпадак. Памёр член партыі замір'еўскай ячэйкі т. Гунько І. А. Партыйная ячэйка парашыла пахаваць яго, як камуніста, выкарыстаўшы яго пахаванне для агітацыі супроць інтэрвентаў. Пачаліся перагаворы з маткаю нябожчыка. Але колькі яе ні ўгаварвалі, яна не згадзілася хаваць сына без папа. Прышлося фармальна з ёю згадзіцца. Аднак па навакольных вёсках і маёнтках пашыраліся чуткі, што тав. Гунько, як партыец, будзе пахаваны без папа і па-камуністычнаму. К часу пахавання сабралася многа рабочых і сялян. Запрасілі і папа з крыжам і з харугвамі. Але як толькі пачалі выносіць цела, ля гроба ўзвіліся чырвоныя сцягі з большэвіцкімі лозунгамі, заграў духавы аркестр пад кіраўніцтвам члена партыі т. Зелікава. Бачачы такую абстаноўку, поп зараз-жа пакінуў нябожчыка і забараніў званаару біць у званы. Парт'ячэйка бліскуча выка-

рыстала гэты выпадак. Пасля выступлення прамоўцаў-большэвікоў настрой прысутных быў настолькі ўзрушаны, што яны гатовы былі зараз-жа граміць нямецкую камендантуру, забіраць маёнткі.

Вялікую работу правёў падпольны камітэт у галіне распаўсюджвання камуністычнай літаратуры, якая часткова дастаўлялася т. Наза-рэнка В., які спецыяльна працаваў па дастаўцы літаратуры менскаму камітэту са Смаленска, дзе яна друкавалася на рускай, лўрэйскай, польскай і іншых мовах. Частку літаратуры дастаўляла з Менска т. Заводнік А., якая ў той час працавала па распаўсюджанню друку ў камітэце на Школьнай вуліцы № 6. Трэба сказаць, што як газеты, так і брашурны зачытваліся насельніцтвам, што называецца, да дзірака.

Наша агітацыя знаходзіла сабе вельмі пладзівую глебу і добра прывіталася сярод рабочых і сялян. Ілюзіі аб тым, што немцы хутка навядуць парадак і не дадуць сялян у крыўду памешчыкам, хутка рассяліся.

Былі ўведзены ўсемагчымыя шматлікія падаткі і канфіскацыі, ад якіх цяжкі беднякі і сярэдніякі. Хто не мог выканаць устаноўленага падатку, пасылаўся на прымусовую працу ў канцэнтрацыйныя лагеры, вайсковыя часці і на работы па аднаўленню памешчыцкіх маёнткаў.

Нямецкія акупанты адкрыта грабілі бядняцка-сярадняцкае насельніцтва вёскі, падтрымлівалі і ахоўвалі памешчыкаў і фабрыкантаў, якія з прыходам немцаў, вярнуліся на свае старыя месцы.

Аднавіўшы сваю гаспадарку, многія памешчыкі абавязвалі сялян адпрацаваць пэўную колькасць дзен нібы за забраную ў 1917 годзе маёмасць.

Настрой сялян усё больш і больш рэвалюцыянізаваўся. Пачаліся адкрытыя выступленні супроць нямецкіх акупантаў.

У лістападзе 1918 года адбыліся два ўзброеныя паўстанні сялян вёсак Ужанка і Сімакова, Гарадзёйскай воласці. Паўстанне ў вёсцы Сімакова было зараз-жа падаўлена, многія ўдзельнікі арыштаваны і расстраляны. Сяляне-ж вёскі Ужанка адбілі жывёлу, якую немцы збіраліся вывезці ў Германію.

На ўсе падобныя выступленні немцы пачалі адказваць жорсткімі расправамі. Нямецкія жандары наладжвалі павальныя вобыскі цэлых вёсак. Памятаю, як мне аднойчы давялося трапіць у перапалку пры вобыску ў вёсцы Баяры, Сноўскай воласці. Раніцою вёска раптам акружана была двума ротамі нямецкіх салдат, ланцуг якіх рассяпаўся па вуліцы. Нікога ні з двара, ні ў двор не прапускалі. Пачаліся вобыскі. А ў мяне ў гэтай вёсцы было да 30 чалавек партызан, многа зброі і патронаў. Вобыск праводзілі так уважліва, што заняліся нават раскопкамі. Справа не абышлася без афяр. Забілі аднаго селяніна, які супраціўляўся вобыску, а сям'ю Раманоўскіх, у якіх на гародзе знайшлі захапаную зброю, цалкам арыштавалі. Пачаліся публічныя расстрэлы зачыншчыкаў. Аднаго з жыхароў вёскі Сімакова нямецкія жандары расстралялі публічна ўдзень непадалёк ад станцыі.

Падпольны партыйны камітэт разгарнуў вялікую агітацыйную работу сярод нямецкіх салдат. Пачалі з літаратуры і адозваў на нямецкай мове. У першы час яе баяліся раздаваць нямецкім салдатам, і падкідвалі. Член нашай партыйнай арганізацыі чыгуначнік Жук А. прымяняў цікавую тэхніку распаўсюджвання камуністычнай літаратуры сярод нямецкіх салдат. Ён зварочваў яе ў скрутак і накладваў у кошык. Стоячы на выхадной стрэлцы, ён браў у адну руку зялёны

сiгнал, а другою кiдаў скруткі ў вокны вагонаў з праходзячымі нямецкімі эшалонамі.

Агiтацыя хутка дала свае вынікі. Цэлыя вайсковыя спалучэнні нямецкіх салдат адмаўляліся ехаць на заходні фронт, выконваць загады афiцэраў.

У чэрвені 1918 года падпольны камiтэт падрабязна прааналiзаваў палiтычную ciтуацыю, каб намецiць план далейшай работы. Нямецкія акупанты адчувалi сябе на тэрыторыі акупаванай Беларусі не зусiм надзейна. Разлажэнне акупацыйнай армii было зусiм вiдавочным, i асаблiва ўзмацнiлася пасля паражэння нямецкай армii на захадзе. З другога боку, усё больш i больш нарастаў рэвалюцыйны настрой рабочых i сялян Беларусі.

Гераiчная i пераможная барацьба рабочага класа i працоўнага сялянства Совецкай Расii са шматлікімі контррэвалюцыйнымі бандамі яшчэ больш натхняла рабочых i сялян Беларусі на барацьбу за сваё вызваленне, за ўладу саветаў.

У лiпені 1918 года склікана была падпольная партыйная канферэнцыя Замiр'еўскай арганiзацыі. Канферэнцыя адбывалася ў вёсцы Дальняя Гарадзея ў гумне аднаго таварыша члена партыі. Канферэнцыя абгаварыла пытанні аб мiжнародным становiшчы, аб становiшчы ў Совецкай Расii, а таксама аб арганiзацыі партызанскіх атрадаў, закупцы зброі i падрыхтоўцы к захопу ўлады.

Ад Менскага камiтэта прысутнiчаў на канферэнцыі тав. Крыніцкі (Бампi), які зрабiў даклад па першаму пытанню. Канферэнцыя прыняла рад практычных рашэнняў, па абвестцы дня. Замiр'еўская арганiзацыя абавязвалася наладзiць дастаўку зброі ў Менск у распараджэнне Менскага камiтэта партыі.

Пасля канферэнцыі мы многа ўвагі ўдзялiлі арганiзацыі партызанскіх атрадаў. Для большай аперацыйнасцi дагаварыліся аб структуры атрадаў. Пярвiчная арганiзацыя—гэта сельскі атрад, які разбiваецца на роты, узводы i аддзяленні, а агульнае кiраўнiцтва партызанскімі атрадамі ўскладаецца на валасны штаб. Ужо праз некалькi дзён пасля партыйнай канферэнцыі партызанскі атрад з 800 чал. пад маім агульным кiраўнiцтвам арганiзаваўся ў Сноўскай воласцi. У Мiры пад кiраўнiцтвам т. Вайтовiча атрад налiчваў 45 чалавек. У Чэрнiхаўскай воласцi ў атрадзе т. Якубовiча было 120 чалавек. У Ланьскай воласцi ў т. Олешкевiча— 100 чалавек. Партызанскія атрады арганiзаваны былі таксама ў Замiр'і, Несвiжы, Клецку, Ярэмiцкай, Тураўскай i iншых валасцях.

Узбраенне атрадаў не прадстаўляла труднасцi. Праз увесь Новапрудскі павет праходзiў руска-германскі фронт. Старая руская армiя пакiнула пасля сябе многа зброі, якою ў вялiкай колькасцi запаслося мясцовае насельнiцтва. Усе партызанскія атрады былі ў дастатковай колькасцi забяспечаны вiнтоўкамі, патронамі, гранатамі i нават кулямётамі. Акрамя ўзбраення, у распараджэнні падпольнага камiтэта былі запасныя склады зброі. Па распараджэнню менскага падпольнага камiтэта партыі Замiр'еўскі камiтэт павiнен быў дастаўляць зброю ў Менск для узбраення арганiзсмага там партызанскага батальёна з рабочых. Дастаўку зброі з Замiр'я ў Менск арганiзавалі праз Валодзька Ф. I., які яшчэ раней быў спецыяльна прыстроены ў краму-вагон загадчыкам. У гэтым вагоне пад выглядам прадуктаў было перавезена ў Менск многа зброі ў скрынках. Калi трэба было даставiць у Менск партыю зброі, прадстаўнiк менскага камiтэта

тав. Славінскі тэлеграфавалі тав. Валодзька І. І. па раней умоўленаму паролу: «прысылайце бульбу».

Настроі чыгуначнікаў, рабочых памешчыцкіх маёнткаў, сялян беднякоў і сярэднякоў к гэтаму часу былі вельмі рэволюцыйнымі і баявымі. Ад многіх можна было пачуць: «Калі пачнем?». Чыгуначныя рабочыя былой Александраўскай дарогі ўчастку Менск—Баранавічы—Сіняўка падалі пісьмовы пратэст нямецкаму камандванню. У пратэсце ўказвалася на факты псавання і знішчэння чыгуначнага транспарта, на своевольны захват нямецкім камандваннем і салдатамі харчавання і маемасці сялян і ставілася патрабаванне вываду акупацыйных войск з Беларусі. Задача падпольнага камітэта заключалася ў тым, каб накіраваць гэты рэволюцыйны баявы настрой у пэўнае русло. Мы стрымлівалі масы ад паасобных узброеных выступленняў, на што правакавалі земскія і валасныя ўправы, дзе сядзелі агенты нямецкіх акупантаў і памешчыкаў.

Згодніцкія і меншавіцкія буржуазна-нацыяналістычныя партыі канчаткова дыскрэдытавалі сябе ў вачах рабочых і сялян, як прамыя падсобнікі нямецкіх акупантаў, як агенты беларускіх фабрыкантаў і памешчыкаў. Ніякага ўплыву на масы рабочых і сялян яны не мелі. Супроць іх пайшла нават значная частка інтэлігенцыі, якая стала на бок большэвікоў.

Гэтыя дробна-буржуазныя партыі дапамаглі нямецкім акупантам, беларускай буржуазіі змагацца з працоўнымі масамі Беларусі. Так, у пачатку верасня 1918 года сяляне Ярэміцкай воласці сабраліся ў мястэчку Турэц на рынак. Член партыі Замір'еўскай арганізацыі т. Грамыка выкарыстаў вялікі збор сялян і адкрыў мітынг. У сваёй прамове ён абрысаваў палітычнае становішча, ролю акупантаў і згодніцкіх партый, якія праводзілі сваю здрадніцкую работу пры немцах. Усе прысутныя падтрымалі т. Грамыку. Але вось з'яўляецца на трыбуне эсэр Янушэнкаў—былы царскі штабс-капітан. Адрэкамэндаваўшыся прадстаўніком беларускай народнай рады, гэты контррэволюцыянер пачаў гаварыць аб сіле нямецкай арміі, аб арганізацыі народнага беларускага ўрада і заклікаў прысутных выступаць супроць большэвікоў, як супроць злейшых ворагаў беларускага народу. Сяляне асвісталі яго і прагналі з трыбуны. Пасля гэтага Янушэнкаў адправіўся да нямецкага каменданта, з дапамогай якога мітынг быў разогнаны і многія з яго ўдзельнікаў расстраляны.

15 ліпеня 1918 г. ў Менску на Паліцэйскай вуліцы адбылася падпольная канферэнцыя, на якой былі прадстаўнікі ад 75 вясковых арганізацый: Новагрудскай, Ігуменскай, Барысаўскай, Ошмянскай і інш. Робатай канферэнцыі кіравалі тт. Славінскі, Райцэс, Ходаш. Канферэнцыя разгледзела тры пытанні: аб палітычным моманце, арганізацыйным пытанні і даклады з месц. Пасля абгаварэння абвесткі дня вырашана было скласці адозву да насельніцтва, з заклікам змагацца за ўладу саветаў, а таксама прынята структура нізавых партыйных арганізацый (сяло, воласць, павет, цэнтр), якія, акрамя вядзення чыста партыйнай работы, павінны былі стаць цэнтрамі кіраўніцтва ўзброенымі партызанскімі атрадамі і баявымі дружынамі. На гэтай канферэнцыі ад Замір'еўскай арганізацыі прысутнічалі я і тав. Валодзька І. І.

У кастрычніку 1918 года атрымаліся звесткі аб рэволюцыйных дэманстрацыях германскіх рабочых у Берліне і іншых нямецкіх гарадах.

Пачатак рэволюцыйных выступленняў рабочых у Германіі моцна

перапалохаў мясцовую беларускую контррэвалюцыю. Аб'явіўся «новаяўлены беларус» генерал Кандратовіч, які ўзяў на сябе фармаванне контррэвалюцыйнай арміі. У Менску і іншых гарадах Беларусі з'явілася многа афіцэраў старой арміі ў форме і пагонах. Пачалі ўзмоцнена з'яўляцца княскія і памешчыцкія сыны ў маёнткі князёў Радзівілаў, Святаполка Мірскага, памешчыкаў Гартынгаў, Абуховічаў і інш.

Замір'еўскі падраённы падпольны камітэт партыі парашыў склікаць падпольную партыйную канферэнцыю для абгаварэння становішча і плана далейшых дзеянняў.

У першых лічбах лістапада 1918 года ў вёсцы Дальняя Гарадзея, у доме Позняка Максіма адбылася 3-я канферэнцыя падпольных партыйных арганізацый Замір'еўскага падраёна. З'явілася на канферэнцыю 35 прадстаўнікоў з арганізацый Снові, Міра, Замір'я, Клецка, Несвіжа і Лані. Камітэт усклаў кіраўніцтва канферэнцыі на мяне. Тав. Валодзька І. І. на канферэнцыі не прысутнічаў, бо нямецкі камендант аддаў загад аб яго арышце, і яму прыходзілася хавацца. Канферэнцыя абгаварвала пытанні ўзаемаадносін з нямецкім камандаваннем і салдатамі з прычыны наспяваючых рэвалюцыйных падзей у Германіі, аб захваце ўлады і ліквідацыі памешчыцкіх земскіх упраў, аб канфіскацыі маёнткаў і затрыманні вывазу германцамі з Украіны і Беларусі маемасці і харчавання. Канферэнцыя распрацавала план па ўсіх гэтых пытаннях. Было вырашана яшчэ больш узмацніць агітацыю і прапаганду сярод нямецкіх салдат. Намечаны былі таварышы, якія павінны былі скласці валасныя рэўкомы, захапіць уладу і разagnaць земскія ўправы. Зацверджан спіс камісараў маёнткаў і інструкцыя камісарам аб парадку аховы маемасці.

Інструкцыя гэта захавалася ў архівах і прыводзіцца поўнасю:

ІНСТРУКЦЫЯ

камісарам маёнткаў аб парадку аховы даручанай ім маемасці.

§ 1.

Для аховы і цэласці ўсяго хлеба ў гумнах, свірнах і іншай маемасці маёнтка ўстанаўляюцца караульныя вартавыя пасты па колькасці, якую знойдзе патрэбным камісар маёнтка.

§ 2.

Уся маемасць паступае пад ахову камісара і належнага вясковага камітэта, якія і нясуць адпаведную адказнасць за цэласць яе.

§ 3.

Чыны караула без супярэчання выконваюць усе распараджэнні, якія даюцца камісарам і датычаць аховы маемасці данага маёнтка.

§ 4.

У выпадку знішчэння агнём або наогул па якому-небудзь выпадку ўсёй або часткі маемасці данага маёнтка, камісар і адпаведны караул падлягаюць суду народнага трыбунала.

§ 5.

Па атрыманні распараджэння ад Падраённага камітэта праз валасны камітэт аб заняцці маёнтка Камісар, атрымаўшы адпаведную колькасць людзей для аховы, накіроўваецца ва ўказаны яму маёнтак або фальварак.

§ 6.

Камісар адводзіць з наяўных у маёнтку кватэр адно памяшканне для караўлі.

§ 7.

Снабжэнне караўлі і забяспечанне матар'ялам асвятлення адносіцца на сродкі маёнтка.

§ 8.

Усякая прадажа і купля, адзначаная ў § 7, павінна праводзіцца толькі з ведама Падраённага камітэта.

§ 9.

Харчаванне людзей караўльнай каманды прадуктамі праводзіцца распараджэннем Падраённага камітэта.

§ 10.

Увесь хлеб і фураж, што акажацца ў свірнях, павінен быць апакаваны і захаваны ў цэласці.

* * *

Праз некалькі дзён пасля падпольнай канферэнцыі прыступлена было да выбараў на агульных сельскіх сходах першых органаў савецкай улады—вясковых камітэтаў, саветаў. Адрозна частка насельніцтва баялася ісці на такія сходы, але камітэт накіраваў у вёскі ўсе свае сілы, што вельмі хутка дало станоўчыя вынікі.

Найперш узялі Сноўскую воласць, дзе кіраўніцтва работай было ўскладзена на мяне і тав. Лабаноўскага П. А. 11 лістапада 1918 года ў вёсцы Ліна за сем кілометраў ад цэнтру воласці мы склікалі поўналегальны валасны зезд прадстаўнікоў сельскіх камітэтаў. На зезд з'явілася чалавек 120. Ахоўваў зезд партызанскі атрад. Настрой быў баявы. Адрозна паўстала пытанне аб захваце ўлады і стварэнні рэвалюцыйнага камітэта Сноўскай воласці. На наступны-ж дзень, згодна нашым указанням, у мястэчка з'явілася каля 300 партызан з замаскаванай зброяй. Рэвалюцыйны камітэт у складзе Залескага А. К., Лабаноўскага П. А., Грыца, Хамко і інш. з'явіўся ў памяшканне сноўскай земскай валасной управы, прад'явіў пратакол зезда сельскіх камітэтаў і прапанаваў старшыні ўправы Антановічу зараз-жа здаць справы і ўступіць месца рэвалюцыйнаму камітэту. Старшыня і сакратар земскай управы заявілі, што яны з намі вусна размаўляць не будуць. Тады т. Грыц, які быў вылучан сакратаром рэўкома, напісаў у двух экзэмплярах запіску, у якой указвалася, што прадстаўнікі земскай управы самазванцы, стаўленікі нямецкіх акупантаў, слугі памешчыкаў і павінны зараз-жа здаць усе справы, маючы і ўступіць уладу законнаму Рэвалюцыйнаму камітэту органу савецкай улады. Такая напера ўручана была пад распіску сакратару ўправы Хона Яўно. Прачытаўшы і параіўшыся між сабою, яны тут-жа даюць пісьмовы адказ, што, як прадстаўнікі ўлады часовага ўрада, не могуць уступіць улады да мінавання тэрміну паўнамоцтва і што ўсімі наяўнымі сіламі будуць абараняць. Я тут-жа прапанаваў тав. Грыцу напісаць ультыматум з указаннем, каб яны зараз-жа здалі ўладу.

У той-жа час адзін з начальнікаў партызанскіх атрадаў паведамляе, што атрад партызан раззброіў паліцыю мястэчка і што начальнік і міліцыя разбегліся. Бачачы такое становішча, яны пісьмова згаджаюцца перадаць справы і ўступіць уладу.

Позна ноччу мы правялі паседжанне Рэволюцыйнага камітэта і арганізавалі надзвычайную камісію, на чале якой паставілі матроса члена партыі тав. Хамко. У распараджэнне Ч. К. далі 50 узброеных партызан, якіх афіцыйна назвалі атрадам па ахове рэволюцыйнага парадку. Устанавілі і форму—чырвоная павязка на левай руцэ; узбраенне рэвольвер, карабін, у кішэнях бомбы. Размеркавалі абавязкі між членамі Рэволюцыйнага камітэта. Паколькі не ведалі добра структуры рэўкомаў РСФСР, то стварылі аддзелы, на чале якіх сталі народныя камісары: ваенны, харчавання, зямельных і лясных спраў і т. д.

Каб абвясціць насельніцтва аб арганізацыі новай, савецкай улады і аб яе палітычным упарадкаванні, парашылі выпусціць дэкларацыю ў форме шырокай адозвы. У дэкларацыі паведамлялася аб арганізацыі, мэтах і задачах савецкай улады ў Сноўскай воласці, якая аб'яўлялася састаўною часткай РСФСР, нямецкай акупацыйнай арміі прапанаваўся зараз-жа ачысціць межы Сноўскай воласці і ўсёй Беларусі, насельніцтва заклікалася да абароны савецкай улады і захавання рэволюцыйнага парадку.

На другі дзень па мястэчку Сноў і ўсіх вёсках воласці разаслана была гэта адозва і пастанова Рэволюцыйнага камітэта, у якіх паведамлялася аб звяржэнні земскай управы і прыводзіўся спіс членаў рэўкома. На вуліцах з'явіліся ўзброеныя атрады з чырвонымі павязкамі на руках. Над будынкам развіваўся чырвоны сцяг.

Убачыўшы такі малюнак, нямецкае камандванне прышло ў ярасць. Было аддана распараджэнне нямецкім салдатам арыштаваць увесь атрад і рэволюцыйны камітэт. Нам данеслі, што на вуліцы пачалася барацьба. Партызаны не здаваліся і выступалі супроць немцаў вельмі рашуча. Пасланыя намі таварышы заявілі камандванню і салдатам, што, калі немцы не спыняць свае спробы арыштаваць партызан і рэволюцыйны камітэт, то зараз-жа пачнецца ўзброенае паўстанне ва ўсіх валасцях Новагрудскага павету.

Нямецкія салдаты вылучылі дэлегацыю для перагавораў з намі, узгадніўшы патрабаванні з афіцэрамі. Калі яны ўбачылі нашу цвёрдасць і пачулі аб сілах, з якімі мы маем намер абараняць свае заваёвы, то прад'явілі нам такія ўмовы: для падтрымання рэволюцыйнага парадку пакінуць у распараджэнні валаснога рэволюцыйнага камітэта 20 чалавек, узброеных толькі жалоднай зброяй, прычым на наручнай павязцы павінна быць акрамя пячаткі рэволюцыйнага камітэта таксама і пячатка нямецкага каменданта. У гэтым патрабаванні мы катэгарычна адмовілі, і дэлегацыя пашла ні з чым.

Нямецкія каменданты і наогул камандванне ўзмоцнена заняліся прадажай сялянам казённых лясоў, маемасці і пабудоў, што засталіся яшчэ ад старой арміі (наша мясцовасць была яе бліжэйшым тылам). Каб перашкодзіць гэтаму, мы выставілі па ўсіх дарогах воласці атрады, якія затрымлівалі ўсякага, хто вёз купленую ў немцаў маемасць. Як толькі немцы даведаліся аб гэтым, у рэволюцыйны камітэт зараз-жа з'явілася шэсць афіцэраў на чале з камендантам. Трымаючы напалатовае рэвальверы, яны патрабавалі ад нас адмяніць распараджэнне, у праціўным выпадку пагражалі расстрэлам. Я праз іх-жа пераводчыка і пад шасцю дулам рэвальвераў пачаў тлумачыць ім

аб незаконнасці іх патрабавання. У гэты час чалавек 20 партызан з карабінамі ў руках, а некаторыя з гранатамі, абкружылі нямецкіх афіцэраў. Зауважыўшы гэта, яны збавілі тон і фармальна згадзіліся больш не прадаваць маемасці, якая ім не належыць.

Прыкладу Снові паследвала суседняя Чэрніхаўская воласць, дзе пад старшынствам т. Якубовіча арганізаваўся рэволюцыйны камітэт. Крыху пазней была абвешчана савецкая ўлада ў Мірскай, Ярэміцкай і іншых валасцях Новагрудскага павету.

Па маёнтках тых валасцей, дзе была захвачана ўлада, пачалі арганізоўвацца рабочыя камітэты, камісары якіх выганялі памешчыкаў, а іх маёнткі бралі на ўлік. Там-жа, дзе савецкая ўлада яшчэ не была адноўлена, прымаліся меры, каб перашкодзіць абмалоту і вывазу хлеба, а таксама іншых прадуктаў і жывёлы, з тым каб пакінуць іх для Чырвонай арміі, прыход якой чакалі з дня на дзень, для рабочых Ленінграда і Масквы. Калі рабочыя не маглі самі перашкодзіць гэтаму, то ў дапамогу ім пасылаліся атрады партызан. Гэтую работу мы правялі з поспехам, захаваўшы для Чырвонай арміі і рабочых прамысловых цэнтраў многа тысяч тон хлеба, мяса і іншых прадуктаў.

У лістападзе 1918 года, пасля таго, як у Германіі скінулі кайзера і пачалася рэволюцыя, нямецкая армія рыхтавалася да эвакуацыі. Камандванне старалася захапіць і вывезці ў Германію як мага больш маемасці, асабліва прадуктаў.

Падпольны партыйны камітэт даручыў т. Валодзька І. І. пры дапамозе членаў партыі чыгуначнікаў прыняць усе меры к таму, каб перашкодзіць нямецкаму камандванню вывезці якую-б там ні было маемасць і харчаванне. І трэба сказаць, што тав. Валодзька гэта заданне выканаў бліскуча. Працуючы тэлеграфістам на вузлавой станцыі Замір'е, ён, па-першае, быў заўсёды ў курсе ўсіх распараджэнняў нямецкіх камендантаў і, па-другое, меў магчымасць мяняць іх распараджэнні ў нашу карысць пад выглядам памылак перадачы і т. д. Удавалася, напрыклад, пусіць цэлыя саставы з каштоўнымі грузамі замест кірунку Баранавічы—на РСФСР. Псавалі паравозы, стрэлкі, і ўсё з адною мэтай—не даць вывезці каштоўных грузаў. У выніку ўдалося затрымаць дванаццаць паяздоў, грузаных прадуктамі.

Мы атрымалі распараджэнне ад Менскага камітэта партыі—накіраваць атрады партызан у горад Менск, дзе контррэволюцыя пад нацыянальным сцягам пачала мабілізаваць сілы для барацьбы з савецкаю ўладай і Чырвонай арміяй.

Генерал Кандратовіч і Езуітаў арганізавалі нацыянальную контррэволюцыйную армію. Да гэтага трэба дадаць, што ў распараджэнні губернскай земскай управы была ўзброеная сіла—міліцыя, накіраваная супроць большэвікоў. Таму Менскаму камітэту неабходна было проціпаставіць сваю ўзброеную сілу. І вось да менскіх атрадаў узброеных рабочых далучыліся атрады, пасланыя мясцовымі партыйнымі арганізацыямі. Замір'еўскі падраённы камітэт партыі паслаў тт. Гунько І. з вёскі Дальняя Гарадзья, Раманоўскага з вёскі Баяры і іншых у колькасці 20 чалавек.

10 снежня раніцою ў Менск уступіла Чырвоная армія пад кіраўніцтвам тав. Крывашэвіча. К гэтаму часу ў Менску ўжо легальна існавала савецкая ўлада, узначальваемая Менскім гарадскім саветам рабочых дэпутатаў. У распараджэнні Савета былі пад камандваннем т. Славінскага міліцыя, узброеныя атрады рабочых і партызанскія з валасцей. Адскочыўшы ад Менска, нямецкае камандванне ўзрывае чыгуначны мост на станцыі Столбцы праз раку Нёман.

Тав. Валодзька І. І. даведваецца, што немцы маюць намер узарваць чыгуначныя масты на рацэ Ушы каля Замір'я. Падпольны камітэт рашае не дапусціць гэтага. Тав. Валодзька дае распараджэнне машыністу т. Казоўнікаву заваліць паравоз на выхадной стрэлцы ст. Замір'е ў кірунку маста. Казоўнікаў хутка варочаецца і паведамляе, што яму не ўдалося гэтага зрабіць. Тым часам мы даведваемся, што немцы маюць на ўвазе падвезці са ст. Баранавічы выбуховыя матэрыі. Я зараз-жа адпраўляюся ў м. Сноў і даю распараджэнне партызанскаму атраду разбурыць чыгуначны пучок ля раз'езда Хвоева. Атрад з 25 чалавек пры дапамозе чыгуначных рабочых раз'езда Хвоева бліскуча выконвае гэта распараджэнне, разабраўшы за ноч кілометр пучка. У рэзультатае немцы не змаглі падвезці выбуховых матэрыялаў, і мост уцалеў. Былі затрыманы таксама саставы, якія накіроўваліся немцамі з Украіны ў Германію.

Не маючы магчымасці карыстацца чыгуначным транспартам, немцы пешым маршам прадаўжалі свой адыход на Украіну.

Пагранічныя аддзелы «імператарскіх гусар», адыходзячы апошнімі, заняліся грабежніцтвам і здзекам над насельніцтвам. У сяле Хвоева яны ўчынілі цэлы пагром. Невялікі партызанскі атрад быў раззброены. Насельніцтва Хвоева і навакольных вёсак пачало прасіць аб дапамозе. Сноўскі валасны рэволюцыйны камітэт паслаў партызанскі атрад з 200 чалавек, каб прызваць зарваўшыхся грабежнікаў к парадку. Але атрад быў абстраганы кулямётным і ружэйным агнём кавалерыйскага эскадрона, кулямётнай каманды, роты пяхоты і абознікаў. Атрымаўшы такія весткі, рэволюцыйны камітэт кінуў некалькі партызанскіх атрадаў у колькасці каля двух тысяч чалавек пры дзесяці кулямётах, які пасля трохгадзіннага бою раззброіў немцаў. У гэты час часці Чырвонай арміі былі ўжо ў Замір'і. Мы зараз-жа звязаліся з імі. Камандзір 152 палка т. Дзержачоў прыбыў з атрадам на месца. Начальнікі партызанскіх атрадаў настойвалі на тым, каб расстраляць усіх афіцэраў, але камандванне Чырвонай арміі рабіць гэтага не дазволіла. Немцаў адпусцілі, звярнуўшы ім халодную зброю і дазволіўшы забраць забітых.

На гэтым закончылася дзейнасць падпольнага Замір'еўскага камітэта. У далейшым ён быў перабудаван і з'явіўся асновай для Новагрудскага павятовага камітэта партыі.

Пасля адыходу немцаў, 5 студзеня 1919 г. была склікана чацвёртая канферэнцыя Замір'еўскай партыйнай арганізацыі. На гэтай канферэнцыі быў заслухан справаздачны даклад камітэта і вынесена рашэнне перабудаваць арганізацыю: Клецкую, Ланьскую, Гавязнянскую валасныя, а таксама арганізацыю гор. Несвіжа перадаць Слуцкаму павету, а цэнтр Новагрудскай партыйнай арганізацыі перанесці ў горад Новагрудак.

Па прыездзе ў Новагрудак быў папоўнен склад партыйнага камітэта, які ўжо называўся Новагрудскім павятовым камітэтам Комуністычнай партыі большэвікоў Літвы і Беларусі. У камітэт членамі ўвашлі: Залескі А. К., Валодзька І. І., Назарэнка В., Лабаноўскі П. і Вінькоў. Гэтым адкрывалася новая старонка барацьбы Новагрудскай партыйнай арганізацыі з мясцовай контррэволюцыяй і белапалякамі. Быў таксама зацверджан склад Новагрудскага павятовага рэволюцыйнага выканкома, куды ўвашлі Залескі А., Валодзька І., Назарэнка В., Лабаноўскі П., Міскевіч, Вінькоў, Нячай, Лабкоў, Максіменжа і Журко.

20 снежня 1918 года ў Смаленску адбывалася VI паўночна-заходняя абласная канферэнцыя большэвіцкай партыі. Гэта канферэнцыя

была абвешчана Першым з'ездам Комуністычнай партыі большэвікоў Беларусі. Менская губернія замацавалася, як база для развіцця савецкай улады ва ўсёй Беларусі. Быў арганізаван урад Беларусі. Уста-
 навілася сувязь і кіраўніцтва нізавымі савецкімі арганізацыямі.

X Новагрудскі павятовы рэволюцыйны камітэт узяўся за ачыстку павятовых савецкіх устаноў ад эсэраў, памешчыкаў, агентаў Скора-
 падскага і Беларускай контррэволюцыйнай рады. Гэтыя элементы паспелі праскочыць у нашы савецкія органы з адною мэтай—бараць-
 бы супроць савецкай улады. Былі выкрыты і выкінуты: агент гетмана Скорпадскага контррэволюцыянер былы афіцэр Янушэнкаў і буйны памешчык Ясінскі, якія прабраліся ў ваенны камісарыят. Пачысцілі і іншыя ўстановы. Наогул прароблена была вялікая работа па ачыстцы ад класава-варожых элементаў як павятовых, так і валасных устаноў, каб зрабіць гэтыя органы пролетарскай дыктатуры боездольнымі ў барацьбе з контррэволюцыяй за справу рабочага класа.

У 1918-19 гг. Новагрудскі павет прадстаўляў сабою тэрыторыю, удоўж і поперак зрытую акапамі, аблытаную дротам, эканамічна зня-
 сіленую за гады імперыялістычнай вайны і яшчэ больш аслабленую ўсякімі паборамі, якія спаганяліся арміяй германскага імперыялізма.

Маладой, толькі што арганізаванай савецкай уладзе з вялікай труднасцю прыходзілася наводзіць парадак і будаваць эканоміку краіны. Многа намаганняў нам, працаваўшым у Новагрудскім павеце, прыходзілася прыкладаць, каб прыстроіць бежанцаў імперыялістыч-
 най вайны, якія прыязджалі з розных месц РСФСР. Трэба было ім даць жыллё, харчаванне і неабходныя сродкі вытворчасці Асноўнымі крыніцамі, з якіх нам прыходзілася чэрпаць гэтыя харчы і сродкі для бежанцаў і мясцовай разоранай беднаты, былі маёнткі князёў Радзі-
 віла, Святаполка Мірскага, графа Шчэрсоўскага, Крэноўскага, Вержбіцкага, Есінскага і інш. За кошт затрыманай маемасці гэтых яснавяльможных і іншых паноў ствараліся ўмовы для існавання раз-
 громленай беднаты.

Аднак, нядоўга давялося нам займацца мірнай творчаю работай.

Як вядома, у 1918 годзе ўзнікла польская дзяржава. З першых-жа дзён польскія імперыялісты пры натхненні еўрапейскіх імперыялі-
 стычных дзяржаў, і асабліва Францыі, пачалі будаваць планы аб стварэнні вялікай Польшчы «ад мора да мора». Аб Польшчы да Бя-
 рэзіны зусім адкрыта выказваўся польскі буржуазны друк. Сілы на-
 шай Чырвонай арміі на тэрыторыі Беларусі былі малыя. У пунктах, як напрыклад Зельва і Картузская Бяроза, якія пасля немцаў павінны былі перайсці ў нашы рукі, з'явіліся польскія легіянеры. Польскія памешчыкі і кулакі паўсталі на барацьбу за рэалізацыю лозунга, «ад мора да мора», за зварот сваіх маёнткаў, адкуль іх выгналі рабочыя і сяляне Беларусі.

Ужо ў першых чыслах красавіка 1919 года беланпольскія банды пачалі налёты на мясцовасці, дзе існавала савецкая ўлада.

Новагрудскі камітэт партыі атрымаў паведамленне Дзятлавіцкага рэўкома аб тым, што атрад легіянераў з 250 чалавек, узброеных він-
 тоўкамі і гранатамі пры двух кулямётах, пад камандай афіцэраў зна-
 ходзіцца ў мястэчку Жалудок і маюць намер рухацца ў Слонім праз Дзятлава. У Орле Віленскай знаходзіўся атрад кавалерыі, які таксама рухаўся на Слонім. Праз кароткі час былі атрыманы таксама звесткі аб тым, што польскія легіянеры занялі горад Слонім, разагналі ў за-

нятых пунктах мясцовыя саветы, многіх работнікаў арыштавалі і пачалі грабіць насельніцтва, якое падтрымлівала савецкую ўладу.

Паколькі Слоні́мскі павет межаваў з Новагрудскім і легіянеры набліжаліся к станцыі Нова-Ельня, якая знаходзілася ад Новагрудка ўсяго ў 20 клм., Новагрудскі партыйны камітэт прыняў захады да арганізацыі абароны граніц павету. Аб стварыўшымся становішчы былі праінфармаваны штаб дывізіі, які знаходзіўся ў Менску, суседнія з Новагрудскім паветам, а таксама валасныя партыйныя і савецкія арганізацыі Новагрудскага павету. Найбольш уражальным для нас месцам быў участак у напрамку чыгуначнай станцыі Нова-Ельня, што на лініі чыгункі Баранавічы—Вільня. Заняўшы Нова-Ельню, бела-палякі маглі рухацца ў напрамку Новагрудак—Карэлічы—Мір—Столбцы, заняць пераправы праз раку Нёман і, захапіўшы чыгуначную лінію Баранавічы—Менск, адрэзаць размеркаваныя ў гэтым раёне вайсковыя часці.

Сілы, якія былі ў распараджэнні Новагрудскага павятовага выканаўчага камітэта і знаходзіліся ў г. Новагрудку, складаліся з двух караульных рот, узвода кавалерыі пры адпаведным узбраенні.

Па пастанове павятовага камітэта партыі гэтыя сілы і былі кінуты супроць белапалякаў, якія прасоўваліся ў напрамку Новагрудка. Кіраўніцтва аперацыяй было ўскладзена на ваеннага камісара павету, т. Валодзька І. Неўзабаве пасля выступлення часці гэтыя сустрэліся з белапалякамі і пасля ўпартага бою, пад націскам пераважаючых па колькасці сіл, адышлі ад Нова-Ельні, а палякі яе занялі.

15 марта 1919 года павятовы камітэт партыі сабраў сход партыйнага актыва і паставіў на абгаварэнне пытанне: пакінуць г. Новагрудак, ці заставацца ў ім, але ўзяць Нова-Ельню. Было прынята рашэнне ўзяць Нова-Ельню, для чаго мабілізаваць не менш 90% партыйцаў, арганізаваць некалькі атрадаў, з якімі рушыць на Нова-Ельню, і прасіць Менск аб прысылцы дапамогі. Адначасова дана было ўказанне Замір'еўскай, Сноўскай і Мірскай валасным партыйным арганізацыям стварыць атрады для барацьбы з белапалякамі, якія рухаліся ў напрамку Слонім—Баранавічы—Замір'е.

Камандванне ўсімі атрадамі на ўчастку Нова-Ельня было ўскладзена на члена партыі, т. Ефі́мко, намеснікам якога быў прызначаны т. Назарэ́нка. Тав. Ефі́мко атрымаў заданне выбіць палякаў са станцыі Нова-Ельня.

Атрад 17 сакавіка досвіткам выступіў у напрамку станцыі Нова-Ельня, скрываючы свой рух ляснымі дарогамі. 18-га раніцай атрад падышоў на 4 клм ад ст. Нова-Ельня. Камандзір атрада т. Ефі́мко накіраваў т. Назарэ́нка з чатырма байцамі ў разведку. Разведка донесла, што галоўныя сілы палякаў сканцэнтраваны за мястэчкам Нова-Ельня, недалёка ад яго, у былых старых рускіх акопах. Эскадрон кавалерыі, штаб і дапаможныя атрады знаходзіліся ў самым мястэчку Нова-Ельня і часткова распаложаны ў памяшканні тасцінцы. Ад мабілізаванага ў падводны палякамі селяніна даведаліся, што палякі з самага ранку з 18 на 19 сакавіка маюць намер выступіць ў напрамку горада Новагрудка.

Узважыўшы атрыманыя звесткі, т. Ефі́мко парашыў паслаць раней наступлення раніцы адну частку атрада ў абходны рух лесам з поўначы на поўдзень, а другой загадаў следваць прама на Нова-Ельню, акружаючы такім чынам мястэчка з двух бакоў.

Было ўмоўлена, што, дасягнуўшы мястэчка з поўдня, другі атрад павінен кінуць ракету, пасля чаго першы атрад адкрывае ружэйны і кулямётны агонь. Пачуўшы стрэльбу першага атрада, другі атрад павінен весці ўзмоцнены агонь або па адступаючых паляках з Н-Ельні ў напрамку на горад Слонім, або па наступаючаму на Н-Ельню батальёну з боку рускіх старых акопаў. План гэты аказаўся вельмі ўдалым. Тав. Назарэнка добра ўдалося правесці абходны рух і заняць на адлегласці $\frac{1}{2}$ км на ўзлеску подступы да мяст. Н.-Ельні. Заняўшы подступ з паўднёвага боку, было відаць, што палякі сапраўды збіраюцца к паходу на Новагрудак. Вельмі многа было падвод, на якія грузіліся патронныя скрынкі, рассяджваліся па фурманках пяхота, прыбыўшая ў мястэчка. Кавалерысты клапаціліся ля коней; пры разведзеных кастрах кучкамі стаялі і сядзелі польскія салдаты і дапівалі, відавочна, чай. Абстаноўка напамінала спешную запраўку і падрыхтоўку ў паход. Тав. Назарэнка выпусціў сігнальную ракету і не паспеў выпусціць другой, як атрад пад камандай т. Ефімка адкрыў сільны агонь з вінтовак, і кулямётаў. У замяшанні і паніцы падводчыкі сяляне рубілі гужы, пастронкі і вярхамі першымі рушылі з мястэчка, а за імі кінулася і пяхота белапалякаў.

Хутка атрад т. Ефімка ўварваўся ў мястэчка Н.-Ельню, а атрад Назарэнка прадаўжаў страляць і праследваць адступаючых белапалякаў да рэчкі, праз якую каля гадзіны таму назад атрад перапраўляўся. Не давялося бачыць у дзень гэтай рэчкі—у ёй не мала знашло спакою белапалякаў. Калі адступаючыя ўцалеўшыя ўжо ўцяклі, атрад т. Назарэнка павярнуў на м. Н.-Ельню, дзе кулямётная стрэльба не супакойвалася. Ля памяшкання гасцініцы залёг атрад т. Ефімка. Як аказалася, у гасцініцы знаходзіўся штаб і яго ахова. Польскія афіцэры не хацелі здавацца і адчайна адбіваліся з вінтовак і кулямётаў. Па ланцугу пранеслася звестка аб тым, што забіты камандзір атрада Ефімка. Гэтае паведамленне ўразіла ўсіх, але ні на мінуту не пасеяла сумнення ў далейшым поспеху.

Тав. Назарэнка камандванне першым атрадам перадаў т. Вялічка, камандзіру другой караульнай роты, а сам з некалькімі байцамі падпоўз амаль да самых вакон гасцініцы і пачаў кідать у вокны гранаты. Праз некалькі мінут чутна была кулямётная стрэльба толькі нашых кулямётаў, кулямёты палякаў змоўклі. Гэта дало магчымасць байцам падпаўзці да гасцініцы з паўночнага боку, закідаць яе вокны гранатамі і праз кароткі час уварвацца ў памяшканне. Усе, хто застаўся ў жывых, і 8 чалавек афіцэраў былі тут-жа расстраляны. Акрамя мноства вінтовак, былі ўзяты таксама кулямёты. Аперацыяй нашага атрада і гераічнымі ўчынкамі яго байцоў пры яе правядзенні цікавілася потым наша вышэйшае камандванне. Пасля гэтай аперацыі атрад пачаў займаць пазіцыі.

У той час, калі мы вялі барацьбу на гэтым участку ад Замір'еўскага валаснога партыйнага камітэта былі атрыманы звесткі аб тым, што белапалякі кінулі каля 5 эскадронаў кавалерыі колькасцю да 1200 сабел пры некалькіх кулямётах з раёна Сіняўкі ўглыб нашага распалажэння ў напрамку Несвіж—Столбцы, усё з тою-ж мэтай: захапіць пераправы праз раку Нёман і расправіцца з застаўшыміся ў гэтым раёне часцямі Чырвонай арміі і ўзброенымі атрадамі. Па шляху следвання (Клец, Несвіж, Сноў) белапалякі разганялі мясцовыя саветы, расстрэльвалі савецкіх работнікаў, разбуралі гаспадаркі тых сялян, якія спачувалі савецкай уладзе і Чырвонай арміі.

Адначасова з рэйдам гэтага белапольскага атрада ў г. Несвіжы і суседняй з Несвіжам вёсцы Качановічах мясцовая буржуазія, памешчыкі, іх верныя слугі, а таксама кулакі паднялі паўстанне. Частка таварышоў была забіта, сярод іх члены Несвіжскага рэволюцыйнага камітэта—т. Грынблат і Татур, астатнім таварышам прышлося пакінуць горад, і белапольскія паўстанцы захапілі ўладу ў свае рукі. Мы апынуліся ў Новагрудку пры гэтым у вельмі незайздросным становішчы, бо засталіся што называецца ў мяшку, не маючы шляхоў для адступлення.

Памятаю, як тав. Валодзька і я, пасля такіх звестак, усю ноч сядзелі на тэлеграфе ў Новагрудку, аддаючы распараджэнні Замір'еўскай і суседнім з Несвіжам валасным партыйным арганізацыям аб арганізацыі барацьбы з зарваўшайся польскай кавалерыяй і аб падаўленні паўстання ў горадзе Несвіжы. Сіламі мясцовых узброеных атрадаў і з дапамогай прысланых з Менска падмацаванняў (бронепоезды і пяхота), атрады польскай кавалерыі пасля бою ў раёне вёскі Студзенкі прымушаны былі адыйсці ў напрамку Слоніма.

У падаўленні Несвіжскага паўстання рашаючую ролю адыграла Замір'еўская валасная партыйная арганізацыя. Асабліва праявілі сябе, як арганізатары і кіраўнікі падаўлення паўстання, тт. Валодзька Ф. і Жук А. Атрад пад кіраўніцтвам т. Жука, складзены пераважна з членаў партыі Замір'еўскай арганізацыі, узброеных кулямётамі пры дапамозе адной роты разбіў паўстанцаў і аднавіў савецкую ўладу ў Несвіжы і Клецку. Потым Новагрудскі павятовы камітэт партыі адбіваў наступленне белапалякаў на ўчастку Сіняўка, Клецк, Сноў, Ішкольдзь, Новагрудак.

19 мая 1919 г. Замір'е было таксама пакінута часцямі Чырвонай арміі Усе члены партыі ўліліся ў палкі Чырвонай арміі для яе ўмацавання і далейшай барацьбы з белапалякамі, якія прасоўваліся на ўсход. Я са згоды і па даручэнню вышэйшых партыйных органаў пашоў на падпольную работу, каб у занятых белапалякамі пунктах наладзіць работу партыйных арганізацый і партызанскі рух для барацьбы з белапольскімі акупантамі.

Скарыстаўшы цяжкае становішча савецкіх рэспублік, якія вялі барацьбу на шматлікіх франтах з Дзенікіным, калчакоўшчынай, французскімі, японскімі і інш. інтэрвентамі, белапалякі ўжо ў сакавіку 1919 г. захапілі акрамя многіх іншых гарадоў і самы гор. Менск, і лінія фронту прайшла каля Полацка, Барысава, Бабруйска.

Польскія імперыялісты дзейнічалі ў інтарэсах капіталістаў і памешчыкаў, якія ішлі на Беларусь, каб вярнуць сабе заводы і маёнткі, аднавіць эксплуатацыю і прыгон рабочых і сялян Беларусі. Белапалякі выконвалі волю сусветнай буржуазіі, якая імкнулася задушыць маладыя савецкія рэспублікі, як базу сусветнай рэволюцыі. Зараз-жа пасля акупацыі Беларусі ўрад Пілсудскага выдаў загад, у якім гаварылася:

«Уся прыватная ўласнасць, ці то гвалтоўна захопленая, ці выпадкова трапіўшая, павінна быць безадкладна вернута ўласнікам. Уласнікі зямельнай маемасці або іх правамоцныя намеснікі абавязаны да 10 верасня прыняць у сваё ўладанне зямельныя маемасці».

«Агнём і мечам» польскія акупанты праводзілі ў жыццё гэты загад урада Пілсудскага. Для гэтага пасылаліся карныя экспедыцыі, якія зніштажалі непакорлівых, спальвалі цэлыя вёскі, арыштоўвалі, падвяргалі катаванням сотні рабочых і сялян. Расстрэл і павешанне—

такім быў прысуд польскіх паноў. Пагромы, аграбленне, пагалоўнае вырэзванне яўрэйскага насельніцтва былі масавай з'явай.

Я быў ачавідцам гэтых многіх здзекаў белапольскіх катаў над беларускімі рабочымі і сялянамі.) Не гаворачы аб тых, якія былі заподозраны ў камунізме або ў спачуванні яму, уся моладзь падвяргалася пагалоўным катаванням у засценках дэфензівы. Так, напрыклад, у вёсках Баяры і Ліпа, Сноўскай воласці, Новапрудскага павету, усю моладзь, якая сабралася на свята, арыштавалі, адправілі ў Баранавічы, дзе падверглі розным катаванням за тое, што насельніцтва гэтых вёсак было рэвалюцыйнае. За малейшае падазрэнне ў рэвалюцыйным руху, або невыкананне загаду белапольскага жонду, белапольскія жан-

Партызанскі атрад на Беларусі пры польскай акупацыі 1919—20 гг.

дары шляхам падпалу зніштажалі цэлыя вёскі, расстрэльвалі кожнага дзесятага з выстраеных у шарэнгу жыхароў вёскі. Паўсямесна лютаваў белы жудасны тэрор, уведзены азвярэлымі белапольскімі катамі, на дапамогу якім прышла буржуазія ўсіх нацыянальнасцей. Рабочыя і сяляне Беларусі добра ўразумелі, хто іх прыяцелі і хто ворагі, і па закліку камуністычнай партыі, якая ў той час пайшла ў глыбокае падполле, пачалі ўзнімацца на барацьбу супроць белапольскіх акупантаў, супроць капіталістаў і памешчыкаў усіх нацыянальнасцей, асеўшых на Беларусі.

Па закліку камуністычнай партыі рабочыя і працоўныя сяляне пачалі арганізоўвацца ў партызанскія атрады. Цэлыя вёскі ішлі па закліку большэвікоў у партызанскія атрады. Партызанскі рух ахопліваў цэлыя паветы. Белапольская акупацыйная армія пачала адчуваць на сабе моцныя ўдары гэтых атрадаў, якія часта паралізавалі яе дзейнасць.

Гераічная работа кампартыі, барацьба чырвоных партызан моцна падточвалі сілы акупантаў. У гэты час значна ўзраслі і ўмацаваліся

сілы Чырвонай арміі на Заходнім фронце. Чырвоная армія перамагла на асноўных франтах грамадзянскай вайны і рушыла супроць беларускіх акупантаў.

Чырвоная армія, апіраючыся на рэволюцыйныя сілы падполля і партызанскі рух, ударам за ўдарамі разбіла акупантаў, вышвырнула іх з межаў Беларусі.

Барацьба з беларускімі закончылася поўнай перамогай у выніку паспяховай барацьбы слаўнай непераможнай Чырвонай арміі, вадзімай тт. Фрунзе, Варашылавым, Будзеным у рэзультате геніяльнай стратэгіі т. Сталіна, які так умела арганізаваў яе па даручэнню Цэнтральнага Камітэта партыі. Гэтай слаўнай перамогі над беларускімі акупантамі ніколі не забудуць усе працоўныя Савецкай Беларусі.

Пролетарыят і калгаснае сялянства Беларусі атрымалі дзякуючы гэтай перамозе магчымасць пад сцягам большэвіцкай партыі, кіруемай ленінскім ЦК і лепшым вучнем Леніна—любімym правадыром працоўных усяго свету—т. Сталіным, будаваць свае шчаслівае, культурнае і радаснае жыццё.

Пад гэтым-жа сцягам яны пойдучь і ў далейшую барацьбу за сусветны Окцябр.

Д. Дудкоў

Контррэвалюцыйны беларускі нацыянал-дэмакратызм на службе ў белапольскіх акупантаў

Даючы ацэнку Лютаўскай рэвалюцыі, т. Сталін гаварыў:

«Лютаўская рэвалюцыя таіла ў сабе ўнутраныя непрымірымая супярэчнасці. Рэвалюцыя была зроблена намаганнямі рабочых і сялян (салдат), між тым як у выніку рэвалюцыі ўлада перайшла не да рабочых і сялян, а да буржуазіі. Робячы рэвалюцыю, рабочыя і сяляне хацелі пакончыць з вайной, дабіцца міру, між тым як стаўшая на чале ўлады буржуазія імкнулася скарыстаць рэвалюцыйнае натхненне мас для прадаўжэння вайны, супроць міру. Гаспадарчая разруха ў краіне і харчавы крызіс патрабавалі экспрапрыяцыі капіталаў і прамысловых прадпрыемстваў на карысць рабочых, канфіскацыі памешчыцкіх зямель на карысць сялянства, між тым як буржуазны ўрад Мілюкова-Керанскага стаяў на варце інтарэсаў памешчыкаў і капіталістаў, рашуча ахоўваючы апошніх ад замаху з боку рабочых і сялян *)».

Гэтая глыбокая супярэчнасць магла вырашыць толькі пролетарская рэвалюцыя. «Неабходна была новая, соцыялістычная рэвалюцыя для таго, каб вывесці краіну з тупіка імперыялістычнай вайны і гаспадарчага развалу» **). Партыя большэвікоў і яе правадыры вялікія геніі чалавечтва: Ленін і Сталін, прывялі масы к пераможнай Окцябрскай рэвалюцыі, якая ўстанавіла дыктатуру пролетарыята і разбіла ланцугі соцыяльнага і нацыянальнага ўціску, панаваўшага раней у былой Расіі.

Супроць пролетарскай рэвалюцыі стаў утварацца агульны контррэвалюцыйны фронт, які ўключыў у сябе і сілы сусветнага капіталізма, і буржуазна-памешчыцкую генеральскую контррэвалюцыю, і буржуазных нацыяналістаў акраін, і дробна-буржуазных контррэвалюцыянераў—меншавікоў, эсэраў, бундаўцаў і многіх іншых.

Буржуазныя нацыяналісты былых калоній ішлі на барацьбу супроць дыктатуры пролетарыята ў саюзе з усякімі ворагамі пролетарыята. Башкірскія нацыяналісты заключылі саюз з Калчаком і Дутавым, якія вялі барацьбу за «азіную-недзялімую» Расію. Казакстанскі ўрад Алаш-Арды заключыў ваенны дагавор з вялікадзяржаўна-рускім «Комучам». Закаўказскія меншавікі ішлі на барацьбу супроць рабочых і

*) Сталін. Марксізм і нацыянальна-колоніяльныя пытанні, стр. 52—53.

**) Там-жа, стр. 53.

сялян Закаўказзя і, карыстаючыся падтрыманнем з боку рускіх белгвардзейцаў-генералаў, прадавалі край англійскім імперыялістам, з дапамогай якіх расстралялі лепшых сыноў народаў Закаўказзя—26 бакінскіх камісараў.

Па такому-ж контррэвалюцыйнаму шляху ішлі і беларускія нацыянал-дэмакраты—ідеолагі беларускага кулацтва.

Беларускія нацыянал-дэмакраты—лютыя ворагі рабочых і працоўнага сялянства—напярэдадні Окцябра ў саюзе са сваімі пабрацімцамі ворагамі рэвалюцыі, вялікадзяржаўна-рускімі контррэвалюцыйнымі генераламі Кандратовічамі, Алексееўскімі і іншымі стварылі «Цэнтральную беларускую вайсковую раду». Рада займалася фармаваннем з рознага контррэвалюцыйнага зброду ваенных часцей для барацьбы супроць рабочых і сялян, супроць Окцябра ў Беларусі. У саюзе з рускімі, яўрэйскімі і польскімі нацыяналістамі нацыянал-дэмакраты зрабілі спробу контррэвалюцыйнага перавароту, склікаўшы ў снежні 1917 года так званы «ўсебеларускі кангрэс». З мэтай звяржэння савецкай улады ў Беларусі нацыянал-дэмакраты звярталіся за дапамогай да лютых ворагаў працоўных мас Беларусі—польскіх нацыяналістаў у асобе корпуса Даўбор-Мусніцкага. А вядома, што корпус Даўбор-Мусніцкага, выступіўшы ў студзені 1918 г. на барацьбу супроць Савецкай Расіі і Беларусі, з'яўляўся выканаўцам імкненняў польскіх паноў і буржуазіі вярнуць шматлікія маёнткі і прадпрыемствы, утрачаныя імі ў нашай краіне ў выніку пролетарскай рэвалюцыі. Корпус Даўбор-Мусніцкага ставіў сабе мэтай барацьбу за «границы 1772 года».

Беларускія нацыянал-дэмакраты з мэтай барацьбы за буржуазна-памешчыцкую Беларусь пайшлі на службу к нямецкім імперыялістам, акупаваўшым краіну ў 1918 г., віталі кайзера Вільгельма і выражалі яму «найглыбейшую падзяку» за «вызваленне» Беларусі ад савецкай улады і большэвікоў. У спецыяльнай інструкцыі сваім павятовым упаўнаважаным нацдэмаўская рада давала наказ вылаўліваць рэвалюцыйныя элементы і выдаваць на расправу акупантам.

Беларускія нацыянал-дэмакраты, заключыўшы саюз з былым царскім генералам—манархістам Шчарбачовым, фармавалі з часцей б. Румынскага фронту банды, прызначаныя для барацьбы супроць беларускіх рабочых і сялян і Савецкай Расіі. Той-жа меце служыла і дзейнасць у Одэсе Баліцкіх, Некрашэвічаў і інш. па стварэнню з дапамогай украінскіх нацыяналістаў такіх-жа банд.

Кучка беларускіх контррэвалюцыянераў увесь час кідалася ў абнімкі то аднаго, то другога ворага савецкіх рэспублік, прапанавала то аднаму, то другому свае катаўскія паслугі ў барацьбе супроць Савецкай Беларусі. Белапольскія акупанты, якія з'явіліся на тэрыторыі Беларусі ўвесну 1919 года, знайшлі сабе ў асобе беларускіх нацыянал-дэмакратаў, не пагарджаўшых ніякай подлай і бруднай контррэвалюцыйнай работай, шчырых і надзвычайна ўслужлівых і актыўных памочнікаў.

Распачынаючы барацьбу супроць Савецкага саюза, белая Польшча выступала ў якасці выканаўцы волі Антанты, у прыватнасці імперыялістычнай Францыі

«Палякі,—гаварыў Ленін,—нам вайну навязалі, і мы ведаем, што тут галоўную ролю адыгрывалі нават не польскія памешчыкі, не польскія капіталісты, бо становішча Польшчы, як і

цяпер, было адчайнае. Яна з адчаю пайшла на гэту авантуру. Але галоўная сіла, якая штурхала палякаў на вайну з намі, была, вядома, сіла капітала міжнароднага і, у першую чаргу, французскага *).

Імперыялісты Захаду, узбройваючы і знаражаючы польскія легіёны, ставілі сваёй мэтай знішчыць дыктатуру пролетарыята ў Расіі рукамі польскіх салдат.

Выконваючы ролю буржуазіі краін Захаду, белая Польшча мела і свае імперыялістычныя імкненні. Памешчыкі і буржуазія Польшчы хацелі стварыць польскую дзяржаву у «граніцах 1772 г.», заваяваць савецкую Украіну і Беларусь і ператварыць іх у свае калоніі. Польскія паны, выкарыстоўваючы беларускага селяніна, хацелі вярнуць свае шматлікія і велізарныя маёнткі, утрачаныя ў Окцябрскую рэвалюцыю.

У час нападу белапольскіх войск на Беларусь галоўныя сілы Чырвонай арміі знаходзіліся на іншых фронтах. Белапалякі і колькасна і па узброенасці былі значна мацней ваяваюшых з імі чырвоных часцей. Але перамогі свае белапалякі куплялі дарагою цаной, сустракаючы вельмі моцны адпор з боку чырвонага войска. Беларускія рабочыя і сяляне разам з Чырвонай арміяй гераічна абаранялі сваю краіну. Вільня была захвачана толькі пасля 3-дзённых боёў, калі польская артылерыя значна зруйнавала горад.

Віленскія камуністы да апошняй хвіліны, да апошняга патрона абаранялі горад. Многія з іх загінулі смерцю герояў. Жорсткія боі ішлі каля Нова-Вілейска, Маладзечна, Ракава і інш. Гэтыя паселішчы па некалькі раз пераходзілі з рук у рукі. Цэлых 5 тыдняў адбываліся боі на тэрыторыі паміж Маладзечнам і Менскам, на гэтан адлегласці ў 80 верст. Боі каля Менска працягваліся 12 дзён, і калі белапалякі былі ўжо ў 7-8 вярстах ад Менска, то ударам чырвоных часцей былі адкінуты ад горада на адлегласць у 30 верст і больш.

Каб палегчыць захват Беларусі, белапалякі пускалі ў ход не толькі зброю, але і подлае ашуканства. У сваёй прамове ў захвачаным Менску Пітсудскі гаварыў: «Польскае воіска, якім я маю гонар камандаваць, усюды нясе вызваленне і свабоду. Польшча ідзе на акраіны не для таго, каб навізаць сваю волю» **).

Рабочыя і сяляне Беларусі не верылі гэтым фальшывым адозвам і прамовам акупантаў, што прыйшлі на Беларусь разам з памешчыкамі і буржуазіяй, выгнанымі адсюль пролетарскай рэвалюцыяй. Не верылі акупантам таму, што з першых крокаў уваходу на Беларусь белапалякі арганізавалі дзікі і зверскі тэрор супроць працоўных мас Беларусі.

Захапіўшы Менск, белапалякі выдалі 24 жніўня 1919 г. загад № 16, які зварочваў зямлю памешчыкам, прадпрыемствам буржуазіі. У гэтым загадзе, падпісаным намеснікам генеральнага камісара усходніх зямель Ракевічам, абвешчвалася: «Паведамляецца да агульнага ведама, што ўсякія распараджэнні і дэкрэты боўшэвіцкіх улад, што датычаць прыватнай уласнасці, аб'яўляюцца несапраўднымі. Права прыватнай уласнасці аднаўляецца ў поўнай меры. Уся прыватная ўласнасць ці то захопленая сілай, ці тая, што выпадкова знаходзіцца ў незаконных уласнікаў, павінна быць неадкладна звернута» ***).

*) Ленін, т. XXV, стар. 399.

**) «Звон», № 14, 24/IX-19 г.

***) «Минский курьер», № 2, 27/VIII-19 г.

На прадпрыемствах быў уведзен жорсткі капіталістычны рэжым. У карэспандэнцыі з Менска, надрукаванай у газеце «Звезда», пісалася: «Работы няма амаль ніякай. Працуе 5 процантаў, астатнія беспрацоўныя знаходзяцца ў жудаснай галечы. Прадпрыемцы прымаюць на работу толькі самых забітых і адсталых рабочых, а больш свядомых... наогул не прымаюць» *).

У памешчыцкіх маёнтках уваскрашалася паншчына. Так у карэспандэнцыі з м. Петрыкава, Менскай г., у газету «Комуністас» пісалася: «Зварочваюцца памешчыкі ў свае маёнткі, адбіраюць у сялян жывёлу і іншую маёмасць, прымушаюць іх па тры дні працаваць, а дзе памешчыкі яшчэ не вярнуліся, іх лакеі прымушаюць сялян чысціць панскія дамы» **).

Аднаўляючы панаванне памешчыкаў і буржуазіі, белапаліцы разгарнулі сістэму самага раз'юшанага нацыянальнага ўціску. Пануючай мовай абвешчаецца загадам № 8 ад 2 жніўня 1919 г. польская. «На абшарах, занятых польскім войскам, урадавай мовай лічыцца польская»—так заяўляе акупанцкі загад.

Беларускія, яўрэйскія і рускія школы закрываліся, настаўнікаў гэтых школ белапаліцы арыштоўвалі і гналі ў турмы і канцэнтрацыйныя лагеры. Па гарадах і мястэчках Беларусі адбываліся жудасныя яўрэйскія пагромы. У гэтай бруднай справе польскія паны перашчыгалі пурыхкевіцкі «саюз рускага народу».

Па ўсёй акупаванай Беларусі распачаўся самы нестрыманы, самы шалёны белапольскі тэрор, які лютаваў з першых дзён прыходу польскага воіска.

Як толькі белапаліцы захапілі г. Вільню, каля 2.000 чалавек было арыштавана і пасаджана ў турму. Сярод арыштаваных былі чырвонаармейцы, савецкія і партыйныя работнікі і проста западазроны ў спачуванні савецкай уладзе. У горадзе адбыўся яўрэйскі пагром, які цягнуўся з 19 красавіка да 9 мая. Людзей забівалі на смерць прыкладамі, прывязвалі да хвастоў коней і цягалі па вуліцах, закапвалі жыўцом у магілу.

Калі азвярэлыя белапаліцы ўвайшлі ў красавіку 1919 г. у г. Ваўкавыск, Гродзенскай губ., яны распачалі (як і ў Вільні) незлічоныя арышты «падазронных» асоб. Арыштаваных за спачуванне савецкай уладзе і большэвікам падвяргалі нечалавечым катаванням. Збітых, скрываўленых гналі ў турму ў адной бялізне, не гледзячы на халоднае надвор'е. Адною арыштаванай жанчыне не дазволілі ўзяць з сабой яе пакінутае на волю лёсу 4-тыднёвае дзіця. У горадзе пад пагрозай збіення забаранялася размаўляць на рускай, беларускай і яўрэйскай мове.

Падобныя падзеі перажыў і г. Беласток, дзе з прыходам войска ген. Галлера адбыўся яўрэйскі пагром. Легіянеры ўчынялі і безупынныя грабязы.

Кашмарную расправу ўчынілі белапаліцы над яўрэйскім насельніцтвам г. Пінска. Ачавідцы забойства 37 чалавек апавядалі: «Няшчасных павялі на базарны пляц, прыставілі да манастырскай аграды і ўсе былі скошаны прывезеным туды кулямётам» ***).

) «Звезда», № 518, 22/XI-19 г.

*) «Жизнь национальностей», № 3, 18/1 1920 г.

**) «Минский пролетарий» № 17, 1919 г.

Турмы гарадоў перапаўняліся палітычнымі зняволенымі, якія штодня перажывалі страшэнныя здзекі і катаванні. Зняволеныя менскай турмы пісалі на волю: «Кожны вечар менская контрразведка ператвараецца ў сапраўдную бойню. Звязваюць палітычным арыштаваным рукі і ногі, як баранам, і голых па-зверску збіваюць жалезнымі прутамі. А каб яны не крычалі, завязваюць ім рот анучамі. Нават жанчын падвяргаюць тым-жа катаванням. Хворых і слабых жанчын закрываюць у халодных і цёмных адзіночках. Кожны вечар паўтараецца тая-ж экзекуцыя над іншымі палітычнымі» *).

Аднаўляючы панаванне памешчыкаў, белапаліякі пакрылі вёскі лесам шыбеніц і перапоўнілі карнымі атрадамі, учыняўшымі масавыя забойствы рэвалюцыйных сялян.

У 1919 г. вёска Рэмуцеўка была падпалена легіянерамі і памешчыкам Біспінгам. Сяляне былі аграблены, у іх забралі коней, кароў, прадукты ў м. Азёры. Гродзенскай губ., белапаліякі расстрэльвалі некалькіх сялян, забралі ў жыхароў мястэчка жывёлу і прадукты. У м. Масты, той-жа губерніі, легіянеры збівалі і грабілі насельніцтва. Аднаго жыхара мястэчка секлі каля ложка, на якім ляжала яго жонка, толькі што нарадзіўшая дзіця.

Асабліваю ненавісьць праяўлялі белапаліякі да чырвонаармейцаў і іх сем'яў. У органе ЦК Компартыі Літвы і Беларусі—«Звезде» апавядалася, што ў вёсках Слуцкага павету рабілася наступнае: «Калі суседзі скажуць, што сям'і вядома аб службе сваіх родных у радах Чырвонай арміі і яна маўчыць пра гэта, тады ў яе адбіраюць усю маемасць, забіраюць жывёлу, коней і інш., а саміх мужчын збіваюць да смерці. Злоўленых дабравольцаў (чырвонаармейцаў—Д. Д.) расстрэльваюць на месцы» **). Шматлікія вёскі, у якіх сялянства так ці інакш супраціўлялася безупынным рэквізіцыям, знішчаліся зусім з твару зямлі, а сялян расстрэльвалі.

Калі сяляне в. Зарытава, Слуцкага павету, у адказ на рэквізіцыі арганізавалі самаабарону і прагналі легіянераў, тады з'явіўся карны атрад. Вёска, якая мела 240 двароў, была спалена цалкам, а ўцякаўшых з полымя, нават жанчын і дзяцей, белапаліякі расстрэльвалі, злоўленых кідалі жывымі ў агонь.

Грабязь і пагромы ў вёсках, як правіла, суправаджаліся незлічонай колькасцю выпадкаў згвалтавання жанчын. «Звезда» паведамыла, што ў Даўгінаўскай вол. «шляхецкія банды раз'язджалі па вёсках і пагрозамі гвалту прымушалі сялян прыводзіць да іх сваіх дачок...» Многія ратаваліся выкупам, але «панскія бандыты бралі прынесенае і пасля гэтага ўсё-ж гвалтавалі і дачок тых сялян, якія неслі ім свой выкуп» ***). Зварочваючы памешчыкаў у маёнткі і аднаўляючы памешчыцкае панаванне, белапаліякі пускалі ў ход супроць сялян усё, што маглі: узброеныя напады на вёскі ўдзень і ўночы, расстрэлы сялян як пачкамі, так-і паасобку, лютыя катаванні, пагромы, падпалы і інш.

Сістэма белапальскага тэрору вельмі падобна да той, што і зараз яшчэ праводзіцца ў абнішчаўшых, аграбленых незлічонымі падаткамі, залітых рабоча-сялянскай крывёю Заходняй Украіне і Заходняй Беларусі.

*) «Жизнь национальн степ», № 3 18 і 20 г.

**) «Звезда» № 311, 17 IX-19 г.

**) «Звезда» № 2 1-20 г.

* * *

Паслугачамі белапалякаў, іх актыўнымі памочнікамі ў барацьбе за рэстаўрацыю памешчыцка-буржуазнага ладу былі буржуазныя нацыяналісты ўсіх колераў: беларускія нацыянал-дэмакраты, рускія вялікадзяржаўнікі, яўрэйскія нацыяналісты і інш. Усе яны радысна сустрэлі прыход акупантаў і дапамагалі ім замацоўвацца ў Беларусі.

Беларускія нацыянал-дэмакраты ў асобе віленскай рады заяўлялі, што «прабіў новы час, разгарнулася новая старонка гісторыі беларускага адраджэння» *). Рада Гродненшчыны друкавала такую адоў: «Учора старая Гародня ўбачыла сцягі войск польскай дзяржавы, якія занялі гэта адвечнае беларускае месца. Стрэнце, беларусы, новых госцяў свайго краю з поўным спакоем і пэўнасцю» **).

Чакаючы прыезду маршала Пілсудскага ў Менск, нацдэмаўская газета «Звон» пісала: «Гэтымі днямі прыязджае ў Менск начальнік польскай дзяржавы Язэп Пілсудскі... Прывет табе начальніку польскай дзяржавы, на тваёй роднай зямліцы Беларусі» ***).

У пахвалах па адрасу польскага войска і маршала Пілсудскага не адставалі ад нацдэмаў і іх саюзнікі—рускія вялікадзяржаўнікі. Рускі вялікадзяржаўнік праф. Доўнар-Запольскі, які быў тады бургомістрам г. Менска, у адоўе да насельніцтва Менска пісаў падобна «Звону» «Выражаю глыбокую ўпэўненасць, што ў момант прыезду ў Менск абажаемага правадыра ўсё насельніцтва нашага горада без розніцы нацыянальнасці і веравызнання прыме палкі ўдзел і прыкладзе ўсе намаганні да наладжвання ўрачыстасці, якая-б і выражала нашы пачуцці глыбокай пашаны і ўдзячнасці да каменданта» ****).

Працоўныя г. Менска варожа сустрэлі прыход легіянераў, разам з якімі зварочваліся памешчыкі і буржуазія. З нацыяналістамі-ж справа інакш абстаяла... Усе яны «без розніцы нацыянальнасці і веравызнання» віталі акупантаў і наладзілі ўрачыстую сустрэчу ім.

На гэтай сустрэчы з падзякай Пілсудскаму ад нацдэмаў выступаў А. Прушынскі (А. Гарун). Ён заклікаў польскае войска ісці далей на ўсход, захватваць савецкія гарады Беларусі.

У наладжванні ўрачыстага спаткання маршалу Пілсудскаму разам з беларускімі нацыянал-дэмакратамі прымалі вельмі дзейны ўдзел рускія вялікадзяржаўныя шавіністы. Разам з Гаруном выступаў барацьбіт за «праваслаўе, самадзяржаўе і народнасць» епіскап Мельхіседэк. Ён у сваёй прывітальнай прамове пасылаў «благаслаўленне божае» акупантам. Яўрэйскія нацыяналісты таксама віталі акупантаў—арганізатараў пагромаў над яўрэйскімі працоўнымі масамі. З прывітаннем выступаў сіяніст Хургін *****).

Так, злучаныя агульнай задачай барацьбы супроць Саветаў, супроць працоўных мас, буржуазныя нацыяналісты ўсіх колераў поўзалі на каленях перад акупантамі і спаборнічалі на лепшы гід хвальбы па адрасу белапалякаў і правадыра белапольскага войска—Пілсудскага.

Пасля ўрачыстай сустрэчы Пілсудскаму, беларускія нацыянал-дэмакраты разгарнулі ў сваім друку прапаганду за захват белапалякамі ўсёй Беларусі. Думка, што палякі не пойдучь далей . р. Бярэзінь

*) «Беларуская думка», № 10, 1919 г.

**) Там-жа.

**) «Звон», № 11, 1919 г.

****) «Минский курьер», № 22, 16 IX 1919 г.

*) Там-жа.

выклікала трывогу і непакой у нацдэмаўскім лагеры. «Наперад да Дняпра!»—вось заклік нацыянал-дэмакратаў да акупантаў. У артыкуле «Трэба рабіць да канца», надрукаваным у «Звоне», нацыянал-дэмакраты заклікалі белапалякаў ва што-б там ні стала [рухацца на ўсход—«вызваляць» астатнюю Беларусь *].

Беларускія нацыянал-дэмакраты прымалі ўсе захады к таму, каб аказаць акупантам і ваенную дапамогу.

Ваенная дапамога нацдэмаў белапалякам выразілася ў дзейнасці па фармаванні вайсковых часцей для барацьбы супроць Совецкай Расіі і рабочых і сялян Беларусі. Калі была акупавана Віленшчына і Гродненшчына, беларускія нацыянал-дэмакраты пасылалі 27 мая 1919 года дэлегацыю к гора-кіраўніку Беларусі, стаўленіку Пілсудскага, «генеральнаму камісару Усходніх зямель»—Ю. Асмалоўскаму. Узначальваў дэлегацыю нейкі Радштэйн-Гулевіч-Бароўскі, якога нацдэмы атэставалі «камандуючым беларускага гусарскага палка». Радштэйн кляўся перад Асмалоўскім ад імя гродненскай і віленскай нацдэмаўскай контррэвалюцыі ў вернасці белапольскаму панству. Радштэйн заяўляў, што «ваякі-беларусы гараць жаданнем палажыць сваё жыццё ў барацьбе супроць Совецкай і «просяць даць ім («ваякам»—Д. Д.) дапамогу матар'яльную і збройную» **).

Радштэйн запэўніваў пана Асмалоўскага, што «ваякі-беларусы» хочуць ісці разам з белапалякамі «ваяваць побач на адным фронце супроць агульнага ворага», г. зн., супроць рабочых і сялян Совецкай Расіі і Беларусі.

Пан Асмалоўскі, які выконваў абавязкі вярбоўшчыка лакеяў для белапалякаў, прыняў прапанову ўслужлівых беларускіх белабандытаў, «адзначыў, што з яго боку на гэта ёсць поўнае спагаданне» і абяцаў далажыць аб гутарцы з дэлегацыяй свайму начальству.

Вынікам візіта к пану Асмалоўскаму было тое, што белабандыты з рады Віленшчыны і Гродненшчыны мелі гонар быць прынятымі самім Пілсудскім 28 ліпеня 1919 года. Рада дагаварылася з Пілсудскім аб умовах фармавання «беларускага войска». Пункты гэтага дагавора, апублікаванага 4 жніўня 1919 г. у нацдэмаўскай газеце «Беларускае жыццё» вельмі добра паказваюць твар нацдэмаў, гандляваўшых акупаваным краем. У дагаворы запісана: «Беларуская рада Віленшчыны і Гродненшчыны выдзяляе вайсковую камісію з месцам быцця пры галоўным камандванні польскага войска». Далей зазначаецца: «галоўнакамандуючы польскага войска назначае начальніка беларускага войска і афіцэраў». Нават і форму для беларускіх бандытаў вайсковая камісія магла ўстанавіць толькі «разам з галоўным польскім камандваннем».

Такім чынам, віленскія і гродненскія нацдэмы распачыналі арганізацыю «беларускага войска», якое павінна было з'яўляцца састаўной і неадрыўнай часткай войска акупантаў. «Беларускае войска» прызначалася для барацьбы за інтарэсы польскіх зямельных магнатаў і капіталістаў, за іх панаванне ў акупаванай Беларусі.

Пасля захвату белапалякамі Менска, нацдэмы разам з акупантамі, і на сродкі акупантаў, узяліся за справу арганізацыі «беларускай вайскавай камісіі» ў Менску. Загад аб утварэнні гэтай камісіі быў падпісан Пілсудскім 22 кастрычніка 1919 года. Старшыней камісіі быў прызначаны беларускі белабандыт П. Алексюк, членамі камісіі: афіцэр

*) «Звон», № 2, 1919 г.

) «Звон», № 1, 1919 г.

польскага генштаба Канапацкі, палкоўнік Якубоўскі, Аўсянік, А. Прушынскі (Гарун), Рак-Міхайлоўскі—вядомы правакатар у нацыянальна-вызваленчым руху Заходняй Беларусі, арыштаваны ў БССР у 1933 г. па справе «БНЦ», і іншыя асобы. Фактычным кіраўніком камісіі з'яўляўся Канапацкі, які прызначаўся ў якасці камандуючага будучага «беларускага войска» *).

Дзейнасць беларускіх нацыянал-дэмакратаў па фармаванні «беларускага войска» скончылася поўным крахам. На заклікі вайскавай камісіі адгукаўся толькі розны контррэвалюцыйны зброд з афіцар'я, кулацкіх элементаў, бандытаў і дэзертыраў. Адозвы камісіі, накіраваныя да працоўных мас, завісалі ў паветры, заставаліся «гла-сом вопиющего в пустыне».

Крах сваёй дзейнасці па фармаванні ваенных часцей з беларускага насельніцтва вымушаны былі прызнаць і самі беларускія нацыянал-дэмакраты. Іх газета «Беларусь» яшчэ 6 снежня 1919 г. радавалася, што «начальнік польскай рэспублікі выдаў дэкрэт аб адкрыцці беларускіх курсаў афіцэраў і падафіцэраў» у г. Слоніме, на Гродненшчыне, але гэта радасць была кароткатэрміновай. «Генералы» не мелі арміі, весці ў бой супроць Чырвонай арміі не было каго... І тая-ж «Беларусь» 25 студзеня 1920 г. горка сумавала: «Вялікі лік сыноў мае наша зямелька. Але, што-ж мы бачым? Загад дзяржаўнага шэфа Пілсудскага застаецца да гэтага часу простым кавалачкам паперкі... Роўна нічога рэальнага ў стварэнні войска не зроблена. Беларусь да гэтага часу не мае ніводнага салдата, апрача тых, каторыя стаяць ля габінетаў вайскавай камісіі».

Нацдэмам і іх гаспадарам белапольскім магнатам, не гледзячы на ўсе намаганні, не ўдалося абдурыць нават самую нязначную частку працоўнага насельніцтва Беларусі, ні ў якой меры не ўдалося ператварыць яго ў шэрую скаціну і павесці на забой ва ўгоду польскім памешчыкам і фабрыкантам.

Рабочыя і сяляне Беларусі ішлі зусім іншай дарогай—дарогай барацьбы ў радах Чырвонай арміі і чырвоных партызан супроць белапалякаў за вызваленне сваёй акупаванай, залітай крывёю, аграбленай белымі панами краіны.

Беларускія нацыянал-дэмакраты, пашоўшы на службу да польскіх паноў, знаходзіліся на іх утрыманні.

Нацыянал-дэмакраты і іх друк увесь час атрымлівалі субсідыі ад белапалякаў, аб чым Ваяводскі заяўляе: «Беларуская нацыянальная прэса (газета «Беларусь») субсідавалася польскімі акупацыйнымі ўладамі» **). Газету «Беларусь» рэдагаваў у 1920 г. Язэп Лёсік вядомы белапанскі паслугач і хлоп.

У сваіх адозвах, газетах і брашурах беларускія нацыянал-дэмакраты без канца і без меры балбаталі аб «незалежнасці» Беларусі, малявалі сябе барацьбітамі за гэту «незалежнасць». Балбатня аб «незалежнасці» была тым нацыянальным сцягам, якім нацдэмы хацелі прыкрыць свой прадажны і здрадніцкі твар. Нацыянал-дэмакраты змагаліся за буржуазна-памешчыцкую Беларусь як неадрыўную частку польскай дзяржавы ў «межах» 1772 г. Яны ведалі, што Беларусь, захвачаная Польшчай, не будзе самастойнай дзяржавай, і гэта нацдэмаў ніколедкі не непакіла. Іх непакіла адно—небяспека аднаўлення Савецкай Беларусі, у якой не будзе месца эксплаататарам, а

*) Зборнік «Наша ніва», Вільня, 1920 г.

**) Магілёўскі архіў, фонд № 8, справа 1

інтарэсы эксплуатацыйна былі для нацдэмаў сваімі ўласнымі інтарэсамі. З мэтай захавання буржуазна-памешчыцкага ладу ў Беларусі нацыянал-дэмакраты гатовы былі ў любы момант прадаваць Беларусь любому разбойніку-пакупніку.

Гэтыя свае планы беларускія нацдэмы добра паказалі ў рознай сакрэтнай і асабовай перапісцы. З ліста аднаго нацдэма, пісанага ім у 1920 г. да Рак-Міхайлоўскага члена «беларускай вайсковай камісіі»—мы даведваемся, што ў 1919—20 гг. нацыянал-дэмакраты былі за поўнае злучэнне Беларусі з Польшчай у адзіную дзяржаву, цалкам і поўнасьцю згаджаліся з існуючым станам рэчаў, г. зн. з усім ладам, устроеным акупантамі ў краіне.

У такім духу выступаў у пачатку 1920 года Я. Лёсік на старонках рэдагэсман ім утрыманкі белапаллякаў—газеты «Беларусь». Лёсік супроць якіх-бы там ні было змен у акупанцкім рэжыме—рэжыме гвалту і самавольства белапанскіх бандытаў.

У гэтым цынічна-подлым артыкуле Лёсік прама і адкрыта заяўляе, што яны, нацыянал-дэмакраты, супроць змены існуючага акупанцкага рэжыму ў Беларусі. Лёсік выступае не толькі за захаванне белапанскага ладу ў акупаванай Беларусі, ён—за пашырэнне белапольскай акупацыі на ўсю этнаграфічную Беларусь.

Найміт белых паноў даказвае патрэбнасць для беларускага народа бізунёў, шыбеніц, карных атрадаў.

Беларускія нацыянал-дэмакраты з дзікай ненавісцю адносіліся да рабочых і сялян, рваўшых ланцугі белапольскай няволі, і дапамагалі акупантам душыць рэвалюцыйны рух, не пагарджаючы ніякімі сродкамі.

Рукамі памешчыцкіх і кулацкіх банд нацыянал-дэмакраты хацелі-б расправіцца з чырвонымі героямі-партызанами.

Гаворачы аб службе беларускіх нацыянал-дэмакратаў белапольскім акупантам, нельга прайсці міма пытання аб адносінах нацдэмаўскай контррэвалюцыі да вядомага агіднейшага белабандыта «бацькі» Балаховіча.

Балаховіч, як вядома, прадаваўся буржуазіі і памешчыкам розных краін і нацый. У 1918 г. Балаховіч знаходзіўся на службе ў ген. Юдзевіча, вёўшага барацьбу за аднаўленне «адзінай недзялімай» Расіі і праславіўся катаўска-судыцкімі расправамі над працоўнымі ў Пскова. У часы свайго прабывання ў Пскове Балаховіч амаль штодня вешаў на шыбеніцах і вулічных ліхтарах рабочых і сялян. Па сумяшчэнню з бандыцкай работай Балаховіч займаўся і друкаваннем фальшывых манет.

У 1919 г. Булак-Балаховіч прадаўся белапаллякам і знаходзіўся са сваімі бандамі ў іх войску.

Бандыцкая дзейнасць Балаховіча ў Беларусі і на Украіне—пагромы, забойствы савецкіх і партыйных работнікаў, грабяжы і іншы добра вядомы працоўным масам гэтых савецкіх краін.

Разам з белапаллякамі Балаховіч арганізаваў на працягу восені і зімы 1919—1920 гг. пагромы ў 174 насельных пунктах Беларусі. Пагромы далі 7 096 пацярпеўшых, з іх 1 100 былі забіты, 150—паранены, 1 250 жанчын было згвалтавана.

Вайною супроць мірнага насельніцтва з'яўляўся напад банд Балаховіча на г. Мазыр і іншыя мясцовасці Палесся ў 1920 г. па загаду польскага камандвання. Па шляху да Мазыра балахоўцы ўчынілі безліч зверскіх распраў над насельніцтвам Беларусі і Украіны.

У г. Мазыры балахоўцы за два першыя дні свайго прабывання ў горадзе не пакінулі ніводнага неразграбленага дома. «Адначасова да дзесяці чалавек было расстраляна па абвінавачанню ў камунізме. Усе жанчыны хаваліся ў склепах і на чардаках, але балахоўцы выцягвалі іх адтуль і гвалтавалі, пры гэтым не было літасці ні няпоўналетнім, ні старухам» *).

Аб жудасных учынках Балаховіча і яго банд можна шмат гаварыць, спіс пагромаў, грабляжоў, забойстваў можна значна павялічыць, але і гэтыя даныя добра характарызуюць твар гэтага бруднага белабандыта.

І вось гэтага крывавага і самага шалёнага сабаку з белананскай псыры беларускія нацыянал-дэмакраты называлі беларускім нацыянальным героем. Балаховіча, помсціўшага па загаду польскіх памешчыкаў рабочым і сялянам за захвачаныя ў Окцябрскія дні маёмасці і прадпрыемствы, нацыянал-дэмакраты апявалі на ўсякія лады.

Гродзенскі камітэт на чале з цяперашнім белаэмігрантам Якавюком, пражываючым у Літве, вынес у кастрычніку 1920 г. такую рэзалюцыю: «Гародзенскі беларускі нацыянальны камітэт гарача вітае народнага атамана беларускай арміі—Булак-Балаховіча, жадае яму далейшага поспеху ў барацьбе за шчасце нашай бацькаўшчыны», «абяцае сваё падтрыманне як маральнае, так і фізічнае» **).

Адкуль у Балаховіча ўзяўся тытул «народнага атамана беларускай арміі?»

Гэтым тытулам узнагародзілі яго нацыянал-дэмакраты. Яшчэ да налёту на Мазыр, 22 студзеня 1920 г. рада БНР (старшынёю рады быў А. Луцкевіч) вынесла пастанову аб залічэнні банд Балаховіча ў «беларускае войска». А Луцкевіч пісаў старшыні вайскова-дыпламатычнай місіі рады ў Рызе: «Атрад Балаховіча пратакольным пастанаўленнем ад 22 студзеня 1920 г. прынят у склад войска БНР» ***). Вядома, Балаховічам распараджаліся беланалікі, яны яго гаспадарамі былі і заставаліся. А наданне памянёнага тытула Балаховічу трэба тлумачыць за знак пашаны, павагі і любасці нацдэмаў да бандыта.

Пад крылом Балаховіча нацдэмы ў 1920 г. у г. Мазыры займаліся гульнёю ў міністры. Самі нацдэмы ў сваёй газеце «Беларускі звон» аб гэтым апавядалі: «Калі з Савінкавым пайшоў праз Беларусь ваяваць з большэвікамі Балаховіч, то былы піцэ-старшыня вайсковай камісіі Паўлюк Аляксюк скамбінаваў пры арміі Балаховіча беларускі кабінет міністраў» ****).

Нацыянал-дэмакраты прыязджалі ў Мазыр з просьбай да Балаховіча прыняць пасаду «начальніка дзяржавы беларускай».

Саюз з «бацькам» не быў саюзам часовага парадку, ён заключаўся надоўга і ўсур'ёз. Нацдэмаўская контррэвалюцыйная арганізацыя, так званы «Саюз вызвалення Беларусі», выкрыты ў БССР у 1930 г., займаўся справай размеркавання міністэрскіх партфеляў на выпадак ажыццяўлення інтэрвенцыі і намячаў пасаду ваеннага «міністра»—бандыту Булак-Балаховічу.

Дзейнасць па фармаванні контррэвалюцыйных вайсковых часцей нацыянал-дэмакраты пачалі яшчэ да польскай акупацыі. У час польскай акупацыі гэта дзейнасць ўзмацняецца.

) «Звезда», № 69, 10.XI-1920 г.

*) Магілёўскі арх.у. ф. № 4, справа 80, стар. 38.

**) Архіў БНР, А. 85.

*) «Беларускі фронт», Вільня, 1921 г., № 21.

Вядома, што ў 1918 годзе нацдэмы пры дапамозе украінскіх нацыяналістаў арганізоўвалі банды ў Кіеве, якія ўдзельнічалі ў баях супроць Чырвонай арміі ў час яе наступу на г. Кіеў *). За дапамогай у арганізацыі банд нацыянал-дэмакраты звярчаліся к Дзенікіну.

У сувязі з заняццем Чырвонай арміяй г. Кіева, нацыянал-дэмакраты пераносяць фармаванне банд у Одэсу і дабіваюцца ў канцы 1918—пачатку 1919 г. згоды Антанты на гэта фармаванне. Фармаванне было даручана Венту. А хто-ж такі Вент? Вент быў царскім афіцэрам. У 1918 годзе камандаваў прыгранічным атрадам Украіны ў час барацьбы украінскай нацыяналістычнай контррэвалюцыі супроць Чырвонай арміі, потым камандаваў нейкай «беларускай дывізіяй» на поўдні Расіі і быў прадстаўніком гэтай ваеннай часці пры «штабе войск кааліцыі» **).

Што Вент быў стаўленікам Антанты і што «беларускае войска» фарміравалася на грошы Антанты, аб гэтым гаворыць нейкі Гладкі ў справаздачы «ўраду БНР» у лютым 1920 г. Гладкі піша, што ў Одэсе «з дазволу Антанты пачалося фармаванне асобнай беларускай дывізіі, у склад якой уваходзілі часці рознага роду зброі, як то: пяхота, артылерыя, конніца і інжынерныя часці. Начальнікам дывізіі быў прызначан ад Антанты прадстаўнік Беларусі, палкоўнік генеральнага штаба Вент. На фармаванне былі атрыманы ад Антанты грошы ва украінскай валюце... У канцы сакавіка 1919 года агульны лік штыкоў у дывізіі дайшоў да 4 000. Пры наступленні большэвікоў на Одэсу дывізія прымала ўдзел у абароне горада» ***).

Такім чынам «беларускае войска» было часткай анантаўскай арміі, падначальвалася анантаўскаму камандванню і скарыстоўвалася па яго ўгледжанню, а нацдэмы выконвалі ролю анантаўскіх вярбоўшчыкаў.

Сярод працоўных нацыянал-дэмакраты не толькі не мелі ніякага ўплыву, але наадварот—сустрэкалі моцны адпор. Як паказваюць анкеты «ваяк-беларусаў» (архіў БНР), нацыянал-дэмакраты здолелі завербаваць у «беларускае войска» толькі розныя грамадскія адкіды і абтраскі з ліку былога афіцар'я, дэзертыраў, розных бандытаў і былых людзей.

За дапамогай на фармаванне банд «ўрад БНР» на чале з А. Луцкевічам рассылаў сваіх пасланцоў у розныя краіны Захаду. Нацыянал-дэмакраты абівалі парогі краін малой Антанты.

Яшчэ да заключэння Рыжскага міру нацдэмы, адчуваючы хуткі канец усёй белапольскай авантуры, кідаліся за дапамогай да англійскіх імперыялістаў, гатовы былі і ім прадаваць Беларусь, каб толькі захавань памешчыцка-буржуазны лад. Аб перагаворах з англійскімі імперыялістамі паведамляў «радзе БНР» яе прадстаўнік у Літве—Антон Аўсянік: «У перагаворах з англійскім камісарам заўважыў, што справу нашан Англія зацікаўлена, асабліва нашым прыродным багаццем. Англійскі камісар запрапанаваў мне падаць ад урада БНР мемарандум на імя англійскага ўрада, прычым камісар прапанаваў у мемарандуме паказаць: 1) якую суму грошай жадае ўрад БНР пазычыць ад Англіі і на якіх варунках; 2) чым можа забяспечыць гэту пазыку; 3) на які лік войска жадае атрымаць урад БНР абмундзіравання, зброі і інш.; 4) дзе мае тварыць сваю армію; 5) кароткі нарыс гісторыі беларускага руху; 6) сучаснае палажэнне Беларусі; 7) адносіны

*) Архіў БНР, № 88.

**) Архіў БНР, № 18.

*) Архіў БНР, № 15 (усюды падкр. намі—Д. Д.)

да суседзяў; 8) статыстычныя даныя аб прыродным багацці Беларусі» *).

Перагаворы з англійскімі імперыялістамі былі перагаворамі аб гнуснай, агідна-подлай, гандлярскай здзелцы на прадмет прадажы Беларусі. Але ні прадажа Беларусі імперыялістам Англіі, ні прадажа Беларусі французскай буржуазіі і польскім памешчыкам не маглі ажыццявіцца; не ад гандлюючых бакоў гэта залежала. Характары-зуючы ў той час прадажнасць беларускіх нацыянал-дэмакратаў, г. В. Кнорын на старонках «Звезды» пісаў: «Яны прадалі Беларусь Польшчы і атрымалі задатак. Але ці ажыццявіцца здзелка—гэта будзе залежаць ад саміх працоўных мас Беларусі і Польшчы» Тав. Кнорын заяўляў: «Мы не сумняваемся, што беларускі народ хутка пакончыць з «беларускімі» палітыкантамі і іх арыентацыяй на пана, бо беларускі рабоча-сялянскі народ... быў і застаўся шчырым прыхільнікам савецкай улады» **).

Вось хто не дапусціў здзелкі аб прадажы Беларусі. Рабочыя і сяляне Беларусі пры дапамозе Чырвонай арміі і ўсяго рускага пролетарыята сапраўды хутка пакончылі як з акупантамі, так і з іх паслугачамі—нацдэмамі.

Дзейнасць беларускіх нацыянал-дэмакратаў—лакеяў белапаліякаў і прыхвасняў Балаховіча—скончылася поўным крахам і правалам. Рашаючай прычынай гэтага краху і правалу з'яўляецца тое, што большэвікі Беларусі своечасова і бязлітасна выкрывалі твар гэтых ворагаў беларускага народу і ізалявалі беларускіх нацыянал-дэмакратаў ад мас. Пазбаўленыя ўсякага ўплыву на працоўныя масы, сустрэкаючы з боку апошніх ненавісць і варожасць, беларускія нацыянал-дэмакраты не маглі затрымаць руху мільёнаў барацьбітоў за Савецкую Беларусь. Дарэмнымі былі ўсе намаганні брудных і подлых авангурыстаў.

Ні расстрэлы, ні шыбеніцы, ні пагромы, ні белапанскія бізуны, ні дзікі разгул банд Булак-Балаховіча,—нішто не магло суняць рух рэвалюцыйных рабочых і сялянскіх мас, бо на чале мас стаяла непераможная большэвіцкая партыя. Большэвікі Беларусі—неадрыўная частка маналітнай партыі Леніна—Сталіна—у цяжкіх умовах падполля і крываваых рэпрэсій з боку белапаліякаў разгарнулі гераічную барацьбу за вызваленне Беларусі.

У газеце «Звезда», шмат тысяч экзэмпляраў якой распаўсюджвалася па акупаванаму краю, у вялікай коткасці адозваў, якія рассылаліся па гарадах і вёсках, большэвікі Беларусі выкрывалі твар белапольскіх акупантаў і іх лакеяў нацыянал-дэмакратаў, паказвалі верны шлях барацьбы за вызваленне з панскай няволі.

З'яўленне большэвіцкай літаратуры сярод рабочых і сялян адыгрывала вялікую рэвалюцыйна-вызвольную ролю. Народныя масы, чуючы моцны заклік сваіх правадыроў, яшчэ больш запаліліся энтузіязмам барацьбы і ненавісцю супроць сваіх прыгнётальнікаў. «Звезда» і большэвіцкія адозвы сеялі сярод мас надзеі на хуткі канец акупацыі. Так, у адным з паведамленняў у газеце «Звезда» за 1920 г. пісалася: «У Белаастоку і яго ваколіцах распаўсюджваліся большэвіцкія лістоўкі на рускай, польскай і яўрэйскай мовах. Рабочыя і сяляне асабліва зацікавіліся першамайскай лістоўкай, выданай Комуністычнай партыяй Літвы і Беларусі. Польскія ўлады ледзь не ашалелі, шукваючы дру-

*) Архіў БНР, № 51 (Падкрэслена намі- Д. Д.)
3 ч. 12. № 514 19 X. 1919

карлю, дзе друкаваліся гэтыя лістоўкі Пастрой сялян узняты, рэволюцыяны. Усе чакаюць адпаведнага моманту, каб паўстаць супроць непаўнасных паноў. З'яўленне лістовак узняло дух і бадзерасць» *).

Клічучы масы на барацьбу супроць акупантаў, большэвікі выкрывалі твар белапольшскіх паслугачоў нацыянал-дэмакратаў і іх здрадніцкую ролю. Менскі раённы Камітэт Компарты Літвы і Беларусі пісаў: «Беларуская рада, якая складаецца з памешчыкаў, кулакоў-міраедаў і фабрыкантаў, якая яшчэ нядаўна на каленях дзякавала Вільгельму за прыход яго войск, зараз спрабуе шляхам ашуканства і соцыялістычнай маскі выступіць ад імя народу Беларусі. Беларуская рада абкружае сябе польскімі легіянерамі і былымі рускімі контррэволюцыйнымі афіцэрамі і, надзеўшы ўжо соцыялістычную маску, спрабуе, заманушы за сабой частку несвядомых рабочых і сялян, захапіць уладу, каб зноў перадаць бразды кіраўніцтва памешчыкам і фабрыкантам».

Для папаўнення часцей Чырвонай арміі, якая змагалася за вызваленне Беларусі, большэвіцкія арганізацыі праводзілі мабілізацыі значнай колькасці членаў і кандыдатаў партыі. Напрыклад, газета «Звезда» ў 1920 г. паведамляла: «Віцебскі губерньскі камітэт РКП паставіў дадаткова мабілізаваць на фронт на барацьбу з польскай шляхтай 15 проц. губернскай арганізацыі. Усе калектывы і ячэйкі павінны на працягу 24 гадзін выдзеліць 15 проц. свайго складу для адпраўкі на фронт» **).

Шмат членаў партыі і комсамольцаў ішло на фронт і ў якасці дабравольцаў.

Большэвікі былі кіраўнікамі і арганізатарамі моцнага партызанскага руху, які набыў значную сілу ўвосень 1919 г., асабліва ў Бабруйскай і Мазырскай акругах, дзе амаль кожная вёска прымала ўдзел у барацьбе чырвоных партызан. Яшчэ больш узмацніўся партызанскі рух увесну 1920 г. Атрады партызан у 200—300—400 чал. дзейнічалі па ўсёй акупаванай Беларусі.

Ніякія зверскія белапольшскія расправы не маглі задушыць партызанскі рух. Ён выбухаў з новай сілай і захопліваў новыя і новыя раёны.

Сваімі дзеяннямі ў тыле белапольшскіх войск, смелымі, раптоўнымі і нечаканымі нападамі партызаны наводзілі жывёльны жах на акупантаў, сеялі паніку ў іх радах.

Гэта велізарнае значэнне барацьбы працоўных мас Савецкіх рэспублік супроць акупантаў падкрэсліваў т. Сталін у артыкуле «Новы паход Антанты на Расію»:

«Трэба адзначыць, што справы Польшчы ў гэтых адносінах, у адносінах раёна галоўнага ўдару, абстаяць з фук вон дрэнна. Справа ў тым, што па прычынах, изложаных вышэй, ні адзін з прылягаючых да Польшчы раёнаў не можа быць прызнан для польскіх войск спрыяючым ні ў сэнсе раёна ўдару, ні ў сэнсе далейшага развіцця гэтага ўдару: куды-б ні рушыліся ўперад польскія войскі, яны ўсюды будуць сустракаць процідзеянне з боку украінскага, рускага, беларускага мужыка, чакаючага вызвалення ад польскіх памешчыкаў з боку савецкіх войск».

*) «Звезда», № 11, 19-VI-20 г

**) Там-жа

Рабочыя і сяляне Беларусі ўліваліся ў рады Чырвонай арміі і разам з ёю гераічна змагаліся за вызваленне Беларусі. Усюды ў Беларусі Чырвоная армія сустракала велізарнае падтрыманне з боку сялянскіх мас.

3 Слуцкага павету пісалі: «Уся бедната палае злобай і ненавісцю да новых гвалтаўнікоў. Усе чакаюць не дачакаюцца прыходу Чырвонай арміі» *). Калі Чырвоная армія з'явілася на тэрыторыі Меншчыны, сяляне «сталі карміць чырвонаармейцаў, хто чым мог, а потым пасадзілі чырвонаармейцаў за свой агульны стол, разам з імі елі і неслі труднасці фронту». На чырвонаармейцаў, якія былі кепска апрачаны, сяляне «надзявалі свае кажухі, сярмягі і наогул рабілі ўсякую дапамогу ў барацьбе з холадам і голадам». Сяляне, як паведамлялі карэспандэнты «Звезды», выходзілі і на лінію агня дапамагаць чырвонаармейцам, «капалі акопы, прывозілі і ставілі па ўказанню сапёраў дратавыя загарадкі»... «У час боек хадзілі ў разведку, папярэджвалі чырвонаармейцаў аб набліжэнні непрыяцеля, а некаторыя, асабліва былыя салдаты, бралі вінтоўкі і разам з чырвонаармейцамі змагаліся»... «У акопы падносілі патроны; выкапвалі часта з-пад зямлі за капаныя яшчэ ў дні старой арміі. Дзеці збіралі гільзы. Дзяўчаты прыносілі ў акопы харчы і набівалі кулямётныя ленты абоймамі патронаў» **).

І гэта падтрыманне, якое Чырвоная армія сустракала па ўсёй Беларусі, адыграла вялікую ролю ў тых пераможных бойках, якія Чырвоная армія вяла супроць белапольскага войска.

Агульнымі сіламі Чырвонай арміі, рабочых і сялян Савецкіх рэспублік белапаліякі былі разгромлены. 11 ліпеня 1920 года, у дзень, які стаў штогоднім святам працоўных БССР, белапаліякі пакінулі Менск. Беларусь, вызваленая з белапольскай няволі, атрымала невычэрпныя магчымасці для сацыялістычнага гаспадарчага і нацыянальна-культурнага будаўніцтва.

Канец белапольскай акупацыі быў надзвычайна моцным ударам для сусветнага імперыялізма. Пад кіраўніцтвам Леніна і Сталіна рабочыя і сяляне перамаглі. Перамога была вынікам устанаўлення цяжэйшага саюза паміж працоўнымі Савецкай Расіі і працоўнымі раней прыгнечаных нацый.

Тав. Сталін адзначаў

«Тры гады рэвалюцыі і грамадзянскай вайны ў Расіі паказалі, што без узаемнага падтрымання цэнтральнай Расіі і яе акраін немагчыма перамога рэвалюцыі, немагчыма вызваленне Расіі ад кіпцюроў імперыялізма» ***).

Перад нацыянальнымі рэспублікамі стаялі два шляхі, два выбары, аб якіх гаварыў тав. Сталін:

«або разам з Расіяй, і тады—вызваленне працоўных мас акраін ад імперыялістычнага ўціску;
або разам з Антантай, і тады—немінучае імперыялістычнае ярмо» ****).

Трэцяга выхаду не было і быць не магло. Рабочыя і сяляне Беларусі пры падтрыманні пролетарыята Расіі пад кіраўніцтвам партыі

*) «Звезда», № 511, 17 IX-1919 г

**) Там-жа

***) Сталин. Марксизм и национально-колониальный вопрос, стар. 58

****) Там-жа, стр. 59

большэвікоў і яе правадыроў—Леніна і Сталіна, знішчылі панаванне ў краіне буржуазіі і памешчыкаў. Пры гэтым-жа падтрыманні яны вызваліліся ад крывавай белапольскай няволі, ад дзікага імперыялістычнага ўціску.

Вопыт барацьбы часоў Окцябра і грамадзянскай вайны асабліва ярка паказаў, да чаго імкнулася буржуазія былых калоній імперыі, у тым ліку і Беларусі.

«Стала для ўсіх відавочным, што нацыянальная буржуазія імкнецца не да вызвалення «свайго народу» ад нацыянальнага ўціску, а да свабоды выкалачвання з яго барышоў, да свабоды захавання сваіх прывілеяў і капіталу... стала ясна, што вызваленне прыгнечаных нацыянальнасцей немагчыма без разрыву з імперыялізмам, без звяржэння буржуазіі прыгнечаных нацыянальнасцей, без пераходу ўлады ў рукі працоўных мас гэтых нацыянальнасцей» *).

За інтарэсы гэтай буржуазіі, звергнутай рабочымі і сялянамі Беларусі, за інтарэсы імперыялістычных інтэрвентаў увесь час змагаліся беларускія нацыянал-дэмакраты. Яны выступалі выканаўцамі волі і імкненняў эксплаататарскіх класаў і тады, калі падтрымлівалі крываваю авантуру Даўбор-Мусніцкага, і тады, калі поўзлі на каленях перад разбойнікам з вялікай імперыялістычнай дарогі—кайзерам Вільгельмам, дзякуючы за знішчэнне савецкай улады ў Беларусі, і тады, калі сваімі бруднымі, катаўскімі рукамі дапамагалі польскім панам зацягваць на шыі рабочых і сялян Беларусі пятлю соцыяльнага і нацыянальнага ўціску і бяспраўя, і тады, калі вянчалі на «царства» ў Беларусі бандыта Булак-Балаховіча, і тады, калі на працягу ўсіх наступных год вялі сваю падрыўную шкодніцкую контррэвалюцыйную работу, каб адарваць БССР ад Савецкага саюза і ператварыць яе ў калонію імперыялістычных дзяржаў.

Беларускія нацыянал-дэмакраты ўвесь час подла спекулявалі лозунгам нацыянальнага самавызначэння, імкнуліся прыкрываць свае разбойніцкія намеры і ўчынкі сцягам барацьбы за «незалежнасць Беларусі».

Наступныя словы т. Сталіна б'юць магутным молатам па гэтых маскуючыхся ворагах пролетарскай рэвалюцыі:

«Барацьба акраінных «урадаў» была і застаецца барацьбой буржуазнай контррэвалюцыі супроць соцыялізма. Нацыянальны сцяг прышпіляецца да справы толькі для абману мас, як папулярны сцяг, зручны для прыкрыцця контррэвалюцыйных замыслаў нацыянальнай буржуазіі» **).

Разбітыя ў час грамадзянскай вайны лютыя і агіднейшыя ворагі БССР—беларускія нацыянал-дэмакраты не склалі сваю зброю і спрабавалі не раз паднімаць свой брудны, фальшыва-нацыянальны сцяг.

Пасля грамадзянскай вайны разам з рускімі, яўрэйскімі, польскімі і іншымі нацыяналістамі, разам з зарубежнай беларускай, белавардзейскай контррэвалюцыяй, у саюзе з буржуазіяй і памешчыкам імперыялістычных дзяржаў, у саюзе з усімі ворагамі СССР беларускія нацдэмакраты прадаўжалі сваю контррэвалюцыйную падрыўную работу.

*) Сталін. Марксизм и национально-колонияльный вопрос, стр. 55.

і Там-жа, стр. 54. Падкр. намі—Д. Д.

На працягу ўсяго гэтага часу яны вялі сваю падрыўную шкодніцкую контррэвалюцыйную работу, імкнучыся к ператварэнню БССР у калонію імперыялістычных дзяржаў.

Прышчэпаўская хутарызацыя, шкодніцтва ў землеўпарадкаванні, калгасным і соўгасным будаўніцтве і іншых галінах сельскай гаспадаркі, шкодніцтва на культурным фронце, утварэнне контррэвалюцыйных арганізацый, падрыхтоўка тэрарыстычных актаў—далёка не вычэрпваюць усёй той контррэвалюцыйнай работы, якую беларускія нацдэмакраты ў блоку з буржуазнымі нацыяналістамі іншых масцей, з трацкістамі і зіноўеўцамі праводзілі ва ўгоду сваім імперыялістычным гаспадарам.

Уся дзейнасць беларускіх нацдэмаў была накіравана к таму, каб адарваць Беларусь ад Савецкага саюза і ператварыць яе ў калонію імперыялістычных дзяржаў, у прыватнасці Польшчы і Германіі.

Беларускія нацдэмакраты ўтварылі шпіёнска-шкодніцкую, інтэрвенцыйную арганізацыю—«Саюз вызвалення Беларусі». Апіраючыся на рэшткі кулацтва і буржуазныя элементы гарадоў, нацыянал-дэмакраты рыхтавалі контррэвалюцыйнае паўстанне, якое, будучы злучана з уварваннем інтэрвентаў, павінна было, згодна разлікам контррэвалюцыйнага «СВБ», прывесці да звяржэння савецкай улады ў БССР, аднаўлення капіталістычнага ладу і далучэння БССР да фашысцкай Польшчы.

Але гэта стаўка беларускіх белагвардзейцаў-бандытаў скончылася крахам. Працоўныя масы БССР пад кіраўніцтвам КП(б)Б выкрылі і разграмілі контррэвалюцыйны «СВБ».

Рэшткі контррэвалюцыйнага нацдэмакратызма, нацыянал-фашысты шпіёны і правакатары Луцкевічы, Астроўскія, Пігулеўскія, Якавіюкі, Варонкі і інш., у саюзе з рускімі і украінскімі белабандытамі, з германскімі і польскімі фашыстамі, утварылі на грошы замежных контрразведак новую арганізацыю—«БНЦ».

«Усё гэта атрэп'е сваю контррэвалюцыйную, разбэшчаную інтэрвенцыянісцкую работу асабліва разгарнула ў сувязі з канцом адноснай стабілізацыі капіталізма. Пераход да новага тура рэвалюцыі і войнаў, прыход к уладзе фашысцкай рэакцыі ў радзе капіталістычных краін, непрыкрытая імперыялістычная вайна, якая вядзецца японскімі імперыялістамі ў Кітаі, безупынным антысавецкім правакацыям супроць Савецкага саюза, якія азначаюць адначасова падрыхтоўку новых войнаў супроць Савецкага саюза і ўзмацнілі небяспеку непасрэднага нападу на Савецкі саюз, асабліва акрылілі і ўзмацнілі надзеі нацдэмаў на інтэрвенцыю. Гэтыя надзеі нацдэмаў асабліва акрыліў прыход к уладзе Гітлера ў Германіі, а таксама ўсё больш прымаемы рэакцыйнымі коламі Еўропы розенбергаўскі праект барацьбы супроць Савецкага саюза і, у прыватнасці, вырашэння ўсіх спрэчных пытанняў на ўсходзе капіталістычнай Еўропы за кошт Савецкага саюза (Украіны і Беларусі)» *).

КП(б)Б пад кіраўніцтвам ЦК і тав. Гікало выкрыла гэтыя контррэвалюцыйныя арганізацыі і нанесла зніштажальны ўдар гэтым падлым адкідам грамадства, падлым майстрам шпіянажа, дыверсіі і інтэрвенцыі.

Ведучы барацьбу супроць ворагаў соцбудаўніцтва, ідэолагаў рэштак паміраючых класаў, КП(б)Б дабілася пад кіраўніцтвам ЦК ВКП(б)

*) З рэзалюцыі Снежанскага пленума ЦК КП(б)Б, 1933 г.

і правадыра сусветнага пролетарыята тав. Сталіна ператварэння БССР у багатую індустрыяльна-калгасную краіну, заслужыўшую вышэйшую ўзнагароду ад урада СССР—ордэн вялікага Леніна.

Чым больш высока ўздымаецца магутнасць СССР, нацыянальных рэспублік, тым больш шалее пераможаны, але яшчэ не зусім дабіты класавы вораг. Буржуазныя нацыяналісты, шпіёны і дыверсanty, белабандыты-зіноўеўцы і трацкісты ўжываюць усё больш гнусныя і падлыя спосабы барацьбы супроць соцбудаўніцтва.

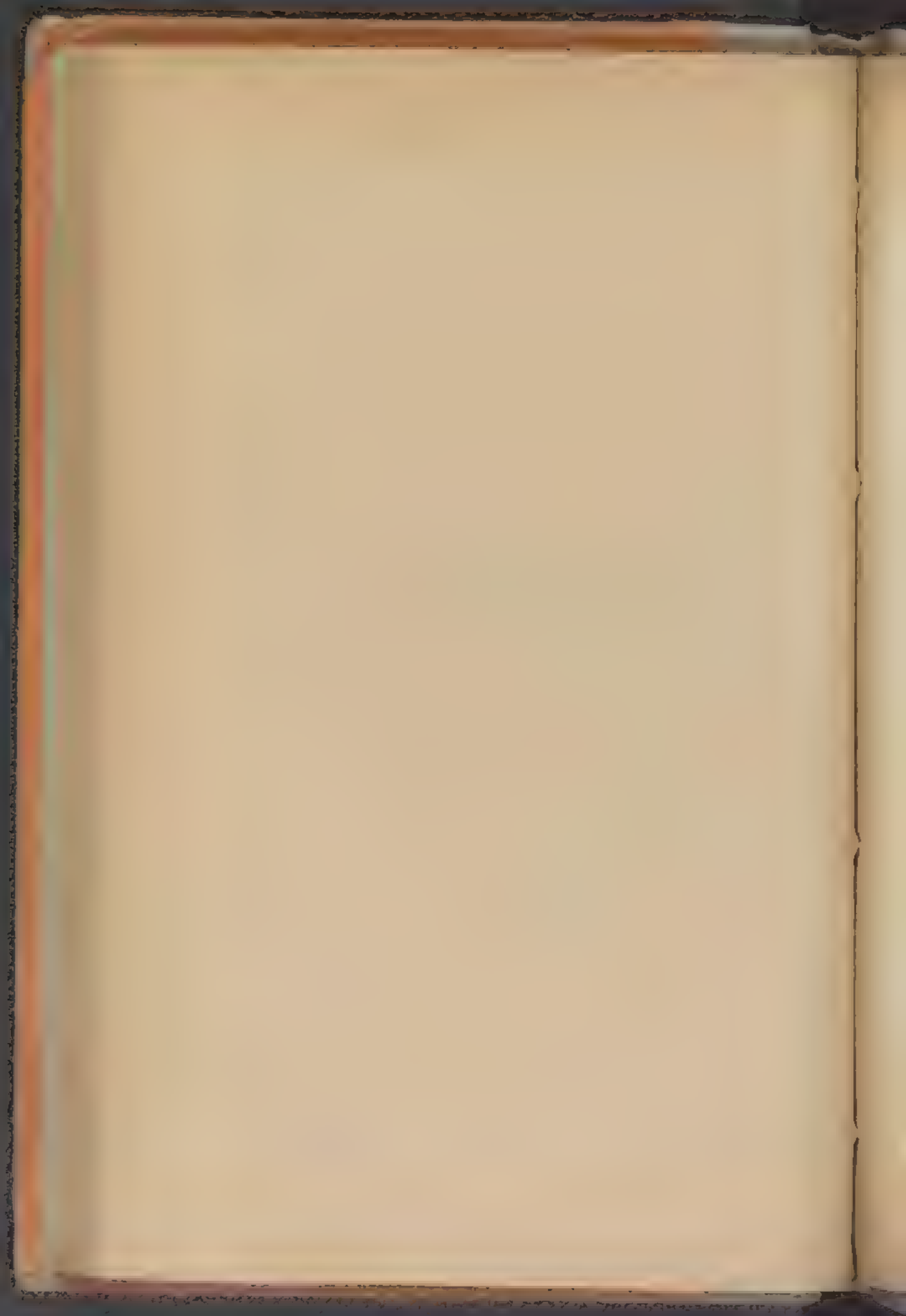
Барацьба з класавым ворагам, у тым ліку і з беларускімі нацыяналістамі-дэмакратамі, яшчэ не скончана. Рэшткі капіталістычных элементаў яшчэ не дабіты зусім. Капіталістычнае акружэнне, пакуль яно існуе, будзе ўплываць на актывізацыю капіталістычных элементаў.

Тав. Сталін гаварыў, што рост магутнасці Савецкай дзяржавы будзе узмацняць супраціўленне рэштак паміраючых класаў, што і надалей

«могуць ажыць і заварушыцца разбітыя групы старых контррэвалюцыйных партый: эсэраў, меншавікоў, буржуазных нацыяналістаў цэнтра і акраін, могуць ажыць і заварушыцца асколкі контррэвалюцыйных апазіцыйных элементаў з трацкістаў і правых ухлістаў. Гэта, зразумела, не страшна. Але ўсё гэта грэба мець на ўвазе, калі мы хочам пакончыць з гэтымі элементамі хутка і без асаблівых афяр.

Вось чаму рэвалюцыйная пільнасць з'яўляецца той самай якасцю, якая асабліва неабходна цяпер большэвікам».

Гэтыя ўказанні правадыра ні адзін член партыі, ні адзін працоўны не павінен ні на мінуту забываць.

Ген. ТУХАЧЕВСКИЙ
Командующий Западным фронтом
в период советско-польской войны

Б

К
П
К
С
Б
Г

Г
С
Я
С

Р
П
Ю
Н
Д
У
С

Р
Т
С

Ц
С
А
Г
У
З
П
Г
Д
Н
П
Б

В. Александровіч

Х. Шулякоўскі

Вызваленне Менска ад белапольскай акупацыі

11 ліпеня 1920 года наша гераічная Чырвоная армія пад мудрым кіраўніцтвам большэвіцкай партыі вырвала з крываваых кіпцюроў польскіх паноў скатаваную, зганьбаваную сталіцу Беларускай Совецкай Рэспублікі—Менск. Рабочыя і сяляне ўсёй Расіі, усіх народаў Совецкай краіны прышлі на дапамогу сваім братам беларускім рабочым і сялянам, гераічным партызанам Беларусі і сумеснымі намаганнямі вызвалілі Беларусь ад акупацыі белапаліякаў.

11 ліпеня 1920 года Менск стаў савецкім. Свабодна, поўнымі грудзямі ўздыхнулі рабочыя і сяляне Беларусі, скінуўшы з сябе панскае ярмо. Пачалося новае свабоднае жыццё, пачалася ўдарная сацыялістычная будоўля ў саюзе і пры дапамозе працоўных народаў Савецкага саюза, пад кіраўніцтвам вялікай партыі Леніна—Сталіна.

Непазнаваемай стала наша Беларуская Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка. З адсталай прыгнечанай калоніі царскай Расіі Беларусь ператварылася ў адну з самых перадавых рэспублік Савецкага саюза. Змяніўся твар і сталіцы Беларусі—Менска. З губернскага чыноўніцкага, местачковага тыпу гарадка, прамысловасць якога складалася з некалькіх дзесяткаў саматужных майстэрняў, Менск вырас у адзін з перадавых прамысловых і культурных цэнтраў Савецкага саюза.

Вялікіх перамог на фронце сацыялістычнага будаўніцтва Беларусі дасяглася пад кіраўніцтвам ЦК ВКП(б) і яе мудрага правадыра т. Сталіна пры брацкай дапамозе пролетарыята ўсяго Савецкага саюза.

Гэтыя перамогі былі заваяваны няўтомнай барацьбой КП(б)Б і яе Цэнтральнага Камітэта на чале адного з лепшых сталінцаў—т. Пікало супроць класавага ворага і яго агентуры, супроць «левага» і правага апартунізма, супроць контррэвалюцыйнай і зіноўеўска-трацкісцкай групы і ўсякіх іншых групавак, супроць буржуазных нацыяналістаў усіх масцей. У гэтай барацьбе выраслі новыя кадры большэвікоў з працоўных Беларусі, многія тысячы знатных людзей у гарадах, на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах, для якіх праца стала справай гонару, славы, доблесці і геройства. Працоўныя масы Беларусі дабіліся ў гераічнай барацьбе пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі нябачаных поспехаў у галіне будаўніцтва сацыялізма. За выдатныя поспехі ў галіне сельскай гаспадаркі і прамысловасці працоўныя Беларусі заслужылі вышэйшую ўзнагароду—ордэн Леніна.

Антанта пачынае свой першы паход на краіну Саветаў. Калчак, Дзевікін і Юдзевіч жалезным калёсам сціскаюць нашу пролетарскую бацькаўшчыну. Выкарыстаўшы тое, што асноўныя сілы Чырвонай арміі ў гэты час былі сканцэнтраваны супроць Калчака і Дзевікіна, белапалікі ўвесну 1919 г. пачынаюць наступленне на Савецкую Беларусь. Карыстаючыся колькаснай перавагай сваіх сіл на Заходнім фронце, белапалікі ўжо ў красавіку займаюць рад гарадоў Беларусі: Гродна, Ваўкавыск, Слонім і інш. 19-20 красавіка белапалікі захапілі Вільню.

3 дня захапты белапалікамі Вільні, сталіцы Літоўска-Беларускай Савецкай Рэспублікі, да падзення Менска прашоў 81 дзень, на працягу якіх Чырвоная армія пад кіраўніцтвам нашай партыі, пры дапамозе слаўных партызан і ўсіх працоўных, гераічна абараняла Менск. «Толькі чырвоны Царыцын бачыў такую гераічную абарону ад белых банд Дзевікіна, як наш чырвоны Менск» *).

На абарону Менска ад белапалікаў партыя, комсамол, рабочы клас і працоўнае сялянства Літвы і Беларусі аддалі свае лепшыя сілы. Менская арганізацыя КПЛ і Б у гэты перыяд мабілізавала 400 камуністаў для пасылкі на фронт, случкая павятовая арганізацыя 130 камуністаў. Бабруйская, барысаўская, ігуменская арганізацыі КПЛ і Б мабілізавалі па 50 проц. свайго складу, 20 проц. свайго складу паслаў комсамол Літвы і Беларусі. Совет абароны рэспублікі, заслухаўшы на сваім паседжанні ад 19 мая 1919 г. даклад аб абароне г. Менска, пастанавіў мабілізаваць членаў ЦВК і Менскага савета для работы на фронце. На фронт быў пасланы Першы менскі рабочы полк, арганізаваны партыяй з менскіх рабочых. У чэрвені-ліпені на ваеннае становішча былі пераведзены ўсе камуністы і комсамольцы гор. Менска.

Упорныя баі Чырвонай арміі з белапалікамі за Менск адбываліся 12 дзён. Жалезным калёсам сціскае падступы да горада праціўнік, які ва многа раз колькасна перавышае сілы Чырвонай арміі на Заходнім фронце.

Упорныя баі адбываюцца зусім недалёка ад Менска за вёскі Пыльніца, Паперня, якія многа раз пераходзяць з рук у рукі. Стомленыя, змучаныя безупыннымі баямі, адчуваючы востры недахват патронаў і знарадаў, часці Чырвонай арміі пад ударамі значна перавышаючага колькасна праціўніка вымушаны былі адступіць.

8 жніўня 1919 г. белапалікі, атрымаўшы сільнае падтрыманне, пад прыкрыццём артылерыйскага агня павялі наступленне на горад. Зацятыя баі адбываліся за кожны квартал.

3 гераічнай самаадданасцю, з беззаветнай храбрасцю біліся камунары Менска, грудзмі адстойваючы кожную пядзь савецкай зямлі. 3 баямі адыходзіла 52 стралковая дывізія. Мужна змагаліся чырвоныя курсанты польскай школы комскладу пад камандай т. Корфеляда.

К 6 гадзіне вечара часці Чырвонай арміі пакінулі Менск. Апошнія паязды чырвоных адыходзілі ўжо пад абстрэлам белапалікаў.

Уступіўшы у горад, белапалікі адразу паказалі сябе Польскія ўлады міласціва дазволілі сваёй «доблеснай» арміі «пагуляць». І «гулялі» акупанты, грабячы грамадскія склады, магазіны, кватэры ні ў чым не павінных жыхароў, гвалцячы жанчын, здзекаю-

* Кіорыя, Восем месяцаў савецкай улады ў Беларусі.

чыся над старымі і дзецьмі. Без суда на вуліцы расстрэльвалі ўсіх западазроных у прыналежнасці да камуністычнай партыі і проста кожнага, хто адважыўся выйсці з кватэры на вуліцу.

Яўрэйскія пагромы пачаліся з першых-жа гадзін захвату белапаллякамі горада. За першыя 5 дзён былі зверскі забіты і расстраляны 29 чалавек з яўрэйскай беднаты, сярод іх 7 жанчын і 5 дзяцей. Каля 100 чалавек было замучана і расстраляна белаакупантамі, большыя працоўных кінута ў турмы толькі за першыя пяць дзён. Белапольскія акупанты стараліся перашчыгальць сваім зверствам дзікія жахі сярэдневяковай інквізіцыі.

Так уступілі белапаллякі, называўшыя сябе вызваліцелямі беларускага народу, у сталіцу Беларусі.

Настаў жудасны перыяд белапольскай акупацыі. Дзень за днём адбіралі белапаллякі ў рабочых і працоўных сялян усё тое, што імі было заваёвана ў слаўныя Окцябрскія дні. Разам з акупантамі вярнуліся на Беларусь памешчыкі і капіталісты. У жніўні 1919 г. польскія ўлады выдаюць загад № 16 аб звароце ўсёй прыватнай уласнасці ранейшым уладальнікам. Зямлю—памешчыкам, фабрыкі—капіталістам: гэта было асновай асноў палітыкі акупантаў.

І зноў застагнала сялянства пад ярмом князеў Радзівілаў і графоў Чапскіх, зноў загуляў панскі бізун па мужыцкіх спінах. Зноў трапілі менскія рабочыя ў кабалу да фабрыкантаў—Якабсанаў, Ліўшыцаў і Сальманаў. Зверская эксплуатацыя капіталістаў і памешчыкаў, непамерныя паборы, беспрацоўе і беззямелле кастлявай рукою голаду сціснулі працоўных Меншчыны.

Аб тым, у якім цяжкім становішчы апынуліся рабочыя Менска, надзвычай ярка гаворыць наступны ліст рабочага, змешчаны ў «Звезде» ад 20 лістапада 1919 года.

«... Работы няма ніякай. Працуе 5 проц., астатнія беспрацоўныя церпяць страшэнную нужду. Прадпрыемствы прымаюць на работу толькі самых забітых і адсталых рабочых, больш-жа свядомых і членаў профсаюзаў наогул не прымаюць.

На самых вялікіх гарбарных заводах працуе ўсяго 20—30 чалавек, а ў маленькіх майстэрнях прадпрыемцы ў большасці выпадкаў здавальваюцца 1—2 рабочымі. Многія майстэрні зусім закрыты. Для забяспечання беспрацоўных нічога не робіцца.

Тым часам цэны на хлеб павялічваюцца. Фунт хлеба, які раней каштаваў 2 р. 50 кап., цяпер ужо каштуе 5 р., а зарабіць гэтых 5 р. нідзе немагчыма.

Спекулянты грашыма аб'ядаюцца шакаладам, а рабочым не хапае нават бульбы.

Дровы таксама даступны толькі для багачоў. Іншыя мерзнуць ад холаду...»

Адначасова з гнётам эканамічным пачаўся і гнёт нацыянальны. Загадам № 3 ад 20 жніўня польская мова была абвешчана мовай дзяржаўнай. Закрываліся беларускія школы, звальняліся настаўнікі

беларусы, выкладанне пераводзілася на польскую мову. Амаль усе чыгуначнікі і паштова-тэлеграфныя служачыя непаякамі былі звонены.

У тыя дні, калі ў Менску ішлі павальныя вобыскі і арышты, калі дзесяткамі расстрэльвалі ні ў чым не вінаватых людзей, калі па Совецкай вуліцы ў польскай дэфензіве генералы катавалі камуністаў, калі рабочыя і працоўныя сяляне стагналі пад пятой акупанцкай, беларускія нацдэмы, называўшыя сябе прадстаўнікамі беларускага народа, разам з бундаўцамі, эсэрамі і сіяністамі з захапленнем сустракалі акупантаў, вітаючы ўезд маршала Пілсудскага ў Менск. Гэта яны прыкрывалі зверствы белапаякаў, укладаючы ім хвалебныя гімны, як верныя прыслужнікі польскага імперыялізма.

Вось як вітаў прадстаўнік Беларускага нацыянальнага камітэта, контррэвалюцыянер Аляксюк, Пілсудскага ў Менску:

«Ужо шосты дзень як мы жывем спакойным жыццём. Развееўся чырвоны туман, развееўся відмо галоднай смерці. Гэты цуд ёсць справа гераічнага польскага войска, якога вы ёсць начальнік. Вітаю вас ад імя беларускіх дэлегацый, якія прадстаўляюць тут беларускае насельніцтва, выслаўляю гарачую падзяку за вызваленне Менска і Меншчыны...

Але плачуць яшчэ маткі ў Віцебску, стогнуць людзі ў Магілёве, маўчыць безабаронны хаўтурны голас абімшэлых званіц Смаленска».

Нацдэмы не абмежаваліся славеснымі дэкларацыямі, яны з усіх сіл стараліся даказаць сваю адданасць белапольскім акупантам.

У дапамогу белапаякам яны прабавалі стварыць беларускую народную армію. Яны прыкладалі ўсе намаганні, каб ашукаць працоўных Беларусі, адцягнуць іх ад рэвалюцыйнай барацьбы, аддаць іх на разграбленне белапольскім панам.

* * *

Большэвіцкія арганізацыі Менска, вымушаныя з першых-жа дзён белапольскай акупацыі пайсці ў падполле, разгарнулі велізарную работу па мабілізацыі працоўных на барацьбу з акупантамі. Быў створан падпольны камітэт, які працаваў пад непасрэдным кіраўніцтвам Бюро па нелегальнай рабоце ЦК КПЛ і Б у складзе Гедрыса Валодзі — старшыні, Калешынскага, Матусевіча і Пеці Вараб'ева. апошні стаяў на чале падпольнай комсамольскай арганізацыі. Устаноўлена была сувязь з Барысавам, Слуцкам і Смалявічамі. Наладжан транспарт літаратуры, мелі друкарню, запас паперы і 2 наборшчыкаў і 4 склады з польскай літаратурай. Яшчэ да адыходу белапаякаў тт. Вараб'еў і Вольпаў, пакінутыя для падпольнай работы ў Менску, атрымалі заданне ад тт. Кнорына і Багуцкага арганізаваць друкарню. Па Мала-Татарскай вул. у поўразбураным доме памясцілася адзіная ў Менску большэвіцкая падпольная друкарня, абсталяванне якой складалася з 2-х поўкасаў з польскім і рускім шрыфтам і 1 друкарскай машыны «бастонкі». Друкарня была строга заканспіравана, толькі на явачных кватэрах адбывалася перадача арыгіналаў для друкавання. Кожная пракламацыя друкавалася не менш як у 5000 экзэмплярах. Работу па распаўсюджванню пракламацый праводзілі комсамольцы пад кіраўніцтвам геройскі загінуўшага т. Максімовіча. Былі выпушчаны лістоўкі к гадавіне Окцябрскай рэвалюцыі, к дню Парыжскай

комуны, аб падзеях на фронце, адозва, якая выкрывала контррэвалюцыйную дзейнасць беларускага ваеннага цэнтра, і многія іншыя. Выпуск кожнай такой лістоўкі быў радаснай падзеяй для шырокіх мас рабочага класа і бяднейшага сялянства, стагнаўшага пад ярмом беларла.

Лістоўкі цесна звязвалі Менскую падпольную арганізацыю з найшырэйшымі масамі працоўных. Гэтыя большэвіцкія лістоўкі гаварылі, што яшчэ не ўсё скончана, што недзе глыбока ў падполлі жыве і змагаецца камуністычная партыя, дзейнічаюць партызанскія атрады. Яны заклікалі к барацьбе і давалі надзею на новае шчаслівае жыццё.

Група мінскіх падпольных работнікаў у час беларускай акупацыі.

Пад кіраўніцтвам партыі разгортаў сваю работу ленинскі комсамол. Мінскія комсамольцы, як і ўвесь гераічны комсамол, былі вернымі памочнікамі партыі, вярбуючы новыя кадры для барацьбы з беларла.

У пракламацыі да рабоча-сялянскай моладзі прыгнечанай Беларусі яны пісалі:

«Рабочая моладзь горада! Твая задача—разбурыць тыл беларгвардзейцаў. Ты павінна перашкаджаць руху паяздоў, псаваць масты, дарогі, рваць тэлефонныя правады, весці агітацыю сярод польскіх легіянераў, распаўсюджаць камуністычную літаратуру.

Сялянская моладзь! Твой шлях—у чырвоныя партызанскія атрады, якіх ужо многа ў Беларусі. Геройскімі налётамі мы павінны сеяць паніку сярод белых».

Велізарную работу правялі комсамольцы па распаўсюджванні камуністычнай літаратуры. Ва ўмовах падполля, калі горад кішаў шпіёнамі, калі ўсюды ішлі павальныя вобыскі, распаўсюджванне

большэвіцкіх лістовак сярод рабочых, гарадскога насельніцтва і польскіх салдат было важнай і небяспечнай справай. Слаўную старонку ўпісаў ленінскі комсамол у барацьбе з белапольскімі акупантамі. Многія з іх гераічна загінулі пад Барысавым, Слуцкам, Менскам. Многія былі расстраляны «цывілізаванымі» варварамі і пакалечаны ў польскай дэфензіве.

Непрымірымую барацьбу вялі большэвікі ў профсаюзах, выкрываючы здрадніцкую ролю Бунда і меншавікоў, ставячы перад сабою задачу—вырваць з-пад уплыву дробнабуржуазных партый адсталыя слаі рабочых Менска, якія знаходзіліся яшчэ ў некаторых саюзах пад уплывам Бунда і меншавікоў.

Адной з яскравых ілюстрацый гэтай барацьбы былі выбары старшыні ЦБ профсаюзаў. Выстаўляючы сваю кандыдатуру ў старшыні, бундаўцы матывавалі гэта тым, што выбары старшынёю камуніста прывядуць да закрыцця польскаю ўладай профсаюзаў, бо палітыка камуністаў і белапалякаў непрымірыма. На гэта прадстаўнік фракцыі камуністаў заявіў, што яны не збіраюцца працаваць па ўказцы польскіх грабежнікаў, а будуць праз профсаюзы мабілізаваць рабочых на барацьбу з душыцелямі працоўных Беларусі і іх прыслужнікамі.

У рэзультате ўпорнай барацьбы перамаглі камуністы і правялі сваю кандыдатуру ў Старшыні ЦБ профсаюзаў.

26 верасня 1919 г. Менскі камітэт паведамляў у ЦК КПЛ і Б: «11 профсаюзаў пад нашым уплывам. Хацелі нас праваліць Бунд, паалей-цыяністы, але абарваліся. Думаем, што і астатнія 7 профсаюзаў будуць нашымі».

Пад уплывам большэвікоў працавалі профсаюзы металістаў, будаўнікоў, дрэваапрацоўшчыкаў, прачак, хатніх работніц, цыркульнікаў, частка пераплётчыкаў і гарбароў.

У процівагу рэволюцыйным профсаюзам польская дэфензіва прапавала стварыць свае жоўтыя профсаюзы. Каб уцягнуць масы ў свае профсаюзы, белапалякамі абяцалі ўсялякія выгады: танны хлеб, матэр'яльная дапамога і іншыя ільготы. Але рабочыя не пашлі на вудачку акупантаў. Рабочыя ішлі за большэвікамі.

Гераічная работа менскіх большэвікоў, кіраваўшых дзеяннямі слаўных партызанскіх атрадаў, была бяльмом на воку польскай ах-ранкі. Белапалякі прымалі ўсе магчымыя меры з тым, каб вырваць большэвіцкую «заразу», наняўшы для гэтага цэлую армію шпіенаў і правакатараў. Пяцітысячная армія жандараў збілася з ног, вышукваючы большэвікоў. Адноўчы дэфензіве стала вядома, што кіраўніком «бунтароў» з'яўляецца нейкі «Хаім» (клічка т. Капылова). На гэтай падставе па Менску былі арыштаваны амаль усе члены профсаюзаў, якія мелі імя Хаім. Допытамі і катаваннямі жандармерыя пачала выясняць, хто з іх мае дачыненне да распаўсюджвання лістовак сярод польскіх салдат, хто звязан з падпольным менскім камітэтам большэвікоў. А «сапраўдны» Хаім (большэвік Капылоў) у гэтыя дні актыўна вёў сваю работу ў профсаюзах.

Але дэфензіве ўсё-такі ўдалося нанесці ўдар менскай партыйнай арганізацыі. Падасланыя жандармерыяй правакатары Плоткін, Шэльмук і іншыя здолелі прабрацца ў рады партыйнай і комсамольскай

арганізацыі. З верасня пачаліся павальныя арышты падпольных работнікаў. З дапамогай правакатараў жандары кінулі ў турму і ўдушылі члена менскага падпольнага камітэта тав. Кулешынскага.

Быў зроблены вобыск у менскім рабочым кааператыве (на плошчы Свабоды), які быў явчым месцам падпольшчыкаў. Арыштавалі ўсё праўленне і 8 служачых, апычаталі касу і грошы. Таксама арыштавалі тт. Вараб'ёва і Фішэра. Але абодвум удалося ўцячы. Пасля гэтага правалу вымушан быў выехаць з Менска кіраўнік камітэта «Владзімір». Але не спынілася работа Менскага камітэта. Арышты і зверскія катаванні над арыштаванымі таварышамі выклікалі новую хвалю абурэння працоўных. Парадзелыя рады вельмі быстра запаўняюцца новымі большэвікамі. На чале Менскага камітэта становіцца Ян Дземба, арыштаваны і замучаны белапалікамі ў канцы 1920 г.

К вясне 1920 г. у вёсках Менскага павету большэвікі ўзмацнілі сваю работу па арганізацыі партызанскіх атрадаў.

Працоўнае сялянства, змучанае незлічонымі грабляжамі, здзекамі і рэпрэсіямі, бачыла ў партыі большэвікоў адзінага правадыра і абаронца, пад кіраўніцтвам якога яно здолее вызваліцца ад ярма акупантаў. Магутны партызанскі рух ахапіў акупаваную Беларусь. У раёнах Менска, у Козыраве, Гатаве, Пярэжары, Дукорах, Забалоцці арганізаваліся атрады партызан. Кіраўніком іх быў Васіль Шаранговіч. Штаб змяшчаўся ў Козыраве ў доме Пагірэйчык.

Партызаны руйнавалі тыл акупантаў, рэзалі тэлеграфныя праводы, нарыхтоўвалі зброю, знімалі вартавых, адбівалі аboзы, рыхтуючыся разам з часцямі Чырвонай арміі нанесці рашучы ўдар белапалікам. Гераічна змагаліся чырвоныя партызаны Меншчыны з акупантамі, аддаючы жыццё сваё за справу вызвалення прыгнечанай Беларусі.

Люта распаўляліся белавардзейцы з менскімі камуністамі і партызанамі. З дапамогаю правакатараў у канцы красавіка 1920 г. польская ахранка вырвала з радоў партызан лепшых таварышоў. З Козырава, Гатава, Серабранкі, Забалоцця і Калядзічаў збітых і акрываўленых прывезлі іх у Менск. Зверскія катаванні і пабоі прадаўжаліся і пры допытах. Білі да страты прытомнасці, аблівалі вадой і зноў білі, ламалі пальцы, ставілі да сценкі і стралялі. Не было канца здзекам. Плашчынскага прывезлі з засценка счарнелага ад пабою, з роту яго цякла кроў і ён не мог вымавіць ні слова.

58 партызан сталі перад польскім палявым судом 3 мая 1920 г. Яны не прасілі літасці ў польскіх катаў. Смела і горда адказаў Андрэй Кеппе польскім суддзям: «Няхай мы памром, але на нашых магілах вырастуць сотні маладых і закончаць пачатую намі справу». За гэта жандары люта яго збілі. Да кары смерцю праз расстрэл асуджаны былі 8 партызан: Васілеўскі Вячаслаў, Кеппе Андрэй, Пагірэйчык Васіль, Путырскі Лявон, Процкі Меленці, Плашчынскі Сяргей, Шумскі Владзімір і Плашчынскі Сямён. 6 чалавек атрымалі па 10 год катаргі, а астатнія 20 былі асуджаны ад 1 да 3 год турмы кожны.

7 мая па вуліцах Менска на Камароўку вялі жандары на расстрэл скаваных ланцюгамі па-двое партызан.

8 маладых амаль хлопчыкаў партызан, акружаных жандарамі, можна і спакойна, спяваючы рэвалюцыйныя песні, ішлі да месца

кары, праважаемыя спачувальнымі поглядамі натоўпу, горкім плачам сваякоў і грозным маўчаннем баявых таварышоў.

На вачах сваякоў у росквіце жыцця былі расстраляны 8 лепшых таварышоў. Яны памерлі слаўнай смерцю герояў з заклікам адпомсціць акупантам за сваю пагібель.

Адначасова адбыліся арышты многіх партыйных і комсамольскіх работнікаў у Менску. Арыштаваны былі: т.т. Танхілевіч, Соня Зак, Зайдэнвар, Маўшанзон і дзесяткі іншых. Прымушан быў скрыцца і Ян Дземба. Разгромлена было Цэнтральнае бюро профсаюзаў.

Не гледзячы на вялікія страты, менская партыйная і комсамольская арганізацыя, самкнуўшы свае рады, прадаўжалі яшчэ з большай энергіяй арганізоўваць масы працоўных на барацьбу з белакупантамі. Пад кіраўніцтвам Менскага камітэта было адноўлена ЦБ профсаюзаў, на чале якога зноў стаў камуніст. Менскай падпольнай друкарняй была выпушчана лістоўка тыражом у 8 тыс. экзэмпляраў з заклікам арганізоўваць партызанскія атрады. Горача адгукнуліся працоўныя Менска на заклік партыі, папаўняючы сотнямі сваіх лепшых сыноў рады слаўных партызанскіх атрадаў, наносячы ўдар за ўдарам у тыл белапольскіх банд, дапамагаючы гераічнай Чырвонай арміі, якая перашла ў наступленне.

* * *

Разграміўшы ў канцы 1919 г. стаўленікаў Антанты—Калчака і Дзенікіна, партыя і савецкі ўрад атрымалі магчымасць перакінуць з іншых фронтаў на барацьбу з белапаллякамі значныя сілы Чырвонай арміі. На Паўднёва-Заходні фронт была перакінута слаўная 1 Конная Будзённага і легендарная Чапаеўская дывізія. Адначасова партыя праводзіць спецыяльную мабілізацыю камуністаў на белапольскі фронт у якасці байцоў і палітработнікаў Чырвонай арміі. З Ленінграда, Масквы, Тулы прыбываюць пролетары на дапамогу Заходняму фронту. На працягу мая і чэрвеня на Заходні фронт было адпраўлена да 12 тыс. большэвікоў. У Рэвваенсовет Паўднёва-Заходняга фронту партыя паслала лепшага вучня Леніна, выдатнейшага пролетарскага стратэга—тав. Сталіна.

У пачатку чэрвеня часці гераічнай Чырвонай арміі здолелі перайсці ў паспяховае наступленне. Выконваючы геніяльны стратэгічны план тав. Сталіна, 1 Конная армія Будзённага нанесла рашчаючы ўдар польскім легіёнам, прарваўшыся на Паўднёва-Заходнім фронце ў кіеўскім напрамку ў глыбокі тыл белапаллякаў.

Гэта стварыла спрыяючыя ўмовы для пераходу ў наступленне Чырвонай арміі на Заходнім фронце. 4 ліпеня 1920 г. Чырвоная армія на Заходнім фронце, згодна загаду свайго глаўкома т. Тухачэўскага, перашла ў агульнае наступленне. Перамагаючы ўпорнае супраціўленне, нашы часці магутнымі і дружнымі ўдарамі прарвалі ўмацаваныя пазіцыі праціўніка, і к вечару 4 ліпеня адкінулі яго на ўсім фронце на 10 верст к захаду. Конны корпус т. Гая прарваў фронт праціўніка, зайшоўшы яму ў тыл, гromячы панічна адступаючыя польскія часці.

6 ліпеня 16 армія, фарсіраваўшы раку Бярэзіну, прасоўваючыся ўперад у напрамку Менска, праследуе адыходзячыя часці белых.

Слаўная 27 стралковая дывізія, перакінутая з калчакоўскага фронту ў складзе 80 і 81 брыгад пад камандваннем т. Путна, з упор-

нымі баямі падступала к Менску. У сваіх радах яна налічвала да 3.500 комуністаў і мела велізарны вопыт барацьбы з контррэвалюцыяй.

Зрабіўшы начны пераход, 27 дывізія к вечару 10 ліпеня ўступіла ў раён Озерышча-Сцеклева, падышоўшы непасрэдна да Менска.

З 4 ліпеня белапаліякі пачалі эвакуацыю з Менска. Нечуванымі зверствамі адзначыліся гэтыя дні. З новаю сілай пачаліся грабязы і забойствы.

9/VII белапаліякі пачалі падпальваць горад. Да тла выгарала абутковая фабрыка «Орол», дрывяныя склады, вялікі млын, вінны склад, менскі ваенны госпіталь, Бабруйская вуліца, дамы на Троіцкай плошчы. Горад гарэў з усіх бакоў.

У ноч на 11 ліпеня ішлі ўпорныя баі 17 і 27 стралковых дывізіяў за аўладанне Менскам. Горад быў апаясан паўкальцом загадзя зробленых акопаў з дротавай агарожай. Флангі пазіцый на поўначы ўпіраліся ў трудна праходзімыя балоты, на поўдні ў р. Свіслач.

У ноч на 11 ліпеня 80 брыгада з паўночнага ўсходу і 81 з паўднёвага ўсходу павялі атаку на Менск. 941 полк, знішчыўшы батальён праціўніка, прарваў умацаваныя лініі. Белапаліякі былі выбіты з акопаў і ў беспарадку адступілі. Адступаць польскаму ар'ергарду прышлося праз горад. Усе іншыя шляхі былі ўжо адрэзаны чырвонымі. Але і тут перадавыя часці Чырвонай арміі праследвалі адступаючых па пятах.

Аб 11 гадзіне 30 мінут каманда разведчыкаў 238 Бранскага і 930 Курскага палкоў уварваліся ў горад, уносячы паніку ва ўцякаўшых польскія часці.

К 12 гадзіне 24 сялянскі і 211 Волжскі палкі, разбіўшы белапаліякаў у раёне ст. Менск, уступілі ў горад з поўдня. Без памяці ўцякалі белапаліякі пад ударам гераічнай 27 стралковай дывізіі, праследуемыя чырвонай конніцай. Багатыя трафеі дасталіся чырвоным часцям у рэзультаце гэтага бою. Звыш 300 палонных, 32 кулямёты, 7 гармат, знарады, вінтоўкі, патроны страцілі акупанты пакідаючы Менск. Выходзячы, яны ўзарвалі чыгуначныя масты і падпалілі вакзалы.

На дапамогу авангардным часцям Чырвонай арміі прышлі рабочыя і працоўная моладзь Менска. Узброіўшыся захаванымі вінтоўкамі, яны далучаліся да чырвонаармейскіх часцей, арганізоўваліся ў баявыя атрады самаабароны, раззбройвалі і дабівалі адступаючых белапальскія банды. Ачысціўшы Менск ад апошніх рэштак белапаліякаў, пролетарскія баявыя атрады разам з чырвонаармейцамі, пад кіраўніцтвам партыйнага камітэта, узяліся за аднаўленне рэвалюцыйнага парадку і ўлады ў Менску. Перш за ўсё быў арыштован Камітэт грамадскай безапаснасці, які складаўся з буйных прамыслоўцаў і купцоў. Гэты камітэт, згодна загаду генерала Шэптыцкага, павінен быў узяць у свае рукі ўладу ў Менску пасля адступлення польскай арміі. Вінтоўкі і кулямёты, якія знаходзіліся ў распараджэнні «Камітэта грамадскай безапаснасці», былі разданы рабочым. Узброены атрад накіраваўся да турмы, раззброіў турэмную ахову і вызваліў палітзняволеных. Менскім партыйным камітэтам разам з паліторганами Чырвонай арміі быў утворан Часовы рэвалюцыйны камітэт.

К 2-й гадзіне дня асноўныя сілы XVI арміі ўвашлі ў Менск, праследуючы адступаючага ворага па Койданаўскаму тракту.

Усё працоўнае насельніцтва Менска высыпала на вуліцу. З радаснымі прывітаньнямі і захапленнем сустракалі жыхары Менска сваіх вызваліцеляў. На вуліцах былі расклеены большэвіцкія лістоўкі, вітаючыя ўступленне ў Менск Чырвонай арміі. Гэтыя лістоўкі былі надрукаваны яшчэ ў цяжкія дні падполля. Рабочыя Менска пад грукат рваўшыхся яшчэ за горадам знарадаў разам з Чырвонай арміяй святкавалі вялікае ўсенароднае свята свайго вызвалення. Улада перашла ў рукі рэўкома, назначанага Рэвваенсоветам Заходняга фронту.

У склад рэўкома ўвашлі тт. Кнорын, Чарвякоў і іншыя. Пад канец дня 11 ліпеня свабодныя грамадзяне г. Менска чыталі загад № 1 свайго Рэўкома:

Уступленне чырвоных войск у Менск 11 ліпеня 1920 г.

«Рабоча-сялянская Чырвоная армія ачысціла горад Менск ад польскай шляхты і яе абаронцаў белагвардзейскіх банд. На ўсёй вызваленай з-пад гнёту банд тэрыторыі Менскай губерніі з гэтага часу ўстанаўляецца ўлада рабочых і сялян—ўлада Советаў. На падставе пастановы Рэволюцыйнага ваеннага савета Заходняга фронту вышэйшая грамадзянская і ваенная ўлада ў губерніі да склікання з'езда Советаў рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў перадаецца Менскаму губернскаму ваенна-рэволюцыйнаму камітэту».

Менск зноў стаў сталіцай Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі. Працоўныя Беларусі ў саюзе і пры брацкай дапамозе ўсіх народаў СССР пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі і яе правадыра тав. Сталіна прыступілі да соцыялістычнай будоўлі.

Мінула пятнаццаць год. Беларусь, як неразрыўная частка СССР,

ператварылася ў квітнеючую ордэнаносную рэспубліку, у магутны фарпост Савецкага саюза на яго заходнім рубяжы.

Толькі савецкі ўрад вядзе паслядоўную барацьбу за мір. Наша, соцыялістычная краіна супроць вайны. Але порах усё мы давінны трымаць сухім, бо нямецкія і польскія фашысты адкрыта гавораць аб новым паходзе на Савецкую Украіну і Беларусь, на Савецкі саюз. Аб гэтым крычыць фашысцкі друк, аб гэтым пішуць паны Радзівілы і Міцкевічы і іх прыхвасні—украінскія і беларускія нацыяналісты, Канавальцы, Левіцкія, Луцкевічы, Станкевічы і інш.

У адказ правакацыйным падпальшчыкам новай вайны рабочыя і калгаснікі Савецкай Беларусі яшчэ сільней будуць умацоўваць брацкі саюз народаў, яшчэ вышэй падымуць сваю рэвалюцыйную пільнасць, яшчэ большай любоўю і клопатам будуць акружаць нашу гераічную Чырвоную армію, яшчэ больш умацоўваць яе магутнасць.

«Ваяваць мы не збіраемся, але ніколі і нікому не дазволім пасягнуць на цэласнасць нашых меж. Нашы граніцы свяшчэнны і непарушны. Яны паліты рабоча-сялянскай крывёю і іх нікому, ніколі ні пры якіх акалічнасцях перайсці не дазволім» (Варашылаў).

І. Гершон

Б. Гельфанд

Барацьба з акупантамі на Бабруйшчыне

(Успаміны)

1919 год. Наша маладая рэспубліка—плацдарм класавай вайны. Менск заняты белапалаякамі. Белапалаякі падыходзяць да Осіпавіч. Пачалася эвакуацыя ў Бабруйску. У гэты час адбываецца нарада, на якой размяркоўваюцца абавязкі сярод партыйных работнікаў.

Барацьба абвастраецца. Мяняецца толькі абстаноўка. Кожны гатоў яшчэ з большай упартасцю змагацца з акупантамі.

А 3-й гадзіне ўночы паведамляюць, што палякі ўжо на станцыі Ясень. Трэба падрыхтаваць падпольныя друкарні. Пад трэскам кулямётаў працуем усю ноч і абсталявалі надрэнную друкарню. У руках падпольнай арганізацыі яна будзе самай вострай зброяй супроць белых акупантаў, супроць класавых ворагаў. На досвітку развітваемся з нашымі чырвонаармейцамі і камандзірамі, развітваемся з імі з упэўненасцю ў хуткім пабачанні. Байцы займаюць свае пазіцыі. Хто ў падполлі, хто ў радах арміі, кожны гатоў да сустрэчы класавага ворага.

А 6 гадзіне раніцы з розных канцоў горада ўваходзяць акупанты. Гэта яны нясуць «культуру» супроць большэвікоў «варвараў». І ўжо а 7 гадзіне раніцы «цывілізатары» прыступілі да работы: пачаліся грабязь, расстрэлы. Польскі бізун пачаў гуляць па спінах рабочых і працоўных сялян. У горадзе—арышты, прычым арыштоўваюць па малейшаму падзрэньню.

Палякі паставілі сабе задачу вырваць большэвіцкую «заразу» з коранем. Давялося вельмі многа напрацаваць паліцэйскім. Ім прышлося хоць зубамі зрываць большэвіцкія лістоўкі, расклееныя па гораду. Арышты актывістаў рабочых і сялян набылі масавы характар. Няма ўжо куды памяшчаць арыштаваных. Школы, кіно, тэатры—ўсё ператварылася ў турмы. У горадзе нават арганізавалася дапамагаўшая польскай дэфензіве цэлая банда з падонкаў грамадства—зладзеяў, машэннікаў, былых царскіх гарадавых, папоў і рабінаў, якія дапамагалі белапалаякам адшукваць большэвікоў.

Зверствы белапалаякаў не мелі граніц. Гэтыя зверствы асабліва праявіліся ў нечалавечых адносінах да нашых палонных чырвонаармейцаў, якіх белапалаякі расстрэльвалі пачкамі. І колькі ўжо бязвінных крыві рабочых і сялян праліта на нашай радзіме.

Гав. Калінін у Менску перад адпраўкаю войск на фронт супроць белалэлякаў у 1919 г.

У дадатак да гэтага неўзабаве з прычыны голаду пачалася эпідэмія тыфу (сыпняку). Хворыя чырвонаармейцы ў турмах знаходзіліся ў жудасным стане. На падлозе, як бярвенні, валяліся нашы байцы, нашы браты. Тут і ў прадсмяротнай агоніі, тут і поўжывыя, тут і астыўшыя трупы, тут-жа і выздараўліваючыя.

Падпольны камітэт прыняў максімальныя меры, каб паставіць на ногі іх, каб дабіцца ад белапалякаў дазволу хоць чым-небудзь палегчыць цяжкі лёс нашых байцоў. Мясцовыя ўрачы згадзіліся добраахвотна і бясплатна дапамагчы ліквідаваць эпідэмію.

Але штаб польскай арміі адказаў каротка: «Іх трэба не лячыць, а расстрэльваць». Тым часам эпідэмія ўсё больш і больш пашыралася і перакінулася ў часці польскай арміі.

Але польскі штаб непахісны. Ён не дазволіў лячыць чырвонаармейцаў. Ён не шкадаваў і сваіх салдат: хіба польскаму генеральнаму штабу шкада было апанутых у шынелі рабочых і сялян. Ён баяўся іх, гэтых хворых, апанутых у лахманы.

Тады партыйны камітэт разгарнуў агітацыю па ўсяму гораду: лістоўкі, пратэсты, забастоўкі. І толькі тады, калі пратэсты набылі для іх пагражаючы характар, калі аб гэтым стала вядома ўсім рабочым і сялянам Польшчы, у Варшаве, Беластоку, толькі тады польскія генералы выклікалі чырвоны крыж і дазволілі прыступіць к лячэнню.

Аднак камісіі прышлося працаваць галоўным чынам над складаннем актаў аб грудях трупаў, што засталіся ад нашых чырвонаармейцаў.

Не менш «літасціва» арудвалі белапалякі і ў вёсцы. Вось адзін з прыкладаў іх грабязу і здзекаў над сялянамі нашых беларускіх вёсак на Бабруйшчыне:

Група белапалякаў, а разам з імі зграя сынкоў мясцовых памешчыкаў, з'явіліся ў вёску Карчэвічы шукаць большэвікоў. Шукалі галоўным чынам у сялянскіх клецях. Не знаходзячы, забіралі масла, сала, яйкі. Усё гэта было «ходкім таварам» для яснавяльможных паноў. Потым з'явіўся загад, каб неслі малако панам. Памешчыцкія сынкі дубцамі падсцёбвалі сялян з лаянкай «пся крэў». Сяляне вёскі Карчэвічы, убачыўшы, што ў іх забіраюць апошнія прадукты, пакінутыя для дзяцей, сабраліся, выгналі пілсудчыкаў з вёскі і вярнулі сабе адабранае.

Неўзабаве белапольскія «носьбіты культуры» акружылі вёску Карчэвічы, падпалілі яе на вачах усіх сялян і, каб не ўцёк ні адзін «большэвік», адкрылі па ёй кулямётны агонь.

Палякі «перамаглі», і польскі штаб упісаў яшчэ адну ганебную крываваю старонку ў сваю «баявую» гісторыю. Так ён паказаў тут сваё «геройства».

Пад кіраўніцтвам падпольнай большэвіцкай арганізацыі працоўных масы вёскі ўсё больш і больш рэвалюцыянізаваліся. У адказ на тэрор і здзекі акупантаў яна адказала магутным разгортваннем партызанскага руху.

Працоўнае сялянства, у якога забіралі апошнія крохі, гвалтавалі жонак і дзяцей, ператварылася ў грозную сілу.

Хіба дзіўна пасля гэтага, што партызанскі рух з кожным днём мацнеў, што ўся Беларусь пакрылася партызанскімі атрадамі, якія змагаліся з акупантамі так, як і належыць змагацца сынам Вялікай сацыялістычнай радзімы.

У адказ на шматлікія геройскія выступленні партызанскіх атрадаў у Бабруйшчыне было абвешчана асуднае становішча. Гэта значыла, што пасля 6 гадзіны ўвечары польскія легіёны маглі зусім распаясацца.

І аднак, не гледзячы на арышты, пагромы, здзекі, работа партыйных арганізацый не спынялася. Разам з ёю шырыўся і мацнеў рэволюцыйны рух рабочых і сялян.

У казармах чыталі брашурны і лістоўкі, што распаўсюджваліся большэвікамі. У польскай арміі арганізаваны былі партыйныя ячэйкі. І можна сабе ўявіць самаадчуванне польскіх генералаў, запэўніваюшых міжнародную буржуазію ў тым, што іх армія самая надзейная, калі раптам Варшаўскі полк адмовіўся ісці на фронт супроць большэвікоў. Гэта было першае магутнае выступленне польскіх салдат супроць сваіх генералаў.

Каб падняць дух арміі, супакоіць міжнародную буржуазію—фактычнага гаспадара польскай арміі, і абы якой цаною заваяваць перамогу, польскі генеральны штаб з уласцівым яму авантурызмам кінуў на фронт супроць большэвікоў п'яных салдат у акружэнні пазнанцаў.

Так пачалося наступленне на Жлобінскім участку. Але магутным ударам чырвонаармейскіх часцей яно было разгромлена. Бабруйск ператварыўся ў суцэльны лазарэт польскіх афіцэраў.

На гэтым скончылася адна з авантур польскага штаба, за якую заплацілі жыццём тысячы рабочых і сялян Польшчы.

Хоць усім і кожнаму было добра вядома, які руйнуючы адпор атрымалі белапаліякі ў гэтым наступленні, польскі штаб выпусціў паведамленне: «Наша доблесная армія... і т. д. перашла ў наступленне. Большэвікі адышлі к Дняпру».

У гонар «перамогі» польскі штаб арганізаваў нават святочную гулянку, на якую зышлася польская знаць і мясцовая буржуазія.

І вось, у самы разгул танцаў і бразгатання шпор загудзеў аэраплан... Пасыпаліся большэвіцкія лістоўкі, якія заклікалі: «Таварышы і грамадзяне, пад магутным ударам Чырвонай арміі польская армія адступае. Не давайце ім разбураць фабрык і заводаў, арганізуйце самаабаронныя атрады!» У канцы—палкі лозунг: «Няхай жыве рэволюцыя ў Польшчы!»

Польская армія, што далей, то больш дэмаралізавалася, грознаю хваляй рос пратэст супроць акупантаў.

Агромную работу правялі ў той час і комсамольцы. Колькі байцоў, камандзіраў, рабочых-ударнікаў, інжынераў, лётчыкаў, пісьменнікаў, кіраўнікоў прамысловасці і сельскай гаспадаркі вырастці і выхаваў ленінскі комсамол. Смела і горда пад кіраўніцтвам падпольнай партыйнай арганізацыі ўзнялі комсамольцы сцяг барацьбы супроць польскіх акупантаў. Яны арганізавалі баявыя атрады, яны штодня раскідвалі і расклеівалі па вуліцах і казармах тысячы лістовак; здзекваючыся над шпікамі і паліцэйскімі, закладалі ім у кішэні большэвіцкія адозвы. Пад спевы «Інтэрнацыянала» яны ішлі на расстрэл, на шыбеніцы. Не мала слаўных старонак упісалі комсамольцы ў выдатнейшую гісторыю барацьбы за сацыялістычную бацькаўшчыну.

Ужываючы ўсялякія рэпрэсіі, белапаліякі ліквідавалі ўсе саюзы. Бунда не чапалі, бо для гаспадароў і польскай арміі ён быў даска-

налым памочнікам. З сабачай адданасцю выконвалі бундаўцы сваю здрадніцкую ролю. Яны былі сапраўднымі правакатарамі. Яны стаялі за «спакой і парадак» і страшылі нашых таварышоў арыштам, не дапускаючы забастовак. У перыяд белапольскай акупацыі беларускія нацдэмакраты і Бунд ўпісалі яшчэ адну ганебную старонку ў сваю здрадніцкую гісторыю. Але супроць іх волі пад кіраўніцтвам падпольнай арганізацыі рос і мацнеў рабочы рух.

Аднойчы сабраўся падпольны камітэт, які пастанавіў прад'явіць ультыматум гаспадарам: 8 гадзін работы, 1 гадзіна абедзенага перапынку без зніжэння зароботнай платы. У выпадку незадавалення—абвясціць забастоўку. На падставе гэтага рашэння быў скліканы нелегальны дэлегацкі сход прадстаўнікоў усіх прадпрыемстваў для абмеркавання і выпрацоўкі канкрэтных мер барацьбы з нечуванай эксплуатацыяй.

Тымчасам на вуліцы жандар напаў на след сходу. Ён заўважыў двух дзяўчын, якія ўваходзілі ў той двор, дзе адбываўся сход, і пашоў за імі. Комсамалец Пінька, начальнік баявога атрада, заўважыў, што жандар накіроўваецца к дому. Была яўная пагроза правалу сходу і, безумоўна, масавага арышту. Піня падышоў да гэтых дзяўчын і сказаў ім:—«Ідзіце за мной». Ён вывеў дзяўчын з двара і накіраваўся з імі вандраваць па гораду. Жандар—за імі. Але сход тым часам скончыўся, і ўсе спакойна разышліся па хатах.

Успамінаецца першае паседжанне ЦБ профсаюзаў. Яно было прызначана на 6 гадзіну раніцы, калі ўсе шпікі і жандары яшчэ спалі. Прысутнічала 15 прадстаўнікоў саюзаў. Тав. Каменскі рабіў нам першы даклад аб бягучым моманце. Другім было пастаўлена пытанне аб забастоўцы швейнікаў. Парашылі правесці забастоўку.

Каб палегчыць цяжкое становішча бастуючых і падтрымаць іх маральна і матар'яльна, пастаноўлена было арганізаваць некалькі дапаможных майстэрняў, дзе бастуючыя маглі-б адшукваць сабе працу. Тут мы яшчэ раз сустрэліся са здрадніцкай работай бундаўцаў. Яны, вядома, сталі на бок польскага генеральнага штаба. Як жа так,—пыталіся яны,—фронт так блізка, а вы бастуеце? Пачнецца кровепраліцце!

Але забастоўка пачалася. Праз некалькі дзён да яе далучыліся папіросныя фабрыкі. Пасля двухтыднёвай барацьбы забастоўка была выйграная, рабочыя перамаглі.

Неўзабаве падпольны камітэт рашыў склікаць павятовую канферэнцыю, каб выпрацаваць агульны план дзейнасці. Канферэнцыя была прызначана на 28 красавіка ў кватэры Бабровай і Пятрова.

А 12 гадзіне ўночы тав. Каменскі—кіраўнік падпольнай арганізацыі большэвікоў—адкрыў канферэнцыю. Як толькі закончыў ён ўступную прамову і вызначыў галоўныя задачы канферэнцыі, у кватэру ўварваўся агент паліцыі. На яго запытанне, што тут робіцца, прысутныя адказалі—іграем у карты. Паліцэйскі, крыкнуўшы—«Ведаем мы вашы карты»,—вышаў з кватэры. Тав. Каменскі заявіў, што канферэнцыя сарвана і трэба разыходзіцца. Прысутныя пачалі разбигацца праз сад, які быў пры доме, просячы Каменскага паследваць за імі. Але ён адмовіўся тым, што павінен знішчыць матар'ялы, якія былі на канферэнцыі. Пятроў таксама не мог пакінуць кватэры, бо яго суседка Баброва тады хварэла тыфам.

Уварваліся палякі. Каменскі, Баброва і Пятроў былі арыштаваны

Наглай рукою белапольскіх катаў былі расстраляны потым усе трое. Хворую Баброву застрэлілі ў насілках, бо не магла стаяць на нагах.

Было ясна, што канфэрэнцыя правалілася таму, што тут працавала рука правакатара. Было склікана экстранае паседжанне камітэта і падвергнута аналізу кожная падзея апошніх дзён. Падозрэнне апраўдалася. Родаў, ён-жа Рабіновіч, аказаўся правакатарам і выдаў канфэрэнцыю. Праз некалькі дзен пазней ён у форме жандара ездзіў паказваць кватэры нашых таварышоў. Але арганізацыя была ўжо моцная. Партызанскі рух разросся. Чырвоная армія паступова і ўпэўнена пачала наступленне на Бабруйск. Настрой усё больш і больш узнімаўся. На месцы аднаго арыштаванага з'яўлялася некалькі новых актывістаў, якія прадаўжалі справу таварышоў.

Чырвоныя наступаюць. Кожны выбух іх знарада—сігнал к паўстанню. У горадзе арганізаваны самаабарончыя атрады. Рашылі не даваць вывозіць з горада машыны электрастанцыі. У паасобных пунктах нават адбівалі польскія аboзы. Удзень палякі баяліся з'явіцца на вуліцы.

Наступае апошняя жудасная ноч. Белапалыкі і іх афіцэры рашылі «развітацца». На ўспамін аб сабе арганізавалі грабязь, бралі людзей пад выглядам заложнікаў і тут-жа на вуліцах расстрэльвалі. Адступаючыя белапалыкі страшылі: «Адыходзім толькі на два тыдні, вернемся і тады яшчэ пакажам». Горад у агні. Калі хто адмаўляецца даваць грошы,—падпальваюць дом. Палаюць крэпасць, казармы, электрастанцыя. На кожнай вуліцы пажар. З усіх дамоў чуваць безупынныя крыкі: «Ратуйце! Пажар!»

Гэтая ноч не паддаецца апісанню. Шалеў і лютаваў азвярэлы класавы вораг. П'яныя белапалыкі цэлымі натоўпамі хадзілі з нагайкамі па вуліцах, гвалтавалі, забівалі. Працоўныя Беларусі ніколі не забудуць гэтай жудаснай ночы!

А 5 гадзіне раніцы працоўныя Бабруйска цалаваліся з героямі чырвонаармейскіх часцей, з чырвонымі камандзірамі. На вуліцах упершыню з'явіліся святочныя натоўпы. Людзі з вялікім задавальненнем збіраліся на мітынгі. Усё больш узрастаў аўтарытэт нашай партыі і Чырвонай арміі. Бабруйск разам з усім пролетарыятам БССР прыступіў к будаўніцтву новага, светлага жыцця.

П. Бурачэўскі

Удзельнік грамадзянскай вайны

Старонка з мінулага

З'яўляючыся ўдзельнікам барацьбы за пролетарскую дыктатуру на Беларусі, я хачу адзначыць некаторыя моманты, якія адносяцца к перыяду стварэння савецкай улады ў Беларусі і вызвалення яе ад белапаліякаў.

У 1917 г. Беларусь прадстаўляла паласу фронту імперыялістычнай вайны і частка яе была занята нямецкімі акупантамі.

Рэвалюцыйны рух на Беларусі пад кіраўніцтвам большэвікоў узрастаў і пашыраўся, ператвараючыся ў магутную сілу, якая ахапіла не толькі рабочых, батракоў і бяднейшае сялянства акупаванай Беларусі, але і шырокія масы нямецкіх салдат.

У перыяд нямецкай акупацыі працоўнае насельніцтва знаходзілася ў надзвычайна цяжкіх умовах. Акупантамі-імперыялістамі яно пазбаўлена было магчымасці задаволіць нават мінімальныя патрэбы больш-менш чалавечага жыцця. На плечы працоўных былі ўскладзены ўсякія дадатковыя павіннасці.

Жаданні і імкненні працоўных мас Беларусі былі накіраваны к та-му, каб заваяваць і пабудаваць уладу рабочых і сялян, каб у корані знішчыць сістэму капіталізма і пачаць будаўніцтва новага соцыялістычнага грамадства. Гэтыя жаданні і імкненні выяўляліся ў рэвалюцыйнай барацьбе супроць акупантаў, супроць капіталістычнай сістэмы і яе староннікаў.

Большэвікі, знаходзіліся ў глыбокім падполлі і вялі агромную работу пры строгай канспірацыі. У многіх гарадах, мястэчках і сельскіх пунктах існавалі падпольныя партыйныя камітэты, якія ядналі рэвалюцыйных рабочых, батракоў, сялян-беднякоў, служачых і саматужнікаў і кіравалі рэвалюцыйнаю барацьбой працоўных мас. Для прыкладу возьмем Рагачоўскі падпольны камітэт, які ў 1917 годзе, пад кіраўніцтвам т. Рыскіна А. Б., прымаў актыўны ўдзел у барацьбе супроць белагвардзейшчыны з астаткаў былой магілёўскай стаўкі і іншай царскай знаці, а таксама ў 1918 годзе супроць нямецкіх імперыялістычных акупантаў. Гэты камітэт аб'яднаў у барацьбе не толькі мясцовых рабочых, батракоў, беднякоў, але ўцягнуў у яе і нямецкіх салдат, якія дапамагалі набываць неабходнае для партызанскіх атрадаў узбраенне.

Партызанскія атрады ўзніклі адначасова з арганізацыяй рабочых і вясковых ячэек куністычнай партыі. Яны былі магутнаю сілай у барацьбе супроць акупантаў.

Рэвалюцыйная барацьба працоўных мас акупаванай Беларусі была вялікаю пагрозай для акупантаў, а разам з тым і для ўсёй капіталістычнай сістэмы. Вось чаму ўлада акупантаў і ваеншчыны праследвалі не толькі непасрэдных удзельнікаў рэвалюцыйнага руху, але і ўсіх, хто на погляд акупантаў мог такімі з'яўляцца. У паасобных, найбольш буйных пунктах, акрамя перапоўненых былых гурмаў, былі пабудаваны спецыяльныя баракі, абведзеныя непразнай агародай з калючага дроту ў некалькі радоў і ахоўваліся ўзмоцненымі ваеннымі карауламі. Гэтыя баракі, якія называліся «карантынам», а ў сапраўднасці—звычайныя турмы, перапоўнены былі рабочымі і сялянамі Беларусі.

У 1918 годзе мне асабіста давялося пабываць у такім «карантыне» пад строгай аховай з сістэматычнымі допытамі. Адтуль з вялікімі труднасцямі, пры дапамозе рэвалюцыйных нямецкіх салдат, удалося ўцячы.

Пасля адыходу нямецкіх акупацыйных войск, у лістападзе 1918 года, пачалі стварацца саветы і рэўкомы, якія ва многіх месцах падрыхтаваны былі ў час падполля. Працоўныя Беларусі сустрэлі ўстанаўленне савецкай улады з вялікім энтузіязмам і праяўлялі надзвычайную актыўнасць у справе стварэння яе органаў.

Мне выпадала быць у паасобных паселішчах першым прадстаўніком савецкай улады і сведкай вялікай радасці, энтузіязма і актыўнасці, з якімі працоўнае насельніцтва выбірала мясцовыя органы ўлады.

Там, дзе праходзіў фронт, дзе адбываліся баі, на месцы населеных пунктаў заставаліся акопы, бліндажы, агромныя ямы, вырытыя знарадамі. Працоўнае насельніцтва жыло ў зямлянках, харчавалася ўсякімі сурагатамі. У зімовы час у некаторых пунктах цяжка было знайсці месца, дзе можна было-б правесці сход. Аднак і пры такіх умовах працоўнае насельніцтва з вялікай радасцю сустракала савецкую ўладу і ўсямерна дапамагала яе ўтварэнню. Падлеткі і старыя прыносілі і здавалі рэвальверы, вінтоўкі і іншую зброю, рознымі спосабамі набытую ў час акупацыі. Адночы позняй ноччу пасля сходу, на якім выбралі сельскі совет, адна бабулька прынесла і перадала мне закручаны ў апучу цяжкі пакунак. У гэтым пакунку былі добры браўнінг і бінокль.

Моладзь прагна слухала тлумачэнні аб задачах камуністычнай партыі і аб тым, хто з'яўляецца і можа быць яе членам і прасіла запісаць яе ў партыю, заяўляючы аб сваёй адданасці і гатоўнасці выконваць усе яе даручэнні для абароны заваёў рабочых і сялян. Адначасова з першымі саветамі арганізаваліся камуністычныя ячэйкі, а існаваўшыя папярэдняліся новымі членамі.

У пачатку 1919 года белапольскія папы з дапамогаю Антанты рыхтавалі ўзброенае наступленне на краіну дыктатуры пролетарыята. Рэўкомы і саветы стваралі атрады, каб дапамагчы часцям Чырвонай арміі адбіць белавардзейскія наскокі і разам з ёю абараніць заваёвы Окцябра.

Пасля стварэння рэўкомаў і саветаў з лютага месяца я быў арганізатарам-агітатарам палітаддзела Беларуска-літоўскай арміі. У красавіку 1919 года мне прыйшлося пераехаць на фронт пад Вільню, куды былі падцягнуты і сканцэнтраваны добра ўзброеныя значныя сілы белапаллякаў. Не гледзячы на перавагу сіл і шалёнае імкненне ворага

разбіць наш фронт, чырвонаармейскія часці абаранялі кожны свой участак з такой упартасцю, што ворагу толькі пасля доўгіх баёў і з велізарнейшымі стратамі ўдавалася займаць некаторыя нашы пазіцыі і акружыць паасобныя часці. Яны не толькі не здаваліся ў палон, але з поспехам і без асаблівых страт байцоў выходзілі з цяжкага становішча, а часам нават забіралі ў палон белапалякаў.

Адзін з такіх выпадкаў быў з № стралковым палком. Акружаны ворагам, полк арганізавана рушыў у тыл ворага. Разбіваючы раз'езды, заставы і вартавыя аховы, полк прабіўся праз фланг ворага і заняў новыя пазіцыі, затрымаўшы такім чынам наступленне.

Узорную вытрыманасць, ініцыятыўнасць у кіраўніцтве гэтай аперацыяй праявіў камандзір першага батальёна т. Рубо, пасля прызначаны камандзірам палка і за баявыя заслугі ўзнагароджаны ордэнам Чырвонага сцягу.

Экзекуцыя белапалякамі старшыні валаснога выканкома Мазырскага павету. 1920 год.

На паасобных участках нашы часці папаўняліся і ўзмацняліся рабочымі дружынамі, групамі рабочых з Менска, Гомеля і атрадамі асобага прызначэння, якія прыбывалі з арганізацый Дэісенскага, Вілейскага, Слуцкага і інш. паветаў.

Не гледзячы на тое, што белапалякам усямерна дапамагалі ўзбраеннем капіталістычныя краіны, часці нашай Чырвонай арміі адважна адбівалі ворага і самі пераходзілі ў контрнаступленне.

К восені 1919 года белапалякам удалося прайсці да Бярэзіны і Заходняй Дзвіны.

Значная частка БССР захоплена была белапалякамі.

Белапольскія акупанты амаль цалкам успрынялі метады кіраўніцтва захопленай тэрыторыяй ад царскіх верхаводаў. Чыноўнікі «Жэчы паспалітай» патрабавалі ад насельніцтва паслушэнства і падначалення, ужываючы пры гэтым допыты і здзекі, якія нагадвалі сярэдневякоўе.

Асабліва праявілі сябе акупанты ў вышуканні, вылоўліванні і знішчэнні камуністаў, чырвоных партызан, рэвалюцыйна настроеных рабочых і сялян. Працавала жандармерыя і дэфензіва па традыцыях правакацыі і тэрору былой царскай ахранкі. У гэтай справе яна праявіла нават больш здольнасці. У дэфензіве працавалі не толькі чыны былой царскай ахранкі, але і новыя польскія «героі», і здольныя аўстрыйскія жандары з Галіцыі і нямецкія з Пазнані.

Захапіўшы ў свае рукі горад ці мястэчка, польская ваеншчына і жандары пачалі перш за ўсё з гвалтаў і здзекаў над працоўным насельніцтвам. Кожнага, хто не гаварыў па-польску, хоць і не ўмеў, падазравалі ў «большэвізме» і ўчынялі над ім усялякія здзекі.

Рэвалюцыйны рух пад кіраўніцтвам большэвікоў на акупаванай белапалякамі тэрыторыі Беларусі пашыраўся і ўзмацняўся. Пачалі арганізоўвацца партызанскія атрады.

Чырвоным партызанам прыходзілася змагацца ў надзвычайна цяжкіх умовах. Хвойныя лясы Беларусі, перасечаныя рэчкамі, палянкамі, лугамі і балотамі, былі для іх жылём і штаб-кватэрай.

Чырвоных партызан яднала класавая свядомасць, ідэя вызвалення. Кіраваліся яны баявой праграмай камуністычнай партыі большэвікоў, якая ўказвала сапраўдныя шляхі і сродкі палітычнага і эканамічнага вызвалення рабочых і ўсіх працоўных горада і вёскі ад акупантаў і эксплуатацый.

Атрады чырвоных партызан, не гледзячы на праследванні і люты тэрор, на забойствы і здраду, не спынялі барацьбы, вырастаючы ў магутную баявую сілу праз штодзённыя моцныя папаўненні. Чырвоны партызан знаходзіў прытулак і абарону ў горадзе, вёсцы, мястэчку, паселішчы не толькі тады, калі яго ведалі асабіста, як суседа ці знаёмага, але і тады, калі яго ўпершыню сустракалі.

Сярод чырвоных партызан знаходзіліся жыхары не толькі блізкіх к Менску (Ігуменскага, Бабруйскага, Слуцкага) паведаў, але і з больш далёкіх (Вілейскага, Дзісенскага, Новагрудскага і інш.). Кожнага партызана, незалежна ад таго, адкуль ён з'яўляўся, працоўнае насельніцтва ў аднолькавай меры акружала ўвагай, сімпатыяй і абаронай.

У раёнах суседніх з Менскам вёсак і лясоў партызанскімі атрадамі кіраваў ураджэнец Вілейскага паведа з раёна Мядзёлскіх азёр тав. Шаранговіч. За кароткі час ён набыў папулярнасць сярод мясцовага насельніцтва і з'явіўся арганізатарам і кіраўніком партызанскага руху на акупаваным белапалякамі ўчастку Барысаў—Баранавічы.

На Бабруйшчыне партызанскімі атрадамі кіраваў т. Ляўкоў Максім, у Дукоры—т. Блажко і т. д.

З вясны 1920 г. белапалякі па ўсяму фронту павялі ўзмоцненае наступленне супроць Чырвонай арміі. На Барысаў і Бабруйск накіраваліся паязды, грузаныя танкамі, артылерыяй, знарадамі, кавалерыяй, новымі пяхотнымі часцямі і інш. На паасобных участках белапалякі пачалі прарываць фронт і ісці ў наступленне.

Узрастаў рэвалюцыйны рух, расла незадаволенасць сярод рабочых і сялян. Паасобныя чырвоныя партызаны ў гарадах, мястэчках, вёсках, маёнтках і паселішчах былі нападзены і чакалі загаду кіраўніцтва. Хутка пачалі канцэнтраватца па асобных участках баявыя атрады чырвоных партызан, кожны з якіх атрымаў самастойнае заданне. Ведаючы намеры акупантаў, чырвоныя партызаны рабілі ўсё, каб перашкодзіць, прыпыніць і паралізаваць іх дзеянні: абстрэльвалі і спускалі паязды пад адкос, разрывалі тэлефонную і тэлеграфную сувязь, спынялі ўсякі рух з аднаго пункту ў другі і т. п.

Аперацыі чырвоных партызан выклікалі новую хвалю тэрору з боку мясцовай улады акупантаў і ваеншчыны. Пачалі ўзмоцнена дзейнічаць карныя экспедыцыі. Карныя атрады распаўсюдзіліся з вёскамі, наладжвалі вялікія аблавы па лясах. Але не так ужо лёгка было

ўлавіць чырвоных партызан. Каб напасці на іх сляды, азвярэлыя акупанты ўчынялі здзекі і катаванні нават над нявіннымі жыхарамі. Займаючы вёску, карныя атрады выстрайвалі ў рад мясцовых жыхароў і, пагражаючы расстрэлам кожнаму пятаму або дзесятаму, патрабавалі выдаць партызан. Бацькоў і сыноў партызан карныя атрады прымушалі разбіраць свае хаты да апошняга бярвяна, пляваць адзін аднаму ў твар і біцца. Звярыныя, нечалавечыя здзекі даводзілі афіяры акупантаў да інваліднасці і смерці. Так замучан быў селянін вёскі Кайкава Чумак Цімох—бацька чырвонага партызана Чумака Кузьмы.

У рэзультате вышукаў і масавых аблаў некаторыя з партызан пападалі ў палон. Але яны лічылі за лепшае загінуць смерцю герояў, чым трапіць у рукі катаў дэфензівы. Чырвоны партызан Маслыка, не бачачы паратунку, не здаўся, а застрэліўся.

Загартаваныя вопытам, знаёмыя з контрдзеяннямі акупантаў, чырвоныя партызаны прадаўжалі ўпартую барацьбу.

Чырвоная армія перашла ў контрнаступленне на белапалякаў. Прарваўшы фронт, яна зашла кілометраў на 90—100 у тыл ворага ў кірунку ад Полацка на Вілейку і кілометраў на 60 у кірунку ад мястэчак Бярэзіна і Пагоста на Ігумен. Чырвонае войска павяло безупыннае наступленне па ўсяму фронту.

Чырвоныя партызаны праяўляюць яшчэ большую актыўнасць. Яны наносіць удары па адстаючых часцях праціўніка, захватваюць інвентар і абозы, вызваляюць палонных чырвонаармейцаў, яны ўключаюцца ў рады праходзячых часцей рабоча-сялянскай Чырвонай арміі і як лепшыя яе байцы прадаўжаюць барацьбу з ворагам.

Партызанскі рух на Беларусі адыграў агромнейшую ролю ў барацьбе рабочага класа за краіну пролетарскай дыктатуры, за вызваленне Беларусі ад белапалякаў.

Але ён з'яўляўся толькі часткаю той несакрушымай сілы, якая ў грамадзянскай вайне змагалася пад выпрабаваным кіраўніцтвам лёнінскай камуністычнай партыі.

На ўсім працягу рэвалюцыйнай барацьбы на Беларусі, у час імперыялістычнай вайны, нямецкай і белапольскай акупацыі раслі арганізацыі кампартыі і рэвалюцыйныя профсаюзы. Буржуазія прымала надзвычайныя меры, каб толькі задушыць рэвалюцыйны рух, вылавіць і знішчыць яго зачыншчыкаў і кіраўнікоў-камуністаў. Белапалякі ў сваім шаленстве даходзілі да масавага фізічнага знішчэння рэвалюцыйных барацьбітоў. Турмы, памяшканні дэфензівы і паліцыі перапаўняліся спачуваючымі рэвалюцыянерамі і нават проста западозранымі. Амаль штодня, асабліва ўвесну 1920 года, выносіліся смяротныя прысуды, аб якіх шырока паведамлялася насельніцтва праз друкаваныя пастановы, у асноўным такога зместу:

«Салдаты (указвалася прозвішча і імя), цывільныя (таксама пералічваліся), пастановай палявога суда камандзіра акруговага этапа Менска-літоўскага, дня (указвалася дата) 1920 г. за здраду і змову супроць войска польскага, прысуджаны да кары смерцю праз расстрэл (указвалася месца і час выканання прысуду). ...Пастановаю таго-ж суда за гэту самую віну прысуджаны да зняволення ў суровай турме на 10 год салдаты (пералічваліся), цывільныя (пералічваліся), за тое, што ведалі аб гэтай змове і здрадзе і не паведамілі свайго начальніка».

У апошнім пункце такой пастановы звычайна гаварылася:

«За тое, што схавалі салдацкія карабіны без дазволу ўлады, прысуджаны тым-жа судом» (указвалася хто і на які тэрмін).

Падпісваў абвесткі ў большасці выпадкаў камандзір акруговага этапа Шэмет.

Лютыя кары і прысуды не спынялі рэвалюцыйны рух. У рады сапраўдных барацьбітоў за пролетарскую перамогу ўключаліся ўсё новыя і новыя ўдзельнікі. Не гледзячы на хлусню, якую буржуазія і соцыял-лакеі распаўсюджвалі пра камуністаў, — шырокія пролетарскія масы не толькі не адыходзілі, а наадварот — збліжаліся з камуністычнай партыяй, ішлі за ёю, як за сапраўдным паслядоўным выпрабаваным кіраўніком рабочага класа ў яго барацьбе за вызваленне працоўных ад ярма капіталізма, за пролетарскую перамогу, за ўладу рабочых і сялян.

Пасля вызвалення БССР аб белапалякаў і сканчэння грамадзянскай вайны контррэвалюцыя не супакойвалася. Імкнучыся знішчыць уладу саветаў, яна арганізоўвае ў канцы 1920 г. і пачатку 1921 г. узброеныя банды. Асабліва праявілі сябе банды Булак-Балаховіча, Паўлоўскага, Маніча і інш. Бандытызм на Беларусі трымаў цесную сувязь з белагвардзейшчынай, яе прыхільнікамі і абаронцамі — капіталістычнымі краінамі і карыстаўся іх усямернай дапамогай.

Паасобныя бандыты рознымі шляхамі імкнуліся пралезці ў органы савецкай улады і нават у рады компартыі, каб здрадай дасягнуць максімальных вынікаў у сваёй шкодніцкай бандыцкай рабоце, разлічваючы на знішчэнне ўлады саветаў.

Нашы атрады асобага прызначэння і вайсковыя часці пры актыўнай дапамозе мясцовага працоўнага насельніцтва пакончылі з бандытызмам, вылавіўшы яго дзеячоў і ўдзельнікаў.

Вызваленая ад белапалякаў і белагвардзейскіх банд Савецкая Беларусь — неадлучная частка СССР — у рэзультате ажыццяўлення ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі і дапамогі брацкіх саюзных рэспублік мае агромнейшыя поспехі на ўсіх участках соцыялістычнага будаўніцтва. Слаўныя перамогі за мінулы перыяд адзначаны пастановай Саюза нага ўрада аб узнагароджанні ордэнам Леніна БССР і яе большэвіцкіх кіраўнікоў — тт. Гікало і Галадзеда.

Пролетарыят і шырокія масы працоўных, перамогшы пад кіраўніцтвам партыі Леніна — Сталіна ва ўзброенай барацьбе капіталізм, утрымаўшы і замацаваўшы заваёвы Окцябра, паказалі нязмерную сваю сілу і здольнасць на фронце гераічнага соцыялістычнага наступлення.

«Цяпер ужо ўсе прызнаюць, што мы дабіліся на гэтым шляху агромных поспехаў. Цяпер усе прызнаюць, што мы маем магутную і першакласную прамысловасць, магутную і механізаваную сельскую гаспадарку, транспарт, які разгортваецца і ідзе ў гару, арганізаваную і дасканалую аснашчоную Чырвоную армію» (Сталін).

Аднак класавы вораг і яго контррэвалюцыйная агентура на паасобных участках да апошняга часу ўсямерна нам шкодзіць, даходзячы да такіх наглых учынкаў, як забойства С. М. Кірава.

«Трэба мець на ўвазе, што рост магутнасці савецкай дзяржавы будзе ўзмацняць супраціўленне апошніх астаткаў паміраючых класаў. Іменна таму, што яны паміраюць і дажываюць апошнія дні, яны будуць пераходзіць ад адных форм наскокаў да другіх, больш рэзкіх форм наскокаў... Няма такой брыдоты

і паклёпу, якіх-бы гэтыя былыя людзі не ўзвялі на Совецкую ўладу... Гэта, вядома, не страшна. Але ўсё гэта трэба мець на ўвазе, калі мы хочам пакончыць з гэтымі элементамі быстра і без асобых афяр.

Вось чаму рэвалюцыйная пільнасць з'яўляецца той самай якасцю, якая асабліва неабходна цяпер большэвікам».

У БССР, як рэспубліцы, якая знаходзіцца на рубяжы двух светаў, пільнасць, абаронная работа, ахова сацыялістычнай маемасці павінны забяспечвацца так, каб кожнае прадпрыемства, кожны калгас стаў непрыступнай крэпасцю сацыялізма.

Нам неабходна ўлічыць, кіравацца і ажыццяўляць на справе словы тав. Гікало:

«Рэвалюцыйная большэвіцкая пільнасць павінна быць ва многа раз узмоцнена ў КП(б)Б, асабліва ўлічваючы, што азвярэлыя рэшткі класавага ворага і яго агентуры, канчаткова трацячы ўсякую глебу пад нагамі, старанна маскуюцца і прыбгаюць да самых гнусных і зверскіх сродкаў барацьбы з пераможна наступваючым сацыялізмам. КП(б)Б улічвае, што ў БССР—многонацыянальнай і пагранічнай рэспубліцы—ўся гэта двурушніцкая і неаднакроць абманваўшая партыю шваль з былых трацкістаў, зіноўеўцаў, бундаўцаў, эсэраў і меншавікоў, прышоўшых у партыю з каменем за пазухай, змыкаецца з контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратызмам і выступае ў саюзе з фашыстамі капіталістычных краін супроць савецкай улады і большэвіцкай партыі.

Мы павінны рашуча і да канца дабіць усе рэшткі нацыянал-дэмакратызма ў нашай рэспубліцы, усе праявы нацыянал-апартунізма ў КП(б)Б, у якой-бы замаскаванай форме нацыянал-апартунізм ні выступаў. А для гэтага трэба ўсямерна паглыбіць ідэйную ўзброенасць кожнага члена беларускай партыйнай арганізацыі, павысіць якасць арганізатарскай работы кожнага кіраўніка-большэвіка і іменна на гэтай аснове развіць ворага сапраўды бязлітасна і без промаху» *).

* Гікало „Большэвікі Беларусі ў барацьбе за сацыялізм“, часоп. „Большевик“ № 4 за 1935 год.

С. Данілаў

(удзельнік савецка-польскай вайны)

Баявыя эпізоды

Вясна 1920 года. Чорныя хмары згусціліся на заходняй граніцы Савецкай Расіі і навіслі над Савецкай Беларуссю. Антанта арганізавала трэці контррэвалюцыйны паход супроць дыктатуры пролетарыята. Пачаўшы наступленне супроць Чырвонай арміі з вялікай перавагай у сілах (50 тысяч польскіх салдат супроць 15 тысяч чырвонаармейцаў), Пілсудскі на працягу двух тыдняў прасунуўся да Кіева, заняў яго і пачаў замацоўвацца на левым беразе Дняпра. Рашучае прасоўванне польскіх войск яшчэ раз падкрэслівала, што гэтае наступленне—пачатак новага вялікага паходу Антанты супроць дыктатуры пролетарыята.

«Не падлягае сумненню,—пісаў т. Сталін неўзабаве пасля пачатку вайны,—што паход панскай Польшчы супроць Рабоча-сялянскай Расіі ёсць, па сутнасці, паход Антанты. Справа не толькі ў тым, што Ліга нацый, кіраўніком якой з'яўляецца Антанта і членам якой з'яўляецца Польшча, ухваліла, відавочна, паход Польшчы на Расію. Справа, перш за ўсё, у тым, што без падтрымання Антанты Польшча не магла-б арганізаваць свайго нападу на Расію, што Францыя, перш за ўсё, а потым і Англія з Амерыкай, усяляк падтрымліваюць наступленне Польшчы зброяй, абмундзіраваннем, грашыма і інструментамі» *).

«Тое наша правіла,—гаварыў т. Ленін,—якога мы трымаліся ва ўсе папярэднія гады, павінна нязменна ўзрадзіцца і цяпер... Гэтае правіла заключаецца ў тым, што раз справа дайшла да вайны, то ўсё павінна быць падпарадкавана інтарэсам вайны, і ўсё ўнутранае жыццё краіны павінна быць падпарадкавана вайне, ні малейшае хістанне наконт гэтага недапушчальна» **).

На польскі фронт накіроўваюцца буйныя падмацаванні. Мабілізуюцца камуністы. На працягу мая—чэрвеня на фронт пасылаюцца каля 12 тысяч камуністаў. Значная колькасць камуністаў перакідваецца на захад і з тылавых чырвонаармейскіх часцей. Разгортваецца агромная работа па снабжэнню часцей Чырвонай арміі, дзеючых супроць Польшчы, абмундзіраваннем, снабжэннем і харчаваннем. Вядзецца растлумачальная работа сярод чырвонаармейцаў аб асабліва сцях польска-савецкай вайны, нашых мэтах і задачах у ёй.

*) Сталін. Новы паход Антанты на Расію.

**) Ленін, т. XXV, стар. 261.

Наша 6-я стр. дывізія з Ленінградскага фронту, пасля ліквідацыі войск генерала Юдзеніча, перакідваецца на Заходні фронт—у склад XV арміі і распалагаецца на захад ад Віцебска. лепшыя байцы і камандзіры-комуністы пад кіраўніцтвам партарганізацыі і палігпарата праводзяць вялікую разгумачальную работу, дабіваючыся яснага разумення палітычнай сутнасці задач вайны з белапалякамі. Асноўнай палітычнай мэтай вайны з нашага боку было: адстаяць ад ворага Савецкую дзяржаву, як аплот і базу сусветнай пролетарскай рэвалюцыі, дабіцца міру, каб цалкам і поўнасьцю аддацца справе пабудовы сацыялістычнага грамадства.

У першай палове мая часці дывізіі сканцэнтраваліся на поўдзень ад г. Полацка для прарыву ўмацаванай паласы, якую белапалякі займалі на працягу ўсёй зімы, і для выхаду ў раён Докшыцы—Даўгінаў—Глыбокае.

Успамінаецца гарачы бой 15 мая ў раёне пагоста Туроўля і вёскі Гарадзішча. Раніцою паведамленні пешай разведкі, у якой галоўнае ядро складалі рабочыя, прадставілі план распалажэння польскіх акупаў, сістэму агня і ўмацаванняў абароны па паўночнаму берагу ракі. 52 стр. полк падрыхтаваўся да наступлення. Нястрымны рэвалюцыйны энтузіязм байцоў, бадзёрае і ўпэўненае наступленне на ўмацаваную абарончую паласу праціўніка хутка наблізілі часці да берагу ракі з акапамі. 2-і батальён на чале з маладым камбатам—рабочым-комуністам т. Тіхвінавым—трапіў на адкрытую паляну, пад агонь праціўніка. Белапалякі надумаліся абмануць, аслабілі агонь, чым і паскорылі тэмп наступлення батальёна т. Тіхвінава. Падпусціўшы батальён да самага берагу ракі, палякі адкрылі заграджальны агонь па ўзлеску, адкуль наступаў батальён, адрэзаўшы гэтым шлях адыходу. Па шляху руху ўперад яны таксама адкрылі заграджальны агонь. Прыпыніўшы рух батальёна і прымусіўшы яго на месцы акупвацца, польскія войскі пачалі на выбар расстрэльваць байцоў і камандзіраў, бо мясцовасць, населеная імі на працягу зімы, была дасканата вывучана, вымерана і добра вядома ў агнявых адносінах. На працягу 20 мінут чырвоны батальён страціў забітымі і раненымі 45 чалавек, у тым ліку амаль усіх камандзіраў рот і палову палітрукаў. Двойчы ранены камандзір батальёна (санітар, які аказваў яму дапамогу, быў забіты), здолеў сам, падтрымліваючы ўнутранасці, што вываліліся з разарванага куляй жывата, скамандваць: «Батальёну—акапацца. Кулямётнай роце—агонь!»

Белапалякі ашукаліся, батальён не дрогнуў, а прадаўжаючы акупвацца, вёў бой, упэўнены ў дапамозе сваіх часцей і нашай перамозе.

Абстаноўка стварылася напружаная і нямнога часу патрабавалася на тое, каб сцягнуць на ўскраіну гая ўсе кулямёты 2-х батальёнаў і рэзерва палка, адкуль аб'яднаная кулямётная батарэя з 24-х станковых кулямётаў «Максіма» па камандзе адкрыла аўтаматычны агонь з расейваннем па акапах, брустверы і шчылінах праціўніка. Агонь з боку польскіх войск быў падаўлены і зусім спыніўся... Гэта дало нам магчымасць адвесці батальён на адпраўнае палажэнне, у гай, з новаю сілай ударыць ва фланг праціўніка і, перашоўшы праз раку ўброд, атакаваць і з поспехам выбіць яго з занятых пазіцый.

Вось на водшыбе акупа адзін баец 6-й роты поіць вадой з кансервнай бляшанкі раненага польскага салдата і гаворыць яму: «Навошта бароніш польскіх паноў, яны-ж тваю кроў п'юць»...

Але спыняцца на поўдарозе няма калі... Трэба хутка, з боем ачышчаць ад польскага памешчыка маёнтак Туроўля. Атрымліваем радасныя паведамленні, што суседнія палкі нашай брыгады таксама прарвалі ўмацаваную паласу і з поспехам прасоўваюцца ўперад. Сустрэча нашых часцей бядняцка-серадняцкімі масамі беларускага насельніцтва вызваляемых раёнаў прадстаўляла незабыўны малюнак радаснай сардэчнасці і захаплення. Мужчыны, жанчыны, старыя і малыя беглі да нас насустрач, неслі ў вёдрах малако, хлеб і апошнюю курыцу, частавалі, называючы нас збавіцелямі, выратавальнікамі сваімі і т. д.

Правяднікі па балюістых і лясістых сцежках і падводчыкі ў абоз, які папаўняўся з сродкаў мясцовага насельніцтва, заўсёды ахвотна ішлі на дапамогу нам, і толькі кулацкая частка насельніцтва выганяла коней у лес, а вазы хавала ў салому, у гной, абы толькі не папасці ў нарад Чырвонай арміі.

Многа баявога геройства, прыкладаў адвагі і беззаветнай адданасці справе абароны дыктатуры пролетарыята праявілі за гэтыя дні байцы і начсклад нашай 6-й стр. дывізіі, якая паспяхова прасоўвалася з баямі на захад.

Начальнік нашай 6-й дывізіі т. Старажэнка адмовіўся ад прапановы накіраваць дывізію на адпачынак у рэзерв, заявіўшы: «Мы ўжо прывыклі з поспехам біць паноў, дазвольце дывізіі застацца ў складзе войск, дзеючых у першай лініі». Просьба была задаволена. Камандарм XV т. Корк у загадзе па арміі даў вельмі высокую ацэнку стану войск і баявым якасцям дывізіі, а за рэзультаты баявых дзеянняў абвясціў падзяку.

Успамінаецца эпізод бою, які адбываўся ў канцы мая ў раёне станцыі Паставы. Польскія войскі адыходзілі пад націскам часцей Чырвонай арміі і рашылі затрымацца на натуральным рубяжы ракі Дрысвята, куды сцягваліся іх часці для пераправы. Абарончыя дзеянні праціўніка набылі асабліва заядлы характар. Дзень і ноч бела-палякі, не шкадуючы знарадаў, вялі артылерыйскі агонь па нашаму распалажэнню і ў напрамку руху нашых наступаючых часцей. Шырока прымяняліся запальныя артылерыйскія знарады, якія знішчалі цэлыя сёлы і вёскі. Азвярэлыя і стомленыя польскія паны знішчалі па шляху свайго адыходу ўсё, што пападалася... уводзілі з сабою жывёлу, забіралі коней і абоз, разбуралі масты, дарогі і станцыйныя чыгуначныя пабудовы, палілі жывёлы і склады і ўчынялі лютыя здзекі над бяднейшым насельніцтвам. Праходзіць наш полк праз вёску Чарэмухі, бачым—вісіць на дрэве труп маладога пастуха, падвешанага на сук за ногі, уніз галавой. Цела аголена і спаласавана рубцамі крываваых пабояў. Даведваемся ад жыхароў, што білі і павесілі за тое, што польскім дазорам ён быў злоўлены ў лесе і западазроны ў спробе перабегчы да нашых са звесткамі аб распалажэнні польскіх войск. Павесілі яго збітага, поўжывога і не дазвалялі здымаць—«хто дакранецца—будзе расстраляны»... Так і правісеў да нашага прыходу. У засценку Копцыха адзін польскі салдат

за тое, што адмовіліся даць яму малака, ударыў старуху прыкладам у бок. Яна цэлы дзень корчылася і стагнала, а вечарам таго-ж дня памерла, пакінуўшы без прыгляду двух сірат-унукаў... Многа яшчэ прыкладаў зверства і гвалтаў прышлося ўбачыць.

Раніцою на досвітку 53 стр. полк нашай брыгады атакаваў праціўніка, які распалажыўся на начлег, у раёне вёсак Андроны, Рабейкі і кароткім, але рашучым ударам адкінуў яго з занятага раёну. Аўладаўшы раёнам, полк стаў весці разведку ў напрамку ўмацаванага пункту Дзевятнікі, прасоўваючыся паступова за разведчымі часцямі. Азвярэлы праціўнік не мог дараваць сабе памылку — як ён праяваў раптоўную атаку — і, сканцэнтраваўшы агонь па занятаму палком раёну, перашоў у контратаку, ахапляючы абодва флангі наступаючага 53 стр. палка. Памочнік камандзіра палка т. Жыгаеў, якога байцы і камандзіры празвалі «бацькам» за яго клопаты і пастаянную блізасць да байцоў, бачачы пагрозу праціўніка і небяспеку ахвату, але ўлічваючы шкодныя вынікі адыходу палка, парашыў адказаць ударам на ўдар і павёў энергічнае наступленне, увязаўшыся ў няроўны бой з перавышаўшым колькасна праціўнікам. Байцы ніколі не праяўлялі з ім пачуцця замяшанасці і трусасці, адважна і смела ішлі ў бой, знішчаючы агнём праціўніка. Біліся гранатай і штыком. Многа праяўлена было адвагі і намаганняў, многа прынесена афяр. Але вораг перасіліў колькасцю. Прышлося адмовіцца ад далейшага прасоўвання і адысці да падыходу іншых часцей нашай брыгады. Ззаду ўжо падыходзілі 2 палкі: правей ішоў 52 стр. полк; які зараз-жа пасля атрымання паведамленняў аб цяжкім становішчы 53 стр. палка разгарнуўся для быстрага і энергічнага ўдару ў флаг праціўніка. Завязаўся новы ўпарты бой. Адчувае праціўнік свежыя нашы сілы і іх наступальную моц, але доўга і ўпарта супраціўляецца, нясе вялікія страты і не здае захвачанай мясцовасці.

Бой пераходзіць у свой апошні і рашаючы этап — атаку. Тут мы ўбачылі, як у час атакі афіцэр польскай арміі з ашалелымі вачыма (ён быў забіты ў гэтым баі) дзікім голасам камандваў сваім кулямётам — адкрыць агонь па сваіх уцякаючых часцях, якія не маглі вытрымліваць нашай атакі і панічна кінуліся бегчы, пакідаючы нам кулямёты, патроны, абоз і інш. ваенную маёмасць. Не знашлося такой сілы ў белапалякаў, каб спыніць атаку нашых часцей, носьбітаў лепшых традыцый Чырвонай арміі, якая змагаецца за справу пролетарскай рэвалюцыі. Мы разбілі часці праціўніка і павярнулі яго рэшткі ў бегства, захапіўшы многа палонных і трафеяў. Калі пачалі збіраць раненых і забітых, то нашлі труп любімага «бацькі». Ён быў раздзеты і скатаваны белапалякамі... Будучы раненым у баі, адбіўшым польскую контратаку, ён адпоўз пад хлеў і лёг у ценю, а калі раён Андроны і Рабейкі быў заняты другі раз польскімі часцямі, то да падыходу нашай брыгады, яму па зверску і люта адпомсцілі за яго мужнасць і адвагу, якую ён праяўляў заўсёды і захаваў да самай сваёй пагібелі.

* * *

І яшчэ адзін эпізод гэтага перыяда хочацца абрысаваць, як яркі ўзор упартасці і стойкасці часцей нашай доблеснай Чырвонай арміі.

Абарона напрамку Далгінаў — Докшыцы 18 брыгадай вялася ў раёне вёскі Бубны (8 клм на паўдн. усх. ад м. Будслаў), правей абараняліся часці 11 стр. дывізіі.

Акрамя густога слою кулямётнага агня, невялікай колькасці артылерыі і акопаў з дратавай агарожай, мы мелі асноўную перавагу—гатоўнасць войск нашых часцей біцца да апошняга патрона, да апошняй гранаты і да апошняга байца. Усе былі поўны самай цвёрдай рашучасці—зламаць упартасць наступаючага праціўніка і разбіць яго на подступах да нашай абарончай паласы, каб пасля перайсці ізноў да наступальных дзеянняў.

У перыяд з 31 мая па 2 чэрвеня неаднакратныя атакі праціўніка можна адбіваліся часцямі 18 стр. брыгады; найбольшы цяжар гэтых удараў прышлося прыняць на сябе 52 і 53 і стр. палкам.

Неўзабаве часці праціўніка атрымалі свежае падмацаванне з пазнанскіх войск, падкінутых з тылу або знятых з іншых напрамкаў. Такім чынам кулак ударнай групы ўзмацніўся і новыя лютыя атакі на нашу абарону аднавіліся. Камандванне польскіх часцей пачало прабаваць усе спосабы і сродкі нападу.

Вось што адбылося ў трывожную ноч на 2 чэрвеня. Не спіцца байцам і камандзірам, адчуваюць, што паны нешта задумалі... Цёмна і ціха. Пільна ахоўваюць свае пасты і ўчасткі ў абароне нашы геройскія часці... Што гэта?... пачулася гутарка на польскай мове... Услухоўваемся напружана, стрымліваючы дыханне і чуючы біццё ўласнага сэрца... бліжэй, гучней... яшчэ гучней і ясней. Выразна чуем гутарку, даволі свабодную і нястрыманую. У чым справа—хіба заблудзіліся ўночы ці што? Дазорцы ўеліся вачыма ў цемру, кулямётчыкі прыгатаваліся і чакаюць. Усё бліжэй, усё гучней і нарэшце бачым агеньчыкі... многа агеньчыкаў ад сігарэт, якія тарчаць у зубах пазнанскіх салдат. Пазнацы ідуць самкнутым строем проста на наш дрот. Момент цішыні, потым рэзкі бразг метала—і застракаталі дзяжурныя кулямёты «Максіма». Сярод цемры пачуліся спачатку крыкі каманд з абодвух бакоў, потым трэск кулямётаў, выбухі гранат, стогны, успышкі агню і ўсе злілося ў гул бою, разарваўшага цішыню цёмнай воблачнай ночы. Пазнанцы кінуліся ў атаку, але нашы часці стойка і адважна сустрэлі яе агнём і штыком. Быў такі выпадак, калі аднаго кулямётчыка 1-й культаманды ранілі каля кулямёта штыком у ляжку нагі, дык ён, учапіўшыся за горла свайго праціўніка, рукамі пачаў душыць яго, а калі не асілілі рукі—зубамі адкусіў яму пальцы рукі, але не аддаў свайго кулямёта. У выніку гэтага начнога бою—вялікія страты з абодвух бакоў, але перамога за намі. Абарончага ўчастка не здалі, праціўнік адышоў. Раніцою, пры аказанні дапамогі раненым, выявілася, што наступаўшыя ўночы белапалыкі былі напоены віном да поўнага ап'янення, толькі гэтым і можна было растлумачыць ненармальныя паводзіны і шалёную «адвагу» войск, якія атакавалі дрот самкнутымі калонамі. Раніцою на досвітку праціўнік зноў правёў атаку—пусціў кавалерыю на дратавую агарожу ў конным строі. Бой быў кароткім, і атака была зноў адбіта агнём нашай абароны.

* * *

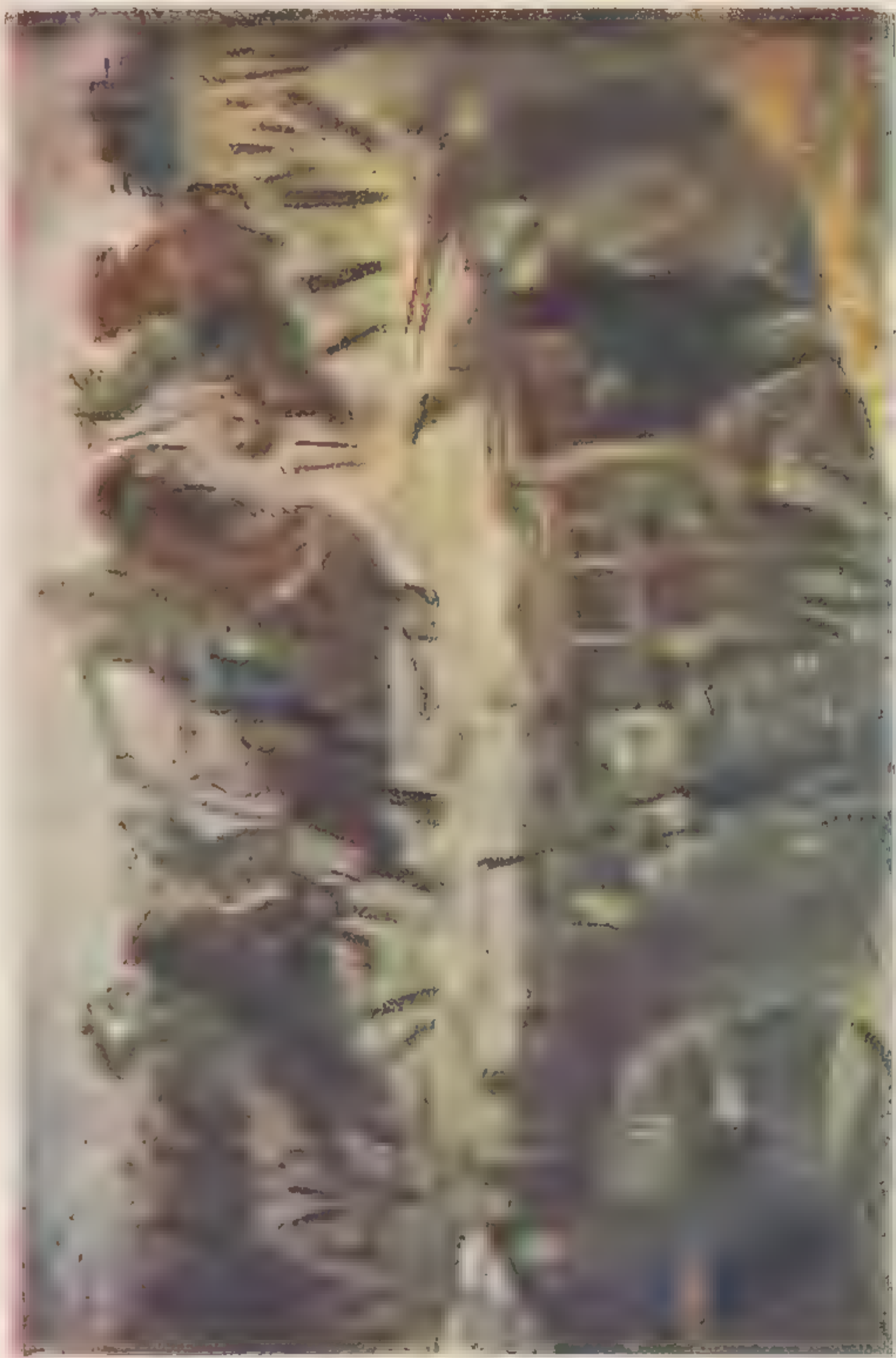
У адказ на майскае прасоўванне часцей Чырвонай арміі польскае камандванне сканцэнтравала вялікую колькасць войск для аднаўлення становішча на лініі Полацк—Лепель і, стварыўшы часовую колькасную перавагу, павяло наступальныя баі. Нашы часці, ведучы маневраныя баі (рухомую абарону спалучалі з контратакамі), адыходзілі. Адначасова праводзілася канцэнтрацыя войск і падрыхтоўвалася ліпеньскае наступленне часцей Заходняга фронту, бо камандванне Чыр-

вонай арміі, па ўказанню т. Леніна, яшчэ з пачатку вясны 1920 года стала ўмацоўваць нашы сілы на польскім фронце.

Успамінаюцца баі за аўладанне адпраўнымі пазіцыямі для далейшага буйнейшага сражэння трэцяй арміі, якое адбылося 5 ліпеня 1920 года. Гэтыя баі адбываліся на захад ад Кубліч, у раёне возера Сшо і ракі Соша, і насілі характар пераменнага поспеху. Польскія пазіцыі, умацаваныя дратавай агарожай, праходзілі па лініі ракі Соша. Часці нашай 6-й дывізіі распаложаны былі на ўсход ад гэтай лініі і мелі задачу—аўладаць умацаванай паласой, занятай праціўнікам. Мы неаднокраць авалодвалі ўмацаванай паласой праціўніка і столькі-ж раз былі вымушаны з боем адыйсці і аддаць назад узятых ўмацаванні. Умовы былі няроўныя... Мы вялі артылерыйскую падрыхтоўку, слабую з прычыны малой колькасці артылерыі і знарадаў, затым наступалі, забяспечваючы свой рух агнём кулямётаў і стралкоў; падыходзілі амаль да самага дроту. Нашчапаўшы найбольш слабое звяно ў сістэме ўмацаванай паласы, мы кідаліся ў атаку, прарывалі лінію і авалодвалі абаронай. Гэта давалася, вядома, не без афяр. І толькі вялікі рэволюцыйны энтузіязм, беззаветная адданасць і класавае разуменне сваіх задач, выключная мужнасць і самаафярнасць байцоў і начскладу забяспечылі поспех і перамогу ў баі.

Белапалыкі, не жадаючы ўступаць надоўга гэтых пазіцый, хутка арганізавалі контратаку. Іх спосаб быў іншым... Сярод поўнай цішыні, калі нам прыходзіла мысль хоць крыху падсілкавацца, раптам раздаваўся безупынны грукат артылерыйскіх знарадаў на лініі нашых акопаў. Уся ўмацаваная паласа пакрывалася чорным едкім дымам, артылерыйскі агонь прымушаў усё жывое хавацца ў акопы і чакаць сканчэння «урагану». Гэтай артылерыйскай падрыхтоўкай кіравалі французскія афіцэры, камандаваўшыя артылерыяй у польскай арміі. Яна раптоўна спынялася і наступала мёртвая цішыня. Але не паспяваў яшчэ рассеяцца чорны дым, як з крыкам «ура» польскія легіянеры кідаліся на нашы акопы і ў штыкавой сутычцы авалодвалі імі, закалваючы ў першую чаргу камандзіраў і кулямётчыкаў, каб не даць ім забраць з сабою нашых кулямётаў. Карыстаючыся прыкрыццём магутнага артылерыйскага агня і маскуючага дыму, яны безбалежна праводзілі збліжэнне для атакі. Праз некалькі гадзін, прывёўшы ў парад часці, мы зноў наступаем. Зноў намаганні, афяры, выключнае геройства. Штыком і гранатай адбіваем у белапольскіх часцей акопы, займаем іх і быстра прыстасоўваем к абароне з заходняга боку. Затым праз некалькі гадзін паўтараецца артылерыйскі ўраган, чорны дым і штыкавы бой.. Белапалыкі зноў адбілі нас. Так некалькі раз на працягу двух сутак. Гэта адбывалася ў чэрвені месяцы, мы чакалі перагрупіроўкі войск і пераходу ў рашучае наступленне па ўсяму фронту, якое рыхтавалася камандваннем Заходняга фронту.

Пад канец дня другіх сутак тэлефонаграма са штаба 18 брыгады паведаміла, што на ўчастку правага фланга ў раёне возера Сшо польскія часці прарваліся ў наш тыл, захапілі многа палонных 53 стр. палка, аўладалі акопамі і раёнам воз. Белае. Звярталася ўвага на ахову правага фланга і прапанавалася ўстрымацца ад прасоўвання ўперад да больш дакладнага выяснення абстаноўкі. Ноч застала нас у лесе. Правы фланг палка быў адкрыты, белапалыкі прарваліся ў тыл і могуць абыйсці нас, захапіць нашу артылерыю, абозы з боепрыпасамі і іншыя тылы. Абстаноўка няясная, напружаная. Байцы сталіся, даўно без гарачай стравы, пасушыцца няма дзе, бо кастры

Прарод і ай коннай арміяй белалоськага фронту (з мал. Авілава—Музея рэвалюцыі БССР)

но
«А
со
на
зн
па
яг
к

як
бя
сп
кр
ко
пл
ру

бе
ас
ка

га
оо
на
ня
бо
на
то
уло
па
пр
у
ки
мо
да
Ра
з'я
вы
не
ад
Тр
за
ст
уп
за
ум
по
аг
шв

ро
1 п

п

нельга раскладаць. Прыязджае ўночы ад'ютант са штабу з загадам: «А 6 гадзіне раніцы аднавіць становішча і аўладаць умацаванай паласой па р. Соша»... Паўтараць раніцою стары спосаб атакі, вывучаны нашым праціўнікам, бяссэнна, не дае поспеху. Што рабіць?... Людзі знясілены, мокрыя і галодныя, боепрыпасаў малавата; уперадзе яшчэ паўночы. Ад'ютант просіць дазволу застацца пры мне. Дазваляю. А яго ардынарац вязе ў штаб кароткае данясенне: «Загад атрыманы, к 6 гадзіне раніцы будзе выканана».

Вецер шуміць, шорах дрэваў павялічвае трывогу. Кожны куст, які калыхаецца ў цемры, здаецца падыходзячым праціўнікам. Дзве бяссонныя ночы і бой напружылі нервы. Хочацца курыць, але неба-спечна, праціўнік можа заўважыць... Справа вецер даносіць глухія крыкі, падобныя на стогны. Высылаем разведку ўправа, павялічваем колькасць сакрэтаў і дзорцаў. Начсклад азнаёмы з задачай і плянам дзеянняў і быстра разыходзіцца знаёміць байцоў. Пачынаем рух у бок праціўніка, трэба паспець да досвітку.

План быў просты і кароткі: падпаўзці без малейшага шораху і без адзінага выстралу, знішчыць супраціўляючыхся штыком, а астатніх захапіць у палон, раззброіўшы. Наступаць ўсім разам, камандванне—аб'яднанае, «ура» не крычаць.

Рухаемся. Усё шчыльна падцягнута, каб не шумець і не бразгаць ні лапатай, ні кацялком. Кожны глядзіць на бліжэйшых суседзяў, бо далей нічога не відаць і робіць тое, што і яны, а тыя глядзяць на камандзіраў і кіраўнікоў бою. Цішыня, толькі вецер шуміць лісцямі дрэў, страсаючы каплі дажджу на зямлю. Набліжаемся да месца бою. Вось знаёмая палянка, па якой неаднакроць наступалі—здаецца на ёй яшчэ не паспела высахнуць кроў нашых загінуўшых барацьбітоў... А вось і ўзгорак з соснамі. Зараз падыходзім да акупаў праціўніка, ужо блізка... Дыханне стрымліваем, пульс часты, свядомасць і пачуцці ахоплены класавым гневамі, хочацца хутчэй пакончыць з праціўнікам, разграміць яго. Па меры набліжэння, расце ўпэўненасць у перамозе... Пачынае світаць... Яшчэ не бачым, але адчуваем нейкім пачуццём блізасць дратавай сеткі і акупаў. Затрымліваемся на момант, правяраем, ці ўсё гатова і зноў рухаемся—паўзком... углядаемся і бачым аковы. Часавых і дзорцаў не відаць, значыць спяць. Раптам грукнуў выстрал—польскі сакрэт заўважыў нас. Выстрал з'явіўся для нас сігналам, мы падняліся і кінуліся на аковы... На правым флангу другі батальён часткова ўжо ўварваўся ў аковы, а першы батальён на левым флангу быў ватрыманы групай кулямётаў, адкрыўшых агонь і паразіўшых дзесятка паўтара нашых байцоў. Трапілі ў сноп агня. Момант стварыўся крытычны. Першы батальён затрымаўся, рух другога батальёна прыняў няўпэўнены характар і стварылася пагроза зрыву атакі. Тады помкампалка выбег уперад і пад кулямётным агнём сам павёў у атаку 1 і 2 батальёны, захапляючы іх асабістым прыкладам і энергічнай камандай. Заняцце ўмацаванай паласы і поспех атакі былі забяспечаны. Большасць польскіх салдат у аковах спала, накрыўшыся коўдрамі; удзельнікі агнявой абароны былі быстра ліквідаваны штыком. Кароткае супраціўленне было быстра падаўлена.

У выніку гэтага бою захоплены трафеі, многа кулямётаў, патронны абоз, маюцца сувязі, інжынерная маюцца, сотні палонных і толькі што падвезенае снеданне. Яно было асабліва ў пару, бо мы

згаладаліся. А захапілі мы тут пудоў 18 белага хлеба, кофе, павідла фруктовае, сала і добра падсілкаваліся... Ардынарац ляцеў на кані ў штаб з данясеннем: «Загад выканан, умацаваная паласа па р. Соша занята намі 4.45»... За гэты бой былі прадстаўлены да ўзнагароды ордэнам Чырвонага Сцягу: Данілаў, Гладуноў, Смірноў-Ястребаў і камісар Афанасьеў.

* * *

Ліпеньскае наступленне часцей Заходняга фронту пачалося 5 чысла а 6 г. 30 м. раніцы. 54 стр. полк, якім я камандаваў, распалажыўся на адпраўнае палажэнне ў раёне м. Бярэзіна з задачай—нанесці галоўны ўдар на Вял. Чарніцы. Напярэдадні агульнага наступлення камандарм III тав. Лазарэвіч з членам РВС тав. Міханашыным аб'язджалі фронт арміі і правяралі гатоўнасць і становішча часцей к рашучаму сражэнню, а раніцою а 5 г. 30 м. па ўсяму фронту пачалася артылерыйская падрыхтоўка... Гэта была магутная кананада, якая разбурыла сістэму польскай абароны.

Ясная раніца... Часці бадзёрыя, боездольнасць войск—высокая. «Не здабраваць сёння панам, здрава дамо»—гавораць кулямётчыкі, якіх учора пахваліў камандарм. Любоўна і клапацліва яшчэ раз аглядаюць яны свае кулямёты, ленты і запасныя часткі. Вось і пяхота ўжо рухаецца ўперад, рыхтуецца да атакі. Ужо агонь з боку праціўніка. Трэба адшукаць цэлі і падавіць іх агонь, паражэнне павінна быць хуткім і рашучым. Але як добра замаскаваліся прахвосты—не відаць. Кулямётчыкі ідуць на хітры манеўр: некалькі чалавек у баку ад кулямёта падняліся ва ўвесь рост і пачалі хадзіць, другія каля кулямётаў глядзяць у бінокль і заўважаюць рух паасобных кропак у праціўніка. Белапалкі па ідучых адкрываюць агонь, а наглядчык засякае месцы распалажэння замаскаваных агнявых сродкаў праціўніка. Кулямётчыкі зараз-жа адкрываюць агонь... Пяхота прасоўваецца далей і набліжаецца да рубяжа атакі. Яшчэ 3—5 мінут і артпадрыхтоўка спынілася... пашлі ў атаку. Дружна і магутна раскатваецца па фронту працяглае «ура». Белапалкі не ў сілах, відаць, стрымаць магутную лаву нашых атакуючых войск і, аказваючы нясмелае супраціўленне, адкатваюцца. Нашы часці праследуюць і ўкліняюцца ў глыбіню абароны... «Глядзі пільна за флангамі»—перадаюць камандзіры атрыманы загад. І сапраўды, трэба глядзець пільна, бо люты і хітры праціўнік можа адплаціць за недагляд і нядбайнасць.

Чуем злева на суседнім участку—17 брыгады ажыўленне, узмацненне агнявога бою, крыкі «ура» і артстральбу. Прыглядаемся—нешта падазронае... бягуць назад. «Праверыць—у чым справа і зараз-жа далажыць». Паскакалі коннікі і, вярнуўшыся праз некалькі мінут, далажылі, што сільная польская засада атакавала з тылу 50 стр. полк, захапіла ў палон шмат чырвонаармейцаў разам з камісарам палка. Некаторыя роты прышлі ў замяшанне і бягуць назад, могуць нас падвесці, агаляючы наш левы фланг... Аддаецца загад: «Зараз-жа дапамагчы за кошт рэзерва і аднавіць становішча на левым флангу». Ёдзем з камісарам на месца няўстойкі ў суседа, затрымліваем і варочаем бягучых людзей назад. Арганізуем на месцы дапамогу за кошт нашых левафланговых часцей і рэзерваў... Пералом створан, і зноў хваля людзей пакацілася ўперад... Але трэба-ж палонных адбіць назад. Паскараем тэмпы наступлення свайго палка, вылучаем абыходную групу з задачай—адрэзаць шлях ад уваходу, апырэдзіўшы абыходам праціўніка.

Захвацілі адданую суседам паласу і, падбіраючы раненых, знашлі камісара 50 стр. палка, тав. Тіхамірава, ледзь жывога. Яго зусім скалечылі белапалякі, а калі пачалі адступаць пад нашым націскам, то выкалалі яму вочы. Звярыныя пачуцці да камуністаў выклікалі зверскія адносіны і да нашых палонных.

Бой прадаўжаецца. Полк з поспехам прасоўваецца ўперад. Ад абыходнай групы атрымана данясенне, што яна дасягнула воз. Мядзюл, з якога бярэ свой пачатак рака Бярэзіна, і ідзе на пераправу, дзе павінна перахваціць адступаючага праціўніка з палоннымі.

Час падыходзіў ужо к поўдню, стаяла гарачыня... Мы з ваенкомам на спацеўшых конях нагналі 2 батальён тав. Качава, а затым і высланую з яго батальёна абыходную групу і былі ўдзельнікамі таго бою, які вяла рота, узмоцненая станковымі кулямётамі.

Вузкая дарога і пераправа праз раку Бярэзіну ляжыць сярод ляснога масіва; каля пераправы—палянка і мокрыя лугі. З лесу па ўсходнім берагу чакаем з'яўлення адступаючых белапольскіх часцей. Нашы кулямёты і стралкі замаскаваліся і гатовы адкрыць агонь. Але як-жа правесці абстрэт белапольскай калоны, каб не перабіць сваіх палонных, узятых палякамі?.. Рашэнне прынята. Высылаецца група палітбайцоў з такой задачай: распалажыўшыся ў засадзе на ўзлеску, высачыць калону і даць залпавы стрэл—сігнал для адкрыцця агня па праціўніку, або запаліць кучу яловых лапак і дымам сігналізаваць рух калоны нашых раззброеных палонных пад канвоем праціўніка, які будзе прапушчаны праз пераправу, а затым узят у палон, або знішчаны на нашым заходнім беразе без адкрыцця агня. Засада палітбайцоў заняла сваё месца. Цягнуцца ў чаканні доўгія хвіліны, погляды накіраваны ў бок чакаемага сігналу... А вось і дым... Пачуліся два групавыя залпы. Значыць тое і другое: канваіры вядуць нашых палонных, а за імі рухаюцца адступаючыя польскія войскі, асобы і коннікі.

Хвіліна размышлення... Што рабіць? Падпусціць бліжэй? Ініцыявава камандзіра і байцоў Чырвонай арміі заўсёды ідзе на выручку ў трудных і нечаканых выпадках. Начальнік заставы быстра ацаніў становішча і па ўласнай ініцыятыве падпускае да пераправы калону з палоннымі, а затым адкрывае ў тыл адступаючых войск агонь з узлеску. Палонныя ўжо на пераправе, паскараюць рух, бягуць з канвоем на наш бок ракі—прапускаем без агня. Тым часам калона праціўніка, узятая пад абстрэл нашай засадай, залягла, адстала і пачала адстрэльвацца; адначасова к месцу засады вылучана ўзмоцненая разведка. Разведка набліжаецца. Яшчэ хвіліна і калона палонных падышла шчыльна да нас. Канвой невялікі і лёгка ліквідуецца нашымі байцамі, якія крычаць: «канвой—к назе, палонным—у зброю»...

Адначасова на процілеглым беразе адкрыты кулямётны агонь па праціўніку, затрыманаму засадай. Праціўнік замітусіўся, збянтэжыўся, не ведае, адкуль абараняцца... З тылу і з фронту—агонь... Асобы ў паніцы кінуліся назад да лесу. Стыхійна пацягнуліся гуды-ж і польскія «ваякі»

Наступленне часцей нашай дывізіі тым часам упэўнена і паспяхова развівалася. Часці прасоўваліся ў глыбіню абароны, праследуючы праціўніка. 17 брыгада праследвала ў межах сваіх граніц і вышла да месца апісанага эпізода; убачыўшы бягучыя польскія войскі, яна ўдарыла іх агнём і манёўрам з усходу... Белапалякі зноў кінуліся к Бярэзіне на пераправу, але магутны сноп кулямётнага агня зава-

рачвае бягучых у бок або кладзе на зямлю, утвараючы груды трупаў каля пераправы... Людзі кідаюцца ў ваду: хто плавае, хто тоне. Перавернутыя павозкі, крыкі «ура», стогны раненых і ахопленых панікай людзей, узятых у ціскі з двух бакоў часцямі Чырвонай арміі... Праціўнік разгромлен, узят у палон разам з баявой маёмасцю. Байцы 50 стр. палка вызвалены з палону. Манеўр удаўся. Але баявая задача дня яшчэ не скончана. Трэба безадкладна прадаўжаць праследванне праціўніка да поўнай яго ліквідацыі.

Так пачаўся дзень 5-га ліпеня 1920 года, першы дзень паходу на Варшаву 54 стр. Чырвонасцяжнага палка.

*

Далёка засталіся ззаду граніцы радзімы—Совецкай Беларусі.. Наступаем па тэрыторыі Польшчы.

Тры дні 17 брыгада фарсіруе раку Нёман ля м. Масты, і кожны раз, пакідаючы многа афяр, адбітая польскімі часцямі, адыходзіць на адпраўнае палажэнне. Белапалкі выключна стойка і ўпарта абаранялі прыродны рубаж—раку. Камандваннем 6 дывізіі ўскладзена задача фарсіравання на 18 брыгаду ў раёне ўпадання ракі Шчары ў раку Нёман з мэтай глыбокага абыходу м. Масты. 54 стр. палку загадана на досвітку фарсіраваць раку, скаваць праціўніка боем на тым беразе і забяспечыць пераправу дывізіі. Уночы ўважлівая разведка і пошукі бродаў... На досвітку конныя перапраўляюцца, ставячы вехі зігзагападобнага броду... Полк, прайшоўшы раку па горла ў вадзе, ужо на тым беразе. Без намаганняў зняты польскія вартавыя заставы, разведаны ўмацаванні раёна Новасёлкі.

Праціўнік, упарта супраціўляючыся, пакінуў умацаваны раён Новасёлкі і пачаў адыход, калі 53 стр. полк пераправіўся ўжо на заходні бераг. Бой быў гарачы, але не доўгі. Мокрыя людзі збіралі кулямёты, рыхтавалі ленты і прыводзілі сябе ў парадак, пакуль разведка пачала бой з абаронай праціўніка. Вялікія сілы праціўніка і агнявая перавага пагражала поўным знішчэннем нашай разведкі. Марудзіць было-б злачынна. Начальнік першай разведкі тав. Цветкоў геройскі ўварваўся з групай разведчыкаў у раён абароны, хапіў вышыню з кулямётамі і ўтрымліваў яе да падыходу свайго палка, стойка адбіваючы польскія контр-атакі. Байцы ўжо былі засталіся без патрон, а кальцо акружэння ўсё сціскалася...

Выхаду іншага не было, як прабівацца штыком; інакш палон і пачае знішчэнне... Яшчэ апошнія 2—3 залпы, і трэба вырывацца з кальца. Але ў гэты час сільны і рытмічны агонь кулямётаў нашага палка, які пераправіўся праз раку, уліў бадзёрую ўпэўненасць і адчуванне забяспечанай перамогі. Энергічная і магутная атака адбылася адразу-ж пасля агнявой падрыхтоўкі. Часці пераправіліся і рушылі поўным ходам у абход. Але праціўнік адчуваў свой лёс і пачаў адыходзіць, пакінуўшы м. Масты, ахопленае полымем. 17 брыгадзе і ўсёй дывізіі пераправа была забяспечана.

Пачынаецца восень. Сады польскіх памешчыкаў поўны пераспелымі пладамі—убраць не паспелі да нашага хуткага і нечаканага прыходу. Чырвоная армія ў сваім магутным, непераможным руху падышла ўжо да сцен Варшавы. Мы фарсіравалі раку Нораў ля месца зліцця яе з Бугам і занялі, пасля напружанага бою, гор. Сіроцк. Увечары бачым ўжо залітую морам агнёў Варшаву. Зітра

яшчэ адзін рашучы бой, аўладанне крэпасцю Зегрж і пад вечар павінны быць у Варшаве. Там—брацкі пролетарыят.

А колькі слаўных учынкаў засталася ззаду, якіх герояў страцілі. Многія з іх заслужылі рэвалюцыйную ўзнагароду—ордэн Чырвонага Сцягу. Засталіся байцы не ў вялікім ліку (тройчы палкі перафармоўваліся), але затое самыя загартаваныя, выпрабаваныя, стойкія і вопытныя. Адчуванне стомленасці пагашаецца воляй к перамозе ворага і ўпэўненасцю ў перамозе сацыялізма.

...Тры дні і тры ночы цяжкай барацьбы за далейшае прасоўванне да Варшавы, потым барацьба за ўтрыманне гор. Сіроцка і нарэшце адыход часцей за р. Нораў—на Гродна.

Безупынным дажджы... усе наскрозь прамоклі, ні ў кога нават сухіх запалак няма. Праціўнік асцярвенеў, абнаглеў і праследуе. Яму значна дапамагаюць кулацкія слаі насельніцтва арганізуючы атрады і засады. Ад тылоў мы адрэзаны. Забяспечанне агнепрыпасамі і харчаваннем—з перабоямі. Сувязь паміж дывізіямі перарвана, адыход арміі праходзіць у выключна цяжкіх умовах.

Гараць масты праз раку Нёман ля Гродна, часці арміі адыходзяць на гор. Ліду. Марудны цяжкі рух з ар'ергарднымі баямі... Прывал пад мястэчкам Лебеда. Шлях нашага прасоўвання на ўсход перахвачан польскімі часцямі. Справа—балота, злева—чыгунка з адкрытымі падступамі, але добра ўмацаваная. Наша брыгада знялася з прывалу і ў калоне на маршы трапляе пад агонь праціўніка. Выбіраць няма чаго... Трэба прабівацца. Усе спешваюцца і пераходзяць густым ланцугом у наступленне, і камандзіры і байцы ўсе разам. Няма месца для разгортвання, доўга, напружана з вялікай упартасцю цягнецца бой. Многа страт з абодвух бакоў... Агонь то паслабляецца, то зноў узмацняецца. Гінуць найлепшыя байцы, беззаветна адданыя справе абароны рэвалюцыі. Праціўнік не здаецца і моцна трымае нас. Брыгада цалкам пераходзіць у атаку... яшчэ больш страчана блізкіх і дарагіх байцоў, загартаваных у баях...

Зломлен і адкінут праціўнік, выхад на ўсход адкрыты. Брыгада вырвалася з акружэння і збавілася ад палону. К ночы праціўнік зноў перарэзаў шлях і чакае падыходу нашых дывізіяў, якія ідуць ззаду—там яшчэ амаль уся трэцяя армія засталася.

Загадана брыгадзе трымаць ноч і дзень заняты рубеж і пры падыходзе часцей арміі ўдарам з тылу садзейнічаць прарыву нашых часцей з акружэння. Трымаемся вечар, ноч і чакаем падыходу сваіх часцей. У тыле нешта не зусім добра. Зноў бой—і мы бярем у палон польскіх салдат і афіцэраў. Праходзіць ноч, потым дзень... стаім на месцы... зноў трывожная ноч... Прыслухоўваемся, пільна і насторожана... А 3-й гадзіне з захаду чуем гукі далёкага бою, нашы прабіваюцца... На дапамогу арганізуем некалькі ўдарных груп з разведкай уперадзе і наносім удары праціўніку з тылу. На досвітку пачалі падыходзіць часці III арміі з прарванага калца. І калі пад вечар скончыўся рух калон на ўсход, наша дывізія, завяршаючы рух арміі, пашла ў ар'ергардзе, стрымліваючы безупыннымі баямі праследуючага праціўніка

Даждзлівая восень... Дывізія распаложана паблізу граніц Беларусі. Наша брыгада абараняецца ў раёне Маладзечна, стрымліваючы не ў меру зарваўшыхся польскіх паноў. Полк—на абароне лініі ф. Уша—в. Мясота і м. Краснае. Абнаглелі польскія часці, кожны дзень вядуць нахальныя разведчыя вылазкі і налёты на абарону нашых часцей...

Адбіваем наскокі, многа раненых і забітых пакінулі польскія войскі па багністых далінах рэк Лоша і Уша... У адну цёмную ноч абыходам з тылу на ўчастку 53 суседняга палка ўрываюцца белапольскія войскі ў вёску Рэдзіца, дзе распаложан штаб брыгады.

Штаб 1-ай коннай.

Паспеў па тэлефону з комбрыгам т. Сурковым высніць тылавы рубеж абароны палка—па рацэ Вязаўка, што на поўнач ад м. Радашковічы, а далей сувязь спынілася... Праз 10 мінут чую ў адчыненае акно стральбу па вёсцы Лашковічы, у якой знаходзіўся штаб майго палка, а потым крыкі «ура»... У вёску з тылу ўварваліся польскія войскі... Трэба прабівацца па лясістай дарозе да сваёй брыгады ва ўмовах цёмнай ночы, пры расцягнутасці палка ў абароне на шырокім фронце; спяшацца заняць тылавы рубеж абароны. Прабрацца туды можна або прама праз распалажэнне польскіх войск—13 вёрст, або лепш у абыход—24 вярсты. Прасоўваемся ў бок фронту, на распалажэнне польскіх тылоў—гэты рух вырашае задачу збору палка. Уночы праходзім м. Краснае, занятае палякамі, і накіроўваемся на Радашковічы к лініі тылавога рубяжу нашай абароны. Раніцою дасягнулі тылавога рубяжу, але сваіх войск не знайшлі, мясцовага насельніцтва амаль няма, звесткі няясныя і блыта-

ныя... Знаходзім разведку 53 стр. палка і даведваемся, што рані-
цою ў раёне ракі Вязоўка адбываўся бой нашых часцей з поль-
скай кавдывізіяй. Бой скончыўся ў карысць праціўніка з вялікімі
стратамі для нашых часцей. Становішча дрэннае... Дзе шукаць сзае
войскі, дзе праціўнік—невядома. Бярэм маршрут на м. Крайск і па
дарозе сустракаемся з польскай кавалерыяй, з якою полк уступае
ў бой

Перасякаючы скрыжаванне дарог на ст. Хаценчыцы, справа вы-
крылі кавалерыю, якая калонай выходзіла з лесу... Даем загад на-
чальніку коннай разведкі: «праверыць, чыя кавалерыя і далажыць»
Паскакаў разведчык, але не вярнуўся—на вачах быў узят у палон.
Кавалерыя—польская. Яна хутка разгортваецца, вылучае 3 эскад-
роны ў абыход, каб перасячы нам шлях прасоўвання. Часці спеш-
ваюцца і ўжо адкрылі агонь з кулямётаў. Нас раздзяляе каля кіло-
метра. З намі ў складзе калоны палка артылерыя, якая мае загад—
адкрыць агонь па калоне польскай кавалерыі на карцеч. Батальён
тав. Камарова ўжо разгарнуўся, страляе на-хаду і быстра наступе
ў бок праціўніка. Бой прашоў хутка. Пасля двух спроб атакаваць
нас у конным страі, праціўніку прышлося пад агнём нашай артыле-
рыі і 2 батальёнаў, пакінуўшы некалькі чалавек забітымі і раненымі,
адыйсці ў лес назад... Коні і людзі скрыліся, а мы пашлі далей. Ба-
чым, некалькі парных груп вышлі з лесу на поле, дзе засталіся іх
раненыя... ну няхай убіраюць, гэта напэўна санітары. Праз некалькі
мінут гэтыя «санітары» адкрылі па нашай калоне кулямётны агонь,
а неўзабаве за імі мы ўбачылі 6 ліній разгорнутай кавалерыйскай
лавы, якая кінулася ў наш бок... Замітусіліся кулямётчыкі на павоз-
ках, бягом разгортваецца пяхота, на галопе артылерыя падымае
перадкі, гучныя і кароткія каманды спешыўшыхся камандзіраў і..
полк вядзе гарачы бой, адбіваючы другую атаку польскай кавдывізіі.
Рвуцца знарады, вішчыць шрапнель і з гукам кулямётаў пераклі-
каюцца залпы стралкоў

Першая і другая лавы адбіты і павярнулі назад. Наступныя
тры ідуць побач. Ужо дастаюць пяхоту... Ужо пачынаецца рубка...
Але не вытрымалі. Пакідаючы трупы коней і людзей, таксама павар-
ачваюць... Яшчэ адна нясецца хутка і ліха, дасягнула правага
фланга нашай пяхоты і арт. пазіцыі, артылерыя змоўкла. Тады наша
конная разведка разам з артылерыйскімі коннікамі пад прыкрыццём
кулямётнага агня, кінулася ў атаку і пад камандай тав. Гуляева адбіла
аруддзе назад. Другая атака кавалерыі была адбіта, і полк пашоў да-
лей—на м. Крайск для злучэння з часцямі сваёй дывізіі. Гэта быў
апошні бой 54-стр. Чырвонасцяжнага палка з польскімі часцямі на
Заходнім фронце

А потым—перамір'е з Польшчай, вывад часцей дывізіі за дэмар-
кацыйную лінію, барацьба з бандытызмам ў раёнах: Пleshчаніцы,
Гайна і Лагойск.

Чырвоная армія пад кіраўніцтвам партыі Леніна адстаяла краіну
Светаў—бацькаўшчыну працоўных усяго свету—ад акружэння сусвет-
нага імперыялізма. Працоўныя савецкай дзяржавы дабіліся міру,
атрымалі магчымасць разгарнуць будаўніцтва сацыялістычнай гаспа-
даркі. Мірны дагавор з Польшчай быў падпісан на ўмовах, якія ўрэш-
це аказаліся менш выгаднымі для Польшчы, чым прапанаваныя ёй да
пачатку вайны. Польскія імперыялісты прымусаны былі ачысціць

значную частку Беларусі са сталіцай яе — Менскам і радам іншых гарадоў. Вось чаму Владзімір Ільіч заўсёды падкрэсліваў, што «вайна скончылася ў нашу карысць», што «Савецкая рэспубліка аказалася пераможцай».

Мінула 15 год. З дробна-сялянскай поўразбуранай і некультурнай краіны Беларуская Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка ператварылася ў культурную індустрыяльную краіну, краіну буйнай соцыялістычнай сельскай гаспадаркі, арганізаванай на базе калектыўнай працы і навейшай тэхнікі. Беларуская рэспубліка і яе лепшыя кіраўнікі — большэвікі тт. Гікало і Галадзед — узнагароджаны ордэнам Леніна. Гэтыя перамогі і поспехі забяспечаны цвёрдым і няўхільным правядзеннем генеральнай лініі Комуністычнай Партыі большэвікоў пад кіраўніцтвам Цэнтральнага Камітэта на чале з геніяльным правадыром тав. Сталіным.

Я. Шнэйдэр

Заходняя Беларусь пад ярмом польскага імперыялізма

Працоўныя масы Савецкай Беларусі і ўсяго Савецкага саюза святкуюць 15-годдзе вызвалення Беларусі ад белапалікаў ва ўмовах агромнейшых дасягненняў на ўсіх участках будаўніцтва сацыялізма. Савецкая Беларусь з адсталай аграрнай краіны ператварылася ў перадавую індустрыяльную, калгасную рэспубліку.

15 год мінула, як Савецкая і Заходняя Беларусь сталі на розных шляхах, развіваліся ў двух процілеглых напрамках. Савецкая Беларусь з адсталай калоніі царскай імперыі стала ў рады перадавых ордэнаносных рэспублік Саветаў, у той-жа час Заходняя Беларусь як была, так і засталася забітай, адсталай, прыгнечанай, усё больш дэградуючай краінай у сістэме капіталістычнай Польшчы.

Тав. Сталін на XII з'ездзе партыі ў красавіку 1923 г., указваючы на культурную і эканамічную адсталасць акраін былой царскай імперыі, паставіў перад партыяй задачу падцягнуць да ўзроўню перадавых раней прыгнечаных рэспублік.

«Неабходна—сказаў т. Сталін,—каб акрамя школ і мовы, расійскі пролетарыят прыняў усе меры к таму, каб на акраінах і ў адстаўшых у культурных адносінах рэспубліках, а адсталі яны не па сваёй віне, а таму што іх разглядалі раней як крыніцы сыравіны, неабходна дабіцца таго, каб у гэтых рэспубліках былі створаны ачагі прамысловасці» *).

Красамоўным довадам ажыццяўлення гэтай сталінскай праграмы ў нашай рэспубліцы могуць служыць наступныя лічбы: калі па Савецкаму саюзу рост прамысловай прадукцыі ў першае пяцігоддзе складаў 219 проц., то гэты рост у Савецкай Беларусі складаў 418,8 проц.

Размах эканамічнага і культурнага развіцця БССР як цэляга лепш сведчыць аб трыумфе сталінскай нацыянальнай палітыкі. Тым часам у Заходняй Беларусі, калоніі польскага імперыялізма, пануе неймавернае нацыянальнае прыгнечанне, глыбокі заняпад усяго эканамічнага, гаспадарчага і культурнага жыцця. Больш таго—глыбіня эканамічнага крызіса, дэградацыі культуры ў Заходняй Беларусі непараўнальна большая, чым у самой Польшчы.

Эканамічны крызіс у Заходняй Беларусі значна больш глыбокі, чым у Польшчы. У Польшчы ў снежні 1934 г. на 412 тыс. занятых рабочых апрацоўваючай цэнзавай прамысловасці было 414 тыс. афі-

* Галін, „Марксізм і нац.-каланіяльнае пытанне“, стар. 117.

цыяльна зарэгістраваных беспрацоўных. Гэта значыць, што на кожнага занятага рабочага прыпадае ў сярэднім адзін зарэгістраваны беспрацоўны. Затое ў цэнзавай прамысловасці Заходняй Беларусі на 15 600 занятых рабочых у снежні 1934 г. было 28.600 зарэгістраваных беспрацоўных, або на кожнага рабочага прыпадала амаль 2 зарэгістраваных беспрацоўных. Розніца была-б яшчэ больш рэзкай, калі-б мы параўналі не афіцыйна зарэгістраваных беспрацоўных, а фактычную колькасць беспрацоўных у горадзе і вёсцы.

Асабліва вялікае беспрацоўе сярод моладзі, сярод так званых «народжаных беспрацоўных». Аб гэтай катэгорыі беспрацоўных «Кур'ер Віленскі» (II/IV—1935 г.) піша наступнае: «Вырастае новае пакаленне моладзі, якое ніколі не працавала і не ведае, што значыць выконваць штодзённую сістэматычную работу. Гэта народжаныя беспрацоўныя. Канчаючы школу, яны загадзя ведалі, што работы не атрымаюць і не маюць надзей дастаць яе, ведаюць, што нічога іх у жыцці не чакае».

Заработная плата рабочых Зах. Беларусі значна ніжэй, чым заработная плата рабочых Польшчы, займаючых, як вядома, адно з апошніх месц у свеце па ўзроўню заробатнай платы. Сярэдняя тыднёвая зарплата рабочых у Зах. Беларусі складае 10—15 злотых у той час, як у Польшчы—25—30 злотых. Расходы рабочых на прадукты першай неабходнасці значна скараціліся. Згодна даным інстытута кан'юнктуры ў Польшчы, спажыванне рабочых у 1933 г. складала 58 проц. у параўнанні з 1929 г. Пакупная здольнасць усіх рабочых у горадзе ўпала да 52 проц. у параўнанні з 1929 г. Спажыванне дробнага сялянства ўпала ў параўнанні з 1929 г. на 46,1 проц.

Фашысцкая газета «Ілюстраваны Кур'ер», параўноўваючы Заходнюю Беларусь з Пазнанскай абласцю, падкрэслівае, што «Пазнанскае ваяводства (Польшча) і Палессе (Зах. Беларусь)—гэта проста зусім іншыя гістарычныя фармацыі, іншыя грамадска-гаспадарчыя структуры, іншыя тыпы гаспадарання. Палессе—гэта XIII або XIV стагоддзе, Пазнанскае ваяводства—гэта XX век».

У той час, як гадовае спажыванне жалеза складае ў Польшчы ў сярэднім 3,56 кг на 1 чал., у Зах. Беларусі яно складае ўсяго толькі 0,8 кг; вугалю ў Зах. Беларусі спажываецца ў сярэднім 2,3 кг на аднаго жыхара, у Польшчы—1.282 кг; цэменту ў Зах. Беларусі—3,19 кг, у Польшчы—1621 кг; цукру ў Зах. Беларусі спажываецца 3,96 кг, і ў Польшчы—да 25,72 кг; штучных угнаенняў у Заходняй Беларусі прыпадае 0,3 кг на аднаго жыхара ў той час як у Польшчы ў сярэднім—14,12 кг. Сярэдняя ўраджайнасць з 1 га ў Зах. Беларусі складае 11 квінталаў пшаніцы, а ў заходніх ваяводствах Польшчы (Пазнанскае, Паморскае, Сілезіі)—20 квінталаў.

На фоне дэградацыі культуры ў Польшчы асабліва вызначаецца заняпад культурнага жыцця ў Зах. Беларусі. У Зах. Беларусі цэнтр школы знаходзіцца ў радыусе 29 км у той час, як у Сілезіі ў сярэднім—у радыусе 3 км. Няграмацныя ў Зах. Беларусі складаюць 70 проц. насельніцтва, а ў паасобных вясковых паветах 80—90 проц. У заходніх ваяводствах Польшчы—няграмацных 10—20 проц. насельніцтва.

Совецкая і Заходняя Беларусь маюць аднолькавыя прыродныя багацці: торф, лес, лён. Прыгледзімся бегла к таму, што кожная з іх здолела за 15 год стварыць на базе аднолькавых прыродных багаццяў.

У Совецкай Беларусі на базе тарфяных багаццяў выраслі буйныя тарфяныя заводы. Энергія торфу ператвараецца ў электрычную. Торф скарыстоўваецца і ў прамысловасці, і ў сельскай гаспадарцы, і ў лекавай справе.

У Зах. Беларусі ёсць агромнейшыя тарфяныя багацці, да якіх не датыкалася яшчэ чалавечая рука. Так, напрыклад, на Віленшчыне ёсць тарфяныя залежы, глыбіня якіх дасягае 9 і больш метраў. 21 проц усёй паверхні Віленшчыны займаюць тарфяныя залежы. Аднак, тарфяныя багацці Віленшчыны не скарыстоўваюцца.

Лясныя багацці Зах. Беларусі драпежніцкім чынам знішчаюцца. Уся лясная прамысловаць Зах. Беларусі займаецца амаль выключна загатоўкай пярвічна апрацаваных лесаматар'ялаў для экспарта. Вывозіцца цэлюлознае і запалкавае дзерава. Але затое закрытымі стаяць фабрыкі паперы, ліквідаваны ўсе запалкавыя фабрыкі, за выключэннем адной у Пінску. У сувязі з крызісам на лясным рынку, лес. прамысловаць Зах. Беларусі перажывала глыбокі крызіс. Аднак у 1933 г. у Заходняй Беларусі наглядаецца некаторае ажыўленне ў лясной прамысловасці. Аналіз вывазу лясных матар'ялаў ўскрывае сутнасць гэтага ажыўлення.

За апошні час значна ўзрос экспарт неапрацаванага дзерава ў параўнанні з апрацаваным. Адначасова, аднак, змяншаецца вываз апрацаванага дзерава. Прычына ажыўлення, наглядаемага ў лясной прамысловасці Зах. Беларусі, крыецца ў экспарце неапрацаванага дзерава. Справаздача Віленскай прамыслова-гандлёвай палаты за 1933 г. праміша: што «некаторае палепшанне гаспадарчага становішча ў акрузе палаты мела месца перш за ўсё ў некаторых экспартных галінах» (справаздача палаты за 1933 г. стар. 13). У гэтай-жа справаздачы падкрэсліваецца, што «палепшанне становішча не адносіцца амаль зусім да ўнутранага рынку».

Пад часовым палепшаннем становішча лясной прамысловасці Заходняй Беларусі крыецца ні што іншае, як паглыбленне каланіяльнага характару эканамічнай палітыкі польскага імперыялізма, які ўсякімі спосабамі імкнецца ўзмацніць экспарт лесу з Зах. Беларусі.

Прамысловаць Зах. Беларусі была ў даваенны час больш развітай, чым на тэрыторыі цяперашняй БССР.

У адным Віленскім ваяводстве было перад вайною 3 прадпрыемствы з колькасцю звыш 1.000 рабочых на кожным. Цяпер у Совецкай Беларусі колькасць рабочых аднаго гіганта большая, чым колькасць занятых рабочых у цэлым ваяводстве. Адна віцебская фабрыка «Сцяг індустрыялізацыі» мае звыш 4 тыс. занятых рабочых, у той час, як па ўсяму Віленскаму ваяводству занята ў цэнзавай прамысловасці каля 3 тыс. рабочых. Адна электрастанцыя ў Совецкай Беларусі «Белгрэс» мае такую магутнасць, як усе электрычныя станцыі ў Заходняй Беларусі разам узятых.

Падобных параўнанняў можна прывесці вельмі многа па ўсіх галінах прамысловасці і па ўсіх галінах сельскай гаспадаркі. Адзначым коратка для прыкладу, што ў Совецкай Беларусі пабудаваны такія гіганты, як магілёўскі цэлюлозны завод, як буйнейшая ў Саюзе фабрыка паперы ў Добрушы, як менскі завод імя Молатава, бабруйскі камбінат і іншыя. У Зах. Беларусі за гэты час ліквідавана адзіная мэблявая фабрыка ў Вільні. У той час, як прадукцыя паперы ў Зах. Беларусі складала ў апошнія гады ад 1 да 2 тысяч тон, у Совецкай Беларусі яна дасягнула ў 1935 г. прыблізна 50 тыс. тон.

У БССР пабудаваны такія металічныя заводы, як «Гомсельмаш», імя Варашылава, Кірава і іншыя. У Зах. Беларусі ў 1929 г. усяго было занята ў цэнзавай прамысловасці каля 500 металістаў, у апошні год у сярэднім каля 200. Больш буйныя металічныя фабрыкі, якія былі ў Зах. Беларусі, або поўнасцю ліквідаваны, або скарацілі сваю прадукцыю да мінімума з-за немагчымасці канкураваць з польскімі прамысловымі вырабамі. Чыгуначныя майстэрні перавоззяцца па стратэгічных меркаваннях у цэнтральную Польшчу. Ліквідацыя мізэрных рэштак металічнай прамысловасці праводзіцца пры дапамозе адпаведнай тарыфнай палітыкі, якая падаражае транспарт сыравіны і прывілегіруе прывоз у Заходнюю Беларусь металічных вырабаў. У выніку гэтай палітыкі з 1928 па 1933 год прывоз гатовых металічных вырабаў у г. Вільню амаль не змяніўся, затое прывоз сыравіны для металічных фабрык зменшыўся ў 10 раз. Каланіяльны характар палітыкі польскага імперыялізма ў Зах. Беларусі праяўляўся, як у драпежніцкай эксплуатацыі Зах. Беларусі, як рынку сыравіны, так і ў згортванні некаторых галін мясцовай апрацоўваючай прамысловасці.

Да вайны ў Савецкай Беларусі было занята 15 тыс. прамысловых рабочых, а ў 1933 г. — звыш 115 тыс., у Зах. Беларусі колькасць занятых рабочых у 1934 г. упала да 20 тыс., прычым няма ні аднаго прадпрыемства, на якім было-б занята звыш 1 тыс. рабочых.

Польскі імперыялізм імкнецца забяспечыць рынак збыту ў Зах. Беларусі для апрацоўваючай прамысловасці Польшчы. З гэтай мэтай некаторыя картэлі ўстанавілі на Зах. Беларусі спецыяльныя, так званыя, «крэсавыя цэны», якія павінны падарваць канкурэнтную здольнасць мясцовай прамысловасці.

Папяровая прамысловасць Зах. Беларусі амаль поўнасцю ліквідавана. Справаздача Віленскай палаты за 1933 г. заяўляе, што акруга палаты не ўдзельнічала ў вытворчасці паперы. З двух фабрык паперы, існаваўшых у 1932 г., фабрыка ў Новаверках бяздзейнічае ўжо многа год, не маючы ніякай магчымасці проціпаставіцца картэлю «Цэнтрапапера». Фабрыка ў Новай Вілейцы абанкроцілася ў 1932 г. Тое-ж самае маем у запалкавай прамысловасці. Запалкавая манополія прывяла ў апошнія гады да ліквідацыі двух фабрык запалкавых саломак у Мерах і Новасвенцынах, апрача яшчэ раней ліквідаваных запалкавых фабрык у Гродна і Вільні.

Окцябрская рэвалюцыя паклала канец памешчыцкай і кулацкай кабале ў вёсцы, канфіскавала памешчыцкую зямлю, перадала яе працоўнаму сялянству. У наступныя гады рэвалюцыі, у перыядзе разгорнутага наступлення па ўсяму фронту на базе суцэльнай калектывізацыі, кулацтва было ліквідавана як клас. Сялянскія масы пайшлі па шляху, указанаму Леніным—Сталіным, па шляху калектывізацыі—к заможнаму жыццю. Сельская гаспадарка БССР, як і ўсяго Савецкага саюза, з'яўляецца самай буйнай і найбольш перадавой у свеце.

Аграрная палітыка польскага фашызма ў Заходняй Беларусі з'яўляецца прадаўжэннем палітыкі Сталыпіна царскіх часоў. Кіруючыя класы ў Польшчы імкнуцца стварыць у вёсцы моцную кулацкую праслойку, на якую яны змаглі-б апірацца ў барацьбе з рэвалюцый-

ным рухам працоўных сялянскіх мас. Палітыка гэта праяўляецца ў складанай сістэме землеўпарадкавання, ліквідацыі церазпалосцы, ліквідацыі сервітутаў, крэдытных, падатковых, у штрафах і іншых мерапрыемствах, у хлуслівай разбэшчанай дэмагогіі аб дапамозе сялянству, сутнасцю якой з'яўляецца дапамога кулаку-жывадзёру і, нарэшце, у самым агалцелым, зверскім крывавым тэроры, які знаходзіць сваё яскравейшае выражэнне ў праслаўленай на ўвесь свет і вядомай таксама працоўным БССР з часоў белапольскай акупацыі—карнай экспедыцыі, так званай пацыфікацыі.

У сялян Зах. Беларусі сістэматычна адбіраюць землі. Грабіць памешчык, кулак, ліхвар, грабіць секвестратар. Дыферэнцыяцыя ў вёсцы прасоўваецца быстрымі крокамі ўперад. У Зах. Беларусі невялікая кучка памешчыкаў, якая складае каля 0,8% агульнай колькасці гаспадарак, захапіла ў свае рукі больш паловы ўсёй зямлі. Наадварот, беднае сялянства і поўпролетарыят, якія разам складаюць 60% усіх сялянскіх гаспадарак, маюць усяго толькі 12% зямлі.

Лепшая сервітутная зямля забіраецца ў сялян і перадаецца ў рукі ваенным каланістам, кулакам, тым, якія павінны забяспечыць «спакойны» тыл на выпадак вайны з Савецкім саюзам. Акрамя вялікага цяжару падаткаў, на плечы сялянства кладзецца яшчэ таксама цяжар штрафаў, якім сялянскія масы падвяргаюцца па любому поваду. Выключна вялікі і шматлікі перажыткі прыгонніцкіх форм кабалы, з іх найбольш цяжкай для сялянства з'яўляецца прымусовая бясплатная работа пры будаўніцтве дарог для ваенных і іншых мэт.

Калі раней селянін меў прыработкі на рознага роду дзяржаўных работах (мелярацыя), то цяпер усе гэтыя работы выконваюцца прымусовым чынам, бясплатнай сялянскай працай. Прыработкаў селянін не знаходзіць таксама і ў горадзе, бо і там ёсць дастатковая колькасць беспрацоўных.

Аб паглыбленні аграрнага крызіса і дэградацыі земляробства ў апошнія гады сведчыць усё большае зніжэнне пазямельнага даходу.

З гэтых падаючых даходаў сялянства ўсё большую і большую долю забірае ўрад, памешчыкі і кулакі за падаткі, за штрафы, за процанты ад даўгоў і т. п. Нічога дзіўнага, што жыццёвы ўзровень селяніна значна знізіўся. Згодна даным інстытута сельскагаспадарчай эканомікі, расходы на аднаго чалавека ў вёсцы складалі ў золотых

	1928—29 г.	1933—34 г.
Маса	12,92	12,0
Тлушчы	11,9	3,94
Абшук	32,18	12,52
На навучанне дзяцей . .	25,0	1,60

Але трэба ўлічыць, што ў гэтых сярэдніх даных сцёрліся граніцы паміж рознымі класавымі праслойкамі ў вёсцы і не адлюстроўваюць сапраўднага спажывання працоўнага сялянства.

*) „Хлопская правда“, за 35 і

Ілюстрацыяй становішча сялян Зах. Беларусі могуць служыць даныя аб бюджэце селяніна Гродненскага павету, вёскі Ялаўка, які мае 4 га ворнай зямлі, 2 га пашы, 2,5 га сенажаці. Сям'я яго складаецца з 2 працаздольных членаў і 3 дзяцей. Гаспадарка гэта, як відаць, адносіцца да тыпу сярэдняцкай гаспадаркі, бо значная частка даходу складае штогадовы продаж цёлкі, малака, парасяці, яек і т. д. Але нават і такая гаспадарка знаходзіцца ў цяжкім становішчы. Каля 400/о_о бюджэта гэтай сялянскай гаспадаркі ідзе на пагадненне выплаты падаткаў, камасацыі і т. д. У 1934 г. выраслі ў гэтага селяніна процанты за даўгі і агульная запазычанасць. Агульны даход у 1934 г. у параўнанні з 1933 г. значна зменшыўся, у сувязі з катастрафічным падзеннем цен на сельскагаспадарчыя тавары, прычым пабочныя заработкі зусім спыніліся. Зразумела, што ў такім становішчы селянін скарачае расходы на прадукты першай неабходнасці. Так, напрыклад, за цэлы год ва ўсёй сям'і было спажыта каля 1,5 кг мыла і 1,5 кг цукру.

Трэба адзначыць, што нацыянал-фашысцкая газета «Беларуская крыніца» (17/III-1935 г.), прыводзячы гэтыя даныя, адзначае, што такіх гаспадарак на Зах. Беларусі мала, што яна належыць да больш прывілеяваных гаспадарак, спажываючых цукар, мыла і соль. Можна сабе ўявіць, як выглядае бюджэт большасці сялянскіх гаспадарак, якія жывуць поўгалодным жыццём, не ўжываюць ні цукру, ні газы, ні запалак. Апошнія пацвярджаецца шматлікімі карэспандэнцыямі буржуазных газет аб становішчы сялян у Зах. Беларусі.

« Мала хто з нас можа дазволіць сабе купіць газы, мы варочаемся да лучыны»...—такімі словамі пачынаецца мемарыял у міністэрства земляробства насельнікаў, якія жывуць блізка возера Нарач (Віленшчына). У гэтым мемарыяле чытаем далей: «Мыла з'яўляецца ў нас прадметам раскошы. Цукру амаль не бачым, ужываем замест яго бураковую патаку. Запалак мы не ўжываем, агонь пазычае адна хата ў другой. Адзення і абутку мы не можам дазволіць сабе купіць. Соль з'яўляецца для нас вельмі дарагой рэччу. Сельская гаспадарка не дае нам дастатковай колькасці ўраджаю, і большасць нас ужо з паводы зімы вымушана купляць хлеб».

Можна з поўнай упэўненасцю сказаць, што большасць бядняцка-сярадняцкіх гаспадарак знаходзяцца ў такім-жа крытычным становішчы, як нарачанскія сяляне.

У Зах. Беларусі на 4,5 млн. насельніцтва жыве ў акругленых лічбах 2,5 млн. беларусаў, 0,5 млн. яўрэяў, 100 тыс. літоўцаў, астатнія — палякі, украінцы і інш. За кароткі час знаходжання Чырвонай арміі на землях Зах. Беларусі было адкрыта звыш 400 беларускіх школ. У сучасны момант ва ўсёй Зах. Беларусі і ў Польшчы няма ні адной ізражэўнай школы на беларускай мове. Праследуюцца нават прыватныя школы. Масавыя закрываюцца прыватныя літоўскія і яўрэйскія школы. Беларускія і яўрэйскія рабочыя не прымаюцца на работу ў ізражэўныя прадпрыемствы і на чыгунку, затое з Польшчы прысылаюцца чыноўнікі, ваяводы і старосты, ксяндзы, шпікі і асаднікі.

У нацыянальным гнёце актыўны ўдзел прымаюць беларускія нацыянал-фашысты (Луцкевіч, Астроўскі, Акінчыц і інш.).

«Прымяняючы дзікі акупанцкі тэрор у адносінах да шырокіх мас і нацвызваленчых арганізацый, узмацняючы сваю непасрэдную апору (польскіх памешчыкаў і ваенных асаднікаў), урад

адначасова імкнецца абaperціся на беларускую буржуазію і кулацтва, ведучы палітыку, якая мае на мэце таксама эканамічна ўмацаваць беларускага кулака.

Не гледзячы на трэнні паміж беларускай і польскай буржуазіяй (за большы ўдзел беларускай буржуазіі ў эксплуатацыі працоўных мас, за ўзмацненне яе гаспадарчых і палітычных пазіцый, за больш выгадную крэдытную і падатковую палітыку, за ўласныя школы, за месца ў дзяржаўным і самакіраўнічым апаратах і т. п.), адбываецца ўсё больш цеснае аб'яднанне беларускага нац. лагера з польскай акупацыяй на аснове агульных класавых інтарэсаў, агульнай падрыхтоўкі вайны супроць СССР і барацьбы з рэвалюцыйным рухам» (3 ліста ЦК КПЗБ да ўсіх партыйных і комсамольскіх арганізацый перад VII кангрэсам Комінтэрна).

Уж 15 год назад беларускія нацдэмы віталі захват Менска і ўсёй Беларусі польскімі легіянерамі, сустракаючы іх з хлебам і соллю, так цяпер яны дапамагаюць польскім акупантам распраўляцца з беларускім нацыянальна-вызваленчым рухам. У сваёй дзейнасці беларускія нацыянал-фашысты, пад якімі-б клічкамі яны ні выступалі (Белсанацыя, Бейхадэцыя, нацыянал-соцыялісты і інш.), пранікнуты класавай ненавісцю да рэвалюцыйнага руху ў Зах. Беларусі, палкай ненавісцю да Савецкага саюза.

Вайна супроць СССР — вось што натхняе ўсю нікчэмную нац-фашысцкую прэсу ў Зах. Беларусі («Беларуская крыніца», «Родны край», «Новы шлях» і інш.), — усе яны выключна захудалыя штотыднёвікі, якія друкуюцца на 4 старонках; штодзенных газет няма зусім)

20-і гадавіне імперыялістычнай вайны «Беларуская крыніца» прысвяціла спецыяльны артыкул, у якім адкрыта заклікае да новай імперыялістычнай вайны супроць СССР. «Беларуская крыніца» піша:

«Для атрымання спакою і для еўрапейскага эканамічнага поспеху патрэбна незалежная краіна і група незалежных дзяржаў і інш. на ўсходзе Еўропы, якія-б стварылі з Украінай палітычную федэрацыю, аддзяляющую Расію ад Захаду. Нарэшце, гэтую групу дзяржаў на ўсходзе Еўропы настаў час стварыць.

Калі пачнецца вайна на Далёкім Усходзе і трэба будзе савецкай уладзе туды паслаць войска, тады лёгка могуць адарвацца ад Саветаў Украіна і Беларусь».

У такім-жа духу выступіла другая групоўка беларускіх нацфашыстаў у органе «Родны край». У адным з нумароў адкрыта вітаецца польска-нямецкае збліжэнне, як сродак, накіраваны супроць Савецкага саюза. «Родны край» піша: «Трэба адзначыць, што для нас беларусаў, як і украінцаў, польска-нямецкае паразуменне мае выключнае значэнне».

Калі беларуская буржуазія з вялікай радасцю вітала польска-германскую згоду, то з нескрываемай злосцю рэагавала яна на франка-савецкі дагавор, ацэньваючы яго не як акт, накіраваны на ўмацаванне міру і супроць вайны, а як заключэнне кааліцыі супроць Германіі. «Новы шлях» у перадавым артыкуле (10/V) адкрыта заяўляе, што «франка-савецкі дагавор — гэта цяперашняя процінямецкая кааліцыя, якая рыхтуецца да вайны».

Беларускія нацфашысты, ставячы стаўку на вайну, узмоцнена яе прапагандуюць. Ва ўказаным вышэй артыкуле яны заяўляюць: «Мы верым, што дойдзе да такой вайны».

«Новы шлях» і «Беларуская крыніца» ўсімі сіламі стараюцца апраўдаць шалёныя ваенныя падрыхтаванні Германіі, як і фашысцкай Польшчы.

За апошні час польскі фашызм прымае цэлы рад мер па ператварэнню Заходняй Беларусі ў плацдарм вайны супроць СССР. Значна ўзмацнілася, пачынаючы з 1933 г., будаўніцтва шасэйных і іншых дарог. Цяжар гэтага будаўніцтва кладзецца вялікім ярмом на плечы працоўнага сялянства, якое да 85% кошту будаўнічых работ праводзіць дарма. Дарожнае будаўніцтва ў 1933 г. павялічылася на 63% у параўнанні з 1932 г. Пачынаючы з 1934 г. дарожнае будаўніцтва яшчэ больш узмацнілася. Згодна даным «Пішэглэнда гасподарчэго» № 2 за 1935 г. агульны кошт работ складаў 2 млн. 227 тыс. злотых. У 1934 г. пабудавана ў адным Віленскім ваяводстве 192 кілометры шасэйных дарог — у 4 разы больш, чым у 1932 г.

Праектуецца цэлы рад чыгунак. Праект порта ў Друі, меліярацыйныя рабсты ў пагранічнай паласе, пабудова цэлага раду аэрадромаў, механічных пякарняў, кансервных фабрык і некалькіх бойняў, — усё гэта гаворыць аб параўнаўча значных інвестыцыях для ваенных патрэб.

Адным з мерапрыемстваў польскага фашызма ў падрыхтоўцы да вайны супроць СССР з'яўляецца высылка рэвалюцыйных элементаў з пагранічнай паласы. Вышаўшы з турмы, катуніст не мае права жыць і ў г. Вільні і ў пагранічных паветах. Апрача таго міністэрствам ваенных спраў выдан загад, які забараняе правядзенне без яго ведама на ўсёй тэрыторыі Віленскага ваяводства такіх катэгорый работ, як пабудова склепаў, студняў, пракладка новых вуліц, тэлефонаў, тэлеграфаў, каналізацыі; забаронена засяваць лес, а таксама забаронена іншакраінцам і судзімым набываць якую-небудзь уласнасць — ці браць у арэнду без ведама міністэрства ваенных спраў *).

Польскімі ваеннымі коламі ўзмоцнена і ўсебакова вывучаецца СССР, у асаблівасці БССР. Для гэтага мэты ёсць у Польшчы 5 інстытутаў, якія спецыяльна займаюцца вывучэннем СССР. Адзін з іх знаходзіцца ў Вільні. Інстытут гэты праводзіць сваю работу пад нявінным загалоўкам «Інстытут для даследвання ўсходняй Еўропы». Сярод тэматыкі гэтага інстытута мы сустракаем такія прадметы, як аграрная палітыка СССР, замежная палітыка СССР і Комінтэрна, беларускія і украінскія пытанні, як «міжнародныя пытанні».

Адзінства дзеянняў польскага і нямецкага фашызма ў падрыхтоўцы вайны супроць СССР праяўляецца ў Заходняй Беларусі ва ўсіх урадавых мерапрыемствах.

Ва ўмовах цяжкага становішча працоўных мас, ва ўмовах лютага нацыянальнага гнёту, ва ўмовах ліхаманкавай гонкі ў падрыхтоўцы вайны супроць СССР, разгортваецца рэвалюцыйная барацьба рабочага класа і сялянства пад кіраўніцтвам катуністычнай партыі. Катуністычная партыя з'яўляецца адзінай партыяй, якая мабілізуе працоўныя масы для барацьбы супроць фашызма і вайны, за рэвалюцыйны выхад з крызіса, за нацыянальна-вызваленчую барацьбу, за пролетарскую рэвалюцыю.

*) Паводле даных «Кур'ера Віленскага» ад 19/IV—35 г.

ПАРТЫЗАНЫ У ЛЕСЕ (з мал Волкава — Музей рэвалюцыі БССР)

Рэвалюцыйная барацьба суправаджаецца вялікімі стратамі лепшых сыноў рабочага класа. Польскі фашызм з ростам рэвалюцыйнага руху ўзмацняе тэрор, прымяняючы гітлераўскія метады—«расстрэлы пры спробе к бегству». Звыш 12 тыс. камуністаў томяцца ў фашысцкіх засценках Беластока, Вільні, Лодзі і інш., але, не гледзячы на фашысцкі тэрор, разгортваецца рэвалюцыйная барацьба. Нават афіцыйная статыстыка не можа скрыць бурны рост стачачнай барацьбы за апошнія гады.

Забастовачая барацьба ў Польшчы.

Г а д ы	Колькасць забастовак	Колькасць бастуючых
1931	359	106 885
1932	509	313 374
1933	641	344 946
1934	1 033	400 564

Як бачым, за апошнія 4 гады колькасць забастовак павялічылася амаль у 3 разы, а колькасць бастуючых амаль у 4 разы. Асабліва характэрна, што рабочыя прымяняюць такія формы забастовак, якія звязаны з акупацыяй фабрыкі. Бастуючыя на працягу усёй забастоўкі не выходзяць з тэрыторыі фабрыкі, каб такім чынам не дапускаць да штрэйкбрэхерства і прымусіць фабрыканта здаволіць іх патрабаванні. Такія забастоўкі за апошнія месяцы адбываліся ў Вільні, Беластоку (фабрыка «Электрыка», «Бялольш» і інш.).

Характэрнаю рысай сучаснай забастовачай хвалі з'яўляецца тое, што павялічылася ўдзельная вага падзабастовак супроць мерапрыемстваў урада, асабліва супроць новай фашысцкай канстытуцыі і выбарчага права. Усеагульная забастоўка супроць новай канстытуцыі ў Беластоку 19/VI 1935 г. ахапіла ўсіх рабочых горада.

Рост рэвалюцыйнага руху Зах. Беларусі і ўплыў КПЗБ паказваюць першамайскія дэманстрацыі ў гэтым годзе. КПЗБ, не гледзячы на сабатаж кіраўнікоў ППС і Бунда, у цэлым радзе гарадоў удалося арганізаваць адзінафронтавыя рэвалюцыйныя дэманстрацыі. Адзінафронтавая дэманстрацыя ў Беластоку налічвала 8 тыс. чалавек. Як прызнаюць нават буржуазныя газеты, такой вялікай дэманстрацыі ўжо не было, пачынаючы з 1920 г.

Рэвалюцыйныя выступленні ў розных формах мелі месца ў многіх вёсках Зах. Беларусі. Адною з форм рэвалюцыйнай барацьбы сялян супроць фашысцкага ўрада з'яўляецца масавае адмаўленне сялян плаціць падаткі і арганізаваны адпор урадавым зборшчыкам падаткаў (секвестратарам). Для барацьбы з падатковым гнётам выбіраюцца сярод сялян антыпадатковыя камітэты. Антыпадатковыя камітэты ў Беластоцкай акрузе правялі масавую работу сярод сялян (з ахопам звыш 2 тысяч чалавек). Многім такім камітэтам удалося згуртаваць сялян вакол сябе. Калі ў вёску Райск (Бельскага раёна) прышлі паліцэйскі і секвестратар, спрабуючы забраць рэчы ў аднаго селяніна за падаткі, сяляне выгналі іх адтуль. На другі дзень секвестратар прышоў разам з паліцыяй. Яны склікалі сход сялян і

заявілі, што сяляне павінны плаціць падаткі. Сяляне адмовіліся і зноў прагналі секвестратара. Барацьба з секвестратарам ператварылася ў масавую барацьбу з паліцыяй. Праз 3 дні з'явілася 35 чал. паліцыі і акружылі вёску. За гэты час «чырвоныя ганцы» арганізавалі дапамогу суседніх вёсак. Пачалася барацьба з паліцыяй. Масы адбілі арыштаваных. На другі дзень прыбыла 300 чал. паліцыі і 2 грузавыя машыны. Пачаліся масавыя арышты, але пад націскам сялянскіх мас большасць арыштаваных была выпушчана. У барацьбе супроць паліцыі і экзекутараў салідарна выступілі польскія і беларускія сяляне адзіным інтэрнацыянальным фронтам.

Паказчыкам палітычнай спеласці сялянскіх выступленняў можа служыць такі факт, як масавы ўдзел сялян у барацьбе за вызваленне г. Тэльмана. У Косаўскім павеце сяляне наладжвалі масоўкі і на фатаграфіях г. Тэльмана пісалі рэзалюцыі з патрабаваннем вызваляць яго (копіі фатаграфій з рэзалюцыямі пасылалі ў нямецкае консульства ў Варшаве) і ўсіх палітзняволеных і знесці канцэнтрацыйныя лагеры.

Кіруючы рэвалюцыйнай барацьбой працоўных мас Зах. Беларусі, КПЗБ, як састаўная частка КПП, асаблівую ўвагу ўдзяляе пытанню барацьбы супроць ваеннай небяспекі і мабілізацыі мас у абарону СССР. У перадавым артыкуле спецыяльнай армейскай газеты «Голас салдата» усе працоўныя заклікаюцца да абароны Савецкага саюза. «Фашысцкая Польшча,—чытаем у гэтай перадавіцы,—заклучыла з гітлерамі ваенны дагавор, накіраваны супроць СССР. Дзве дзяржавы дыктатуры фашызма заключылі саюз, каб разам душыць рэвалюцыйны рух, уводзіць канцэнтрацыйныя лагеры, рыхтаваць вайну супроць СССР... Мы павінны арганізавацца супроць нашых ворагаў... Нашы сілы, нашу кроў мы аддамо ў дапамогу нашым братам і сялянам, каб разам з імі змагацца за рэвалюцыйны выхад з крызіса, шляхам узброенага паўстання рабочых, сялян і салдат».

Працоўныя масы Заходняй Беларусі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі з дня на дзень рыхтуюцца для рашучага бою са сваімі прыгнятальнікамі. А поспехі БССР, росквіт яе эканомікі і культуры, безупынны рост матар'яльнага добрабыту працоўных мас Беларусі ўсё больш і больш натхняюць іх на барацьбу супроць польскіх акупантаў, супроць сваёй буржуазіі, супроць усёй памешчыцка-капіталістычнай сістэмы.

Х Р О Н І К А

вызвалення Беларусі ад белапалякаў

(Чэрвень—ліпень 1920 года)

Чырвоная армія, кіруемая партыяй Леніна, пры падтрыманні пролетарыята Заходняй Еўропы, к пачатку 1920 года ліквідавала другі паход Антанты на Савецкую Расію. Перамогі Чырвонай арміі стварылі магчымасць пераходу да аднаўлення разбуранай вайною народнай гаспадаркі. IX з'езд партыі канцэнтравалі ўвагу ўсёй партыі, усяго рабочага класа і працоўных мас Савецкай Расіі на пытаннях сацыялістычнага будаўніцтва.

Гэтыя пастаўленыя партыяй задачы не былі ў той час ажыццёўлены. Яны былі сарваны вайною, навязанай нам польскім імперыялізмам, які выконваў грабежніцкія планы Антанты.

25 красавіка 1920 года, па загаду маршала Пілсудскага, польская армія на паўднёва-заходнім фронце перашла ў наступленне, захапіўшы 26 Жытомір і Бердзічаў, 28 Карасцень і 6 мая Кіеў.

Для абароны краіны Саветаў партыя кінула на фронт свае лепшыя сілы. На Паўднёва-Заходні фронт яна паслала геніяльнага стратэга і кіраўніка барацьбой працоўных за іх вызваленне, бліжэйшага саратніка Леніна—г. Сталіна. На працягу мая-чэрвеня месяцаў ЦК РКП(б) мабілізаваў на польскі фронт 12.000 комуністаў. ЦК РКСМ пасылае на фронт 3.012 комсамольцаў.

Па ўказанню партыі на Паўднёва-Заходні фронт пасылаецца 25 Чапайўская дывізія і 1-ая Конная армія Будзённага. На Заходні фронт Рэвваенсоветаў Рэспублікі накіроўваюцца значныя ваенныя падмацаванні. К пачатку чэрвеня месяца на Паўднёва-Заходнім фронце былі размеркаваны: на правым флангу XII Чырвоная армія, у цэнтры 1-ая Конная армія і на левым флангу XIV Чырвоная армія. Камандаваў фронтам т. Егораў, членам Рэвваенсовета быў т. Сталін. На Заходнім фронце к гэтаму часу былі сканцэнтраваны: паўночная група т. Сергеева, XV Чырвоная армія на правым флангу, на левым Мазырская група і паміж імі XVI Чырвоная армія. Камандаваў фронтам т. Тухачэўскі, членам Рэвваенсовета быў т. Уншліхт.

На працягу ўсяго мая месяца на абодвух фронтах ідуць упартыя баі часцей Чырвонай арміі з белапалякамі. 25 мая Чырвонай арміяй быў узят г. Барысаў. Але пералом на фронце быў дасягнуты дзякуючы прарыву польскага фронту 1-ай Коннай арміяй Папельня-Казацін 5-VI. Пасля прарыву польскага фронту на Паўднёва-Заходнім фронце Чырвоная армія хутка цягнула праціўніка. На Заходнім фронце пераходзяць у наступленне Мазырская група і левафлангавыя часткі XVI Чырвонай арміі,—29 стралковая брыгада для падтрымання паспяховага наступлен-

ня часцей на Паўднёва-Заходнім фронце. У астатніх раёнах Заходняга фронту адбываюцца баі мясцовага значэння, канцэнтраванне і арганізацыя сіл к ліпеньскаму наступленню.

Поўны разгром белапольскай арміі на ўсім фронце быў дасягнуты ў рэзультате паспяховага ліпеньскага наступлення Чырвонай арміі на Заходнім фронце. К гэтаму часу на Заходнім фронце былі канцэнтраваны IV армія, якая перафармавалася з паўночнай групы т. Сергеева, XV армія, III армія, якія сфармаваліся з паўднёвай групы XV арміі, XVI армія і Мазырская група. Асноўная стратэгічная ідэя ліпеньскага наступлення зводзілася к падвойнаму абходу значных сіл праціўніка, распаложаных у раёне Германовічы — Лужкі — Глыбокае. Для выканання гэтага плану камандарм т. Тухачэўскі перад арміямі Заходняга фронту паставіў наступныя задачы: IV армія, распаложаная на правым флангу, павінна была правесці абходны рух для глыбокага ахвату левага фланга праціўніка, нацэляваючыся сваёй пяхотай на раён Германовічы, Шаркаўшчызна і кавалерыяй, — корпус т. Гая — уздоўж левага берагу ракі Заходняй Дзвіны ў напрамку на г. Свенцыны.

XV армія, распаложаная левей IV арміі, павінна была прарваць умацаваную паласу праціўніка з фронту, дзеючы ўздоўж чыгункі Полацк — Маладзечна і выйсці на фронт Глыбокае, Докшыцы. III армія, распаложаная злева XV арміі, павінна была перарэзаць тую-ж чыгунку ў раёне ст. Парафіянава. XVI армія, распаложаная левей III арміі, павінна была наступаць на Ігумен і Менск, звязваючы цэнтральную групу праціўніка, і Мазырская група, якая знаходзілася на левым флангу Заходняга фронту, павінна была садзейнічаць наступленню XVI арміі, наступаючы ў напрамку Глуска.

На досвітку 4 ліпеня IV, XV і III арміі перашлі ў рашучае наступленне. Мазырская група развівала сваё далейшае наступленне на раку Іпіу. У гэты-ж дзень праціўнік быў збіты і пад пагрозай поўнага знішчэння вымушан быў быстра адступаць.

У ноч з 6 на 7 перашла ў наступленне XVI Чырвоная армія, фарсваўшы раку Бярэзіну, адразу-ж заняла вялікі раён на заходнім беразе. Так пачалося вялікае наступленне Чырвонай арміі на Заходнім фронце, у выніку якога Беларусь на працягу двух тыдняў была вызвалена ад акупантаў.

ЦК КПЛ і Б, які ў той перыяд знаходзіўся ў Смаленску, правёў вялікую работу па падрыхтоўцы бліжэйшага тылу нашага фронту. Быў ужыты рад мер к аднаўленню і ўмацаванню партыйных арганізацый і савецкай улады ў вызваляемых ад белапаліякаў раёнах Беларусі. З 8 чэрвеня пачынае зноў рэгулярна выходзіць «Звезда» — орган ЦК КПЛ і Б і Рэвваенсавета Заходняга фронту.

Падпольныя партыйныя арганізацыі, кіруючы партызанскім і паўстанцкім рухам у акупаванай Беларусі, падмаюць на барацьбу з белапаліякамі найшырэйшыя масы працоўных. Партызанскія атрады, разбурваючы тыл праціўніка, садзейнічаюць паспяховаму наступленню Чырвонай арміі

25-V.

У рэзультате ўпартых баёў часці XVI арміі занялі г. Барысаў.

28-V.

Белапаліякі адкрылі ўраганны артылерыйскі агонь па Барысаву, выпусціўшы каля 800 6—8-дзюймовых знарадаў. У выніку абстрэлу палова горада была спалена. Частка горада ўдалела дзякуючы самаадданасці

комуністаў і энергічнай дзейнасці рэўкома. Звыш 500 мірных грамадзян мужчын, жанчын і дзяцей забіта. Больш 100 чалавек цяжка паранена і вгарэла ў агні.

29-V.

Неспыняўшымся артылерыйскім абстрэлам белапалякі знішчылі астатнюю частку горада. Ад Барысава засталіся толькі дымныя разваліны і некалькі халупак. Да 10.000 жыхароў, ратуючыся ад агня, разбегліся па лясах, застаўшыся голымі і галоднымі.

1-VI.

З 1 чэрвеня ў Пермі абвешчан тыдзень дапамогі Заходняму фронту.

*

На рабочым мітынгу ў Глазго (Англія) прынята рэзалюцыя, у якой гаворыцца:

«Мы пратэстуем супроць фальшывай палітыкі англійскага ўрада, які снабжае польскую армію зброяй і знараджэннем. Мы заклікаем англійскіх рабочых да актыўнага пратэста супроць польскага наступлення на Совецкую Расію. Мы вітаем ірландскіх рабочых—чыгуначнікаў і грузчыкаў, якія адмовіліся грузіць і перавозіць паязды з ваенным знараджэннем».

*

4 і 14 дывізіі Коннай арміі т. Будзённага пры падтрыманні бронемашын у конным страі пераходзяць у атаку, нанёсшы праціўніку значныя страты, гоняць яго на поўнач у напрамку г. Сквира.

К вечару ўся лінія р. Беразна ад в. Беразанка да в. Такароўка была ў руках чырвонай конніцы.

У рэзультате бою правафланговая група коннай арміі набыла выгаднае адпраўнае палажэнне для далейшых аперацый.

2-VI.

Рабочыя і служачыя ст. Тула на выступленне панскай Польшчы адказалі ўзмацненнем барацьбы на працоўным фронце. Яны парашылі адмовіцца ад нядзельнага адпачынку і працаваць кожную нядзелю на працягу месяца па 6 гадзін.

3-VI.

Палякі ў Докшыцах перад наступленнем учынілі крывавы яўрэйскі пагром.

4-VI.

Беларуская нацыяналістычная контррэвалюцыя, якая была на службе ў польскага імперыялізма, напружвае ўсе свае сілы для аказання дапамогі польскаму імперыялізму ў барацьбе супроць працоўных Беларусі, паўстаўшых супроць белапольскіх акупантаў. Беларускі контррэвалюцыйны ваенны цэнтр (Беларуская ваенная камісія) звярнуўся да насельніцтва Беларусі з адозвай уступаць у беларускія войскі, ствараемыя пры падтрыманні польскага імперыялізма для барацьбы супроць Чырвонай арміі. На гэты заклік контррэвалюцыйных нацыянал-дэмакратаў працоўныя масы Беларусі адказалі яшчэ больш магутным паўстанцкім і партызанскім рухам.

5-VI.

У выніку сямідзённага бою на фронце працягласцю ў 40 кілометраў 1-ая Конная армія пад камандаваннем тт. Варашылава і Будзённага нашчупала слабое месца ў польскім распалажэнні. Выкарыстаўшы дрэннае надвор'е і лясістую мясцовасць, конная армія, не заўважаная авіяцыяй, хутка зляцелася да вызначанага пункта ўдару.

«У гэты дзень нашы конныя часці, згарнуўшыся ў кулак і сцягнуўшы абозы ў цэнтр кулака, прарывалі распалажэнне праціўніка ў раёне Папельня—Казацін» (Сталін).

*

На барацьбу з наступаючымі белапаліцамі на Заходні фронт па Саратаўскай губ. запісалася 650 дабравольцаў і па гораду Саратаву 350 чалавек.

У «дні Заходняга фронту» ў Екацерынбургу сабрана 200 тысяч руб. і многа падарункаў. Паступіла 413 заяў аб добраахвотным жаданні паісці на фронт для барацьбы з белапаліцамі.

*

«Роста» паведамляе: сяляне Беларусі сустракаюць паўсямесна з нязмернай радасцю нашы войскі, якія прасоўваюцца ўглыб Беларусі. Як толькі нашыя перадавыя часці займаюць вёску—сяляне, старыкі і моладзь, прапануюць свае паслугі чырвонаармейцам і выносяць цэлы рынак харчовых прыпасаў—яск, мяса, масла, малака, хлеба і іншых прадуктаў, схаваных ад паліцкаў.

*

Каля станцыі Жодзіна, Барысаўскага павету, партызаны ўзарвалі два эшалоны з баявымі прыпасамі. Уся мясцовасць на правым беразе Бярэзіны гарыць у агні сялянскіх паўстанняў.

*

Магілёў. Агульны сход чырвонаармейцаў і супрацоўнікаў Н-скай дывізіі паставіла адлічыць у знак падзякі за ўвагу, аказваемую фронту, аднадзённы паёк і заробтак у карысць рабочых Петраграда і Масквы.

Екацерынбург. Сярод кіргізаў моцны добраахвотніцкі рух. Запісалася многа дабравольцаў. Створан камітэт дапамогі Заходняму фронту.

6-VI.

У рэзультате ўпартых баёў часці 1-ай Коннай арміі т. Будзённага паспяхова закончылі другі этап аперацыі па аўладанню Бердзічаў—Казацін.

7-VI.

Часці Першай коннай занялі Жытомір.

«З прычыны адчайнага супраціўлення паліцкаў, нашай конніцы прышлося літаральна прабіваць сабе дарогу, у выніку чаго паліцкі пакінулі на месцы раненымі, забітымі ад куль і зарубленымі, па сведчанню рэзсовета коннай арміі, не менш васьмі тысяч байцоў.

... Прарыў нашай конніцы ў раёне Жытоміра адыграў рашучую ролю ў пераломе на фронце» (Сталін).

Дзевяць чырвонаармейцаў і камандзір бранявога атрада ў баі на Магілёўскім шасэ, акружаныя белапалякамі, расстраляўшы ўсе патроны і расходваўшы ўсе гранаты, папсавалі бранявік і, сабраўшыся разам, узарвалі апошняю гранату, ад якой і загінулі.

Атрадам партызан адбіты вялікі польскі абоз, які адступаў ад Барысава на Менск.

Газета «Беларуская праўда», орган партызан камуністаў Беларусі, вышла з загалоўкам:

«Даволі маўчаць, цярпець зверствы і здзекі паноў і жандараў!
Даволі мучыцца і цярпець!

Усе ў ружжо! Няхай уся злая зграя забойца сваёй паганай крывёю заплаціць за бясконцыя мучэнні і жахі забітых, згвалтаваных і замардаваных афяр польскай няволі».

У Крымоне (Італія) чыгуначнікі спынілі работу, патрабуючы спынення адпраўкі ваенных матэрыялаў у Польшчу.

Пленум Ніжне-Наўгародскага губкома РКСМ пастанавіў абвясціць мабілізацыю прысутных на пленуме членаў для барацьбы з польскімі панами. Адразу-ж запісалася 30 чалавек дабравольцаў.

8-VI.

Апублікавана палажэнне аб парттройках, прызначаных ЦК КПЛ і Б для вызваленых ад польскай акупацыі мясцовасцей. Парттройкі прызначаюцца ў кожны павет, праводзяць перарэгістрацыю членаў партыі, кіруюць савецкай работай і вядуць партработу да склікання павятовай партканферэнцыі.

Вышаў першы нумар газеты «Звязда» за 1920 год—орган ЦК КПЛ і Б і Рэвваенсавета Заходняга фронту з загалоўкам: «Польскія памешчыкі, генералы, фабрыканты, ксяндзы і абманшчыкі рабочых напалі на расійскіх рабочых і сялян. Рабочыя і сяляне, не паддавайцеся націску сваіх душыхцеляў. Уперад супроць міраедаў і дармаедаў з Захада».

На Крымскім фронце ў барацьбе з баронам Врангелем пад Перакопам нашы часці пераশлі ў контратаку і звярнулі вялікую частку страчаных лазіцый.

Партызанскім атрадам, дзеючым у Ігуменскім павеце, была акружана група белапалякаў у 400 чалавек. Белапалякі былі раззброены і перабіты.

На ст. Віцебск адбыўся вялікі мітынг вызваленых ад белапаякаў сялян, добраахвотна ўступіўшых у рады Чырвонай арміі. У прынятай рэзалюцыі сяляне заклікаюць усіх аднасяльчан уступіць у Чырвоную армію і прагнаць абнаглелых паноў.

У Саратаве рабочыя ўрачыста праваджалі на Заходні фронт 400 дабравольцаў... Добравольцы далі ўрачыста абяцанне памёрць або перамагчы.

9-VI.

Тав. Кнорын у арт. «Сялянства і армія», змешчаным у «Звяздзе», піша:

«Уся Расія напружвае ўсе свае намаганні, каб перамагчы паноў. Перамога патрэбна ўсім рабочым і сялянам. Але больш за ўсё яна дасць, больш за ўсё яна патрэбна селяніну і рабочаму Беларусі. Таму і ён павінен зрабіць усё, каб яна была канчатковай і поўнаю. Хто ненавідзіць паноў—у рады Чырвонай арміі! Хто за поўную перамогу—у рады дабравольцаў!».

Адбыўся надзвычайны кангрэс профсаюзаў Англіі. На кангрэсе абгаварвалася пытанне аб мерапрыемствах барацьбы за спыненне вайны з Расіяй.

10-VI.

«Звязда» вышла пад згалоўкам:

«Польская шляхта ідзе разбушыць Савецкую краіну. Бандыты барона Врангеля на Крымскім фронце пераішлі ў наступленне, каб дапамагчы панам. Неабходна напружыць усе сілы, каб зламаць ворага.

Таварышы рабочыя і сяляне! Падвойце свае намаганні, дапамажыце фронту разбіць вавых ворагаў.

Рухайце новыя запасы!

Вайна патрабуе мнста афяр.

Чырвонаармейцы, праявіце ўсю сваю свядомасць і вытрымку».

У сувязі з узрослым масавым партызанскім рухам у акупаванай белапаякамі Беларусі генерал Шэптыцкі аб'явіў горад Менск на асадным становішчы.

Самаадданая барацьба чырвоных партызан у акупаванай Беларусі прывяла да спынення пасажырскага руху па лініі Менск—Вільня, Менск—Баранавічы. Чырвонымі партызанамі ўзарваны чыгуначныя масты і разбурана палатно чыгункі.

У Н-скай вёсцы наша батарэя, акружаная белагвардзейцамі, завязла ў балоце. Батарэйцы з крыкам «Памрэм, але батарэю вылучым і не аддамо яе белагвардзейцам» на сваіх руках пад скрыжаваным агнём праціўніка выцягнулі батарэю на дарогу.

*

У Пермі тыдзень дапамогі Заходняму фронту прашоў удаля. Для правядзення тыдня ў губерніі мабілізавана больш тысячы комуністаў. У Пермі праведзена звыш 60 мітынгаў, спектакляў, канцэртаў. Сабрана многа рэчаў, бялізны, табаку і т. д. Добраахвотна на Заходні фронт запісалася ў Пермі 357 чалавек.

11-VI.

«Правда» вышла з аншлагаў:

«Войскі польскай шляхты прасоўваюцца к Полацку. Барон Врангель выступіў на падтрыманне пану Пілсудскаму і мае намер захапіць Данецкі вугальны раён. Поспех ворагаў пагражае нам нечуваным голадам і холадам. Таварышы! Кожная гадзіна дарагая! Усе сілы на падтрыманне чырвонага фронту».

*

Камандзір узводу палкавой школы Н-скага кав. палка ў коннай атацы ля вёскі Куціца асабістым прыкладам, уцягваючы за сабой таварышоў, ліхім налётам кінуўся са сваім узводам у белагвардзейскі ланцуг колькасцю каля двух рот і, не гледзячы на сільны агонь, прымусіў праціўніка кінуцца наўцёкі. У выніку намі вёска занята, захоплена многа палонных, вітовак і іншых трафеяў.

12-VI.

У прамове на нарадзе па рабоце ў вёсцы Ленін гаварыў:

«Раз вайна аказалася немінучай—усё для вайны, і малейшая распушчанасць, недахоп энергіі павінны быць караемы па закону ваеннага часу. Вайна ёсць вайна, і ніхто ў тылу або на якіх угодна мірных занятках не смее ўхіляцца ад гэтага абавязку.

Павінен быць лозунг—усё для вайны! Без гэтага мы не справімся з польскаю шляхтай і буржуазіяй, як неабходна, каб пакончыць з вайной, правучыць раз і назаўсёды апошнюю з суседніх дзяржаў, якая смее яшчэ іграць з гэтым. Мы павінны адвучыць іх так, каб яны дзецям, унукам і праўнукам сваім заказалі гэтай штуцы не рабіць».

*

. Часці 58 стр. дывізіі занялі г. Кіеў. Галоўныя сілы 45 стр. дывізіі групы т. Якіра занялі раён г. Васількоў—Матавілаўка.

*

Камандзіраваны Маскоўскім камітэтам РКСМ на фронт т. Тіханаў з тэрытарыяльнага палка ў баі пад жорсткім агнём з крыкам «ура» адзін кінуўся на непрыцельскі кулямёт, захапіў яго і павёў увесь ланцуг. Юны герой прадстаўлен к ордэну Чырвонага Сцягу.

*

Прыбыўшыя раней 52 стр. дывізія і 160 брыгада пачалі сканцэнтроўвацца ў раёне Полацка.

*

Галоўныя эшалоны 2 стр. дывізіі, прыбыўшыя ў распараджэнне Камандзапа, адпраўлены ў раён Крупкі, Слаўнае.

*

У раёне Полацка пачала сканцэнтроўвацца 16 стр. дывізія.

На Заходні фронт прыбыла англійская рабочая дэлегацыя. Тав. Мянікоў у гутарцы з дэлегацыяй азнаёміў яе са становішчам і барацьбой чырвонаармейскіх часцей на фронце.

13-VI.

Часці зводнай дывізіі ў раёне XIV Чырвонай арміі занялі г. Гайсін.

Канферэнцыя сялян Бродскай воласці прыняла рэзалюцыю, у якой сяляне клянуцца выканаць свой доўг у адносінах да Чырвонай арміі. Канферэнцыя абяцае абвясціць самую рашучую барацьбу са шпіянажам і контррэвалюцыяй.

З Тамбова на Заходні фронт адпраўлена новая партыя дабравольцаў. З іх 44 камуністы, астатнія беспартыйныя.

У Англіі прадаўжаецца забастовачны рух, накіраваны супроць дастаўкі Англіяй ваеннага знараджэння Польшчы.

14-VI.

У Табольску Тызень дапамогі Заходняму фронту прашоў з вялікім уздымам.

Сабрана многа бялізны, рэчаў, табаку, прадуктаў і каля 500 тысяч грошай.

«Правда» вышла з аяшлагам:

«Польская белая гвардыя ўзарвала Кіеў, пазбавіўшы яго святла, вады, чыгункі і мастоў, помнікаў яго культуры і крыніц яго жыцця. Белагвардзейскія душагубы нядаўна знішчылі Барысаў, цяпер яны разбурылі сталіцу Украіны. Паньы яшчэ жывы, смерць палачам!»

15-VI.

На працягу 24 гадзін Віцебскі губком РКП(б) пастанавіў мабілізаваць 15 проц. арганізацыі для адпраўкі на Заходні фронт.

Смаленск (Роста). Губком РКП пастанавіў мабілізаваць на Заходні фронт 200 адказных работнікаў камуністаў.

У раёне Н-скай дывізіі ўцёк з палону ваенком Н-скага ўчастка. Палякі адрэзалі ў яго вушы. Ён расказвае аб эверскіх расправах паноў над палоннымі.

У раёне вярхоўя Бярэзіны нашы часці энергічным наступленнем занялі рад паселішч на поўнач і поўдзень ад м-ка Бярэзіны.

Запфронтроста паведамляе аб росце партызанскага руху ў акупаванай Беларусі. У Віленскай воласці дзейнічае атрад у колькасці больш 600 штыкоў.

16-VI.

«Правда» вышла з аншлагам:

«Трэба разбіць як мага хутчэй белогвардзейскую Польшчу. Трэба разбіць яе да наступлення зімы. Калі буржуазныя разбойнікі змогуць зацягнуць вайну на зіму, нам зноў прыдзецца цягнуць зімой ад голаду і холаду.

Рабочыя! Сяляне! Накіруем усе свае сілы, каб дабіцца перамогі да наступлення зімы».

*

У Саратаве адбыліся ўрачыстыя провады на Заходні фронт новай партыі дабравольцаў. Адпраўлена 416 чалавек, у тым ліку 75 камуністаў.

*

Адбылася дэманстрацыя пратэста тульскіх рабочых супроць зверства польскіх паноў, спаліўшых Барысаў і разбурыўшых Кіеў. Рабочыя заявілі, піша «Правда», што «на зверствы Польшчы яны адкажуць тым, што ўсю сваю волю і сілу яны пакладуць на ўздым прадукцыйнасці працы, каб даць больш зброі барацьбітам чырвонаармейцам».

*

У Лондане перад памяшканнем польскага пасольства была наладжана дэманстрацыя з патрабаваннем спынення вайны з Расіяй.

*

2-я брыгада 10 кав. дывізіі прыбыла ў раён Полацка. У Полацкі раён з каўказскага фронту накіравалася 33 стр. дывізія. У Кустанаі для адпраўкі на Заходні фронт пагружана 14 стр. брыгада 5 стр. дывізіі.

17-VI.

Апублікавана адозва Совецкага ўрада за подпісамі Леніна, Калініна і інш. к польскім рабочым, сялянам і легіянерам з заклікам пераходзіць на бок Чырвонай арміі і змагацца супроць сваіх капіталістаў і памешчыкаў за незалежную рабоча-сялянскую Польшчу.

*

Заходні фронт. У раёне верх. Бярэзіны наша наступленне паспяхова разгортваецца, прычым нашы войскі збілі ўпарта абараняўшагася праціўніка і вышлі на лінію ручая Чэрніца, што ў 15—17 вярстах на поўнач ад мястэчка Бярэзіны і р. Бярэзіны да вусця ракі Сергуч. У Барысаўскім раёне на рацэ Бярэзіне ідуць баі мясцовага значэння. У Рэчыцкім напрамку намі адбита наступленне праціўніка.

18-VI.

Паўночная група т. Сергеева перафармавалася ў IV армію, штаб гэтай групы ператворан у штаб IV арміі.

20-VI.

25 стр. дывізія на ўчастку XII арміі з боем заняла г. Оўруч, захапіўшы ў праціўніка цяжкую батарэю і бронепоезд.

*

На ўчастку XIV Чырвонай арміі правафланговя часці 60 стр. дывізіі аўладалі чыгуначнай ст. Жмерынка.

*

Для падтрымання наступлення Мазырскай групы перашлі ў наступленне левафланговя часці XVI Чырвонай арміі—29 стр. брыгада 10 стр. дывізіі. Часці апошняй занялі м-ка Гараваль на правым беразе р. Бярэзіны.

*

Паўднёва-Заходні фронт. У Карасценскім напрамку, нашы часці прадаўжаюць цяжкія праціўнікі, ведучы бой у 15 вярстах на ўсход ад Карасценя. Намі захоплены палонныя і трафеі. У Праскураўскім напрамку намі заняты горад Вінніца і рад паселішчаў у 15 вярстах на паўночны захад ад гэтага горада.

*

Віцебскі пролетарыят учора і сёння праводзіць агульна-пролетарскі суботнік-нядзельнік дапамогі Чырвонаму фронту. Акрамя таго, пролетарыят аддае ў дапамогу раненым героям аднадзённым заробтак.

*

Працоўныя Царыцына ўрачыста праважалі на Зах. фронт дабраахвотны атрад у 240 чалавек.

21-VI.

Часці Чырвонай арміі выбілі праціўніка з Карасценя, захапіўшы шматлікую ваенную і чыгуначную маёмасць.

*

Другая кавбрыгада Мазырскай групы заняла м-ка Хойнікі.

*

Белапалякі, адступаючы з Рэчыцы, узарвалі мост, разрушылі многа дамоў, абстралялі мірнае насельніцтва артылерыйскім агнём. Мясоўныя фабрыкі спустошаны. Палякі вывезлі машыны і тэхнічнае абсталяванне.

*

Мазырская група, развіваючы праследванне праціўніка, вышла галоўнымі сіламі на фронт Елізаравічы—Васілевічы, Магановічы—Вялікі Бор.

*

У Волагдзе сабрана ў карысць пацярпеўшых жыхароў горада Барысав 15.630 руб.

23-VI.

На захад ад Рэчыцы, у раёне ст. Васілевічы пачаліся ўпартыя баі часцей Чырвонай арміі з праціўнікам.

*

Для барацьбы супроць белапалякаў Маскоўскі камітэт мабілізаваў на фронт 100 комуністаў.

*

У Італіі абвешчана ўсеагульная забастоўка чыгуначнікаў у сувязі з адпраўкай ваенных матар'ялаў у Польшчу і Венгрыю.

24 VI.

Маскоўскі камітэт РКП пастанавіў мабілізаваць на фронт 291 комуністаў («Правда» друкуе спіс).

У Сакольніцкім раёне абвешчан запіс дабравольцаў на Заходні фронт—комуністаў і беспартыйных.

Да забаставаўшых тэлеграфістаў у Англіі далучыліся саюзы: матросаў, качагараў, кухароў, пекароў і булачнікаў. Адным з патрабаванняў бастуючых з'яўляецца высвятленне пытання аб дастаўцы Англіяй ваеннага знараджэння для Польшчы і Румыніі.

Рабочыя Амерыкі вядуць жорсткую кампанію супроць Польшчы і патрабуюць ад прэзідэнта Вільсона забароны выпрацоўкі трэстамі амуніцыі і знараджэння для Польшчы.

Масква, Рагожска-Сіманаўскі раённы камітэт РКП(б) звярнуўся да рабочых і работніц з наступнаю адозвай:

«Дарагія таварышы! Бюро суботнікаў пры раённым камітэце РКП наладжвае 26 чэрвеня суботнік садзейнасці чырвонага тылу Заходняму фронту. У гэты суботнік усякі, каму дорагі заваёвы рэвалюцыі, каму дарага пралітая кроў нашых лепшых таварышоў, хто не хоча быць пад гнётам паразітаў і прыгнятальнікаў рабочага класа, капіталістаў і памешчыкаў, павінны з пачуццём пролетарыя і доўга грамадзяніна Савецкай Расіі адгукнуцца на гэты заклік і прыйсці на работу ў суботнік».

25-VI.

Прасоўваючыся наперад, часці Н-скага палка ўвайшлі ў дачыненне з праціўнікам. Не гледзячы на ўраганы агонь, чырвонаармейцы рухаліся наперад. Адзін таварыш зашоў у тыл праціўніка, забраў з сабой кулямёт і адтуль адкрыў агонь па непрыяцельскай батарэі. Адначасова нашы часці кінуліся ў атаку. Непрыяцель быў збіты і кінуўся наўцёкі, пакідаючы нам зброю, коней і інш. ваенную маёмасць.

27-VI.

На поўдзень ад Мазыра наступленне часцей Чырвонай арміі паспяхова прадаўжаецца. Часці першай коннай арміі з боем занялі г. Новаград-Валынск.

29-VI.

Пасля ўпартых баёў часці Чырвонай арміі занялі г. Мазыр і ст. Калінкавічы.

(Роста). На канферэнцыі суднавых рабочых у Плімуце (Англія) лонданскім дэлегатам былі прынесены віншаванні з паваду адмаўлення лонданскіх докераў нагружаць судны для Польшчы. Канферэнцыя прыняла наступную рэзалюцыю:

«Канферэнцыя энергічна пратэстуе супроць дастаўкі зброі Польшчы або іншым акраінным дзяржавам. Канферэнцыя вітае лонданскіх рабочых і патрабуе, каб увесь англійскі пролетарыят не дапушчаў выкарыстання сваёй працы для элачынных авантур»...

*

У Бірмінгаме адбылася велізарная рабочая дэманстрацыя, на якой была вынесена рэзалюцыя, патрабуючая склікання спецыяльнага кангрэса трэд'юніёнаў для разгляду пытанняў усеагульнай забастоўкі, маючай на мэце прымусіць англійскі ўрад спыніць дапамогу Польшчы ў яе вайне супроць Расіі.

30-VI.

«Звезда» паведамляе аб дэманстрацыях у Вене рабочых—членаў профсаюзаў супроць адпраўкі ў Польшчу амуніцыі і зброі.

«Правда» паведамляе, што ўсеаўстрыйскі Совет рабочых дэпутатаў прыняў рэзалюцыю, якая патрабуе спынення вайны белапалякаў супроць Расіі.

Ліпень 1920 года.

«Ліпень адкрывае малюнак рашучага пералому на фронце ў карысць Расіі з яўнаю перавагай на баку савецкіх войск» (Сталін).

1-VII.

Рэвваенсовет Заходняга фронту выдаў загад аб арганізацыі савецкай улады на тэрыторыі был. Менскай губ.

У загадзе гаворыцца аб стварэнні арганізацыйнага бюро Менскай губ. з прысваеннем яму праў губрэўкома. Па меры вызвалення тэрыторыі Менскай губ. усе ствараемыя рэўкомы падпарадкоўваюцца оргбюро.

2-VII.

Рэвваенсовет Зах. фронту выдаў загад № 81 423. У загадзе гаворыцца:

«На абарону савецкай улады сабраліся байцы з усходу, поўдню, захаду, паўночы. Жалезная пяхота, ліхая конніца, грозная артылерыя нястрымнаю лавінай павінны змесці белую нечысць... Чырвоная армія да пакрые сябе неўвядомай славай; погляды ўсёй Расіі звернуты на Заходні фронт. Змучаная, разбураная краіна аддала ўсё для арганізацыі перамогі над ворагам. Рабоча-сялянскі тыл наш з грэпетаў чакае перамогі і міру. Апраўдаем-жа надзеі нашай соцыялістычнай бацькаўшчыны. Пакажам на справе, што намаганні краіны не прапалі дарма. Стройцеся ў баявыя калоны, прабіла гадзіна наступлення на Вільню, Менск, Варшаву. Марш!»

*

«Правда» вышла з аншлагам:

«Чырвоная армія адагнала войскі польскіх паноў на 250 вёрст ад Кіева. Але шляхта не складвае зброі і рыхтуе новы ўдар. Рабочыя! Сяляне! Усе сілы аддайце чырвоным байцам. Трэба даканаць разбойнае панаўё, трэба пакончыць да зімы з буржуазнаю Польшчай».

*

«Звезда» паведамляе, што партызанскімі атрадамі ўзарваны следваўшыя з Менска 3 эшалоны 5 дывізіі белапалякаў. У трох вярстах ад Жодзіна партызаны разабралі пуць. Сільна пашкоджан паравоз, які следваў па гэтым пуці.

Саратаў, 2 ліпеня (Роста). Моладзь, на фронт! Саюз моладзі сяла Альхоўка, Камышынскага павету, выказаў пажаданне поўнаасцю ісці на фронт.

3-VII

Камандарм XV т. Корк загадаў усім дывізіям 4-га, а 5 гадзіне перайсці ў рашучае наступленне з задачай разгрому і знішчэння сіл праціўніка, распаложаных у раёне м-ка Лужкі, Глыбокае, ст. Парафіянава, ст. Сош.

Мазырская група Чырвонай арміі на ўпартых баях з белапалцамі вышла на фронт Сасноўка—Вялікі Бор—Еўтушковічы—р. Іппа да яе вусця, Касцюковічы—Мажалёўка—Раманоўка.

3 ліпеня пасля абвешчэння загаду аб наступленні, чырвоныя войскі з песнямі і музыкой рушылі на перадавыя пазіцыі, змянілі таварышоў у акопах і а 5 гадз. раніцы ўдарылі на ворага ў раёне чыгункі Полацк—Маладзечна. Праз надзвычай моцныя прыродныя пазіцыі, дасканала ўмацаваныя палякамі, прайшлі нашы танкі, руйнуючы акопы і расстрэльваючы ва ўпор абараняўшагася праціўніка. Белапалцы, асыпаючы на адлегласці некалькіх сажняў градам гранат і ружэйных куль нашыя танкі, літаральна паліваючы з кулямётаў, вытрымалі на двух лініях сваіх умацаванняў, на трэцяй дрогнулі і ў паніцы кінуліся наўцёкі. А 7 гадзіне 15 мінут раніцы праследуемыя чырвонымі слаўнымі палкамі, белапалцы кідаюць па дарозе зброю, вопратку, амуніцыю, забітых і раненых і, пакідаючы ў руках нашай дывізіі вялікую колькасць палонных,—адступаюць. Далейшае наступленне прадаўжаецца.

4-VII.

З раніцы IV, XV, III арміі перайшлі ў рашучае наступленне і атакавалі распалажэнне першай польскай арміі.

А 23 гадзіне г. Роўна ўзяты доблеснымі вайскамі коннай арміі. Вораг пакінуў многа забітых і палонных, а таксама і трафеі. Пад ударам нашых часцей палякі адступілі ў паніцы ў паўночна-заходнім і заходнім напрамку... Рэвваенсовет Варашылаў і Будзённых, г. Роўна 5 ліпеня.

У ноч з 4 на 5 сабралася Слуцкая падпольная павятовая партыйная канферэнцыя. У сувязі з няяўкай некаторых прадстаўнікоў воласці, яна была названа нарадай. Асноўным пытаннем нарады было—барацьба з белапалцамі ў сувязі з наступленнем Чырвонай арміі, аб дзеяннях баявых атрадаў, арганізаваных партыйнымі падпольнымі арганізацыямі.

Орол, 4 ліпеня (Роста). Агульны сход чырвонаармейцаў і комскладу аўта-роты адлічылі трохдзённым заробтак на дапамогу французскім рабочым і падярпеўшым барысаўцам.

Першая польская армія ў выніку наступлення часцей заходняга фронту, была настолькі расстроена, што павінна была адступіць пад пагрозай поўнага разгрому і знішчэння.

У сувязі з адступленнем першай польскай арміі пачала адступаць 4 польская армія ў напрамку Баранавіч.

6—7-VII.

У ноч з 6 на 7 ліпеня XVI армія фарсіравала р. Бярэзіну і адразу-ж выйграла значную прастору на яе заходнім беразе.

7-VII

Забалоцкі партызанскі атрад у тыле белапаліцыі разабраў мост на тракце, разрушыў тэлеграфную сувязь і зрабіў засаду ў балотце непадалёк ад тракту. Абстрэльваючы праходзіўшыя польскія часці, партызанскі атрад зрабіў налёт на белапаліцыю, якія распалажыліся ў вёсцы Куліках. Ахопленыя панікай, белапаліцыі кінуліся наўцёкі.

*

11 кавдывізія першай коннай арміі з боем заняла г. Дубно.

8-VII.

Маскоўскі камітэт РКП апублікаваў спіс 55 таварышоў, мабілізаваных на фронт.

Часці 3 кав. корпуса занялі г. Свенцянны.

9-VII.

Жорсткія баі ў м. Смалявічы часцей 27 дывізіі з белапаліцамі. У выніку бою белапаліцыі адступілі ў напрамку г. Менска.

У «Известиях» змешчана наступная адозва за подпісам т. Калініна.

«На дапамогу фронту!»

Рабочыя, батракі, сялянства Захаду і Ўсходу, прыгнечаныя ўсіх краін свету з заміраннем духа сочаць за жорсткай барацьбою на палях Украіны і Беларусі, упаўне разумеючы, што там вырашаюцца інтарэсы не толькі рускіх, але і працоўных усіх зямлі. Уся рабоча-сялянская Расія прыкавана да гэтай барацьбы. Зараз на Зах. фронце нашы браты, бацькі, сыны адстойваюць права, інтарэсы і жыццё рабочага ад капіталістаў. Там Чыювонныя львы конніцы і пяхоты абараняюць гонар рэвалюцыйнага народу, забіваюць сваім геройствам у пустыя голавы прадаўшыхся сусветнай буржуазіі шляхцічаў павягу да савецкай арміі. Увага ўсяго свету звернута на Заходні фронт, дзе ў смяротных сутычках двух станаў вырашаецца пытанне: быць ці не быць. Будзе існаваць савецкая рэспубліка, рабоча-сялянская ўлада, або яна загіне пад ударамі сусветнай буржуазіі ў асобе польскай шляхты. Прыгнятальнікі ўсіх лагераў—англійскія лорды, французскія банкіры, амерыканскія фабрыканы і інш. і інш. наперабой адзін перад адным дапамагаюць польскай шляхце і польскім памешчыкам. Прыгнечаныя ўсяго свету забастоўкамі, прыпыненнем руху, адмаўленнем грузіць зброю і прадметы снабжэння для белых палачоў дапамагаюць чырвонаму лагеру рэвалюцыі. Наш уласны тыл

павінен быць на першым месцы ў справе ўмацавання чырвонага фронту. Зараз у нас па ўсёй рэспубліцы Тыдзень Заходняга фронту. Усе як адзін на дапамогу гэтаму фронту. Хлебам, сухаром, галкаю, ніткай, доглядам за раненымі, парцыянкай, кашуляй, словам бадзёрасці раненаму барацьбіту і ўласным жыццём—на дапамогу фронту, за лепшую будучыню чалавецтва.

Прыложым, таварышы рабочыя, сяляне і ўсе сумленныя грамадзяне, усю энергію для таго, каб любая вёска, любы хутар, кожная фабрыка, кожная савецкая ўстанова маглі ўпэўнена сказаць: мы зрабілі ўсё для таго, каб дапамогу сусветных драпежнікаў белай шляхце пакрыць патройнай дапамогай прыгнечаных для Чырвонай арміі.

Старшыня ўсерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта М. Калінін».

9-10-VII.

Следам за разрушэннем Барысава і Кіева паследваў разгром Бабруйска беларусаў. У ноч з 9 на 10 ліпеня перад сваім адыходам яны правялі арганізаванае грабежніцтва ўсяго горада. Усе крамы, магазіны разгромлены, тавары раскравлены. Пад пагрозай смерці вымагалі ўзяткі. Польскім камандваннем расстраляна 10 партыйных падпольных работнікаў. Спалены ўсе склады, свірны, таварная станцыя і прыстань. Усе масты і будынкi Бабруйскай крэпасці абліты мазутам і нафтай і гараць чацверты дзень. Усе фабрыкі і заводы ўзарваны або спалены. Спалены цэнтральны рынак і рэальнае вучылішча. Пагнана ўся жывёла і падводы з мясцовых вёсак. Няма ні адной вёскі ў Бабруйскім павеце, дзе-б палякі не расстралялі некалькіх сялян. Неабходзен пратэст перад працоўнымі ўсяго свету. Неабходзен заклік к рабочым арганізацыям усіх краін для байкоту белавардзейскай Польшчы.

Камандарм 16 Салагуб. Член Рэвваенсавета Пятакоў».

10-VII.

Часцямі Чырвонай арміі ўзят г. Бабруйск.

Падпольная партыйная арганізацыя стварыла часовы рэўком і атрад для аховы горада.

Перадавыя часці 27 стр. дывізіі з боем прасунуліся ў раён Озерышча-Сціклеў (10—12 км. на ўсход ад Менска).

Падпольная Менская арганізацыя КПЛ і Б выпусціла лістоўку к рабочым аб арганізацыі вытворчых профсаюзаў. Лістоўка распаўсюджана сярод рабочых у колькасці 4 тыс. экзemplяраў.

Часцямі першай коннай арміі атакай з трох бакоў быў зноў узят г. Роўна.

11-VII.

У «Правде» змешчана заметка:

«Ад чырвонай конніцы т. Сталіну.

Конная армія, якая б'ецца пад кіраўніцтвам т. Варахшылава і Будзённага супроць польскай шляхты, уручыла т. Сталіну саблю з наступным надпісам: «Конная армія—свайму аснавальніку, чырвонаму кавалерысту 1-га эскадрона 19 палка 4 кав. дывізіі І. В. Сталіну».

*

Упартыя баі часцей 27 дывізіі з другой польскай дывізіяй ля г. Менска.

Да досвітку на ўчастку 81 брыгады 241 сялянскі полк прарваў умацаваную лінію палкаў.

Пасля прарыву ўмацаванай лініі палкі 80 брыгады з боем інтэнсіўна развівалі свой поспех у напрамку Менск—Лопыца. 27 полк праскочыў у прарыв. Не гледзячы на адчайнае супраціўленне, белапалкі былі выбіты з акапаў і ў іншых раёнах фронту, панеслі вялікія страты і пачалі пашпешны і беспарадкавы адыход.

К 11 гадз. 30 мін. аб'яднаныя каманды разведак 238 Бранскага і 239 Курскага палкоў уварваліся ў г. Менск. К 12 гадз. 241 сялянскі і 242 Волжскі палкі, разбіўшы палкаў у раёне ст. Менск, уступілі ў горад з паўднёвага боку.

К 14 гадзіне горад быў канчаткова ачышчаны ад белапалкаў.

*

Белапалкі перад адыходам з Менска разграмілі горад, спалілі казармы, узарвалі вакзалы, узрывалі дамы, ва ўсім горадзе разбураны і аграблены магазіны; усе масты і чыгуначныя пабудовы узарваны і спалены.

У Менску арганізаваныя падпольным камітэтам партызанскія атрады барацьбой у тыле белапалкаў дэзарганізавалі адступаючыя часці і захапілі многа трафеяў, зброі, знарадаў і інш. маемасці.

*

Менская падпольная арганізацыя КПЛ і Б выпусціла лістоўку і распаўсюдзіла яе сярод працоўнага насельніцтва горада ў момант уступлення ў Менск першай разведкі з прывітаннем Чырвонай арміі.

11-га ліпеня менскі падпольны камітэт арганізаваў часовы раўком. Раўком арыштаваў контррэвалюцыйны «Камітэт грамадскай безапаснасці», арганізаваў органы савецкай улады, вылучыў раённых камісараў і выдаў загад № 1, у якім аб'яўлялася аб арганізацыі савецкай улады.

Часці XV і III арміі аўладалі Маладзечанскім раёнам.

Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КП(б)Б.

КНИЖНАЯ ПАЛІЦА

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

к 15 гадавіне вызвалення Беларусі ад белапалякаў і ўручэнню
БССР ордэна Леніна.

Таржаство ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі.

БССР ордэнаносная

Ленин, В. И. Национально-колониальный вопрос. М. Партиздат, 1933 С. 180, ц. 1 р. 65 к. (Ин-т Маркса—Энгельса—Ленина при ЦК ВКП(б)).

Зборнік складзены з артыкулаў і прамой Владзіміра Ільіча па нацыянальнаму пытанню і згрупаваны наступныя 4 раздзелы: 1) «Национальная рознь и борьба с ней рабочих»; 2) «Раздел мира империалистическими державами, колониальный гнет и право наций на самоопределение»; 3) «Советская власть и национальный вопрос»; 4) Революционная борьба угнетенных народов против империализма и роль в ней СССР и Коминтерна».

Зборнік мае ўступны артыкул Н. Крупскай «Ленин о национально-колониальном вопросе».

У дадатку змешчаны спіс рэкамендуемай літаратуры па нацыянальна-каланіяльнаму пытанню.

Ленин, В. И. Критические заметки по национальному вопросу. Собр. соч. Изд. 2 и 3. Т. XVII, стр. 129—159.

Ленин, В. И. Социалистическая революция и право наций на самоопределение. Собр. сочинений. Изд. 2 и 3. Т. XIX, стр. 37—48.

Ленин, В. И. Письмо к рабочим и крестьянам Украины по поводу побед над Деникиным. Собр. соч. Т. XXIV, стр. 655—660.

Сталин, И. В. Марксизм и национально-каланіяльнае пытанне. Зборнік выбраных артыкулаў і прамой. Перакл. з руск. выд. Ін-та Маркса Энгельса—Леніна пры ЦК ВКП(б). 1924 г. Менск, Партвыдавецтва. 1934 г. С. 236, ц. 1 р. 25 к. Пер. 75 к. Ёсць рускае выданне 1935 г.

Сталин, И. В. Аб чарговых задачах партыі ў нацыянальным пытанні. Даклад на X з'ездзе РКП(б) (8—16 сакавіка 1921 г.). Менск, Партвыдавецтва. 1933 г. С. 46, ц. 20 к.

Сталин, И. В. Аб нацыянальных момантах у партыйным і дзяржаўным будаўніцтве. Даклад на XII з'ездзе РКП(б) 17—25 красавіка 1923 г. Менск, ДВБ 1933. С. 88, ц. 80 к.

Сталін, І. В. Справаздачны даклад XVII з'езду партыі аб рабоце ЦК ВКП(б). Партвыдат, 1934 г. Гл. таксама «Большэвік Беларусі» № 1—2, 1934 года.

Сталін, І. В. Прамова на выпуску акадэмікаў Чырвонай арміі. Менск, Белпартвыдавецтва ЦК КП(б)Б. 1935. С. 23. Гл. таксама «Большэвік Беларусі» № 7, 1935 г.

Молатаў, В. М. Справаздачны даклад аб рабоце ўрада VII з'езду Советаў СССР. Менск, Партвыдавецтва, 1935. С. 62, ц. 50 к.

Молатаў, В. М. Аб зменах у савецкай канстытуцыі.

Даклад на VII з'ездзе Советаў СССР. 6 лютага 1935 г. Менск, Партвыдавецтва, 1935. С. 30, ц. 25 к.

Жданов, А. А. Речь на заседанні президиума ЦИК'а Саюза ССР при вручении орденов руководителям краев, областей и республик, награжденных партией и правительством за выдающееся руководство социалистическим строительством. Гл. газ. «Правда» № 157, 9 чэрвеня 1935 г. Таксама газ. «Рабочий» № 127, 10 чэрвеня, або «Звезда» № 131, 10 чэрвеня 1935 г.

Жданов, А. А. Итоги июньского пленума ЦК ВКП(б) и задачи ленинградской партийной организации. Доклад на собрании партактива Ленинграда 13 июня 1935 г. См. «Правда» от 19 июня 1935 г.

Журн. «Большевик» № 11 за 1935 г. См. передовую «За новое качество работы, за революционную бдительность».

Гікало, Н. Вынікі чэрвеньскага пленума ЦК ВКП(б) і задачы большэвікоў Беларусі. Даклад на менскім партыйным актыве 17—18 чэрвеня 1935 г. «Звезда» № 141, 22 чэрвеня 1935 г.

Гікало, Н. Большевики Белоруссии в борьбе за социализм. Журн. «Большевик» № 4 за 1935 г. Гл. таксама газ. «Звезда» і «Рабочий» ад 23/III 1935 г.

Гікало, Н. Ф. Справаздачны даклад к XV з'езду аб рабоце ЦК КП(б)Б. Менск, Партвыдавецтва, 1934. С. 17, ц. 50 к. Таксама «Большэвік Беларусі» № 3—4, 1934 г.

Галадзед, Н. Ад адсталай прыгнечанай да індустрыяльна-калгаснай. (Справаздача ўрада БССР XI усебеларускаму з'езду Советаў 15/І 1935 г.). Менск, Партвыдавецтва. 1935. С. 99, ц. 75 к.

Валковіч, Д. Савецкая Беларусь к XI з'езду Советаў. Менск, Партвыдавецтва ЦК КП(б)Б, 1935. С. 112, ц. 1 руб.

Рэзалюцыі Пленума ЦК ВКП(б) 5—7 чэрвеня 1935 г. Аб уборцы і загатоўках сельскагаспадарчых прадуктаў, аб службовым апарата сакратарыята ЦВК СССР і т. Енукідзе.

Пастановы чэрвеньскага пленума ЦК КП(б)Б. «Звезда» ад 28 чэрвеня 1935 г.

Пастанова Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Саюза ССР аб узнагароджанні ордэнам Леніна раду рэспублік, краёў і абласцей. «Больш. Беларусі» № 3—4 за 1935 г.

Пастанова пленума ЦК КП(б)Б на паведамленню т. Галадзёда аб мерапрыемствах у сувязі з узнагароджаннем БССР ордэнам Леніна.

«Больш. Беларусі» № 5—6 за 1935 г. Таксама газ. «Звязда» ад 17/IV 1935 года.

«Правда»- ад 12/VI 1935 г.

У артыкулах тт. Касіора, Любчэнка, Хвыля, прысвечаных 15-годдзю вызвалення Украіны ад акупацыі польскіх войск, даецца яркі малюнак паспяховага будаўніцтва соцыялістычнай Украіны.

Баявыя будні. Менск, Партвыдавецтва 1935 г.

Кніга прысвечана прабыванню наркома абароны т. Варашылава ў Беларусі на тактычных занятках у 1934 годзе. Кніга багата ілюстравана.

БССР ордэнаносная. (К дню 15-годдзя вызвалення Беларусі ад белапалаяў і ўручэння БССР ордэна Леніна). Аддзел культуры і прапаганды ленінізма ЦК КП(б)Б. Менск, 1935 г.

Конік, Д. Перамагае соцыялістычная культура. Менск, Партвыдавецтва. 1935 г. С. 82, ц. 45 к.

Выступленне на сходзе менскага партыйна-комсамольскага актыва.

Спутник агитатора (для города) № 11, июнь 1935 г.

3 гісторыі барацьбы і перамог над белапольскімі акупантамі

Ленин, В. И. Собрание сочинений. Изд. 2 и 3, т. XXV. «Речь на заседании Московского Совета Рабочих и Красноармейских депутатов 6 марта 1920 г.» Гл. ст. 65—67.; Доклад Центрального Комитета на IX съезде РКП(б) (ст. 96—103); Речь на всероссийском съезде рабочих стекло-фарфорового производства 29 апреля 1920 г. (ст. 251—254). Таксама гл. ст. 257—261, 294—303, 377—387, 398—408, 411—424, 425—428, 480—496.

Сталин И. В. Новый поход Антанты на Россию. (Опубликован впервые в «Правде» 26 мая 1920 г.). Гл. газ. «Правда» от 12/VI 1935 г.

Беседа с товарищем Сталиным, опубликованная в газ. «Коммунист» 24 июня, 1920 г. Гл. «Правду» ад 6 VI 1935 г.

Кнорын. Заметкі к гісторыі дыктатуры пролетарыята ў Беларусі Менск, Партвыдавецтва. 1934. С. 32, ц. 20 к.

У сваёй брашуры т. Кнорын робіць аналіз стратэгіі і тактыкі КП(б)Б, барацьбы за ўмацаванне дыктатуры пролетарыята ў Савецкай Беларусі за перыяд 1917—20 гг. У кнізе ўскрываецца контррэвалюцыйная сутнасць дробнабуржуазных нацыяналістычных партый (Бунд, Паалей-Цыён, Бел. грамада).

Мицкевич-Капсукас. Революция в Литве и создание временного революционного рабоче-крестьянского правительства Гл. «Историк-марксист» № 2—3, 1935 г. ст. 44—52.

У артыкуле даецца нарыс барацьбы за савецкую ўладу ў 1918 годзе. Паказана ўтварэнне і першыя крокі куніістычнай партыі Літвы і Беларусі.

Контррэвалюцыйны беларускі нацыянал-дэмакратызм на службе інтэрвенцыі. Гл. «Большэвік Беларусі» № 1—2 за 1935 г.

Заходняя Беларусь пад гнётам польскага фашызма.

Заходняя Беларусь. Інфармацыйны бюлетэнь № 9. Менск, выд. Бел. Акад. Навук. 1935. С. 141, ц. 2 р. 50 к. Пер. 50 к.

Тадэўш, П. Рост добрабыту калгаснікаў СССР і збядненне працоўных сялян Польшчы. Гл. «Звязда» 15/VI 1935 г. № 135, ст. 2.

Мірскі, Фашысцкія «культуртрэгеры» на Заходняй Беларусі. «Звязда» № 112 18 мая 1935 г.

Корчык, П. Нацыянал-апартунізм у КПЗБ і ідэалагічная спадчына «Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі».

Час. «Большэвік Беларусі» 1934, № 7, ст. 35—43.

Зарецкі, М. О новой польской конституции. Гл. «Большевик», № 9, 1935.

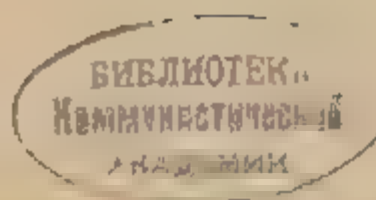
Пясецкі, Я. Луцкі працэс. Выд. ЦК МОПР БССР 1934. С. 22, ц. 30 к.

Дзяржаўная бібліятэка і Бібліяграфічны інстытут БССР імя Леніна,

Рэдакцыя { К. Мінкін (адк. рэдактар)
Д. Конік
Г. Рубінштэйн

З М Е С Т

	<i>Стар.</i>
І. Сталін —Новы паход Антанты на Расію	3
Гутарка з таварышом Сталіным , апублікаваная ў газеце „Комуніст“ 24/VI-20 г.	7
15 год барацьбы пад сцягам Леніна—Сталіна	11
Х. Наррадаў —Рост ваеннай небяспекі і мірная палітыка СССР	27
Ш. Гольдберг —Да пытання савецка-польскай вайны	41
Б. Гарбачоў —У барацьбе за Савецкую Беларусь	57
Е. Сергееў —4-ая чырвоная армія ў баях за вызваленне Савецкай Беларусі ў 1920 г.	69
І. Немец —Беларусь пад гнётам белапольскіх акупантаў	85
А. Залескі —Замір’еўская партыйная арганізацыя ў барацьбе з нямецкімі і белапольскімі акупантамі	95
Д. Дудноў —Контррэвалюцыйны беларускі нацыянал-дэмакратызм на службе ў белапольскіх акупантаў	113
В. Аленскавіч і Х. Шуляноўскі —Вызваленне Менска ад белапольскай акупацыі	131
І. Гершон і Б. Гельфанд —Барацьба з акупантамі на Бабруйшчыне	142
П. Бурачэўскі —Старонка з мінулага	148
С. Данілаў —Баявыя эпізоды	155
Я. Шнэйдэр —Заходняя Беларусь пад гнётам польскага імперыялізма	169
Хроніка вызвалення Беларусі ад беланямецкага ўрада	179
Кніжная паліца	195

СПІС ІЛЮСТРАЦЫЙ

(трохкаляровых)

В. І. Ленін на пляцы Свердлова трымае прамову да войск, якія накіроўваюцца на польскі фронт 5-га мая 1920 г. (з мал. Кругера—Музей рэвалюцыі БССР)

І. В. Сталін у перыяд грамадзянскай вайны 1919—1920 гг. (з мал. Цвірко—Музей рэвалюцыі БССР)

Н. Е. Варашылаў—нарком абароны СССР (з мал. Герасімава)

Прарыў 1-ай коннай арміі белапольскага фронту (з мал. Авілава—Музей рэвалюцыі БССР)

Партызаны ў лесе (з мал. Волкава—Музей рэвалюцыі БССР)

(аднакаляровых)

Тав. Гікало—сакратар ЦК КП(б)Б

Тав. Галадзед—старшыня Соўнаркома БССР

Тав. Чарвякоў—старшыня ЦВК БССР

Тав. Будзёны—інспектар кавалерыі РСЧА

Тав. Тухачэўскі—камандуючы Заходнім фронтам у перыяд савецка-польскай вайны.

СПІС ІЛЮСТРАЦЫЙ У ТЭКСЦЕ:

	Стар.
1. Тав. Мяснікоў на пазіцыі пад Барысавым у 1920 г.	59
2. Зруйнавалы вакзал станцыі Койданава ў час белапольскай акупацыі	97
3. Партызанскі атрад на Беларусі пры польскай акупацыі	111
4. Група менскіх падпольных работнікаў у час белапольскай акупацыі	135
5. Уступленне чырвоных войск у Менск 11-га ліпеня 1920 г.	140
6. Тав. Калінін у Менску перад адпраўкай войск на фронт супроць белапалякаў у 1919 г.	148
7. Экзекуцыя белапалякамі старшыні волвыканкома Мазырскага павету ў 1920 г.	150
8. Штаб 1-ай Коннай	188

У мастацкім афармленні прымалі ўдзел
тт. ГУТКОЎСКІ, ДАШКЕВІЧ, ШЛІОНАЎ.

Друкарскія работы выконваліся пад кіраўніцтвам
тт. ХОРУЦА, ЧЫПЧЫНА, ІЗАКАВА, СЛЕПЯНА І ГРЫНШПУНА.

Адказныя карэктары
тт. МАЦКЕВІЧ І ЖУК.

Усе ілюстрацыі ў тэксце і трохкаляровыя ўзяты з Музея рэвалюцыі БССР.

Ул. Галоўлітбел № 3309.

Тыраж часопіса 12.000, зборніка—5.000.

668.800 друк. зн. (12 , арк.)

Здана ў набор 8 VI -35 г.

Надпісана да друку 4 VII—35 г

Менск, друк. імя Сталіна. Зак. № 568

